

HEB JE EEN IDEE? DOE ER DAN WAT MEE!

Een onderzoek naar de mogelijkheden van het ontwikkelen van eigen initiatieven ten aanzien van inkomensgenererende activiteiten in twee dorpen in Burkina Faso

Projet Hydraulique Villageoise
de la Boucle du Mouhoun
Burkina Faso

Landbouwniversiteit Wageningen
Vakgroep Huishoudwetenschappen

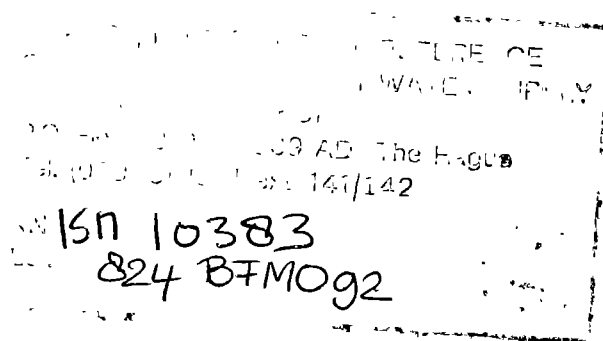
Ruud van den Berg

Maart 1992

HEB JE EEN IDEE? DOE ER DAN WAT MEE

Een onderzoek naar de mogelijkheden van het ontwikkelen van eigen initiatieven ten aanzien van inkomensgenererende activiteiten in twee dorpen in Burkina Faso

Projet Hydraulique Villageoise
de la Boucle du Mouhoun
Burkina Faso

Landbouwniversiteit Wageningen
Vakgroep Huishoudwetenschappen

Ruud van den Berg

Maart 1992

VOORWOORD

Het verslag, dat momenteel voor u ligt, is het resultaat van een onderzoek naar de mogelijkheden van het ontwikkelen van eigen initiatieven van dorpen ten aanzien van inkomensgenererende activiteiten in Burkina Faso. Dit onderzoek is gedaan in het kader van een vijfmaands-doktoraalvak bij de vakgroep Huishoudwetenschappen aan de Landbouwwuniversiteit in Wageningen. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Projet Hydraulique Villageoise de la Boucle du Mouhoun, een drinkwaterproject in Burkina Faso. Hiervoor ben ik vanaf oktober 1991 tot en met februari 1992 in Burkina Faso geweest, en heb ik drie maanden doorgebracht in twee dorpjes in het projectgebied, om de veldstudie uit te voeren.

Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de hulp van een aantal personen. Ten eerste wil ik Inez Fernig hartelijk bedanken voor haar begeleiding en gastvrijheid in Dédougou. Voor de begeleiding vanuit de Landbouwwuniversiteit wil ik Carja Butijn en Ruud van Wezel bedanken. Daarnaast bedank ik alle personen in Burkina Faso, die mij geholpen hebben bij het uitvoeren van het onderzoek en die er voor gezorgd hebben dat mijn verblijf in Burkina Faso tot een succes is geworden. Speciaal wil ik Innocente Kondé vernoemen, die voor mij niet alleen een tolk, maar ook een steun en toeverlaat en bovenal een vriendin is geweest. Tenslotte verdient het project een woord van dank, de directeur, de projektkoördinator en alle animateurs, die het voor mij mogelijk hebben gemaakt mijn onderzoek uit te voeren.

Ruud van den Berg
Wageningen, april 1992.

SAMENVATTING

De afdeling 'Animation van het projekt 'Hydraulique Villageoise de Boucle Mouhoun' in Burkina Faso wil in de toekomst dorpen, waar een pomp geplaatst is, trainen eigen initiatieven voor inkomensgenererende activiteiten te ontwikkelen. Naar aanleiding van dit plan is een soort pilote-studie gedaan in twee dorpen in Burkina Faso. De onderzoeksvraag luidt als volgt:

Welke mogelijkheden bestaan er, om in de dorpen van het projektgebied inkomensgenererende activiteiten uit te breiden of te starten, door gebruik te maken van het geld van de kas van het pompkomité, eventueel aangevuld met externe financiële middelen, met het doel het onderhoud van de pomp ook op de lange duur te kunnen blijven garanderen en is het mogelijk waterkomité's te stimuleren inkomensgenererende activiteiten te ontwikkelen.

Deze hoofdvraag is opgedeeld in zes deelvragen, namelijk:

- 1) Op welke manier kan het pompkomité momenteel voldoende geld voor goed onderhoud van de pomp garanderen?
- 2) Zal de winst van een inkomensgenererende activiteit ook bijdragen tot de verbetering van het onderhoud van de pomp?
- 3) welke categorie of groep inwoners van het dorp is het meest geschikt om een inkomensgenererende activiteit te beginnen of een al bestaande activiteit uit te breiden?
- 4) Welke financiële mogelijkheden zijn er op dorps- en op huishoudensniveau om een inkomensgenererende activiteit te financieren?
- 5) Welke activiteiten zijn geschikt en mogelijk om uitgebreid of gestart te worden?
- 6) In hoeverre is het mogelijk de dorpingen te stimuleren een eigen initiatief van een inkomensgenererende activiteit te ontwikkelen, en welke factoren spelen hierbij een rol?

Het onderzoek is geplaatst binnen een theoretisch kader van de penetratie van de geldeconomie in rurale gemeenschappen. Sinds de kolonialisatie is geld een rol gaan spelen in rurale gebieden, en momenteel is het verdienen van geld een noodzaak geworden voor dorpingen, onder andere voor een goed onderhoud van een drinkwaterpomp (wat het uiteindelijke doel van dit onderzoek is). Het onderzoek is gedaan vanuit een huishoudkundig perspectief waarbinnen zowel het dorps-, het huishoudens- als het individueel nivo belangrijk zijn.

De twee dorpen, die voor het onderzoek geselecteerd zijn, hebben sinds enkele jaren een goed werkende pomp en een goed funktionerend pompkomité. Het eerste dorp ligt in het drogere noorden van het projektgebied, en er worden niet veel inkomensgenererende activiteiten gedaan. Het tweede dorp ligt in het zuiden van het projektgebied, waar meer regen valt en meer mogelijkheden zijn om geld te verdienen. Geprobeerd is de dorpen zo goed mogelijk te karakteriseren, waardoor generaliseren van de resultaten mogelijk is.

In het noordelijke dorp wordt het geld voor het onderhoud van de pomp verzameld door het verkopen van het water bij de pomp. In het zuidelijke dorp gebeurt dit door een jaarlijkse inzameling. In beide dorpen wordt hiermee een minimum aan geld verzameld, slechts voldoende voor de kleinere reparaties van de pomp. Het is daarom niet mogelijk met het geld van de pompkas een inkomensgenererende activiteit te beginnen. In het noordelijke dorp wordt het onderhoud van de pomp gezien als dorpsprobleem. Financiële dorpsproblemen worden betaald met geld van de kas van de mannengroep. Dit wil zeggen dat, als het pompkomité niet voldoende geld heeft voor een reparatie, zij geld krijgt van de mannengroep. Een uitbreiding van de kas van de mannengroep, door middel van een (nieuwe) inkomensgenererende activiteit, heeft dus direkt positieve invloed op het onderhoud van de pomp. In het zuidelijke dorp echter, kan het pompkomité slechts geld krijgen of lenen als de mannengroep geld over heeft. Het onderhoud van de pomp heeft een lagere prioriteit, vergeleken met andere dorpsproblemen. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat er veel putten in het dorp zijn, die in het droge seizoen nog vrij lang water hebben. Uitbreiding van de kas van de mannengroep heeft dus slechts indirekt positieve invloed op het onderhoud van de pomp.

Voor de beantwoording van de derde deelvraag is op huishoudens- en individueel nivo gekeken naar de taakverdeling en de werkdruk van de dorpingen. In beide dorpen zijn de vrouwen het hele jaar door belast met een zware huishoudelijke taak. In het landbouw seizoen werken zij daarnaast individueel op een persoonlijk veld en helpen zij de mannen op een veld voor het hele huishouden. In de droge tijd besteden de vrouwen ook tijd aan inkomensgenererende activiteiten. De vrouwen in het noordelijke dorp hebben een iets grotere werkdruk, onder andere vanwege het feit dat zij meer tijd besteden aan de huishoudelijke activiteiten (voornamelijk het bereiden van de maaltijd) en het feit dat de vrouwen de mannen meer helpen op de gemeenschappelijke velden (bij het zaaien en oogsten) dan in het zuidelijke dorp. Voor de vrouwen in het noordelijke dorp is het moeilijk een inkomensgenererende activiteit uit te breiden of te starten, zowel in de natte als in de droge tijd. De vrouwen in het zuidelijke dorp hebben hiervoor in de droge tijd wel enige tijd voor.

De mannen van zowel het noordelijke als het zuidelijke dorp zijn gedurende de natte periode bezig met de verbouw van gierst. In het zuidelijke dorp wordt daarnaast ook katoen verbouwd. De mannen in het zuidelijke dorp zijn hierdoor in de landbouwperiode drukker bezet. Bovendien is er een kleine rivier bij het zuidelijke dorp waardoor tuinbouw mogelijk is voor de mannen. De tuinbouw begint aan het einde van de oogst van de landbouw en gaat door in de droge tijd. Hier besteden de mannen een deel van hun tijd in de droge tijd aan. Bovendien waren in deze tijd ook andere inkomensgenererende activiteiten gedaan. De mannen hebben in de droge tijd echter nog enige tijd vrij die besteed zouden kunnen worden aan andere inkomensgenererende activiteiten. In het noordelijke dorp trekt een groot deel van de mannen na de oogst van de gierst naar de Ivoorkust, omdat er in het dorp of omgeving geen mogelijkheden zijn om geld te verdienen. De mannen die overblijven hebben in de droge tijd niet veel te doen.

In het noordelijke dorp zijn, vanwege een gebrek aan water en arbeidskracht geen mogelijkheden om activiteiten die nu al gerealiseerd worden, uit te breiden. Een investering in de landbouw betekent naast de aanschaf van een ploeg en een trekdier ook het aantrekken van loonarbeiders. Dit is geen eenmalige investering en kost de mannen teveel geld. Voor de vrouwen zijn tijd- en geldgebrek en het ontbreken van marktmogelijkheden de belangrijkste redenen waarom weinig inkomensgenererende activiteiten gedaan worden. De dorpingen hebben weinig ideeën welke andere mogelijkheden er zijn om een inkomensgenererende activiteit te beginnen. Slechts het starten van tuinen door middel van een nieuwe pomp en een irrigatiestelsel aan de ene kant en een graanmolen aan de andere kant worden aangedragen als mogelijkheden. In een aantal dorpsvergaderingen wordt besloten dat de graanmolen het meest geschikt is voor het noordelijke dorp. Het tijdsgebrek van de vrouwen, de migratie van de mannen, het ontbreken van een rivier voor het aanleggen van tuinen, het ontbreken van goede marktgelegenheden zijn de voornaamste argumenten hiervoor.

In het zuidelijke dorp speelt een gebrek aan regen en aan arbeidskracht in het landbouwseizoen voor de mannen een zelfde rol als in het noordelijke dorp. Ook hier wordt het idee van de aanschaf van een ploeg en een trekdier niet als ideaal beschouwd, vanwege de noodzaak van het betalen van loonarbeiders. Het bestuur van de mannengroep oppert het idee om geld te investeren in de handel van gierst. Daarnaast zijn de mannen unaniem gemotiveerd om de tuinbouw uit te breiden. Hiervoor is een dam in de rivier noodzakelijk. Het konstrueren van een dam is al twee keer geprobeerd door de dorpingen, maar beide keren is de dam ingestort. De vrouwen hebben in eerste instantie weinig ideeën, maar komen tenslotte met het idee van een graanmolen.

Tenslotte rest nog de vraag in hoeverre dorpen gestimuleerd kunnen worden hun eigen initiatieven te ontwikkelen tot een reële activiteit. Hiertoe is in het noordelijke dorp overgegaan tot het daadwerkelijk realiseren van het idee van de dorpingen, namelijk de graanmolen. In eerste instantie bleek het moeilijk de dorpingen te stimuleren zelf te bedenken welke zaken daarvoor noodzakelijk zijn. Hulp was hierbij nodig, alsmede bij het opstellen van een aanvraag voor financiële steun aan een hulporganisatie (in dit geval de nederlandse ambassade in Burkina Faso). Daarna is het dorp tot actie gekomen en is een molenkomité gekozen, een huisje gekonstrueerd, een geldelijke bijdrage geleverd, de molen is gekocht en geïnstalleerd. De graanmolen is een gemeenschappelijke activiteit voor het hele dorp geworden.

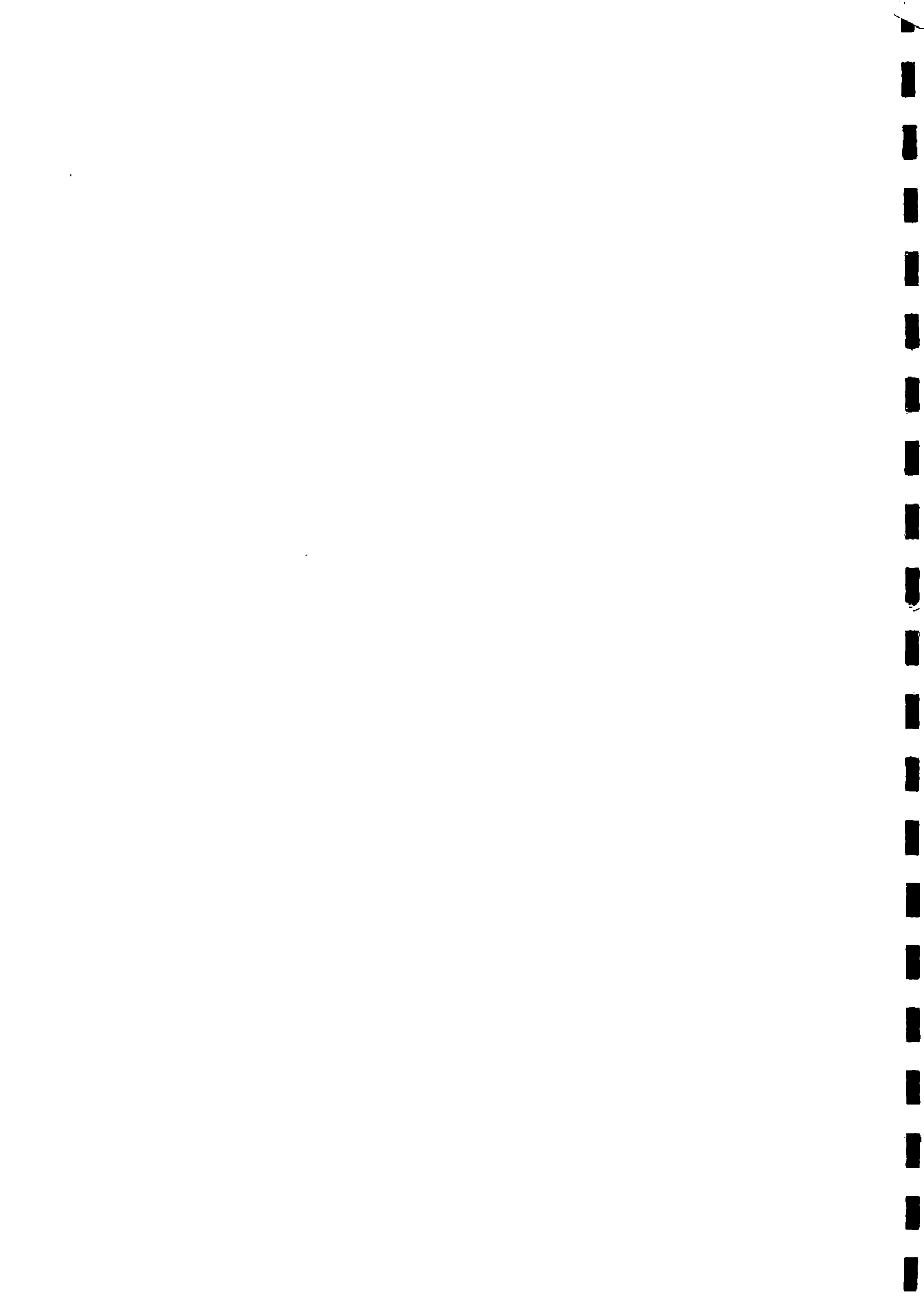
In het zuidelijke dorp is het zover niet gekomen. Wel zijn dorpsvergaderingen gehouden om de dorpingen te trainen hoe zij een gekozen activiteit zouden kunnen realiseren. Ook hier bleek het moeilijk voor de dorpingen te bedenken welke informatie hiervoor noodzakelijk is. Maar ook hier lijken de dorpingen gemotiveerd om een activiteit te realiseren. Dit wordt vergemakkelijkt doordat er enkele mannen frans kunnen lezen en schrijven (wat in het noordelijke dorp niet het geval is, en daardoor voor het noordelijke dorp een hinderpaal voor het zelfstandig kunnen ontwikkelen van initiatieven).

Tenslotte zijn er een aantal factoren geïdentificeerd die van invloed zijn op de motivatie voor en de mogelijkheid tot het ontwikkelen van eigen initiatieven voor een dorp. De belangrijkste hiervan zijn de beschikbare tijd voor mannen en vrouwen, de beschikbaarheid van water, de financiële mogelijkheden op dorps- en op huishoudensnivo, het bestaan van goed georganiseerde mannen- en vrouwengroepen, de mogelijkheid tot handel, de mate van migratie, de aanwezigheid van een groep of een persoon met een voortrekkersrol, en het kunnen spreken en schrijven van frans.

Of een dorp een activiteit als homogene groep zal ontwikkelen of dat een mannengroep en/of de vrouwengroep gescheiden actief zijn hangt af van de mate waarin de taakverdeling en financieel beheer gescheiden zijn voor mannen en vrouwen en de organisatiegraad van vooral de vrouwengroep. De vrouwen blijven op een aantal vlakken vaak afhankelijk van mannen, omdat er weinig vrouwen zijn die kunnen lezen en schrijven. Voor het realiseren van inkomensgenererende activiteiten, zullen dorpen in bepaalde mate hulp en begeleiding nodig hebben van de animateurs, die de dorpen zullen gaan trainen.

Het stimuleren van pompkomité's of dorpen in het algemeen, zal mogelijk zijn, mits er voldoende begeleiding is. Deze begeleiding is vooral nodig in de startfase van het ontwikkelingsproces, namelijk de identifikatie van noodzakelijke informatie voor het starten van de activiteit. Daarna levert, vooral voor dorpen waar geen frans geschreven wordt, ook het opstellen van een aanvraag voor financiële hulp enige problemen. Bij deze problemen ligt een belangrijke taak voor de 'animateurs' van het projekt 'Hydraulique Villageoise', die de dorpen zullen gaan trainen om eigen initiatieven tot inkomensgenererende activiteiten te ontwikkelen.

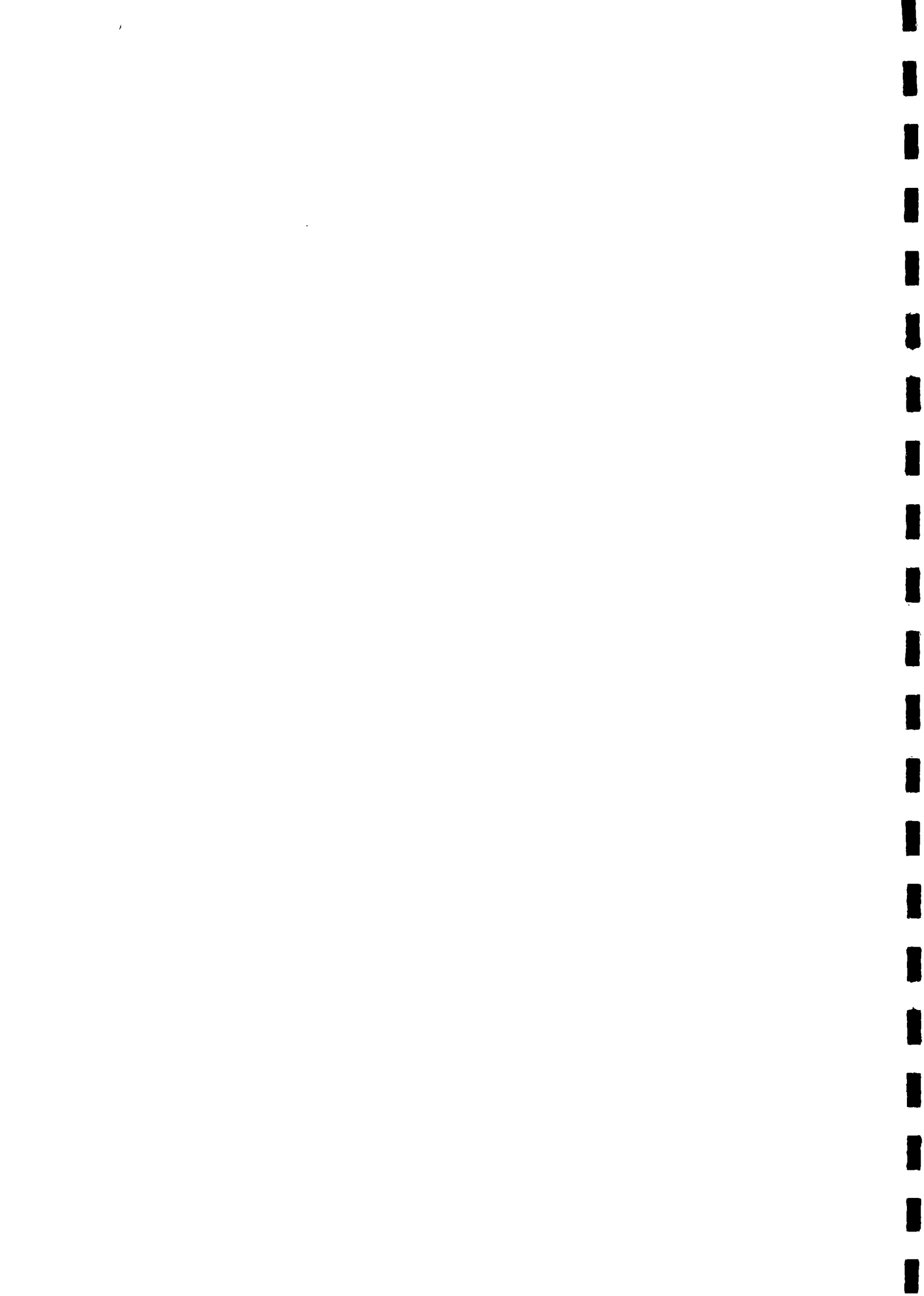
INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

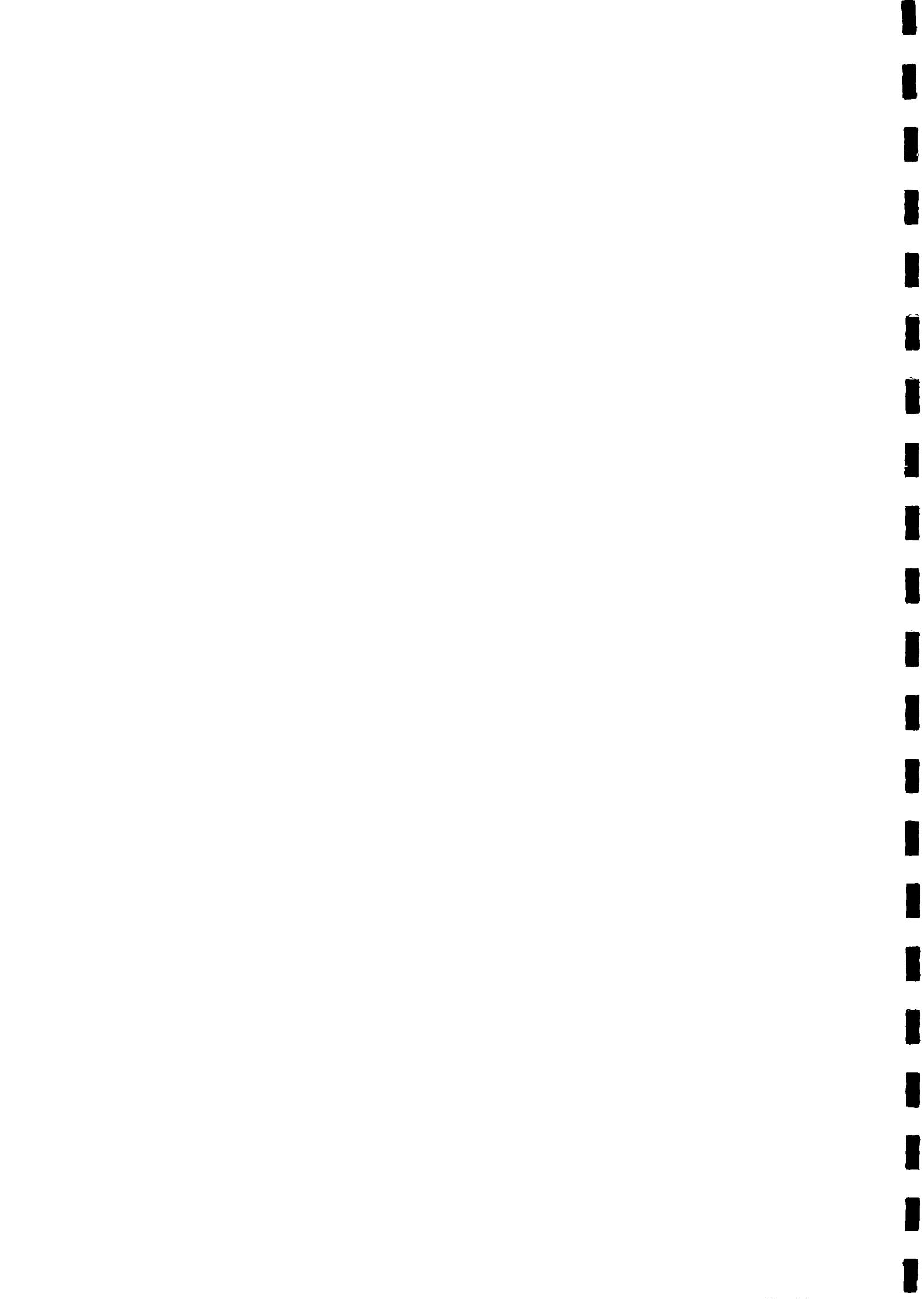
SAMENVATTING

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	1
2	THEORETISCH KADER VAN HET ONDERZOEK	3
2.1	Introductie	3
2.2	Penetratie van de geldeconomie in de primitieve economie	3
2.3	Ontwikkeling van rurale gemeenschappen	5
2.4	Ontwikkeling op huishoudensnivo	7
2.4.1	Het huishoudkundig model	7
2.4.2	De huishoudenseconomie	7
2.4.3	Sparen en investeren	9
3	KONTEKST VAN HET ONDERZOEK: GEGEVENS OVER HET PROJECT	12
3.1	Introductie	12
3.2	Het projectgebied	12
3.3	De projectdoelen	12
3.4	De organisatie van het project	13
3.5	Het opzetten van de waterkomité's	13
4	ONDERZOEKSVRAAG	15
4.1	Introductie van de onderzoeksvraag	15
4.1.1	Financieel beheer van de pomp, aangeraden door het project	15
4.1.2	Financieel beheer van de pomp in de praktijk	15
4.1.3	Geld investeren in plaats van sparen	16
4.2	Onderzoeksvraag	17
5	METHODEN VAN HET ONDERZOEK	18
5.1	Meetinstrumenten	18
5.2	Selektie van de dorpen en de huishoudens	19
5.3	Realisatie van het onderzoek	20
6	BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSDORPEN	21
6.1	Beschrijving van het dorp WAROU	21
6.1.1	Geografische gegevens	21
6.1.2	Sociale situatie	21
6.1.2.1	De etnische groepen	21
6.1.2.2	De religie	22
6.1.2.3	Politieke structuur	22
6.1.2.4	Indeling van het dorp in wijken, nederzettingen en huishoudens	22
6.1.2.5	De organisatie van dorpsactiviteiten	23
6.2	Beschrijving van het dorp KOKOUN	24
6.2.1	Geografische gegevens	24
6.2.2	De sociale structuur	24
6.2.2.1	De etnische groepen	24
6.2.2.2	De religie	24
6.2.2.3	De politieke structuur	25
6.2.2.4	Indeling van het dorp in wijken, nederzettingen en huishoudens	25
6.2.2.5	Organisatie van dorpsactiviteiten	26

7	FINANCIEEL BELEID VAN DE POMPKOMITE'S OM GENOEG GELD VOOR HET ONDERHOUD VAN DE POMP TE GARANDEREN	27
7.1	Financieel beleid van het pompkomité in WAROU	27
7.2	Financieel beleid van het pompkomité in KOKOUN	29
8	IDENTIFIKATIE VAN EEN GESCHIKTE KATEGORIE VAN INWONERS VOOR HET UITVOEREN VAN EEN INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEIT	31
8.1	Het dorp WAROU	31
8.1.1	De taakverdeling	31
8.1.1.1	De activiteiten van de mannen	32
8.1.1.2	De activiteiten van de vrouwen	35
8.1.2	De beschikbare tijd voor mannen en vrouwen	38
8.1.3	De motivatie van mannen en vrouwen om een inkomensgenererende activiteit uit te breiden of te starten	39
8.2	Het dorp KOKOUN	40
8.2.1	De taakverdeling	40
8.2.1.1	De activiteiten van de mannen	41
8.2.1.2	De activiteiten van de vrouwen	46
8.2.2	De beschikbare tijd voor mannen en vrouwen	48
8.2.3	De motivatie van mannen en vrouwen om een inkomensgenererende activiteit uit te breiden of te starten	50
9	AL GEREALISEERDE INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEITEN	51
9.1	Het dorp WAROU	51
9.1.1	De inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden door de mannen in WAROU	51
9.1.2	De inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden door de vrouwen in WAROU	52
9.1.3	De inkomensgenererende activiteiten gedaan door de mannen- en de vrouwengroep in WAROU	54
9.1.4	Identifikatie van de problemen	54
9.1.4.1	De beschikbare tijd en arbeidskracht	54
9.1.4.2	De beschikbaarheid van water	56
9.1.4.3	De mogelijkheid van handel	56
9.1.4.4	De beschikbaarheid van materiaal en geld	57
9.1.4.5	Kulturele en sociale structuren	57
9.2	Het dorp KOKOUN	58
9.2.1	De inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden door de mannen van KOKOUN	58
9.2.2	De inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden door de vrouwen van KOKOUN	60
9.2.3	De inkomensgenererende activiteiten die gedaan worden door de mannen- en vrouwengroep van KOKOUN	61
9.2.4	Identifikatie van de problemen in KOKOUN	62
9.2.4.1	De beschikbare tijd	62
9.2.4.2	De beschikbaarheid van water	63
9.2.4.3	De mogelijkheid tot handel	64
9.2.4.4	De beschikbaarheid van materiaal en geld	64
9.2.4.5	Kulturele en sociale structuren	65
10	IDENTIFIKATIE VAN EEN GESCHIKTE INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEIT	66
10.1	Ideeën van de dorpingen van WAROU voor het uitbreiden of starten van een inkomensgenererende activiteit	66
10.2	Keuze voor de meest geschikte activiteit(en) voor de dorpingen van WAROU	68
10.3	Ideeën van de dorpingen van KOKOUN voor het uitbreiden of starten van inkomensgenererende activiteiten	68
10.4	Keuze voor de meest geschikte activiteit(en) voor de dorpingen van KOKOUN	70

11 HET ONTWIKKELEN VAN EEN INITIATIEF VOOR EEN INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEIT	71
11.1 Het ontwikkelen van een initiatief door de dorpingen van WAROU	71
11.2 Het ontwikkelen van een initiatief door de dorpingen van KOKOUN	73
12 KONKLUSIES	75
12.1 De invloed van inkomensgenererende activiteiten op het onderhoud van de pomp	75
12.2 De mogelijkheden om een inkomensgenererende activiteit te starten	76
12.3 Factoren die een belangrijke rol spelen bij het ontwikkelen van inkomensgenererende activiteiten	76
12.3.1 De beschikbaarheid van tijd	76
12.3.2 De beschikbaarheid van water	77
12.3.3 Financiële elasticiteit	78
12.3.4 Handel	79
12.3.5 Migratie	79
12.3.6 De organisatiegraad van de mannen en vrouwen in een mannen- en vrouwengroep	80
12.3.7 Het dorp als eenheid of gescheiden doelgroepen	80
12.3.8 De eerste fase van het ontwikkelingsproces van een activiteit	81
13 DISKUSSIE	83
DEFINITIES	85
VERKLARENDE WOORDENLIJST	86
LITERATUURLIJST	87
BIJLAGEN	
1 Bottum-up en top-down strategie binnen het participatiemodel van Lund.	
2 Huishoudkundig model van Hardon.	
3 Analytisch kader van de huishoudkunde van Hardon.	
4 Huishoudenseconomie als boom, van Devereux.	
5 Checklist voor inkomensgenererende activiteiten van Carr.	
6 Kaart van Burkina Faso en het projectgebied.	
8 Voorbeeld van gehouden interview.	
9 Evaluatie van pompkomité's van het project.	
10 Taken van een pompkomité.	
11 Tabellen.	
12 Produktiecyclus van de gewassen in WAROU.	
13 A: Dagbeschrijving van een vrouw in WAROU.	
13 B: Dagbeschrijving van een vrouw in KOKOUN.	
14 Beschrijving van de bereiding van karitéboter.	
15 Produktiecyclus van de gewassen in KOKOUN.	
16 Beschrijving van de bereiding van 'dolo'.	
17 Training om de dorpen WAROU en KOKOUN te stimuleren hun eigen initiatieven te ontwikkelen.	
18 Aanvraag voor financiële hulp van de ambassade voor een graanmolen voor WAROU.	
19 De factoren die een rol spelen bij het ontwikkelen van eigen initiatieven, geplaatst in het analytisch kader van de huishoudkunde van Hardon.	

1 INLEIDING

Hulp aan platteland Derde Wereld vaak maar tijdelijk succes

DEN HAAG (ANP) — Van de ontwikkelingsprojecten op het platteland draait driekwart redelijk tot goed zolang er geld in wordt gestoken. Maar de kans dat er ook goede resultaten zijn als de projecten zichzelf moeten bedruipen, is klein. Van slechts één op de vijf projecten zullen de resultaten blijvend zijn.

Dat zegt de Inspectie Ontwikkelings-samenwerking te Velde (IOV) in een rapport over het programma plattelandsontwikkeling van minister Pronk voor Ontwikkelingssamenwerking. Pronk heeft het stuk dinsdag naar de Tweede Kamer gestuurd.

Projecten die erop zijn gericht de bevolking aan een groter inkomen te helpen, zijn volgens de IOV het duurzaamst. Vooral in Afrika levert het problemen op om de resultaten in stand te houden. Daar is te weinig geld en zijn te weinig bestuurlijke mogelijkheden om succes blijvend te maken.

Problemen doen zich vooral voor bij projecten op terreinen als onderwijs, gezondheidszorg en drinkwatervoorziening. De overheid van het ontvangende land kan vaak de lopende kosten hiervan niet opbrengen en probeert daarom zo lang mogelijk geld van een donorland te krijgen.

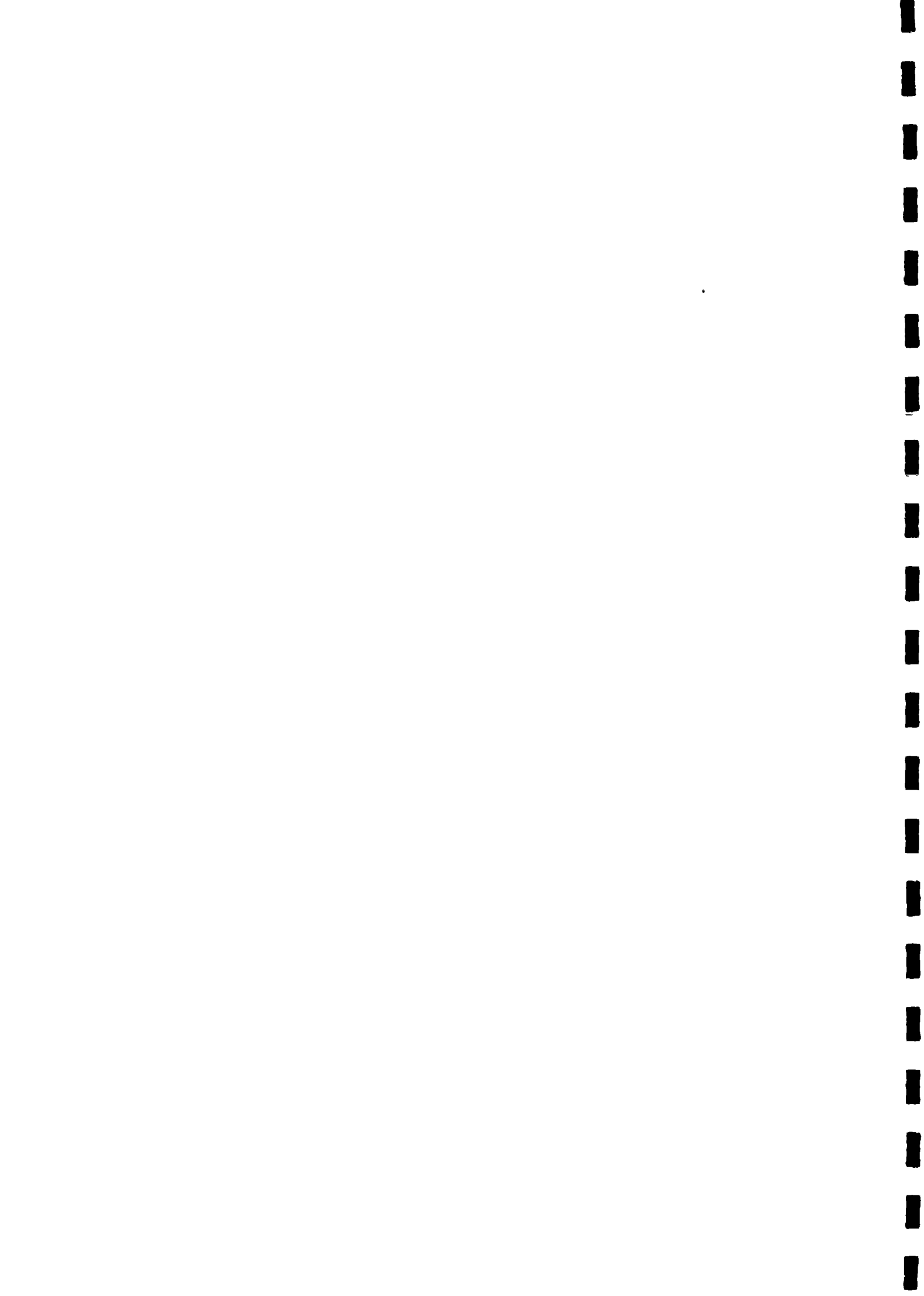
Bron: Volkskrant, mei 1991

Dit krantenartikelje verwoordt eigenlijk het achterliggende doel van dit onderzoek. Het overdragen van een ontwikkelingsproject aan de lokale bevolking is een teer punt in het hele ontwikkelingsproces. Een project is mijns inziens pas succesvol als de geïntroduceerde of ondersteunde processen blijven bestaan tot lange tijd na het stoppen van de buitenlandse steun. Dit betekent dat de kennis, de nodige produktie en de financiële bijdragen overgenomen moeten kunnen worden door de lokale bevolking.

Voor een drinkwaterproject betekent dit op nationaal nivo dat de plaatsing van waterpunten en de noodzakelijke begeleiding van dorpen moet continueren en dat de overheid van het desbetreffende land de kosten hiervan moet kunnen opvangen. Op lokaal nivo betekent dit vooral dat de bevolking de geplaatste waterpunten moet kunnen onderhouden en dit onderhoud moet kunnen bekostigen. C. van Wijk-Sijbesma zegt hierover het volgende: "All improvements in watersupply call for money and other resources, not only for the initial investments but perhaps more important, for operation, maintenance and repair. If water supplies are to be sustainable, there is clearly a need for an initial as well as a continuing financing source and commitment" (van Wijk-Sijbesma, 1987).

Tijdens een stage in Bolivia heb ik, naar aanleiding van het werk bij een lokale drinkwaterkoöperatie, ervaren wat de gevolgen zijn van slecht onderhoud van de watervoorzieningssystemen. De systemen worden slechter, waardoor ten eerste de onderhoudskosten alleen maar hoger worden en ten tweede de bereidheid van de bevolking om een financiële bijdrage te leveren sterk vermindert. Dit was precies wat er in het dorpje in Bolivia ook gebeurde. Door deze ervaring ben ik nog meer overtuigd geraakt van de noodzaak van goed onderhoud. (van den Berg, Bregman, 1990).

Het onderzoek, waarvan het verslag nu voor u ligt is gedaan voor een drinkwaterproject in Burkina Faso. Het project 'Hydraulique Villageoise de la Boucle du Mouhoun', bevindt zich bijna in de eindfase van het project, namelijk de overdracht aan lokale overheden in Burkina Faso. In vele dorpen zijn waterpunten geplaatst, en zoals van Wijk-Sijbesma al zei, in deze dorpen is het noodzakelijk dat de waterpunten goed onderhouden worden, wil een plaatsing van een waterpunt nut hebben op de lange termijn.

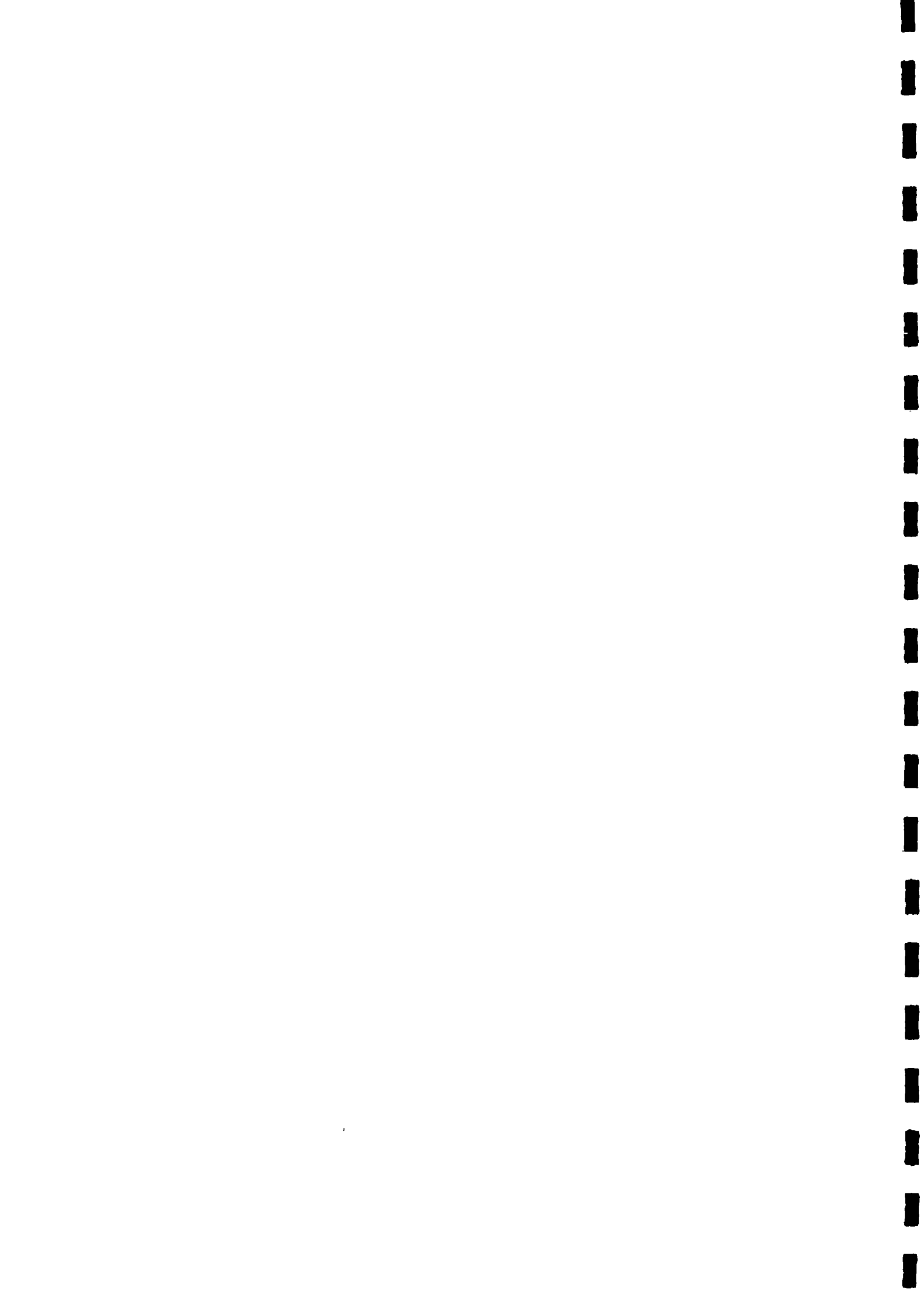
Om een goed onderhoud te kunnen garanderen is een dorp genoodzaakt een bepaald bedrag te sparen. Dit levert in veel gevallen problemen op voor de dorpen, getuige het onderzoek van Klaver, die in hetzelfde projekt gedaan heeft naar spaarsystemen voor drinkwaterpompen (Klaver, 1989). Het is in dit kader, dat vanuit het projekt 'Hydraulique Villageois' de vraag gekomen is voor een onderzoek naar de mogelijkheden om inkomensgenererende activiteiten op te starten in dorpen waar een drinkwaterpomp staat, met als doel het geld dat in het dorp aanwezig is te laten cirkuleren en zodoende een grotere garantie te krijgen voor voldoende geld voor goed onderhoud van de pomp.

Dit verslag is het resultaat van dit onderzoek, dat als een soort pilote-studie in twee dorpjes in het projektgebied heeft plaatsgevonden. In hoofdstuk 2 zal eerst een theoretisch kader gegeven worden waarbinnen het thema van dit onderzoek, namelijk het identificeren van mogelijkheden om inkomensgenererende activiteiten, geplaatst kan worden. Hierin zal onder andere geschetst worden wat de achtergrond is van de noodzaak om inkomensgenererende activiteiten te doen voor rurale gemeenschappen.

In hoofdstuk 3 wordt de kontekst, waarbinnen het onderzoek gedaan is, geschetst, met gegevens over het projekt 'Hydraulique Villageoise. De nadruk zal liggen op de pompkomité's die de belangrijkste doelgroep van dit onderzoek vormen. Hoofdstuk 4 legt uit hoe de onderzoeksvraag tot stand is gekomen vanuit het projekt, gevolgd door de methoden van onderzoek in hoofdstuk 5.

Na deze voorbereiding op het onderzoek wordt in hoofdstuk 6 begonnen met een beschrijving van de twee onderzoeksdorpen. In hoofdstuk 7 worden de resultaten van de eerste en de tweede onderzoeksvragen behandeld, namelijk het financieel beheer van de pompkomité's in beide dorpen en de manier waarop de dorpen aan het minimaal noodzakelijke onderhoud van de pomp kunnen voldoen. Daarna wordt in hoofdstuk 8 bekeken welke groep geschikt zou kunnen zijn voor het realiseren van een (nieuwe) inkomensgenererende activiteit, volgens de derde onderzoeksvraag. Daarvoor wordt de taakverdeling en de tijdsbesteding voor de mannen en de vrouwen in de onderzoeksdorpen beschreven. In hoofdstuk 9 wordt de vierde onderzoeksvraag behandeld, namelijk een inventarisatie van de inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden en de problemen die daar bij spelen voor beide dorpen. Tenslotte zal in hoofdstuk 10 en 11 het proces van het ontwikkelen van een eigen initiatief bij de dorpen beschreven worden.

Na het geven van de resultaten van het onderzoek in de dorpen volgen de konklusies in hoofdstuk 12. Hierin worden de verschillende factoren, die een belangrijke rol spelen bij het stimuleren van dorpen hun eigen ideeën verder te ontwikkelen, op een rij gezet. Het verslag wordt tenslotte afgerond met een hoofdstuk *Diskussie*, waarin een aantal vraagtekens bij het onderzoek geplaatst worden en het onderzoek in een breder maatschappelijk kader wordt gezet.

2 THEORITISCH KADER VAN HET ONDERZOEK

2.1 Introductie

In dit onderzoek worden de mogelijkheden van inkomensgenererende activiteiten binnen twee dorpsgemeenschappen in Burkina Faso bekeken vanuit een huishoudkundig perspectief. Nu zal eerst een theoretisch kader waarin het onderzoek geplaatst kan worden, beschreven worden.

In de eerste paragraaf zal de marxistische visie van C. Meillassoux op de penetratie van kapitaal in rurale gemeenschappen behandeld worden. Dit, om de achtergrond te schetsen van ontwikkelingen waarbinnen dorpen gestimuleerd (of gedwongen) worden inkomensgenererende activiteiten te starten. Vragen als 'hoe waren gemeenschappen georganiseerd voordat geld geïntroduceerd werd?', 'waarom werden rurale gemeenschappen gedwongen over te stappen op een kapitalistische economie?' en 'welke invloed heeft kapitaal op hun eigen traditionele economie gehad?' zullen hierin beantwoord worden. Deze paragraaf is een algemene achtergrond die gezien kan worden als ontwikkelingen op staatsniveau.

In de tweede paragraaf ligt de analyse op het niveau van de dorpsgemeenschappen. Na de koloniale tijd is de aandacht voor niet westerse landen niet afgenomen. Al decenia lang is de geïndustrialiseerde wereld bezig om methoden te bedenken om de minder geïndustrialiseerde landen te ontwikkelen. 'Community development' oftewel gemeenschapsontwikkeling is één van deze ontwikkelingsstrategieën. Een aantal aspecten van deze strategie en de rol van participatie binnen de ontwikkeling van dorpsgemeenschappen zullen in de tweede paragraaf aan bod komen.

Tenslotte zal in de derde paragraaf perspectieven op het huishoudensniveau behandeld worden. Eerst zullen een aantal definities die in de literatuur gevonden zijn behandeld worden waarna de overgang naar de economie van het huishouden gemaakt zal worden. Tenslotte zal geschetst worden hoe inkomensgenererende activiteiten van invloed kunnen zijn op deze huishoudenseconomie, en welke aspecten van belang zijn om te komen tot uitspraken over het uitvoeren van inkomensgenererende activiteiten binnen een rurale gemeenschap in niet westerse landen.

2.2 Penetratie van de geldeconomie in de primitieve economie

Om de invloed van de introductie van geld in rurale gemeenschappen duidelijk te maken, zullen eerst kort de karakteristieken van rurale gemeenschappen voor de introductie van geld geschetst worden. In de primitieve economie waren twee soorten leefsysteem te onderscheiden. Ten eerste de gemeenschappen van jagers en verzamelaars en ten tweede de agrarische gemeenschappen. Deze twee primitieve leefsysteem onderscheiden zich op de volgende punten:

- Het gebruik van land: een jagers- en verzamelaarsgemeenschap gebruikt het land als subjeet van de arbeid, dat wil zeggen het land wordt direkt geëxploiteerd zonder de investering van menselijke energie. Voor een agrarische gemeenschap daarentegen is het land het instrument van de arbeid. Er wordt eerst arbeid in het land geïnvesteerd voordat de opbrengst binnen gehaald kan worden.
- De produktie-nietproduktiecyclus: voor jagers/verzamelaars is deze cyclus zeer kort van duur en wordt steeds snel achter elkaar herhaald. Agrarische gemeenschappen moeten echter een vrij lange niet-produktieve periode (waarin juist de menselijke energie geïnvesteerd wordt) overbruggen voordat de produktie van het land komt.
- Sociale relaties: Deze lange produktieve en niet-produktieve periodes hebben tot gevolg dat de sociale banden binnen een agrarische gemeenschap veel sterker en van langere duur zijn dan binnen een jagers/verzamelaars gemeenschap. Op het moment van jagen /verzamelen zijn sociale relaties belangrijk, maar omdat deze produktie cyclus van korte duur is, is uitwisseling tussen verschillende gemeenschappen groot en veelvuldig. Binnen agrarische gemeenschappen is verwantschap van veel groter belang en zijn sociale relaties veelal permanent.

Meillassoux geeft in zijn boek aan hoe een bevolking van jagers/verzamelaars langzaam, met een aantal tussenfasen, is veranderd in een agrarische bevolking. Waarom en wanneer de jagers en verzamelaars zijn overgestapt op landbouw verklaard Meillassoux niet in zijn boek.

Samenvattende geeft hij de volgende karakteristieken aan een agrarische gemeenschap:

- een uitgestelde produktie, als resultaat van een investering van menselijke energie in het land.
- een accumulatie en opslag van de produktie.
- een georganiseerde distributie van de produktie.

De relaties rondom deze agrarische produktie definieert hij als volgt: "Ils (les relations de production) créent des rapports sociaux organiques entre les membres de la communauté; ils suscitent une structure hiérarchique fondée sur l'antériorité (ou l'<age>); ils contribuent à la constitution de celles économiques et sociales fonctionnelles cohérentes organiquement liées dans le temps; ils définissent une appartenance; une structure et un pouvoir de gestion dévolu au plus ancien dans le cycle productif" (Meillassoux, 1977).

In het volgende gedeelte zal duidelijk worden welke rol deze sociale relaties van de produktie spelen bij de penetratie van geld in rurale gemeenschappen, en hoe deze relaties daardoor zijn veranderd.

De penetratie van de geldeconomie binnen agrarische gemeenschappen, die tot die periode zelfvoorzienend waren of aan ruilhandel deden, is ontstaan in de koloniale tijd. Meillassoux geeft aan dat uitbuiting van de agrarische bevolking door het kolonialisme één van de oorzaken is van het uitbreiden van de geldeconomie binnen de rurale bevolking. Deze vormen van uitbuiting zijn geweest:

- het onteigenen van land door kolonialisten
- het verplichten van belastingen
- het invoeren van gedwongen arbeid
- het gebruiken van goedkope arbeid.

Naast deze uitbuiting zijn andere oorzaken van het verspreiden van de geldeconomie:

- het ontstaan van schulden van de agrarische bevolking bij kolonialisten
- de introductie van geld door de kolonialisten in plaats van traditionele ruilhandel.

Door deze ontwikkelingen werd het voor de agrarische bevolking noodzakelijk geld te verkrijgen. In de agrarische sektor was dit echter niet mogelijk, omdat de produktiviteit van land of van arbeid niet zomaar (zonder andere investering) verhoogd kon worden. Hierdoor werden de leden van agrarische gemeenschappen als het ware naar de kapitalistische produktiewijze gedreven. Deze kapitalistische produktiewijze werd aantrekkelijk voor de agrarische bevolking vanwege de mogelijkheid enerzijds een geldinkomen (wat in de agrarische economie schaars was) en anderzijds een hoger inkomen te verdienen dan in de agrarische economie.

Deze ontwikkeling heeft een trek naar de steden tot stand gebracht. Rookhuizen beschrijft deze migratiestroom ook in haar boek 'Vrouwen in Rana'. Zij wijdt de migratie van dorpingen aan de bevolkingsgroei, de uitputting van grondstoffen en de introductie van de geldeconomie, waardoor dorpingen gedwongen zijn geld te verdienen. Dit wordt steeds moeilijker door de teruglopende landbouwopbrengsten. Bovendien nemen door het contact met de geldeconomie ook de behoeften toe. Zowel de bevolkingsdruk en de teruglopende opbrengsten als de behoefte aan geld hebben ertoe geleid dat een steeds groter deel van de rurale bevolking heeft besloten tijdelijk te migreren (Rookhuizen, 1984). Ook in één van de dorpen van mijn onderzoek is dit het geval (zie paragraaf 8.1.1.1).

Meillassoux zegt in zijn boek dat voor het versterken van de kapitalistische produktiewijze deze trek naar de steden van mensen van de rurale gebieden van groot belang is geweest. De arbeider uit de rurale gebieden werd namelijk als goedkope arbeidskracht misbruikt, en wel op de volgende manier. De compensatie van arbeid dient vastgesteld te worden op ten eerste de basisbehoeften van de arbeider gedurende de periode van arbeid, ten tweede het onderhoud van de arbeider tijdens periodes van niet-produktiviteit (bijvoorbeeld ziektes) en ten derde de investering door de arbeider in zijn nageslacht (de toekomstige arbeiders). Het kapitalistische systeem compenseerde de arbeider echter alleen voor de uren waarop hij werkt (de eerste van de drie compensaties). Men ging ervan uit dat verzorging tijdens niet-produktieve periodes en de reproductie van de arbeidskracht gedaan zou worden door de achtergebleven rurale gemeenschap. Voor het instand houden en versterken van de kapitalistische produktiewijze is dus deze achterban (de agrarische gemeenschap) van belang.

Echter, de agrarische bevolking heeft moeite om een nieuw evenwicht te vinden tussen de traditionele productie sektor (traditionele activiteiten en ruilhandel) en de kapitalistische sektor (nieuwe kapitalistische activiteiten en markthandel). Bovendien moet het verlies aan arbeidskracht (door de trek naar de steden) gecompenseerd worden door een kleiner geworden achtergebleven groep. Basisbehoeften (voornamelijk voedsel) moeten geïmporteerd gaan worden, om in eigen onderhoud én in onderhoud van de migrant te voldoen. In principe krijgen zij hiervoor geld opgestuurd van de migrant (volgens de traditionele sociale relaties van de rurale gemeenschap). Dit wordt ook gevonden in één de dorpen van mijn onderzoek. Hierdoor wordt de monetarisatie van de economie binnen de rurale gemeenschappen uitgebreid (Meillassoux, 1981).

De rurale bevolking gaat nu geld ook gebruiken als sociale investering, om traditionele gebruiken te kunnen blijven doen (bijvoorbeeld de bruidsprijs of het doen van giften waardoor sociale relaties verstevigd kunnen worden). Geld wordt gezien als middel om een toekomst zeker te stellen, terwijl dit vroeger veel meer gebeurde door een groot aantal kinderen. Investerings met geld, zoals het kopen van een taxi, worden meer en meer door individuen gedaan. Men gaat individueel sparen voor een eigen toekomst, in plaats van het geld te investeren in de hele gemeenschap, zoals dat vroeger gebeurde. Dit blijkt ook te gebeuren in beide onderzoeksdorpen van mijn onderzoek (zie paragraaf 8.1.3 en 8.2.3). Geld heeft rurale investeringen voor de gemeenschap veranderd in kapitalistische vormen van sparen.

Ook de sociale relaties van een rurale gemeenschap zijn veranderd door de introductie van een kapitalistisch systeem, en door de trek naar de steden. Rookhuizen noemt in haar boek het afbrokkelen van de traditioneel gezagsstructuur, veroorzaakt door de teruglopende landbouwopbrengsten, de grotere geldbehoeften en de migratie (Rookhuizen, 1984). Het hiërarchische systeem van een gemeenschap verliest aan kracht, het zorgen voor diegenen die boven je staan (die ouder zijn) en diegenen die afhankelijk van je zijn, wordt minder belangrijk. In de dorpen die voor dit onderzoek geselecteerd zijn wordt dit geïllustreerd door de afname van beslissingsmacht van de ouderen (zie paragraaf 6.1.2.3). Meillassoux geeft verder aan dat arbeiders die naar de stad zijn getrokken steeds minder vaak geld terugzenden naar de achterblijvers, terwijl van deze laatsten nog wel verwacht wordt dat ze de arbeider in niet-productieve perioden onderhouden. Door de migratie wordt de opbrengst van de landbouw lager; het transport naar arbeidscentra is duur; de verhouding tussen jongeren en ouderen ligt scheef. Hiermee is de degeneratie van de rurale gemeenschap begonnen. Meillassoux stelt dat alleen door het doorzettingsvermogen en door vele offers van de rurale bevolking, die toch nergens anders heen kan, de rurale gemeenschappen in stand gehouden worden. (Meillassoux, 1977).

Mijn kritiek op de analyse van Meillassoux is, dat hij nergens de niet-agrarische activiteiten noemt die de rurale bevolking zelf onderneemt om geld te verdienen. Hij gaat ervan uit dat een arbeider naar de stad trekt om geld te verdienen, waardoor de sociale relaties, die een rurale gemeenschap bij elkaar hielden, afbrokkelen en het evenwicht tussen productie en reproductie van de arbeidskracht (zie paragraaf 2.3.1) zoek raakt. Inkomensgenererende activiteiten binnen een rurale gemeenschap spelen echter ook een grote rol bij de pogingen van rurale gemeenschappen om aan de eisen van de kapitalistische economie te voldoen, terwijl ze geen afbreuk doen aan de sociale relaties. Deze inkomensgenererende activiteiten worden behandeld in paragraaf 2.3.3.

In de volgende paragraaf zal behandeld worden hoe met behulp van externe hulp (buitenlandse of overheidssteun en begeleiding) geprobeerd wordt rurale gemeenschappen, die zich tussen de agrarische en de kapitalistische economie in bevinden, weer nieuw leven in te blazen.

2.3 Ontwikkeling van rurale gemeenschappen

Na de kolonialisatie is in de jaren 60 de ontwikkelingshulp vanuit de geïndustrialiseerde landen naar de niet-geïndustrialiseerde landen op gang gekomen. Er zijn vele verschillende strategieën opgesteld en uitgevoerd om positieve ontwikkelingen in niet geïndustrialiseerde landen te stimuleren. Eén daarvan is "Community Development", oftewel gemeenschapsontwikkeling. Deze strategie heeft voornamelijk betrekking op rurale gemeenschappen, en gaat uit van een grote participatiegraad van die rurale bevolking. Op deze strategie zal in deze paragraaf wat verder ingegaan worden, omdat mijn onderzoek ook betrekking heeft op een gemeenschapsontwikkeling.

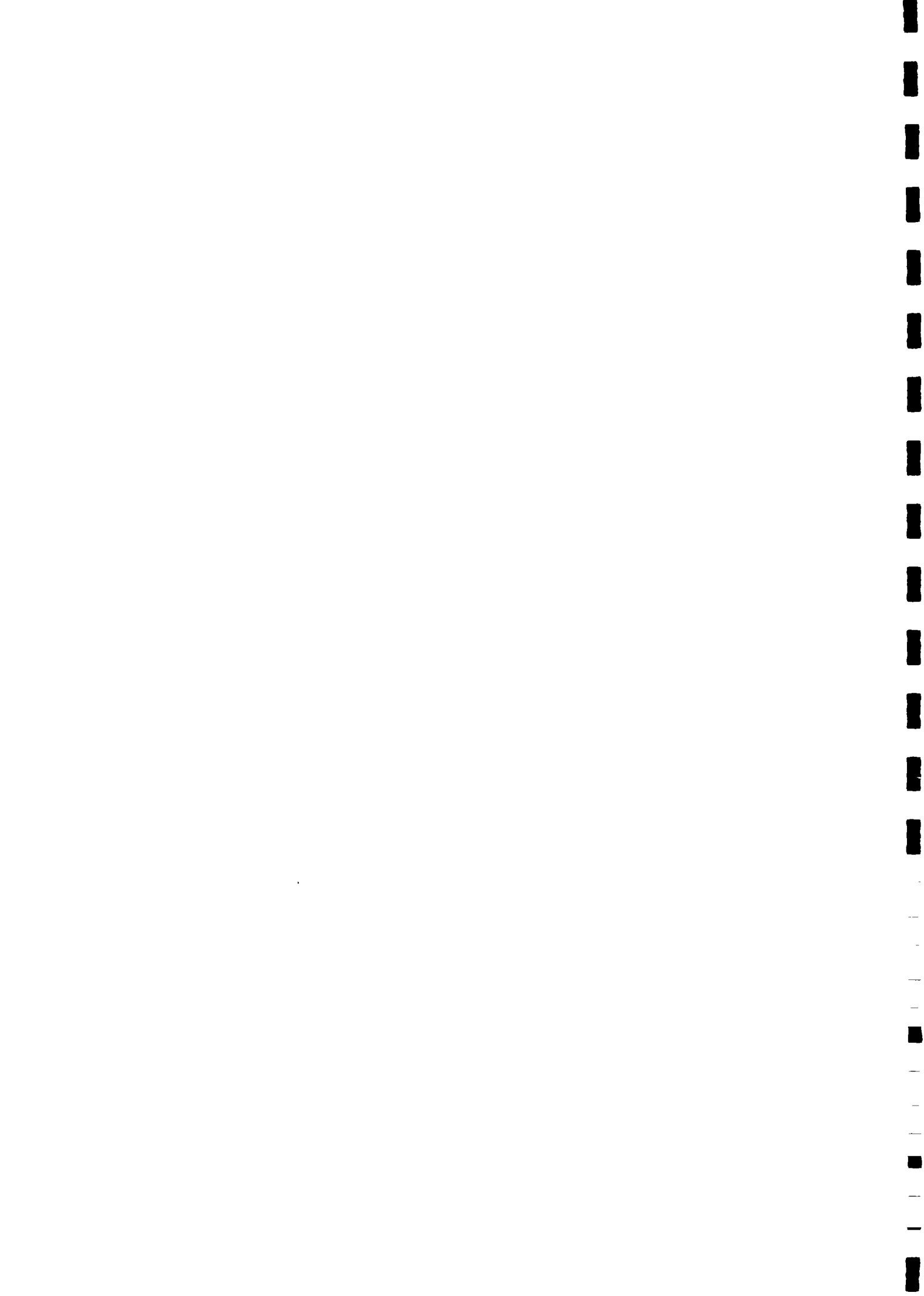

Dertig jaar geleden werd "Community Development" als ontwikkelingsstrategie geïntroduceerd door VN organisaties. Kruijer begrijpende werd het gezien als middel om een bevolking aan te moedigen gebruik te maken van nog niet benutte mogelijkheden in de eigen omgeving. De kern van deze strategie was mensen te helpen zichzelf te helpen. Dorpelingen zouden aangezet moeten worden tot het vormen van organisaties, hun eigen behoeften te bestuderen en met vereende krachten aan de opbouw te beginnen. Het idee was dat er veel verborgen werkloosheid was en dat het zowel voor de dorpingen als voor het land als geheel een positieve ontwikkeling zou zijn als deze werklozen aan het werk zouden kunnen gaan. Essentieel voor de "Community Development" was de participatie van de bevolking op basis van vrijwilligheid. (Kruijer, 1983).

Participatie is een concept dat de relatie tussen de staat en de bevolking aangeeft tijdens een ontwikkelingsproces. Het geeft aan in hoeverre verschillende sociale groepen deelnemen aan de besluitnemingsprocessen van politieke of sociaal-ekonomische ontwikkelingen. Lund geeft aan dat het begrip 'participatie' niet een eenduidig begrip is. Het kan op verschillende manieren uitgelegd en gebruikt worden. Ten eerste kan participatie dienen als een pragmatische (en soms ook voornamelijk technokratische) strategie om doelen, die door de staat en/of ontwikkelingsproject zijn gesteld, te bereiken. Hierbij is het doel van de participatie het terugdringen van de kosten en het vergroten van de slagingskans van de ontwikkeling. Deze vorm van participatie wordt ook wel "top-down" strategie genoemd. Ten tweede kan participatie gezien worden als politiek element van de basisbehoeften van de mens, of als vorm van democratie op lokaal nivo. Lund omschrijft dit als "the empowerment of specific, underprivileged groups through the opening up of decision-making processes concerning development planning and implementation and at the same time supporting their capacity for making their voices heard" (Lund, 1990). Dit model van participatie wordt ook wel "bottom-up" strategie genoemd. (zie ook bijlage 1).

Kruijer probeert in zijn boek aan te tonen dat bij "Community Development" een definitie van participatie volgens het top-down-model gebruikt wordt. Hoofddoel is eigenlijk alleen een nationale ontwikkeling en participatie van de rurale bevolking wordt daarbij gebruikt om deze ontwikkeling sneller aanvaard te krijgen door deze bevolking. "Community Development" wordt gebruikt als zoethoudertje voor de rurale bevolking, om orde en rust te handhaven en zodoende de partikuliere ondernemers (de bourgeoisie) de vrije hand te geven. Ook wordt "Community Development" gebruikt om kredieten los te krijgen van internationale organisaties. Daarentegen zou "Community Development" moeten dienen de armeren te helpen met hun sociale strijd door politiek bewustzijn en organisatie (het bottom-up model van participatie). In de conclusies van mijn onderzoek (paragraaf 12.3.8) zal een opmerking gemaakt worden ten aanzien van de "bottom-up" visie in mijn eigen onderzoek.

Ook gaat "Community Development" er vaak vanuit dat een rurale gemeenschap een eenheid is met gemeenschappelijke belangen. Te weinig aandacht wordt besteed aan klasseverschillen, machtsstructuren en 'gender' verschillen. (Kruijer, 1983). In de volgende paragraaf zal verder ingegaan worden op de noodzaak een rurale gemeenschap niet te zien als homogene eenheid. Het huishoudennivo komt hier ter sprake en binnen het huishoudennivo ook het individu.

2.4 Ontwikkeling op huishouden-nivo

In deze paragraaf zal de ontwikkeling van de rurale gemeenschappen bekeken worden vanuit huishoudkundig perspectief.

2.4.1 Het huiskundig model

In een huishoudkundig onderzoek staat het huishouden centraal als analyse-eenheid. Het vertrekpunt van de analyse is het huishoudelijk handelen, wat geoperationeerd wordt in activiteiten en gedifferentieerd naar de leden van een huishouden (Hardon-Baars, 1987). In de literatuur wordt het begrip huishouden op verschillende manieren omschreven. Presvelou geeft een duidelijk onderscheid aan tussen een nukleaire familie en een huishouden, vooral wat betreft niet westerse landen. Een nukleaire familie bestaat uit een ouder(paar) met zijn of haar kinderen. Het begrip nukleaire familie stamt uit het Euroamerikaans model, en dekt niet de complexiteit van een huishouden, zoals die kan voorkomen in niet-westerse landen. Presvelou noemt drie karakteristieken van een huishouden, namelijk

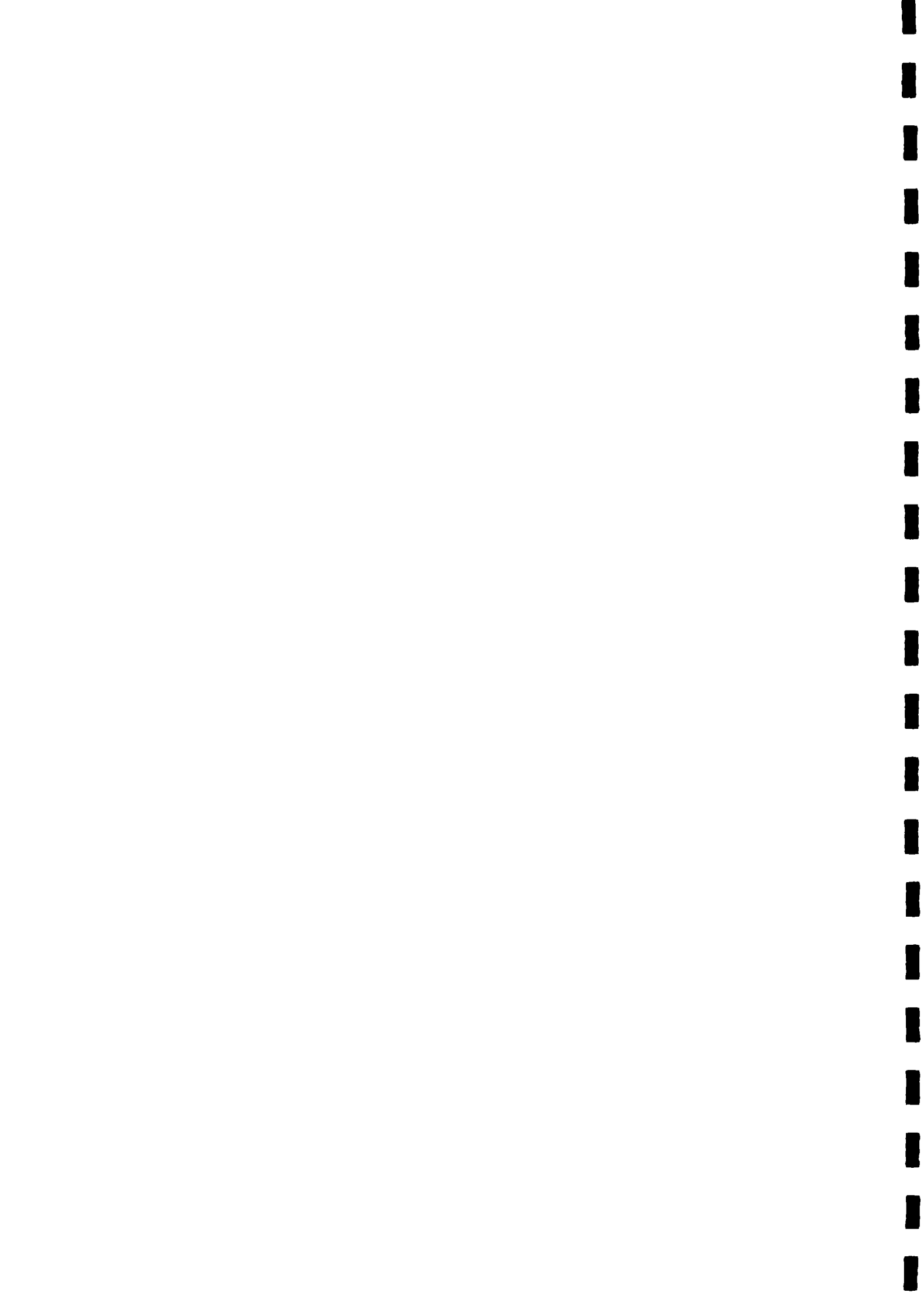
- * familie verwantschap
- * co-residentie (gedeelde ruimte)
- * activiteiten

(Presvelou, 1991).

Bij Presvelou is familieverwantschap het belangrijkste criterium voor het afbakenen van een huishouden. Messer noemt het gezamenlijk wonen als belangrijkste criterium: "A household is a group of individuals (sometimes only one) who live together and also share some form(s) of activities, usually "domestic activities", related to food production and consumption or sexual reproduction and child-rearing or some combination" (Messer, 19??). Dit laatste criterium, de gezamenlijke activiteiten, krijgt bij vele andere schrijvers de meeste aandacht. De ILO omschrijft een huishouden als een sociale eenheid die een gemeenschappelijk doel nastreven door het uitvoeren van huishoudelijke activiteiten, namelijk produktieve en konsumptieve activiteiten (ILO, 1984). De definitie die in mijn onderzoek gebruikt wordt sluit hier het meest bij aan (zie paragraaf 5.2).

Hardon geeft een huishoudkundig model, waarin, naast het huishouden (dat kan verschillen naar samenstelling, levenscyclus, sociaal-ekonomische positie van de leden) de huishoudelijke activiteiten een belangrijke rol spelen. Deze huishoudelijke activiteiten worden ook wel de huishouding genoemd. De huishouding is het handelen voor en door leden van een huishouden in hun dagelijkse leefsituatie gericht op het bevredigen van materiële behoeften en het scheppen van immateriële behoeften met inzet van beschikbare hulpbronnen. Dit handelen kan onderverdeeld worden in direkt en indirekt produktieve activiteiten en management. De direkte produktie kan omschreven worden als het leveren van een inkomen in natura of geld. De indirekt produktieve activiteiten worden in het spraakgebruik wel de huishoudelijke of konsumptieve activiteiten. In paragraaf 2.1 werden ze reproductie van de arbeidskracht genoemd. Voorbeelden zijn de zorg voor voeding, wonen, kleding, kinderen en andere leden van het huishouden en dieren. Het management bestaat uit het beheren van in- en outputs in het huishouden. Resultaat van het huishoudelijk handelen is het verzorgingsnivo van de leden van het huishouden (zie bijlage 2). In mijn onderzoek zullen de termen produktief (= direkt produktief) en reproductief (= indirekt produktief) gehanteerd worden, omdat later in het verslag ook de bij definitie van inkomensgenererende activiteiten de scheiding direkt en indirekt gemaakt wordt, en daar verwarring over zou kunnen ontstaan.

Tevens geeft Hardon een analytisch kader uit de huishoudwetenschappen, waarbinnen een huishoudkundig onderzoek geplaatst kan worden. Zij onderscheidt hierbinnen een input (het huishouden, de menselijke en niet menselijke hulpbronnen), een throughput (het huishoudelijk handelen) en een output (het verzorgingsnivo). Daarnaast spelen externe factoren (diensten, overheid, omgeving, technologie) een rol (zie bijlage 3) (Hardon, 1988).

Tot nu toe is het huishouden beschreven als zijnde een homogene eenheid. "The most influential theoretical model has been the "New Home Economics Model" according to which households are homogeneous decision-making units within which members pool economic resources and have joint utility functions" (Safilios, 1989). Safilios is het daar zelf niet mee eens. In de praktijk zijn er vaak twee of meer produktieve eenheden binnen een huishouden: "While all household members share the common goal of family welfare, each household member responsible for a production unit may also try to "get the best deal" for its own unit through exchanges and negotiation with other household members" (Safilios, 1989).

Ook Hardon heeft kritiek op deze "Home-Economics"-benadering. De toegang tot en zeggenschap over de hulpbronnen binnen een huishouden (het 'input'-nivo van het analytisch kader van Hardon) kan sterk verschillen tussen de individuele leden van het huishouden (Hardon, 1988). Ook op het 'output'-nivo kunnen verschillen bestaan tussen leden van een huishouden. Poats zegt: "Within a given system, individual household members may share some goals, benefits and resources, be independent on some, and be in conflict on others" (Poats, 1989).

Leden van een huishouden kunnen onder andere onderscheiden worden naar leeftijd, opleiding, sexe, enzovoort. Deze laatste faktor wordt ook omschreven als "gender". "Gender is a useful socio-economic concept to analyse roles, responsibilities, restraints, opportunities of the people involved in research and development efforts. The term "gender" describes the socially determined roles of men and women. As a social construct gender roles are based on learned behavior and are flexible across and within cultures" (Hardon, 1990). In de konklusies van het voor u liggende verslag komt het belang van aandacht voor gender binnen een huishouden ook naar voren zie paragraaf 12.3.4 en 12.3.6).

In veel maatschappijen in niet-westerse landen bestaat er een sterke scheiding tussen de taken van mannen en de taken van vrouwen. "In many rural societies, specific tasks areas of responsibilities are ascribed by gender" (Jiggins, 1987). Tevens is er vaak een groot verschil tussen mannen en vrouwen wat betreft toegang tot de inputs en de outputs. Analoog aan de indeling die Hardon maakte (zie vorige bladzij) kunnen de rollen die mannen en vrouwen kunnen aannemen binnen een huishouden de produktieve rol, de reproductieve rol en de managersrol zijn. Ten onrechte wordt door ontwikkelingsplanners en beleidsmakers vaak alleen de reproductieve rol aan vrouwen toegeschreven. Binnen de produktie is onderscheid te maken tussen formele activiteiten (bijvoorbeeld de landbouw) en informele activiteiten (bijvoorbeeld de kleinhandel). De formele activiteiten zijn beter zichtbaar dan de informele activiteiten. De vrouw is vooral in de informele sektor actief, waardoor haar produktieve rol minder zichtbaar is. Dat vrouwen ook als manager een belangrijke rol spelen binnen de gemeenschap of binnen het huishouden blijkt uit het feit dat vrouwen vaak de organisatie van lokale pressiegroepen op zich nemen, en de managers zijn van gemeenschappelijke voorzieningen, zoals water. Hardon haalt hierover C. van Wijk aan; "Zij stelt dat wanneer je in de dorpen vraagt wie iets regelt of besluit, dan vraag je naar posities: de antwoorden zijn voorspelbaar en je komt bij mannen terecht. Maar als je vraagt naar processen; deze kunnen in een dorp heel ingewikkeld zijn, maar de kans dat de sleutelrol van vrouwen duidelijk wordt is groter" (Hardon, 1988).

Maar, zowel Safilios als Hardon besluiten met de mededeling dat, ondanks het belang huishoudelijk onderzoek ook te verrichten op individueel nivo, uiteindelijk toch het huishouden als analyse-eenheid het meest geschikt is. "De groep is meer dan de som van de individuen" (Hardon, 1988). Hardon haalt een studie aan van Sharma, waarin deze concludeerde dat vrouwen weinig leefmogelijkheden hebben buiten hun groep. Deze sociale zekerheidsaspecten (de sociale relaties van een rurale gemeenschap, zoals die zijn beschreven in paragraaf 2.1) van huishoudens in niet-westerse landen zijn van groot belang voor huishoudkundige analyses (Hardon, 1988).

2.4.2 Huishoudeneconomie

In het huishoudkundig model van Hardon (bijlage 2) worden de activiteiten binnen een huishouden onderverdeeld in produktieve en reproductieve activiteiten. De reproductieve activiteiten leveren een gebruikswaarde op en zijn onbetaald. Zij leveren de voorwaarden waaronder de produktieve activiteiten kunnen plaatsvinden. Deze laatste hebben een ruilwaarde en leveren een inkomen op in geld of natura (Hardon, 1988).

Over de wijze waarop economische beslissingen binnen een huishouden genomen worden, wat betreft management van hulpbronnen (input; zie bijlage 3), inkomensgenererende activiteiten (throughput) en inkomen (output), bestaan verschillende theorieën. Wilk maakt onderscheid tussen morele economie en politieke economie. Binnen de theorie van de morele economie is het economisch handelen gebaseerd op een gezamenlijk delen en heeft als doel om onderlinge relaties te versterken en conflicten te minimaliseren. Rechten op goederen en diensten zijn gebaseerd op sociale verplichtingen. Binnen de theorie van de politieke economie worden beslissingen genomen vanuit eigen belang, op rationeel niveau. Transacties vinden plaats op basis van het streven naar een hoogste eigen opbrengst voor de individuen en economische relaties zijn dan ook kompetatief. In de praktijk is er echter sprake van een wisselwerking tussen beide modellen. "From the perspective of moral economy, household resource management is generated by shared meanings that govern the interactions between individuals occupying defined social statuses in a system of mutual aid. From the perspective of political economy, on the other hand, the organization of the household is determined by the negotiation of personal interests, within a socially distributed balance of power" (Wilk, 1989). Ook in mijn onderzoek komt naar voren dat in beide dorpsgemeenschappen van het onderzoek het economische patroon bepaald wordt door zowel morele argumenten (sociale verplichtingen) als politieke argumenten (vergroting van persoonlijk bezit). Hiervoor wordt verwezen naar paragraaf 8.1.1 en 8.2.1.

In bijlage 4 wordt de huishouden-economie als een boom voorgesteld. In deze boom zijn zowel de morele als de politieke drijfveren van economisch handelen verenigd. De wortels van de boom stellen de inkomensposten voor. De takken stellen de verschillende uitgaven voor. De laagste takken krijgen de prioriteit in de besteding van de beschikbare middelen, waarna uitgaven gedaan worden ten behoeve van hogere takken, die minder prioriteit hebben (Devereux, 1987).

In deze scriptie zal op dorpsniveau en op huishoudenniveau de relatie tussen twee elementen van deze economische boom onderzocht worden, enerzijds het sparen en anderzijds het investeren van geld in agrarische of niet-agrarische activiteiten. Hoe deze beide elementen voorkomen in de dorpen en wat de onderlinge relatie is wordt beschreven in hoofdstuk 7. In de volgende paragraaf zal slechts een beschrijving van beide begrippen gegeven worden, zoals die in de literatuur voorkomt.

2.4.3 Sparen en investeren

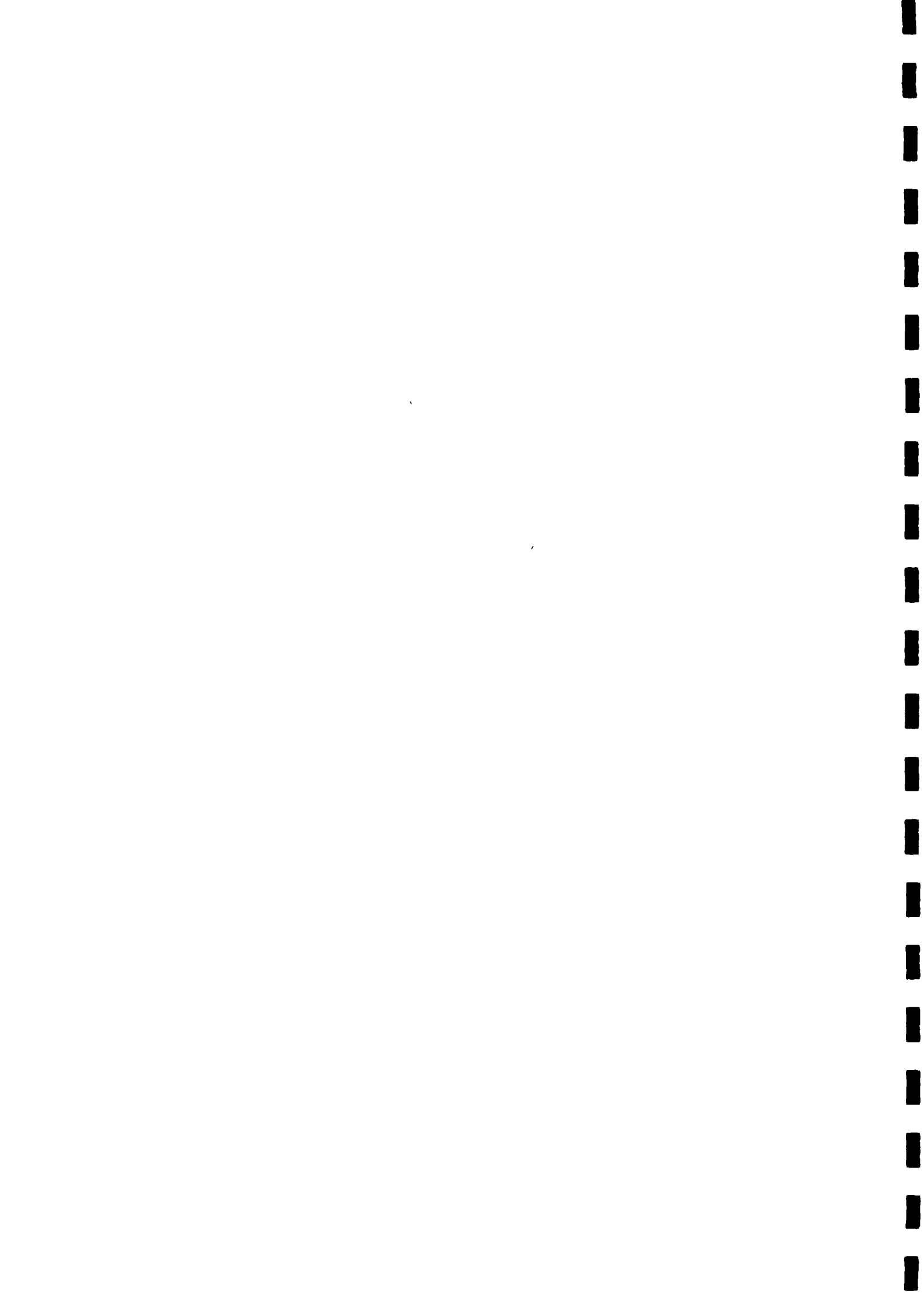
Sparen kan omschreven worden als het uitstellen van consumptie ten behoeve van toekomstige consumptie. De doelstellingen van huishoudens in rurale economiën om tot sparen te komen zijn de volgende:

- Jaarlijkse overleving door middel van een 'farming-system' dat aangetoond heeft met redelijke zekerheid te voorzien in voedsel.
- Vervulling van een grote reeks van behoeften aan goederen en diensten anders dan voedsel.
- Vervullen van een sociale rol die een complex van rechten en plichten inhoudt, afhankelijk van de sociale en economische positie die het huishouden in de gemeenschap inneemt.
- Vergroting van rijkdom en status van het huishouden in de gemeenschap door het kopen van land en ander bezit. (Klaver, 1989).

In mijn onderzoek heeft het sparen voor de dorpspomp een belangrijke rol. Dit kan gerekend worden onder het hierboven genoemde tweede doel van sparen, namelijk het vervullen van behoeften aan diensten (zie paragraaf 4.1).

In de 'huishoudenseconomie-boom' is het sparen geplaatst op de hoogste tak. Dat wil zeggen dat er pas ruimte bestaat om te sparen als alle andere uitgaven gedaan zijn. Sparen kan op de volgende manieren gebeuren;

- geld, goud of sieraden en andere dingen
- vee houden of graan opslaan
- geld aan een vertrouwd persoon in bewaring geven
- meedoen aan (roterende) spaargroepen. (Klaver, 1989).

Voor mijn onderzoek is echter juist de wil en de mogelijkheid van de rurale bevolking om te investeren in inkomensgenererende activiteiten van belang. Om onder andere inkomensgenererende activiteiten in niet-westerse landen te stimuleren is het ontwikkelingsbeleid van de jaren 60-70 vooral gericht op het introduceren van westerse technologieën. Als tussenvorm tussen deze westerse en de traditionele technologieën is daarna de aangepaste technologie ontstaan, aangepast aan lokale situatie, of, zoals Riedijk inventariseert, aangepast aan een traditionele, lage opbrengst leverende economie van onmachtige landen tegenover machtige westerse landen met een groot-schalige economie (Butijn, 1990).

Aangepaste technologie kan van toepassing zijn op alle aspecten van het dagelijks bestaan van de rurale bevolking, zoals (Carr, 1985);

- landbouw (verhogen van de produktie, of vergemakkelijken van de arbeid)
- tuinbouw (idem, bijvoorbeeld een irrigatiesysteem)
- veeteelt (bijvoorbeeld onderdak van het vee)
- watervoorziening (pompen/putten, transport, opslag)
- brandhoutvoorziening (transport, zuinig brandhout gebruik)
- gezondheidszorg (bijvoorbeeld opslag medicijnen)
- inkomensgenererende activiteiten.

Het begrip inkomen wordt in deze skriptie, analoog aan de huishoudenseconomie-boom van Devereux (bijlage 4), gedefinieert als de geldelijke opbrengst van een produktieve activiteit. Inkomensgenererende activiteiten kunnen onderscheiden worden naar direkt en indirekt inkomensgenererend. Direkt inkomensgenererende activiteiten leveren direkt geld op. Voorbeelden zijn de verbouw van 'cash-crops' (gewas voor verkoop), handel, ambachtelijke activiteiten voor de verkoop. Technologische innovaties die gericht zijn op direkt inkomensgenererende activiteiten hebben als resultaat een verhoging van de kwantiteit en/of de kwaliteit van het produkt, zodat het geldelijke bedrag dat ermee verdiend kan worden hoger zal zijn.

Indirekt inkomensgenererende activiteiten zijn die activiteiten die een besparing op uitgaven inhouden. Voorbeelden hiervan zijn de verbouw van hoofdgewas voor het basisvoedel, het maken van gebruiksvoorwerpen voor eigen gebruik. Technologische innovaties die hierop betrekking hebben zullen enerzijds een verhoging van de opbrengst als doel hebben, en anderzijds hebben zij een tijdsbesparend element. Deze activiteiten kunnen gericht zijn op reproductieve taken van vrouwen, zoals waterhalen, brandhout zoeken, (voor)bereiden van voedsel, enzovoort. Maar tijdsbesparende technologieën kunnen ook gericht zijn op produktieve activiteiten van mannen en vrouwen, zoals land- of tuinbouw. Tijd die overblijft als de arbeid op het land sneller gedaan kan worden kan besteed worden aan direkt inkomensgenererende activiteiten, of kan gebruikt worden om de opbrengst van het land te verhogen. Het onderscheid tussen verschillende vormen van aangepaste technologie zoals Carr hierboven geeft, namelijk een scheiding tussen agrarische activiteiten en inkomensgenererende activiteiten of tussen reproductieve activiteiten en inkomensgenererende activiteiten is mijns inziens niet zo strikt te maken. Belangrijker is het, onderscheid te maken tussen direkt en indirekt inkomensgenererende activiteiten. Ook in mijn onderzoek wordt dit onderscheid aangehouden (zie paragraaf 9.1.1 en 9.2.1).

Naast deze (in)direkte inkomensgenererende activiteiten die gericht zijn op het verhogen van de kwantiteit of de kwaliteit van de produktie of op een besparing in tijd, zijn er ook nog innovaties die als resultaat hebben dat de hoeveelheid energie die in de arbeid gestoken moet worden, verlaagd kan worden. Deze innovaties hebben wel invloed op het welzijn van de bevolking, maar behoren niet tot de innovaties die (in)direkte inkomensgenererende activiteiten kunnen verbeteren (ILO, 1984).

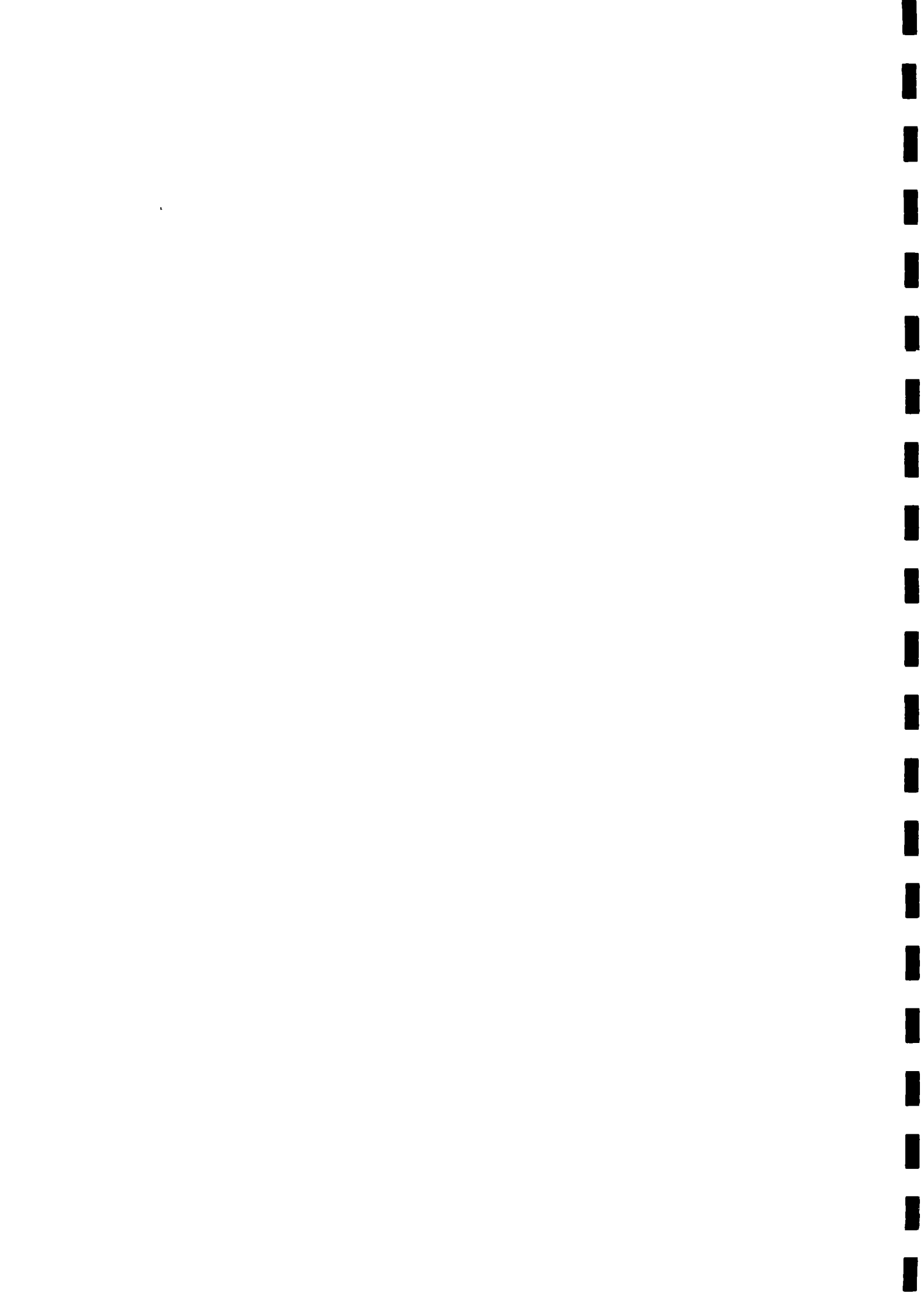
Er bestaan in de literatuur vele schema's of 'check'lijsten die gehanteerd kunnen worden bij het onderzoeken van mogelijkheden van inkomensgenererende activiteiten. De ILO onderscheidt technische en socio-kulturele factoren waarop een inkomensgenererende activiteit getest zou moeten worden. De technische factoren hebben betrekking op de efficiëntie van het arbeidsproces (bijvoorbeeld kwaliteit van het produkt, benodigde tijd per eenheid, benodigd materiaal, gemak van onderhoud, enzovoort). Daarnaast wordt het belang van de socio-kulturele factoren aangegeven, want het overnemen van nieuwe technologieën impliceert niet alleen het hanteren van nieuwe methoden, maar ook een verandering in gedrag, "a form of social change". Socio-kulturele factoren kunnen bijvoorbeeld zijn taboes op bepaalde bewegingen, gebruikelijk tijdstip voor activiteiten, de organisatievorm waarin activiteiten gedaan worden, enzovoort. Wat de ILO niet onderscheidt en wat mijn inziens wel van groot belang is, zijn de economische factoren (vraag naar het produkt, markten, prijzen, enzovoort).

Deze worden wel genoemd in de checklist van M. Carr (bijlage 5). Tenslotte geven vele schrijvers nog het belang aan van voorbereidend onderzoek op dorpsniveau, huishoudenniveau en op individueel niveau, waarin onder andere taakverdelingen, werkdruk, bestaande organisatienetwerken, met daarbinnen belangenverschillen en gender, een belangrijke rol spelen (Carr, 1985, Butijn, 1990). In mijn onderzoek is aan dit voorbereidend onderzoek veel aandacht besteed.

Samenvattend kan gesteld worden dat hedendaags agrarische gemeenschappen gedwongen zijn een inkomen te verkrijgen om aan hun behoeften te kunnen voldoen. 'Community Development' is een veel gebruikte strategie om een ontwikkeling op dorpsniveau te stimuleren. Doel van deze strategie is het opbouwen van een zekere zelfstandigheid binnen dorpsgemeenschappen om eigen ontwikkeling te kunnen bepalen. Deze strategie heeft echter alleen positief effect op dorpen als de ontwikkeling op het lokale dorpsniveau begint (de 'bottom-up' strategie). Bovendien geeft de literatuur aan dat het ook heel belangrijk is een dorpsgemeenschap niet als homogene eenheid te beschouwen. Het huishoudens- en individuele niveau spelen hierbij ook een belangrijke rol.

Ook het verkrijgen van inkomen, om aan gevoelde behoeften te kunnen voldoen, vindt plaats op dorps-, huishoudens- en individueel niveau. Het verhogen van een inkomen kan enerzijds tot stand worden gebracht door te sparen en anderzijds door het investeren van geld. Dit vormt het hoofdthema van het voor u liggende verslag. De onderzoeksvraag en de onderzoeksresultaten, die in de volgende hoofdstukken behandeld zullen worden, kunnen gelezen worden binnen het theoretisch kader zoals dat hier geschetst is.

3 KONTEKST VAN HET ONDERZOEK: GEGEVENS OVER HET PROJECT

3.1 Introductie

Vanaf 1966 wordt de droogte een steeds groter probleem in Burkina Faso. Maart en april zijn de droogste maanden. Oorzaken van deze droogte zijn onder andere de geologische condities en weinig regenval, demografische groei, de grote hoeveelheid vee die bomen en struiken kaal vreet en het kappen van de bossen. Gevolgen van de droogte zijn onder andere een hoge werkdruk voor vrouwen (zij moeten steeds verder lopen om water te halen en overnachten soms bij de waterbron); het gebruik van zilt water voor huishoudelijk gebruik; slechte gezondheid door te weinig of slecht water; te weinig water voor het drenken van vee, voor de huizenbouw, voor agrarische activiteiten en voor het maken van 'Dolo' (het lokale bier dat een belangrijke bron van inkomen is voor vrouwen). De bevolking was zelf begonnen met het graven van putten en het planten van bomen, maar het resultaat was nog niet voldoende. (Bilaterale Ontwikkelingssamenwerking, 1987).

In 1979 deed de overheid van Burkina Faso een aanvraag voor de installatie van dorpswatervoorzieningen in de regio Mouhoun. Gevraagd werd om financiële hulp en technische assistentie. Het project 'Hydraulique Villageoise de la Boucle du Mouhoun' is toen gestart, met een bilaterale samenwerkingsovereenkomst tussen het Directoraat Generaal Internationale Samenwerking Nederland (DGIS) en het Ministerie van Water Burkina Faso.

3.2 Het projectgebied

Het werkgebied van het project is de regio van Mouhoun, in het noord-oosten van Burkina Faso, tegen de grens met Mali (zie Bijlage 6). Het gebied is verdeeld in drie provincies, Kossi, Sourou en Mouhoun. Het oppervlak van het gebied is ongeveer dezelfde als het oppervlak van Nederland (De Kok, 1991). Het gebied is dun bevolkt, dat wil zeggen 27 inwoners per vierkante kilometer. Het totale inwonersaantal wordt geschat op 925.000 (Bilaterale Ontwikkelingssamenwerking, 1987). De belangrijkste ethnische groepen zijn de 'Bobo', de 'Dafing' en de 'Samo'. Minder belangrijke ethnische groepen zijn de 'Mossi', de 'Peulh' en de 'Nounouma'. De 'Mossi' en de 'Peulh' zijn geïmmigreerd in het gebied.

3.3 De projectdoelen

Het project 'Hydraulique Villageoise' is uitgevoerd in het kader van een nationaal programma genaamd 'Programme National de l'Hydraulique Villageois (1979)'. De doelen van het project zijn de volgende:

- In de eerste fase van het project, tot 1983, de constructie van permanente waterpunten om beschikbaarheid van 10 liter water per persoon per dag te garanderen op een afstand van minimaal 1 kilometer van de nederzetting.
- In de tweede en derde fase, tot 1990, een garantie van 20 liter per persoon per dag op een afstand van minder dan 1 kilometer.
- Het doen van hydrologische studies ten behoeve van deze constructies.
- Het opzetten van onderhoudssystemen ten behoeve van de waterpunten.
- Op de langere termijn de verbetering van de gezondheid en arbeidsproductiviteit van de bevolking. (Bilaterale Ontwikkelingssamenwerking, 1987).

Gedurende de eerste fase lag de nadruk op de aanschaf van materiaal en de constructie van de waterpunten. In de tweede fase is men doorggegaan met de constructie van de waterpunten. Hiernaast kreeg echter ook het beheer van de waterpunten meer aandacht. Er is een start gemaakt met het opzetten van waterkomité's in de dorpen. In de derde fase lag de nadruk op het versterken van lokale en regionale waterkomité's. Het laatste doel van het projekt (de verbetering van de gezondheid en de arbeidsproductiviteit van de bevolking) heeft minder aandacht gekregen dan de bedoeling was. (Ministère des Affaires Etrangères, 1986). Tot het einde van de derde fase zijn ongeveer 900 putten, 600 pompen en 60 uitdiepingen van traditionele putten gerealiseerd (de Kok, 1991).

De vierde fase (vanaf 1990) zou in principe een fase zijn van overdracht aan de overheid van Burkina Faso. Hiertoe heeft DGIS (een orgaan van de nederlandse overheid) de supervisie overgedragen aan IWACO (een onafhankelijk technisch buro). Een vijfde fase zal echter nog noodzakelijk zijn voor een goede afbouw van het projekt. De vierde fase heeft de volgende doelen (de Kok, 1991):

- De constructie van 300 pompen en 50 putten in de regio.
- De garantie van 20 liter water per persoon per dag op een afstand van minder dan 1 kilometer.
- De ontwikkeling van een institutioneel kader voor het beleid en het onderhoud van waterpunten.
- Het versterken van de DREAU (Direction Régionale de l'EAU).

3.4 De organisatie van het projekt

De organisatie van het projekt bestaat uit een aantal diensten 'services' waarboven de direktie staat. De direktie wordt gevormd door een algemene direktie (een Burkinabé) en een koördinator (een werknemer van IWACO). De vijf diensten zijn de volgende (de Kok, 1991):

- De 'service étude' houdt zich bezig met geohydrologisch onderzoek.
- De 'service technique' verleent assistentie bij de aanleg van pompen en putten.
- De 'service animation' is verdeeld in twee afdelingen. De 'section préparation/formation' (voorbereiding/scholing) bestaat uit 10 'animateurs' en een chef. Deze sekte legt het eerste kontakt met de dorpen, neemt de sociaal-ekonomische studies van de dorpen die een pomp aanvragen voor haar rekening, legt de bevolking de werkwijze van het projekt uit, en begeleidt haar bij het formeren van een pompkomité. De animateurs verzorgen ook de scholing van de waterkomité's. De tweede sekte, de 'section suivi' bestaat uit 6 animateurs en een chef. De animateurs houden kontakt met de komité's, voeren evaluaties uit en verlenen assistentie bij het oplossen van problemen.
- De 'service gestion' (beheer) bestaat uit de afdelingen boekhouding, magazijn, sekretariaat en het beheer van de gebouwen.
- De 'service garage' onderhoudt het materiaal, zoals de auto's en de motoren.

3.5 Het opzetten van de waterkomité's

De installatie van een nieuw waterpunt gebeurt op aanvraag van een dorp, waarna de 'service animation' van het projekt de eerste kontakten legt. Na bestudering van de sociaal-ekonomische situatie van het dorp ('étude de milieu') informeert de animateur van de 'service préparation' de bevolking over de werkwijze van het projekt. Vervolgens wordt een geohydrologisch onderzoek uitgevoerd om de technische mogelijkheden voor het installeren van een waterpunt te bekijken. Dit resulteert in 2-3 mogelijke lokaties. De bevolking kiest uit deze lokaties één punt, waarna een proefboring wordt verricht. Blijkt de boring positief, dan komt de animateur terug. In overleg met het dorp bekijkt hij of een pomp dan wel een put wordt neergezet. Voor de constructie van een put moet de bevolking meehelpen met het werk van het graven, het verzamelen van het zand, grint en de stenen. Het dorp betaalt ook een bedrag van 15.000 CFA aan het projekt. Voor een pomp moeten de dorpelingen zand en grint en stenen verzamelen en een bedrag van 75.000 CFA betalen. (de Kok, 1991).

Voordat het waterpunt is geïnstalleerd benoemt de bevolking een comité dat de organisatie van de constructie op zich neemt en verantwoordelijk is voor het onderhoud van en de hygiëne rondom het waterpunt. Dit comité onderhoudt contacten met animateurs van het project. Een putcomité (in het geval dat er een put is geplaatst) bestaat uit minstens vier personen waaronder tenminste één vrouw. De vrouw controleert de hygiëne rondom de put en de andere leden moeten de put onderhouden. Een pompcomité (als er een pomp is geplaatst) telt ten minste 1 president, 1 sekretaris/boekhouder, 1 schatbewaarder, 1-3 pompmonteurs en 1-2 personen die de situatie rond de pomp in de gaten houden. De eerste drie personen zijn voornamelijk belast met de financiële aspecten van beheer en onderhoud van de pomp. Pompmonteurs moeten na een korte opleiding de pomp kunnen demonteren, onderhoudsbeurten geven en de defekten kunnen lokaliseren. Het project heeft per 10 dorpen één dorpsmonteur opgeleid tot regionaal monteur. Dorpen kunnen de hulp van hem inroepen als de dorpsmonteur de pomp niet kan repareren. Minstens twee leden van het comité moeten vrouw zijn. Bovendien moeten alle ethnische groepen vertegenwoordigd zijn in het comité.

De verantwoordelijkheden van een pompcomité zijn aanzienlijk groter dan die van een putcomité. Het zwaartepunt van de taken bij deze laatste ligt vooral bij de organisatie van de constructie van de put. Voor een pompcomité liggen de verantwoordelijkheden op de langere termijn; een goed beheer van de pomp, bestaande uit de financiën, het onderhoud en de noodzakelijke reparaties om te zorgen dat de pomp in goede staat zal blijven. (Klaver, 1989). Eén van de belangrijkste taken van een pompcomité is het sparen van een bepaald bedrag om dit onderhoud en deze reparaties te kunnen betalen. Dit onderzoek geeft alleen betrekking op pompcomité's, en putcomité's zullen verder niet ter sprake komen. In de onderzoeksvraag (hoofdstuk 4) zal deze taak van een pompcomité verder uitgewerkt worden.

4 ONDERZOEKSVRAAG

4.1 Introductie van de onderzoeksvraag

4.1.1 Financieel beheer van de pomp, aangeraden door het project

Naast het organiseren van een goed onderhoud van de pompen is de belangrijkste taak van een pompkomitee het kollektieren van een financiële bijdrage van de dorpingen. In het hoofdstuk 'Theoretisch kader' wordt deze vorm van sparen beschreven als het sparen voor kollektieve diensten (zie paragraaf 2.3.3). Het concrete doel van deze bijdrage is het verkrijgen van een voldoende grote pompkas. Het project heeft vanaf de start van het project een tweedelig doel gegeven aan deze pompkas, namelijk;

- betalen van onderhoud en reparaties van de pomp
- sparen voor een vervanging van de pomp op de langere termijn.

Het project raadde de dorpen aan een bedrag van 50.000 CFA per jaar per pomp te verzamelen. Dit bedrag was gebaseerd op de volgende kostenberekening;

- 20.000 CFA is nodig voor de lopende kosten (brandstof, benodigd materiaal voor reparaties en loon voor de benodigde mechanici)
- 30.000 CFA is nodig voor een vervanging van de pomp (de kosten van een vervanging zijn ongeveer 450.000 CFA, dat komt neer op een jaarlijks spaarbedrag van 27.000 CFA tot 45.000 CFA bij een levensduur van de pomp van 10 tot 20 jaar) (Bilaterale Ontwikkelingssamenwerking, 1987).

4.1.2 Financieel beheer van de pomp in de praktijk

In realiteit vinden de animateurs echter dat het grootste gedeelte van de pompkomitee's het bedrag van 50.000 CFA per jaar niet verzamelen. De meeste pompkomitee's verzamelen daarentegen een klein bedrag voor de pompkas. Het argument dat de pompkomitee's hiervoor geven is dat met dit kleinere bedrag de lopende kosten (onderhoud en reparaties) van de pomp ook betaald kunnen worden. Het grootste gedeelte van de tijd hebben de pompkomitee's niet een groter bedrag nodig, dus zien ze ook niet de noodzaak om extra te sparen. (mondelijke informatie van het project). Klaver geeft nog een aantal andere oorzaken van het niet-sparen van pompkomitee's (Klaver, 1989):

- De plaatsing van de pomp; de dorpingen, die vinden dat de pomp te ver weg is van hun nederzetting en zodoende de pomp niet gebruiken, zijn niet gemotiveerd om te betalen voor de pomp.
- De bevolking heeft geen vertrouwen in het comité omdat de financiële verantwoording van deze laatste aan het dorp ontbreekt.
- Er zijn genoeg andere waterpunten in het dorp waarvoor men niets betaalt.
- Er is geen geld omdat de oogsten mislukt zijn en/of omdat voor andere doeleinden geld geïnd is.
- De bevolking is gedemotiveerd bij te dragen, omdat de pomp te vaak stuk gaat.
- Geld uit de pompkas wordt uitgeleend en niet terugbetaald.

In een klein aantal gevallen haalt het pompkomitee wel de aanbevolen 50.000 CFA per jaar op. Deze comité's zijn daarmee echter bij het project gekomen en hebben gevraagd wat ze met dit bedrag moesten doen (mondelijke informatie).

Er kan gekonkludeerd worden dat de dorpen een groot aantal redenen hebben om niet te sparen en dat ze de relatie tussen sparen en de mogelijkheid van het vervangen van de pomp niet zien. Ook in de literatuur kwam al naar voren dat sparen een zeer lage prioriteit heeft als het gaat om het bepalen van doelen ten aanzien van geld (zie paragraaf 2.3.3). In de volgende paragraaf zal beschreven worden hoe binnen het project de ideeën over de noodzaak van sparen aan het veranderen zijn.

4.1.3 Geld investeren in plaats van sparen

Op de afdeling 'Animation' veranderen de ideeën ten aanzien van sparen voor de kas van een waterkomité voor een vervanging van de pomp op de langere termijn. Op het projekt denkt men inmiddels dat er geen sprake is van vervanging van de pomp ineens, maar dat in de loop van 10 à 20 jaar alle onderdelen minstens één keer vervangen zijn. Wel benadrukt men dat dorpen enigszins moeten sparen om de reparatiekosten te kunnen betalen, welke naar verwachting hoger worden na de eerste 4-5 jaar (mondelijke informatie en Klaver, 1989).

Uit economisch oogpunt is het echter niet rendabel de dorpen te stimuleren elk jaar een bedrag van 50.000 CFA te verzamelen. Indien dorpen een grote som geld sparen en dit niet gebruiken voor reparaties en onderhoud van de pomp, blijft dit geld een tijdlang ongebruikt. Hierdoor devalueert de waarde van het bedrag. Door het geld te gebruiken kan echter de waarde behouden blijven en kan eventueel een meerwaarde verkregen worden. Een mogelijkheid hiervoor is het geld van de pompkas in bewaring te geven bij een bank. Door de verkregen rente kan de som geld vergroot worden. Op deze manier echter raakt het geld uit de roulatie van de dorps economie. Beter is het het geld te investeren in een inkomensgenererende activiteit in de dorpsgemeenschap zelf. Hierdoor kan een al bestaande activiteit nieuw leven ingeblazen worden of een nieuwe activiteit gestart worden, wat de ontwikkeling van het dorp ten goede komt, én kan de som geld die geïnvesteerd is (eventueel) vergroot worden door de winsten van die activiteit. Op deze manier kan het geld dat beschikbaar is voor de reparaties van de pomp (die steeds groter en duurder worden naarmate de pomp ouder wordt) toch vergroot worden.

Ten tweede wil het projekt de pompkomité's, die nog geen of te weinig geld hebben om lopende reparaties te betalen, laat staan de grotere reparaties op langere termijn, op deze manier stimuleren om geld te genereren voor een minimum bedrag in de kas van de pomp. In deze gevallen zou het geld om een inkomensgenererende activiteit te starten of uit te breiden uit een andere bron dan de pompkas moeten komen.

De afdeling 'Animation' is momenteel bezig met het ontwikkelen van een training voor de animateurs. Door middel van deze training zullen de animateurs de pompkomité's kunnen gaan leren zelf een inkomensgenererende activiteit te identificeren met het geld dat hiervoor beschikbaar is binnen het dorp. Bovendien wil het projekt de pompkomité's leren een projektdokument op te stellen over deze inkomensgenererende activiteit voor het vinden van externe financiële hulp. Een algemeen idee dat hieraan ten grondslag ligt, is dat er vaak wel (inter)nationale ontwikkelingsorganisaties te vinden zijn, die dorpen financieel kunnen helpen, maar dat de dorpen niet weten hoe ze een eigen idee kunnen ontwikkelen en een hulporganisatie moeten aanspreken (mondelijke informatie). Gekozen is om deze training eerst enkel aan goed functionerende pompkomité's te geven en in een later stadium pas aan de minder goed functionerende komité's. Kenmerken van een goed functionerend komité zijn onder andere goed onderhoud van de pomp en een kas met voldoende geld om de lopende kosten van de pomp te kunnen betalen (voor een voorbeeld van de evaluatie van pompkomité's zie bijlage 7). De gedachte hierachter is dat bij een minder goed functioneren pompkomité eerst onderzocht moet worden wat de oorzaken van dit slecht functioneren is. Pas als daarover meer bekend is, kan bekeken worden of het investeren van geld door het pompkomité in een inkomensgenererende activiteit kan bijdragen aan een oplossing.

4.2 Onderzoeksvraag

Binnen het kader, zoals beschreven in paragraaf 4.1.3, is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Welke mogelijkheden bestaan er, om in de dorpen van het projectgebied inkomensgenererende activiteiten uit te breiden of te starten, door gebruik te maken van het geld van de kas van het pompkomité eventueel aangevuld met externe financiële middelen, met als doel het onderhoud van de pomp ook op de lange duur te kunnen blijven garanderen, en is het mogelijk pompkomité's te stimuleren deze inkomensgenererende activiteiten te ontwikkelen.

Deze hoofdvraag is onder te verdelen in zes deelvragen, namelijk:

- 1) **Op welke manier kan het pompkomité momenteel voldoende geld voor goed onderhoud van de pomp garanderen?**
- 2) **Zal de winst van een inkomensgenererende activiteit ook bijdragen tot de verbetering van het onderhoud van de pomp (wat is de relatie tussen de winst van een inkomensgenererende activiteit en het onderhoud van de pomp)?**
- 3) **Welke categorie of groep dorpingen is het meest geschikt om een inkomensgenererende activiteit te beginnen of een al bestaande activiteit uit te breiden?**
- 4) **Welke financiële mogelijkheden zijn er op dorps- en op huishoudensnivo om een inkomensgenererende activiteit te financieren?**
- 5) **Welke activiteiten zijn geschikt en mogelijk om uitgebreid of gestart te worden?**
- 6) **In hoeverre is het mogelijk de dorpingen te stimuleren een eigen initiatief voor een inkomensgenererende activiteit te ontwikkelen, en welke factoren spelen hierbij een rol?**

5 METHODEN VAN ONDERZOEK

5.1 Meetinstrumenten

Om de benodigde informatie te verzamelen is in het onderzoek gebruik gemaakt van de volgende instrumenten; interviews, dorpsvergaderingen, observaties en informele gesprekken.

De interviews zijn gehouden op dorpsnivo en op individueel nivo. Op dorpsnivo is gesproken met de groep belangrijkste mannen (de chef van het dorp, de 'délégué', de raad van ouderen), het pompkomité en het bestuur van de mannengroep. Uit het gesprek met de groep belangrijke mannen van het dorp werd een globaal beeld verkregen van indeling en organisatie van het dorp en de belangrijkste activiteiten van de dorpingen. Met het pompkomité is gesproken over het functioneren van de pomp en het financieel beheer van het komité. Het gesprek met het bestuur van de mannengroep tenslotte leverde een beeld op van de activiteiten van de mannengroep en de rol van de groep binnen het dorp. De bedoeling was te spreken met alle bestaande groepen in het dorp, maar in beide onderzoeksdorpen was alleen een mannengroep actief. De interviews op dorpsnivo hebben een antwoord gegeven op de eerste twee deelvragen van de onderzoeksvraag (zie paragraaf 4.2).

Op individueel nivo is een groot aantal interviews gehouden onder de dorpingen (mannen en vrouwen). De indicatoren, die met behulp van deze interviews onderzocht zijn, zijn de volgende:

- tijdsbesteding.
- taakverdeling tussen verschillende kategoriën (vrouwen, mannen, kinderen)
- samenwerkingsverbanden tussen de dorpingen
- financieel beheer binnen het huishouden en de verdeling daarvan tussen de verschillende leden van het huishouden
- al bestaande inkomensgenererende activiteiten
- ideeën van de dorpingen over een nieuwe inkomensgenererende activiteit
- technische en economische indicatoren met betrekking tot de door de dorpingen genoemde inkomensgenererende activiteit, namelijk
  - * behoeftes voor het uitvoeren van de activiteit, te weten
    - . materiaal
    - . geld
    - . tijd
    - . kennis
  - * kosten/baten van de activiteit
  - * aanwezigheid van een markt
- motivatie van de dorpingen om een andere inkomensgenererende activiteit te starten.

De interviews op individueel nivo gaven antwoord op de derde, vierde en vijfde deelvragen (zie paragraaf 4.2). Voor een overzicht van de interviewvragen op individueel nivo wordt verwezen naar bijlage 8.

Voor dorpsvergaderingen is gekozen, omdat de aanname was dat in groepsverband er wellicht andere en/of meer informatie naar boven zou komen dan in een individueel gesprek. In een groep zullen echter ook veel dingen juist niet naar voren komen, daarom is deze methode alleen geschikt naast individuele gesprekken. In de dorpsvergaderingen zijn de indicatoren die in de individuele interviews gedetailleerd onderzocht zijn geverifieerd en is daarnaast de nadruk gelegd op de technische en economische indicatoren met betrekking tot de inkomensgenererende activiteit. Bovendien waren de dorpsvergaderingen geschikt om antwoord te geven op de zesde deelvraag (zie paragraaf 4.2). Voor deze dorpsvergaderingen is een training geschreven die de verschillende fasen van het ontwikkelingsproces voor een inkomensgenererende activiteit doorloopt (zie bijlage 17).

Tenslotte is er gebruik gemaakt van observaties en informele gesprekken. De observaties zijn ongestructureerd gedaan en hadden tot doel de indicatoren tijdsbesteding en taakverdeling te verifiëren. De informele gesprekken zijn gevoerd met als doel meer inzicht te krijgen in voornamelijk het financiële beheer binnen het huishouden. Dit is namelijk een onderwerp dat in een formeel interview niet goed uit de verf komt.

5.2 Selektie van de dorpen en de huishoudens

Gekozen is voor een kwalitatief onderzoek naar de factoren die een rol spelen bij het identificeren van de mogelijkheden voor inkomensgenererende activiteiten binnen een dorpsgemeenschap in het projektgebied. Gezien de beschikbare tijd is het niet mogelijk geweest het onderzoek in meer dan twee dorpsgemeenschappen te doen. Deze twee dorpen zijn geselecteerd aan de hand van een aantal criteria, te weten (naar afnemend belang):

- Het goed functioneren van het pompkomité (zie ook bijlage 9). Hiervoor is gekozen omdat de dorpen met een goed functionerend pompkomité ook de eerste doelgroep zijn van de trainingen die de animateurs gaan geven over het identificeren van inkomensgenererende activiteiten in de dorpen.
- De aanwezigheid van één of twee pompen in het dorp, die langer dan 5 jaar geleden gekonstrueerd zijn door het projekt. In deze dorpen kan onderzocht worden hoeveel onderhouds- en reparatiekosten de pomp per jaar heeft. Hierdoor kan geschat worden hoeveel geld van de pompkas gereserveerd moet worden voor deze kosten, en hoeveel er overblijft voor investering.
- De verzameling van het geld door het pompkomité voor de pompkas geschiedt in eerste instantie per inwoner, en niet slechts door giften van de mannen/vrouwengroepen. Dit om binnen het financieel beheer van de pomp de rol van het pompkomité, de huishoudens en de mannen/vrouwengroepen te kunnen scheiden.
- Het inwonersaantal van de dorpen. Deze is gekozen op 700 tot 800 inwoners. Binnen zulke dorpen kan een representatief aantal interviews gehouden worden onder de inwoners. Bovendien is een inwonersaantal van 700 tot 1000 het meest voorkomend in de projektregio.
- De hoofdactiviteit van de dorpelingen in beide dorpen moet het zelfde zijn en representatief voor de regio. Deze hoofdactiviteit is het verbouwen van gierst.
- Geen nevenactiviteiten die niet representatief zijn voor de regio.
- De aanwezigheid van verschillende dorpsgroepen (mannen- en vrouwengroepen).
- Gelijke infrastructuur, namelijk een gelijke bereikbaarheid van het dorp en de afwezigheid van een school en een ziekenhuis.
- Etnische groepen.
- Religie.

Gekozen is de dorpen te laten verschillen op de mogelijkheden om inkomensgenererende activiteiten te realiseren. Het eerste dorp is daarom in de provincie de Sourou geselecteerd, een vrij droge provincie, met een in het algemeen arme bevolking. Dit dorp zou ook weinig eigen inkomensgenererende activiteiten hebben en geen eigen markt. Het tweede dorp is gekozen in de provincie de Mouhoun, waar meer regen valt en meer mogelijkheden zijn om geld te verdienen voor de dorpelingen (onder andere de verbouw van katoen). In dit tweede is een (kleine) markt aanwezig.

De dorpen zijn met behulp van informatie van de animateurs gekozen, namelijk het dorp WAROU in de provincie de Sourou en het dorp KOKOUN in de provincie de Mouhoun (een kaartje is gegeven in bijlage 6). Gebleken is echter dat het voor de provincie Mouhoun de informatie die de animateurs gegeven hadden niet volledig klopte met de werkelijke dorpsituaties. Hierdoor zijn de criteria etnie en religie niet gelijk gebleken voor de beide gekozen dorpen. Omdat deze twee criteria van minder belang waren is besloten de dorpen toch te kiezen. Daarnaast is gebleken dat een aantal criteria tijdens het verblijf in het dorp anders uit de bus kwamen dan voorzien. De aanwezigheid van een vrouwengroep bleek in één van de dorpen een vrouwengroep te zijn zonder direkte activiteiten. Het dorp WAROU bleek op huishoudensniveau rijker te zijn dan het dorp KOKOUN, terwijl het toch in het drogere en armere noorden ligt. Ondanks de gelijk gekozen criteria zijn de dorpen op vele punten zo verschillend gebleken dat snel besloten is twee 'case-studies' te doen. Door de dorpen nauwkeurig te karakteriseren bestaat de mogelijkheid alsnog generaliserende konklusies te trekken.

De selectie van de huishoudens voor het houden van de individuele interviews is gedaan op de volgende manier. Na aankomst in het dorp is een inventarisatie gemaakt van de aanwezige huishoudens. Onder een huishouden wordt hier verstaan een sociale produktie-eenheid die de belangrijkste activiteit binnen het huishouden, namelijk het verbouwen van gierst, gezamenlijk doet. Deze definitie van een huishouden komt het meest overeen met de definitie van de ILO, zoals die gegeven is in paragraaf 2.3.1. Activiteiten zijn binnen deze definitie van groter belang dan de co-residentie of familieverbanden. Voorbeelden hiervan zijn activiteiten die buiten de co-residentie plaatsvinden, maar wel het gemeenschappelijke doel van het huishouden nastreven (zoals geld dat verdiend is in de Ivoorkust en opgestuurd wordt naar het huishouden). Bovendien wonen er in sommige gevallen personen in het huishouden die geen familie zijn, maar wel meedoen in de gezamenlijke activiteiten. Ook zij horen bij het huishouden. In de inventarisatie van de huishoudens is bekeken hoeveel huishoudens er in de verschillende wijken van het dorp zijn, en uit hoeveel leden elk huishouden bestaat. Er is een globale plattegrond van de huishoudens in het dorp gemaakt. Daarna zijn de huishoudens verdeeld in een aantal categorieën naar ledenaantal, namelijk de categorie 1 tot 10 leden, 11 tot 20 leden, 21 tot 30 leden, 31 tot 40 leden en tenslotte 41 leden of meer. Uit elke categorie is een representatief aantal huishoudens gekozen, met een gelijkwaardige spreiding over het hele dorp.

5.3 Realisatie van het onderzoek

In een voorbereidingsperiode van één maand in de stad Dédougou (waar het project ook gevestigd is) zijn de volgende activiteiten gedaan;

- Het uitwerken van het onderzoeksvoorstel en de interviewvragen.
- Het selecteren van een tolk voor het werk in de dorpen. Hiervoor is Innocente Kondé gekozen. Zij heeft in beide dorpen vertaald tijdens de interviews, de dorpsvergaderingen en de informele gesprekken. Het nadeel van het moeten gebruiken van een tolk is dat de informatie van de tweede hand komt, en dat informele gesprekken tussen dorpingen onderling niet direct gevolgd kunnen worden. Een voordeel is echter dat de tolk veel achtergrond informatie heeft.
- Het selecteren van de twee dorpen aan de hand van ten eerste informatie van de animateurs en ten tweede van een kort selectiebezoek aan een viertal dorpen.

Hierna is het onderzoek van elk 5 weken in de beide dorpen begonnen. Tussen de twee periodes van 5 weken is één week doorgebracht in Dédougou om overleg te plegen met projectmedewerkers.

Het onderzoek is in beide dorpen begonnen met een dorpsvergadering om de bedoeling van het onderzoek aan de dorpingen uit te leggen. Hierna zijn achtereenvolgens de interviews met de belangrijke mannen van het dorp, het pompkomitee en het bestuur van de mannengroep gedaan. Deze werden gevolgd door een 30-tal interviews met individuele dorpingen. Hiervoor zijn 15 huishoudens uitgekozen (zie voor de selectie van deze huishoudens paragraaf 5.2). In deze huishoudens is eerst een interview met het hoofd van het huishouden gehouden, of, in het geval het hoofd van het huishouden te oud was, met zijn oudste zoon. Nadat alle 15 huishoudens zijn bezocht, is van elk van deze huishoudens een tweede persoon geïnterviewd, namelijk een vrouw. Aan het eind van het verblijf in het dorp zijn een aantal dorpsvergaderingen georganiseerd, te weten een viertal in het dorp WAROU en in het dorp KOKOUN twee dorpsvergaderingen. De gegevens zijn tijdens de interviews genoteerd met behulp van coderingen. Na de interviews zijn de gegevens zo snel mogelijk uitgewerkt, het liefst dezelfde dag.

Tenslotte is het verblijf in Burkina Faso afgesloten met een verblijf van één maand in Dédougou waar begonnen is met het uitwerken van de resultaten.

6 BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSDORPEN

In dit hoofdstuk zullen achtereenvolgens de dorpen WAROU en KOKOUN beschreven worden. Eerst zal een geografische beschrijving gegeven worden, bestaande uit een korte beschrijving van het gebied, de infrastructuur van het dorp en de ligging van buurdorpen. In de volgende paragraaf wordt de sociale situatie van het dorp, dat wil zeggen een beschrijving van achtereenvolgens de etnies, de godsdienst, de politieke structuur van het dorp, de indeling van het dorp in wijken, nederzettingen en huishoudens en tenslotte de organisatie van de dorpsactiviteiten.

6.1 Beschrijving van het dorp WAROU

6.1.1 Geografische gegevens

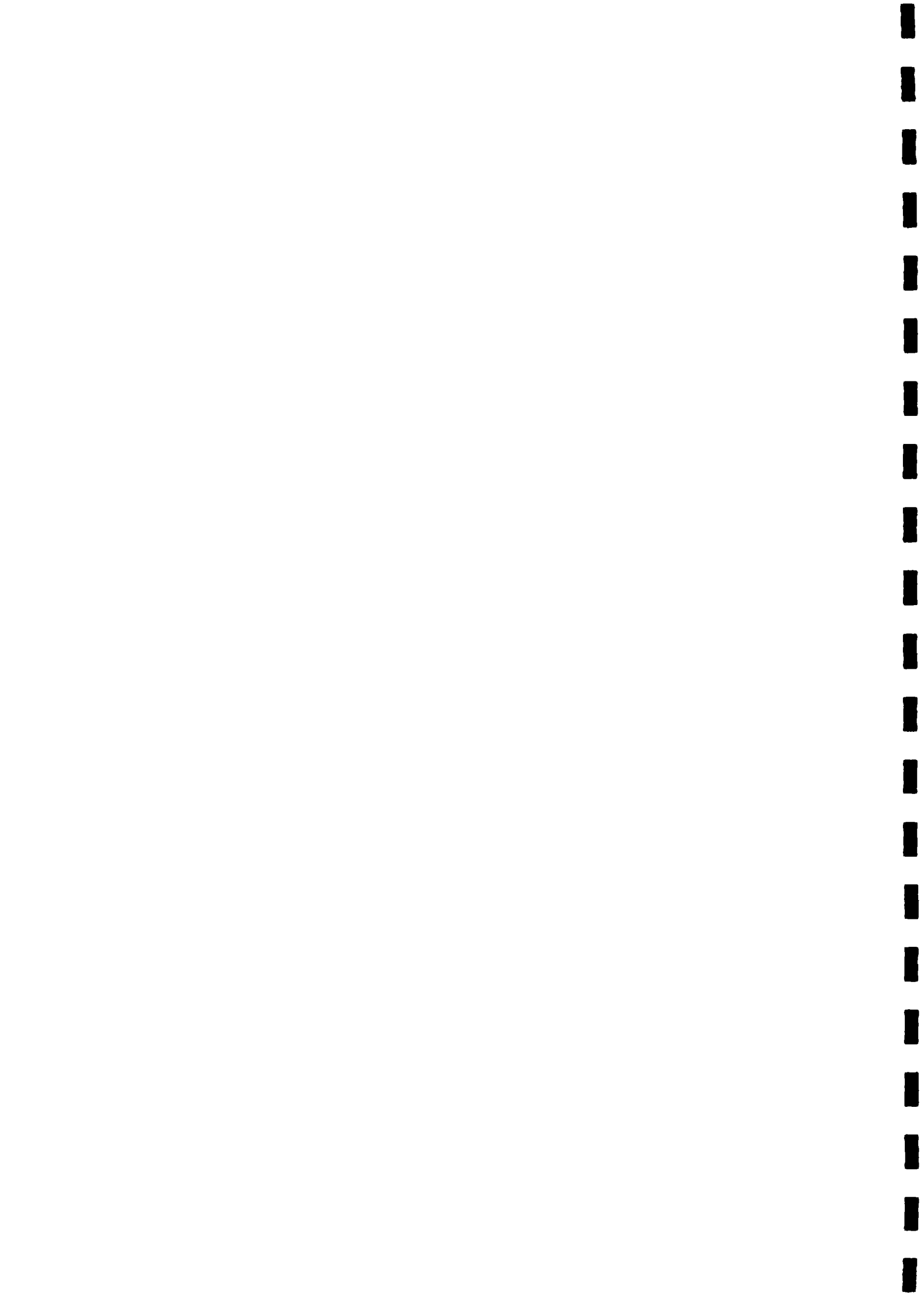
Het dorp WAROU is gesitueerd op 12 kilometer van Gassan, de hoofdstad van het departement Gassan. Dit departement bevindt zich in de provincie Sourou, in het noordoosten van Burkina Faso (zie bijlage 6). Gassan ligt aan de weg van Bobo-Dioulasso naar Tougan. Deze weg is een belangrijke schakel voor handelaren die van Bobo-Dioulasso komen. Dit is de reden dat de markt van Gassan, die om de vijf dagen plaats vindt, vrij groot is en een groot aantal soorten producten biedt. De weg van Gassan naar WAROU is niet meer dan een smal karrespoor, waar weinig verkeer over komt. Alleen op de marktdagen van Gassan kan men een aantal mannen op de fiets of op de brommer of een nog kleiner aantal vrouwen op de fiets, die zich naar Gassan begeven, tegenkomen. Het dorp WAROU heeft geen markt. De dichtstbijzijnde markt is die van Gassan. Verder is er nog een belangrijke markt in Gouran, op 30 kilometer van WAROU. Het belang van deze markt wordt veroorzaakt door de tuinbouw die door de omringende dorpen wordt gedaan met behulp van een groot irrigatie stelsel. Dit irrigatiestelsel is aangelegd in het kader van een Frans ontwikkelingsproject.

Rondom WAROU bevinden zich een aantal andere dorpen, te weten Toumbani (3 km van WAROU), Lèseré (op 5 km), Dji (op 7 km) en een klein kampement van de Peulh (zie paragraaf 6.1.2.1). In deze omringende dorpen is ook geen markt aanwezig. Er is in WAROU geen hospitaal en geen school. De kinderen gaan ook niet naar een school in een ander dorp. Er zijn slechts enkele dorpelingen die Frans kunnen spreken, dat ze in de Ivoorkust hebben geleerd.

6.1.2 Sociale situatie

6.1.2.1 De etnische groepen

Het dorp WAROU heeft ongeveer 700 inwoners. Alle inwoners zijn van dezelfde etnie, namelijk de 'Dafing'. Deze etnie komt meer voor in de provincie de Mouhoun rond de stad Safané, maar in de provincie Sourou bevinden zich ook enkele 'Dafing'-dorpen. Op twee kilometer van WAROU is een klein kampement van de etnie 'Peulh'. Deze 'Peulh' participeren niet in het dorpsgebeuren van WAROU, zij komen slechts zo nu en dan in WAROU om melk te verkopen.

6.1.2.2 De religie

Alle inwoners van WAROU zijn moslim. Er bevindt zich een grote moskee in het dorp. De moslim hebben per dag vijf vaste momenten waarop ze bidden. Een belangrijke konsekwentie van het moslim-zijn is dat alcohol verboden is. Dit betekent dat de vrouwen ook geen 'dolo' (lokaal gierstebier) brouwen, dat in andere niet-moslim dorpen vaak een belangrijke bron van inkomen voor de vrouwen is.

Voor het kunnen lezen van de Koran is het noodzakelijk arabisch te leren. In het dorp kunnen een groot deel van de mannen en vrouwen arabisch lezen en schrijven. In de droge tijd krijgen de kinderen elke dag les in arabisch. In het dorp is ook een grote groep leerlingen in het dorp aanwezig. Dit zijn kinderen uit andere 'Dafing' dorpen die voor een aantal jaren in WAROU wonen. Ze zijn ondergebracht bij een drietal nederzettingen. De leerlingen krijgen eten en lessen in arabisch en in ruil daarvoor helpen ze mee op het land.

Belangrijke personen op godsdienstig gebied zijn de 'maraboet' en de twee 'muesins'. De 'maraboet' is de Korangeleerde en hij leidt het gebed in de moskee. De 'muesin' roept op tot het gebed vanaf de moskee, op de vijf vaste tijdstippen per dag. De 'maraboet', de twee 'muesins' en tevens de chef van het dorp (zie paragraaf 6.1.2.3) geven de lessen in arabisch.

6.1.2.3 Politieke structuur van het dorp

De groep belangrijkste personen van het dorp, die de beslissingen op dorpsniveau nemen, wordt gevormd door de chef van het dorp, een raad van oudste mannen, de 'délégué' en een groep van tien jongere mannen. Officieel hebben de oudere mannen, met als belangrijkste man de chef, het laatste woord over dorpsaangelegenheden. In de praktijk zijn het echter de 'délégué' en de groep jongere mannen die overleggen over de te nemen beslissingen. De macht om beslissingen te nemen van de ouderen is in de praktijk aan het afbrokkelen. Meillassoux geeft dit ook al aan in zijn boek (zie paragraaf 2.1 van het theoretisch kader).

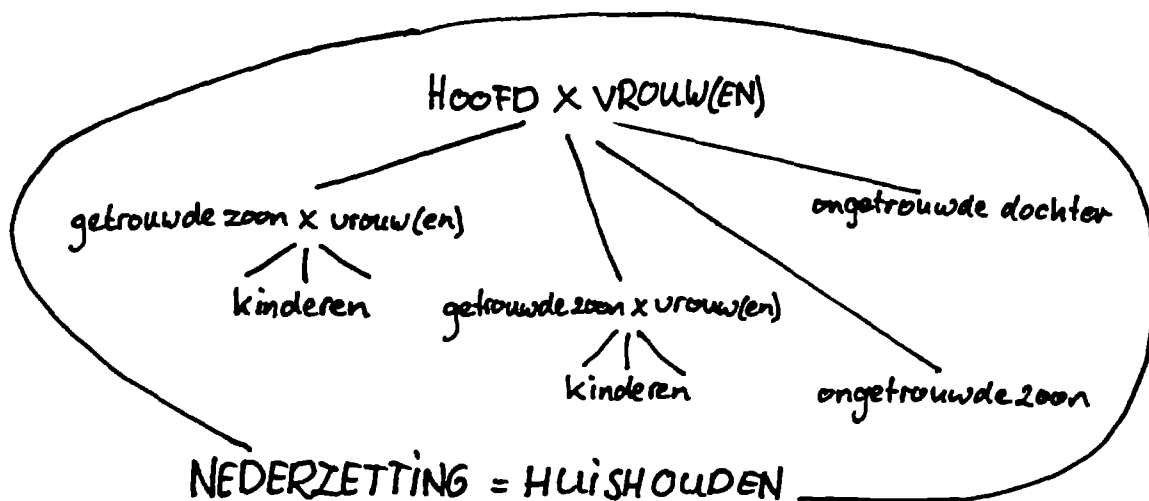
De chef van het dorp is officieel de belangrijkste man van het dorp. Hij is het die de gasten van buiten het dorp ontvangt. De 'délégué' is de intermediair tussen het dorp en de buitenwereld. Hij vertegenwoordigt het dorp naar andere dorpen toe, wanneer dit noodzakelijk is. Hij geeft ook nieuws van andere dorpen of van Gassan dat van belang is voor het hele dorp door aan de chef en aan de dorpingen. De 'délégué' en de andere jongere mannen die invloed hebben op de beslissingen van het dorp hebben allen ook andere belangrijke functies op dorpsniveau, zoals in het pompcomité of in het bestuur van de mannengroep (zie paragraaf 6.1.2.5).

De vrouwen hebben ook een vertegenwoordigster, die het woord doet namens de vrouwen als er bijvoorbeeld een gast van buiten het dorp toegesproken wordt. De vrouwen hebben echter weinig invloed op de beslissingen van de mannen over dorpsaangelegenheden.

6.1.2.4 Indeling van het dorp in wijken, nederzettingen en huishoudens

Het dorp WAROU is verdeeld in twee wijken, namelijk de wijk van de chef van het dorp en de wijk van de maraboet. Er zijn 33 nederzettingen in het dorp. Een nederzetting bestaat uit een erf met een aantal huisjes en opslagschuurtjes, min of meer afgescheiden van andere nederzettingen door middel van een muur. Het aantal bewoners per nederzetting verschilt van 5 tot ongeveer 55 personen. In WAROU bestaat een nederzetting meestal uit één huishouden. Een huishouden is een sociale eenheid die de belangrijkste activiteit, namelijk het verbouwen van de gierst, gezamenlijk doen (zie paragraaf 5.2). In enkele gevallen wonen verschillende huishoudens in één nederzetting. Die verschillende huishoudens zijn niet van de zelfde familie en doen de verbouw van gierst en de verdere huishouding apart. Een huishouden in WAROU kan bestaan uit twee generaties (man met zijn vrouw(en) en kinderen) of drie generaties (man met zijn vrouw(en), zijn ongetrouwde dochters, zijn ongetrouwde zonen en zijn getrouwde zonen met diens vrouw(en) en kinderen). In figuur 1 staat de indeling naar huishoudens in WAROU geïllustreerd.

FIGUUR 1 Nederzetting ingedeeld in huishoudens in WAROU

In het algemeen zijn de mannen in WAROU polygaam. Het aantal vrouwen per man varieert van één tot vier vrouwen; gemiddeld 2.3 vrouwen per man. Vrouwen hebben gemiddeld vier kinderen. De getrouwde vrouwen gaan in de nederzetting van hun man wonen.

De mannen van één huishouden, dat wil zeggen de vader en zijn zoons die oud genoeg zijn om te werken, hebben gezamenlijk een veld voor de verbouw van de gierst. Slechts in vier van de 15 ondervraagde huishoudens verbouwen de mannen de gierst afzonderlijk, dat wil zeggen voor hun eigen gezin. De vrouwen van een huishouden doen de huishoudelijke activiteiten (oftewel de reproductieve activiteiten; zie paragraaf 2.3.1) gezamenlijk, dat wil zeggen om de beurt. De vrouwen hebben vaak ook een veldje voor de verbouw van gierst, maar zij doen dat allemaal apart.

6.1.2.5 De organisatie van dorpsactiviteiten

De mannen van WAROU zijn georganiseerd in een mannengroep. Deze groep is ten tijde van president Sankara (1983) met behulp van begeleiding vanuit de overheid opgestart. Vier jaar geleden echter, heeft een groep van vier mannen in WAROU uit onvrede over het oorspronkelijke bestuur een nieuw bestuur gevormd, en is de nieuwe mannengroep nieuwe activiteiten begonnen. De oude mannengroep is opgegaan in de nieuwe. Momenteel zijn de activiteiten van de mannengroep de verbouw van gierst op een gezamenlijk veld, en het verrichten van loonarbeid, zoals het meehelpen op andermans veld of bij de bouw van andermans huis. De opbrengst van het gezamenlijke veld en het verdiende geld wordt in de gezamenlijke kas van de mannengroep gedaan. Deze kas wordt gebruikt voor dorpsaangelegenheden. Ook dorpswerkzaamheden zoals het bouwen van een opslagschuur voor de oogst van het gezamenlijke veld of het verbreden van de weg wordt door de mannengroep gedaan. Het werk in de mannengroep is verplicht. Er is een lijst gemaakt van alle mannen die in staat zijn te werken. Deze lijst bevat 50 namen. Wanneer iemand zonder reden niet komt werken moet hij een boete van 500 CFA (wat overeenkomt met f3,50, in 1991).

Al vele jaren geleden hebben ook de vrouwen zich georganiseerd in een vrouwengroep. Hun belangrijkste activiteit was het maandelijks kollekeren van geld voor hun gezamenlijke kas. Van dit geld betaalden zij bijvoorbeeld een kado voor een gast van buiten het dorp of konden vrouwen die in problemen zaten geholpen worden. Vier jaar geleden zijn ze begonnen met de verbouw van pinda's op een gezamenlijk veld. Het werk op dat veld was verplicht voor de vrouwen. De opbrengst was voor de vrouwenkas. Maar door gebrek aan regen was de opbrengst zeer laag en sinds vorig jaar zijn de vrouwen gestopt met hun pindaveld. Ook het kollekeren van geld voor de hulp aan vrouw is gestopt. Momenteel is de vrouwengroep niet actief. Maar er zijn plannen om weer opnieuw te starten met het kollekeren van geld

6.2 Beschrijving van het dorp KOKOUN

6.2.1 Geografische gegevens

Het dorp KOKOUN bevindt zich op 10 kilometer van de stad Safané, de hoofdstad van het departement Safané. Dit departement maakt deel uit van de provincie de Mouhoun in het zuid-oosten van Burkina Faso. De stad Safané ligt aan de grote weg van Boromo naar Dédougou. In Safané is elke vijf dagen een grote markt, met een groot assortiment aan produkten. De markt wordt door mensen uit vele omringende dorpen bezocht. In het dorp KOKOUN is er elke middag een hele kleine markt, dat wil zeggen niet meer dan enkele vrouwen die wat zoete aardappel, wat pepertjes of wat 'beignets' (gefrituurde bonenballetjes) verkopen. Elke vijf dagen is er een grotere markt, waar ook handelaren van andere dorpen op af komen. De grote markt van KOKOUN bestaat uit ongeveer 20 vrouwen, een aantal handelaren uit KOKOUN en een aantal handelaren uit andere dorpen. De vrouwen verkopen naast de al genoemde produkten ook pinda's, yam, tomaten, uien, klaargemaakte rijst, 'namanti' (een pinda-peper-bolletje), kolanoten, gedroogde vis, zout, maggiblokjes, enzovoort. De handelaren verkopen onder andere zeep, spijkers, zaklampen, batterijen, lucifers en brood. Soms is ook de kleermaker van het buurdorp aanwezig. Op de grote marktdag zijn er altijd veel mensen van buiten het dorp aanwezig. Naast de markt in KOKOUN en in Safané zijn de markten in Serena (6 km van KOKOUN) en in Tcheriba (30 km van KOKOUN) belangrijk voor het dorp. Bijna elke dag is er wel een markt die bezocht kan worden. Er is dan ook veel verkeer van mannen op hun fiets en vrouwen te voet op de paden tussen de dorpjes.

In KOKOUN is een heel klein hospitaal, waar een kist met medicijnen die aan de dorpingen verkocht kunnen worden, opgeslagen staat. Er is geen school in KOKOUN, maar een gedeelte van de kinderen gaat naar de school in het buurdorp Sani (4 km van KOKOUN). Op een paar honderd meter van het dorp KOKOUN ligt een riviertje, dat in de regentijd voldoende water bevat, maar na de laatste regen snel opdroogd.

6.2.2 De sociale situatie

6.2.2.1 De etnische groepen

KOKOUN is een dorp met 850 inwoners. Het grootste gedeelte van de inwoners is van de etnie 'Nounouma'. Op 200 meter van het dorp ligt een kampement van de 'Peulh'. De 'Peulh', 50 in getal, zijn veehouders, en participeren niet volledig in de dorpsactiviteiten. Ze doen bijvoorbeeld niet mee met de mannengroep (zie verderop) maar er is wel één 'Peulh' lid van het pompkomité.

6.2.2.2 De religie

De inwoners van het dorp KOKOUN zijn bijna allemaal animistisch, dat wil zeggen ze kennen aan levende en levenloze dingen een ziel toe. Het animistische geloof gaat gepaard met vele rituelen en offers om goede en kwade krachten te kunnen beïnvloeden. De 'chef de terre' speelt hierbij de belangrijkste rol. Hij is de kontaktpersoon tussen de aarde en de goden en hij waakt over de gezondheid van de dorpingen en over de tradities en de cultuur van het dorp. Hij is de oudste man van het dorp en het hoofd van de raad van oudsten. De twee oudsten na hem zijn zijn assistenten. Als er een offer gedaan moet worden voor bijvoorbeeld het genezen van een zieke gaat één lid van de raad van oudsten naar de 'charlatan' die raad geeft over welk offer gepleegd moet worden. De 'charlattan' woont in een ander dorp. Het is daarna de 'chef de terre' die in bijzijn van zij twee assistenten dit offer pleegt. Als de 'chef de terre' overlijdt neemt de oudste van de twee assistenten de functie over. Een belangrijk verschil met het dorp WAROU, dat veroorzaakt wordt door de religie, is het feit dat in KOKOUN veel 'dolo' gedronken wordt, in tegenstelling tot WAROU.

De bewoners van het Peulh-kampement zijn allen moslim.

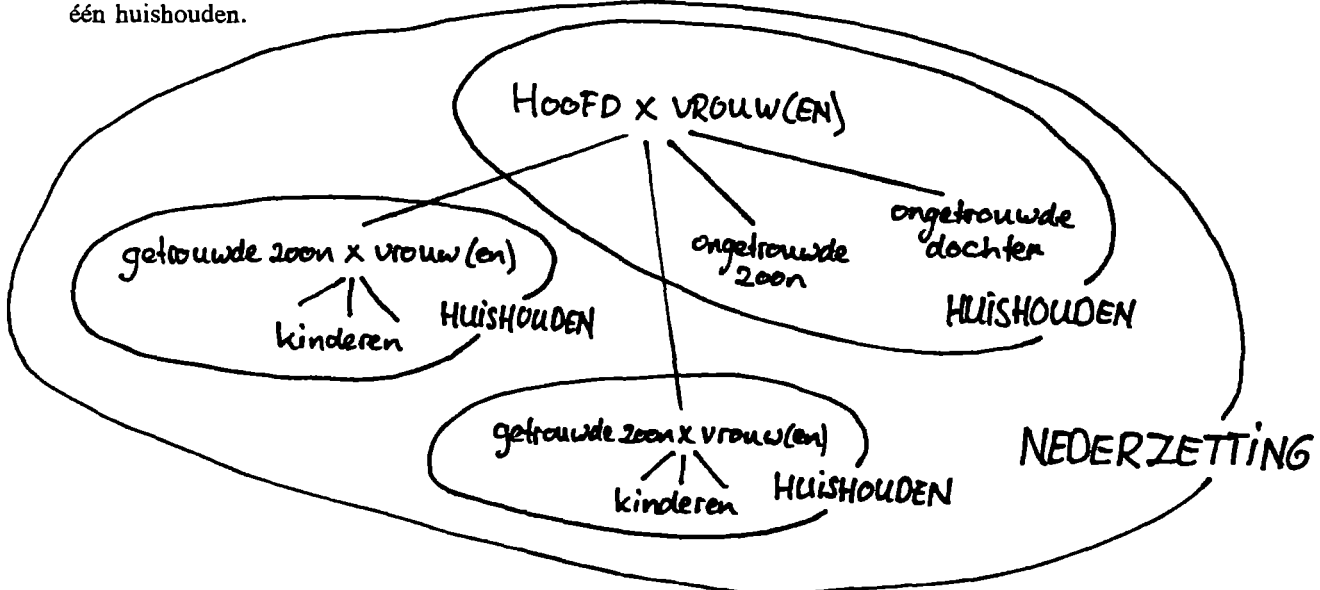

6.2.2.3 De politieke structuur van het dorp

In het dorp KOKOUN is de 'délégué' de belangrijkste man. De chef van het dorp is namelijk enkele jaren geleden overleden en er is nog geen opvolger aangewezen. Naast de overgenomen taken van de chef van het dorp heeft de 'délégué' dezelfde taken als de 'délégué' van WAROU. Gasten of nieuws van buiten het dorp worden eerst aan hem gepresenteerd. Hij organiseert vergaderingen over dorpsaangelegenheden. Ook in KOKOUN is het een groep actieve jongere mannen onder leiding van de 'délégué' die overlegt over de te nemen beslissingen, maar moeten die beslissingen altijd doorgesproken worden met de raad van oudsten die uiteindelijk het laatste woord heeft. Ook in KOKOUN hebben deze actieve jongere mannen ook andere belangrijke functies in het dorp, zoals leden van het pompkomité of van het bestuur van de mannengroep.

6.2.2.4 Indeling van het dorp in wijken, nederzettingen en huishoudens

Het dorp KOKOUN is ingedeeld in 6 wijken. In totaal zijn er 40 nederzetting (voor definitie zie paragraaf 6.1.2.-4). In KOKOUN is het echter niet zo dat per nederzetting één huishouden gevestigd zit, zoals in WAROU (zie voor definitie huishouden ook paragraaf 6.1.2.4). De mannen (vader, getrouwde zonen en broers) van een nederzetting hebben in de meeste gevallen een apart veld voor de verbouw van de gierst, en dus zijn (volgens mijn definitie) de huishoudens ook apart. In figuur 2 op de volgende bladzij wordt de indeling naar huishoudens geïllustreerd voor het dorp KOKOUN. Het aantal huishoudens per nederzetting varieert van één tot drie. In totaal zijn er 83 huishoudens in het dorp. In de nederzettingen van KOKOUN wonen twee of drie generaties, per huishouden zijn er slechts twee generaties. Het kampement van de 'Peulh' bestaat uit vijf nederzetting met elk één huishouden.

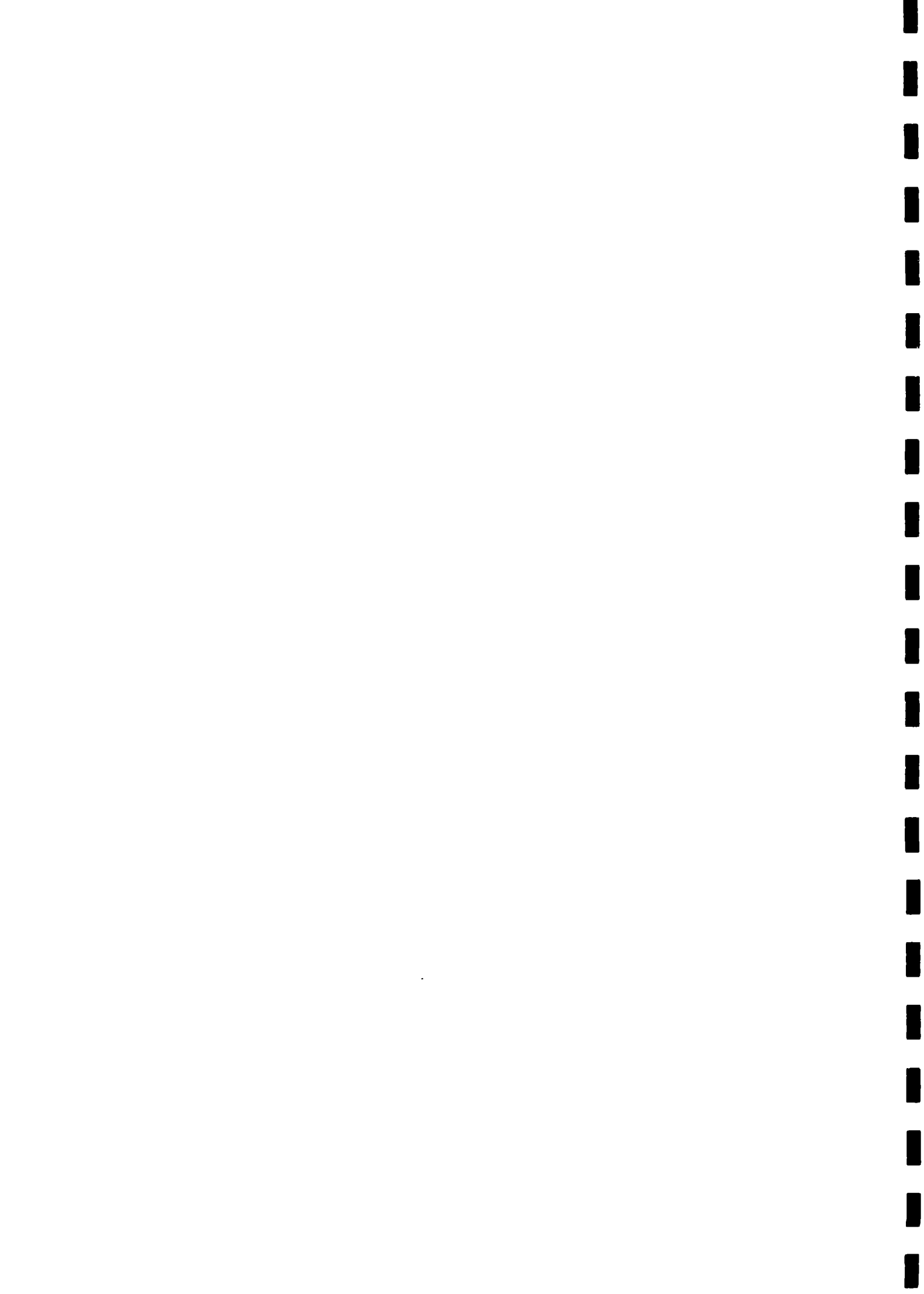

FIGUUR 2 Een illustratie van huishoudens binnen een nederzetting in KOKOUN.

Ook in KOKOUN zijn de meeste mannen polygaam. Het aantal vrouwen per man varieert van één tot drie vrouwen, gemiddeld 1.5 vrouwen per man. Het aantal kinderen per vrouw is gemiddeld vier. De vrouw gaat in de nederzetting van haar man wonen.

In KOKOUN hebben vaders, zonen en broers een apart gierstveld. De gierst die ze daarop verbouwen is alleen voor hun eigen gezin (vrouw(en) en kinderen). Slechts in één van de 15 ondervraagde huishoudens werkt de man samen met zijn broer. Wel is er per wijk een samenwerkingsnetwerk. Dat wil zeggen een groep mannen (niet noodzakelijkerwijs van dezelfde familie) die elkaar helpen bij bepaalde activiteiten op het land, namelijk het wieden en soms ook het oogsten.

De vrouwen van één huishouden (echtgenotes van dezelfde man) doen alle huishoudelijke taken apart voor hun eigen gezin. Zij worden slechts geholpen door hun dochters. Ook het bebouwen van een persoonlijk veldje doen zij alleen of met hulp van dochters.

6.2.2.5 Organisatie van dorpsactiviteiten

Ook in het dorp KOKOUN worden dorpsproblemen opgelost met geld uit de kas van de mannengroep. Deze mannengroep is gestart met behulp van een 'encadreur' uit Safané die vanuit de overheid mannengroepen begeleidt. In het begin was deelname aan de mannengroep voor alle mannen, die in staat zijn om te werken, verplicht. Dit systeem had echter geen succes. De werksfeer was niet goed, doordat een aantal mannen niet wilden werken. De 'encadreur' heeft toen aanbevolen om de verplichting af te schaffen. Nu is er een groep van 25 mannen, die wel goed samenwerken, over. Dat deze groep welwillende mannen arbeid verrichten voor het hele dorp, dus ook voor de mannen die niet in de mannengroep willen werken, wordt niet als een nadeel gezien. Een goede werksfeer is belangrijker voor het verrichten van arbeid. Als iemand nu nog bij de groep wil moet hij 2.500 CFA betalen. De mannengroep verdient geld door de verbouw van katoen op een gezamenlijk veld.

De vrouwen zijn niet georganiseerd in één algemene vrouwengroep, maar in verschillende vrouwengroepen per wijk. Ook bij de vrouwen speelt een goede samenwerkingssfeer mee voor het verkrijgen van een aantal kleine groepen boven één grote groep. De belangrijkste activiteit van de groepen is het werken als loonarbeidsters op andermans veld, met name het oogsten van katoen en het transporteren van gierst. Het geld of de gierst dat ze hiermee verdienen gaat in de groepskas. Aan het einde van hun actieve periode (als alle oogst binnegehaald is) wordt dit geld of de gierst meestal onder de vrouwen van de groep verdeeld. Het doel van de vrouwengroepen is dus meer individueel dan het doel van de mannengroep.

Tot zo ver de inleidende beschrijving van beide onderzoeksdorpen. In de volgende hoofdstukken zal nog meer informatie gegeven worden over de dorpen, die echter een direkter antwoord op de onderzoeksvragen zullen geven. In het nu volgende hoofdstuk zullen deelvragen 1 en 2 van de onderzoeksvraag (zie paragraaf 4.2) behandeld worden. In de daaropvolgende hoofdstukken zal dieper ingegaan worden op de activiteiten van de dorpelingen, als antwoord op de derde deelvraag.

7 FINANCIËEL BELEID VAN DE POMPKOMITE'S OM GENOEG GELD VOOR HET ONDERHOUD VAN DE POMP TE GARANDEREN

In deze paragraaf zal het financieel beleid van de pompkomité's van de beide onderzoekdorpen behandeld worden. Gekeken zal worden op welke wijze de pompkomité's het onderhoud en de reparaties van de pomp kunnen betalen, en hoe dit geld van de pompkas ingezameld wordt. Daarnaast zal onderzocht worden hoe de relatie is tussen een vergroting van de dorpskas (met de winsten van de (nieuwe) inkomensgenererende activiteit) en het onderhoud van de pomp. De vraag welk belang de dorpen hechten aan een goed funktionerende pomp vergeleken met andere dorpsproblemen, zal hier beantwoord worden.

7.1 Financieel beleid van het pompkomité in WAROU

De pomp van WAROU is in 1985 gekonstrueerd door het projekt. In die tijd hoefden de dorpen nog geen geldelijke bijdrage (genoemd in paragraaf 3.5) te doen. De dorpelingen van WAROU hebben dan ook alleen bijgedragen in arbeid, te weten het zoeken van zand en grind. Na de konstruktie van de pomp hebben de dorpelingen een president voor het pompkomité gekozen. Deze heeft op zijn beurt de rest van het pompkomité gekozen, namelijk een penningmeester, twee sekretarissen, twee mechaniciens en twee verantwoordelijke vrouwen. De taken van de leden van een pompkomité worden gegeven in bijlage 10.

De inzameling van geld voor de pompkas gebeurt door de verkoop van het water bij de pomp. Tijdens het droge seizoen moeten alle personen die water halen bij de pomp per twee teilen water (ongeveer 70 liter) 5 CFA betalen. De verkoop van water gebeurt door kinderen die elk 5 dagen bij de pomp verblijven om het geld in ontvangst te nemen. Om de beurt sturen alle nederzetting gedurende vijf dagen een kind naar de pomp. Na de vijf dagen wordt het ingezamelde geld door het hoofd van die nederzetting naar de sekretaris gebracht, die het geld telt en noteert. Daarna wordt het geld naar de penningmeester gebracht die het bewaart. Als eerste stuurt de nederzetting van de chef van het dorp een kind, waarna de andere nederzettingen volgen. Aan het eind van het droge seizoen zijn alle nederzettingen aan de beurt geweest.

De redenen waarom de verkoop van het water alleen in het droge seizoen geschiedt, zijn de volgende:

- Tijdens het regenseizoen hebben de dorpelingen niet genoeg geld om het water te betalen, omdat er geen tijd is om inkomensgenererende activiteiten te doen.
- Tijdens het regenseizoen werkt iedereen op het veld, dus zijn er geen kinderen beschikbaar om het water te verkopen.
- Tijdens het regenseizoen kunnen de vrouwen ook regenwater verzamelen. Als er dan toch een prijs gevraagd zou worden voor het water van de pomp, zullen de vrouwen de pomp veel minder gaan gebruiken.

Met de verkoop van het water van de pomp kan het pompkomité gemiddeld 20.000 CFA (= f140,-) ophalen per jaar. De sommen geld die per kind gedurende vijf dagen ingezameld worden, variëren van 400 CFA tot 1000 CFA. Met deze 20.000 CFA kan het pompkomité alle lopende kosten van de pomp betalen. In de meeste gevallen zijn de kosten van reparaties niet groot, variërend van 1.000 tot 8.000 CFA (f7,- tot 56,-). Gedurende het vorige jaar heeft het pompkomité bijvoorbeeld vier reparaties moeten betalen van respectievelijk 1.000, 7.500, 2.000 en 2.000 CFA. In totaal, tijdens de 6 levensjaren van de pomp, zijn er drie grote reparaties geweest, van 50.000 CFA, 30.000 CFA en 17.000 CFA. Alle reparaties heeft het pompkomité kunnen betalen met het geld van de verkoop van het water, behalve de reparatie van 17.000 CFA. Op het moment van die reparatie was de pompkas leeg en heeft het pompkomité geld gevraagd aan de mannengroep (zie verderop). Momenteel, november 1990, bij de nieuwe start van de verkoop van het water, heeft de pompkas nog een bedrag van 7.500 CFA (= f53,-) over.

In WAROU kan het pompkomité altijd aankloppen bij het bestuur van de mannengroep als er een (grote) reparaties betaald moeten worden en het pompkomité niet genoeg geld heeft. De mannengroep verdient geld voor hun kas door de verbouw van gierst op een gezamenlijk veld en door het doen van loonarbeid, namelijk het werken op andermans veld. Daarnaast verkrijgen zij ook geld voor de kas uit boetes die dorpelingen moeten betalen als hun koeien op andermans veld hebben gelopen. Soms, als er een grote onvoorziene uitgave gedaan moeten worden, krijgen zij giften van dorpelingen die in de Ivoorkust werken. Vorig jaar na de oogst van 1990, hebben zij 21.000 CFA verdiend met de verkoop van de oogst van hun gezamenlijke veld. Momenteel, november 1991, is er 70.000 CFA aanwezig in de kas van de mannengroep. Men moet nog met de verkoop van de oogst van dit jaar beginnen.

Het doel van de kas van de mannengroep is het oplossen van dorpsproblemen. Voorbeelden van dorpsproblemen zijn de reparatie van een put, de betaling van een deksel van een put, de maaltijden van de arbeiders van de mannengroep die de weg repareren, maaltijd voor een belangrijke gast, hulp voor een dorpeling die een begrafenis moet betalen, en ook een grote reparatie van de pomp. Een mankement aan de pomp wordt beschouwd als dorpsprobleem en wanneer het pompkomité niet genoeg geld heeft om de reparatie te betalen dan betaalt de mannengroep, zonder het geld terug te vragen. Tot nu toe heeft de mannengroep één keer een reparatie van de pomp betaald.

Door een minimaal bedrag in te zamelen voor de pompkas voor het betalen van de kleine reparaties én de mogelijkheid de grote reparaties te betalen met geld van de mannengroep, kan het pompkomité ten alle tijden een goed onderhoud van de pomp garanderen. Bovendien blijft er geen grote som geld ongebruikt, dat wel het geval zou zijn als het pompkomité meer geld zou vragen voor het water. De waarde van dit geld zou devalueren als het lange tijd niet gebruikt zou worden (zie paragraaf 4.1.3). Het is in het dorp WAROU dus niet van belang de pompkas uit te breiden. Een uitbreiding van de kas van de mannengroep is wel van voordeel voor de pomp, vooral als de reparaties groter zullen zijn in de loop der tijd.

Voor het dorp WAROU is de pomp van groot belang. Naast de pomp zijn er in WAROU nog 9 traditionele putten. De putten zijn ongeveer 35 meter diep. Dit jaar zat er tijdens de onderzoeksperiode (tot eind november) nog voldoende water in de putten, maar vorig jaar stonden de putten rond die tijd al droog. De putten worden door de vrouwen alleen gebruikt als ze geen geld hebben om het water van de pomp te betalen. Het grootste gedeelte van de vrouwen verkiest het water van de pomp, omdat het pompen minder zwaar is dan het ophalen van het water uit de (diepe) putten. Een klein gedeelte van de vrouwen geeft ook aan, dat het water van de pomp schoner is. Er is één put die het hele jaar door water geeft. Er zijn slechts enkele vrouwen die die put verkiezen, omdat ze de pomp te ver weg vinden, en omdat er vaak een vrij lange rij vrouwen staat bij de pomp.

Voor het grootste gedeelte van de vrouwen heeft de pomp, en een goed onderhoud van de pomp, dus een positieve invloed op de werkdruk van de vrouwen. Een mankement aan de pomp wordt daarom als belangrijk dorpsprobleem gezien door alle dorpelingen. Als het pompkomité niet genoeg geld in kas heeft om een grotere reparatie te betalen, stelt het bestuur van de mannengroep automatisch geld ter beschikking voor de reparatie. Een vergroting van de kas van de mannengroep zal de mogelijkheden om de reparaties, die in de toekomst alleen maar groter zullen worden ook te kunnen betalen, daarom vergroten. Een vergroting van de kas van de mannengroep, door middel van de winsten van een (nieuwe) inkomensgenererende activiteit, heeft direkt positieve gevolgen voor een blijvend goed onderhoud van de pomp.

7.2 Financieel beleid van het pompkomité in KOKOUN

In KOKOUN is de pomp neergezet in het jaar 1980. Ook de dorpelingen van KOKOUN hebben alleen maar bijgedragen in arbeidskracht; het zoeken van zand en grind, het mengen van het zand met cement en het klaarmaken van maaltijden voor de werknemers van het projekt. Het pompkomité bestaat uit één president, één penningmeester, één sekretaris, zeven mechanici en twee verantwoordelijke vrouwen (zie voor takenomschrijving bijlage 10).

De inzameling van het geld voor de pompkas gebeurt per persoon. Tijdens het eerste jaar van de pomp heeft het pompkomité op aanbeveling van het projekt het bedrag van 50.000 CFA ingezameld. Alle dorpelingen, inclusief de kinderen, moesten hiervoor een bedrag van 100 CFA betalen. Na deze eerste inzamelingsactie heeft het pompkomité het bedrag per persoon echter verminderd tot 25 CFA per persoon per jaar. De reden hiervoor was een gebrek aan geld, veroorzaakt door een erg droog jaar. Het totale bedrag dat per huishouden betaald moet worden hangt alleen af van het aantal personen van het huishouden en niet van de hoeveelheid gebruikt water. De inzameling gebeurt in maart/april. Het pompkomité kan hiermee ongeveer 25.000 CFA per jaar inzamelen.

De totale reparatiekosten die het pompkomité in de jaren 1987, 1988, 1989 en 1990 moesten betalen waren respectievelijk 12.000 CFA, 27.000 CFA, 23.000 CFA en 15.000 CFA (1.000 CFA = f7, - in 1991). De meeste reparaties variëren tussen de 1.000 en 10.000 CFA. Er zijn in totaal twee grote reparaties geweest sinds de konstruktie van de pomp, namelijk van 20.000 CFA en van 25.000 CFA. Slechts één keer had het pompkomité niet voldoende geld in de kas om de reparatie, namelijk die van 25.000 CFA, te betalen. Het pompkomité heeft toen een extra kollekte ingelast en alle dorpelingen hebben nog 25 CFA per persoon moeten betalen. Daarnaast is het nog twee keer voorgekomen dat de pompkas leeg was op het moment van een reparatie. Op die momenten heeft het pompkomité geld gevraagd aan het bestuur van de mannengroep. De eerst keer kon het pompkomité een bedrag van 10.000 CFA lenen, wat ze later weer moesten terugbetalen omdat de mannengroep het geld ook nodig had. Om het geld terug te kunnen betalen aan de mannengroep, heeft het pompkomité weer een extra inzameling van alle dorpelingen gevraagd. De tweede keer heeft het pompkomité een bedrag van 5.000 CFA aan de mannengroep gevraagd. Dit hoefden ze niet terug te betalen. Maar in alle andere gevallen heeft het pompkomité zelf de reparaties met het geld van de pompkas kunnen betalen.

De mannengroep verdient het geld voor hun gezamenlijke kas door het verbouwen van afwisselend katoen en gierst op een gezamenlijk veld. Het vorige jaar (oogst van 1990) heeft de mannengroep gierst verbouwd en daarmee 50.000 CFA verdiend. Het jaar daarvoor heeft de mannengroep 80.000 CFA verdiend met de verbouw van katoen. Momenteel, nog voor de verkoop van de nieuwe oogst van katoen (december 1991), heeft de mannengroep 150.000 CFA in kas. De helft hiervan, 75.000 CFA, is op de bank in Dédougou gezet en de andere helft wordt bewaard door de penningmeester van de mannengroep.

De mannengroep gebruikt het geld voor dorpsproblemen zoals een reparatie van het hospitaaltje, de reis van de 'délégué' naar Safané om daar een vergadering bij te wonen, enzovoort. De mannengroep gebruikt het geld ook om kredieten aan dorpelingen te kunnen geven. Pas op een latere plaats is het geld ook beschikbaar voor een grote reparatie van de pomp die het pompkomité niet kan betalen. Als de mannengroep het geld op het zelfde moment ook nodig heeft kan het pompkomité geld lenen om het snel weer terug te betalen. In principe moet het pompkomité haar eigen problemen oplossen. De taken van de mannengroep en het pompkomité zijn strikt gescheiden, en mankementen van de pomp worden los gezien van de dorpsproblemen. Dat de pomp in KOKOUN in geringe mate gebruikt wordt door dorpelingen is hiervoor een belangrijke oorzaak.

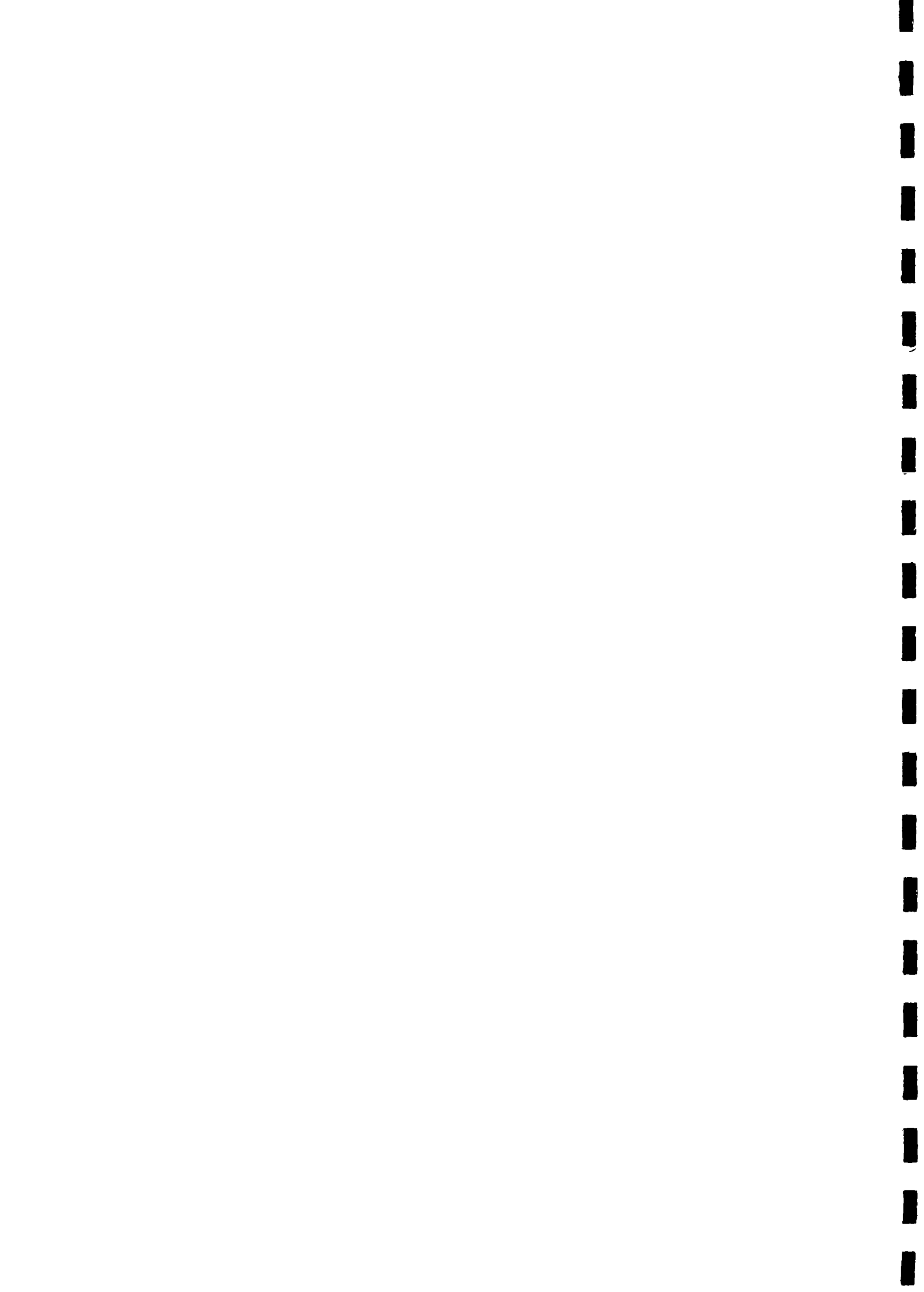

Het belang van de pomp in KOKOUN wordt gekenmerkt door het gebruik van de pomp. De pomp wordt in het regenseizoen niet veel gebruikt. De meeste vrouwen verkiezen om naar één van de 30 traditionele putten te gaan. Zelfs het kleine deel van de ondervraagde vrouwen, dat erkent dat het water van de pomp schoner is, verkiest toch het water uit de putten. De reden hiervoor is dat de pomp 200 meter buiten het dorp ligt, terwijl de traditionele putten vaak in de nederzettingen zelf liggen. Slechts enkele vrouwen die dicht bij de pomp wonen wisselen het gebruik van een put af met het gebruik van de pomp. Het waterputten uit een traditionele put is ook niet vreselijk zwaar omdat de putten niet diep zijn (gemiddeld 8 meter diep). Tijdens de onderzoeksperiode (tot half januari 1992) was in alle putten nog water aanwezig, maar het vorige jaar waren de putten rond deze tijd al droog. Als de putten droog zijn gevallen gaan de vrouwen naar de pomp en is er bijna altijd een wachttijd bij de pomp. Het goed functioneren van de pomp betekent voor vrouwen dus niet direkt een verlichting van hun werk, behalve in het droge seizoen wanneer de putten zijn drooggevallen.

Het pompkomité is van mening dat een uitbreiding van de pompkas niet direkt noodzakelijk is. Tot nu toe hebben ze alle kleinere reparaties kunnen betalen. En in geval van een grotere reparatie kunnen ze of geld lenen of krijgen van de mannengroep of vragen ze een extra bijdrage van de dorpingen. Als de pompkas nu uitgebreid zou worden, zou het geld ook lange tijd ongebruikt worden. Een uitbreiding van de kas van de mannengroep zou niet direkt de garantie zijn voor een blijvend goed onderhoud van de pomp. Immers, het pompkomité is in principe zelf verantwoordelijk voor de kosten van de pomp. Maar indirekt is dit wel het geval. Want als de mannengroep meer geld zou kunnen verdienen is de kans dat er geld voor het pompkomité beschikbaar zal zijn voor duurdere reparaties wel groter.

Samenvattend kan gezegd worden, dat in de beide dorpen de kas van het pompkomité slechts een minimaal gedrag bevat, net voldoende om de lopende reparaties te betalen. Als in de toekomst de reparaties groter worden zal het geld in de kas niet voldoende zijn. In beide dorpen is er niet genoeg geld in de pompkas om te investeren in een inkomensgenererende activiteit voor het dorp. In WAROU wordt de pomp als dorpsprobleem gezien. Een uitbreiding van de kas van de mannengroep heeft daarom direkt positieve invloed op het onderhoud van de pomp. In KOKOUN is de verantwoording van het pompkomité en de mannengroep meer gescheiden. Daar zal uitbreiding van de kas van de mannengroep slechts indirekt positieve invloed hebben op het onderhoud van de pomp. In beide dorpen biedt de kas van de mannengroep wel perspectieven om gedeeltelijk te investeren in inkomensgenererende activiteiten. In de volgende hoofdstukken zal bekeken worden welke groepen geschikt zouden zijn om een inkomensgenererende activiteit te realiseren, en welke activiteiten daarvoor geschikt zijn.

Een traditionele put in Warou

Vrouwen bij de Volanta-pomp van het projekt in Warou

8 IDENTIFIKATIE VAN EEN GESCHIKTE KATEGORIE VAN INWONERS VOOR HET UITVOEREN VAN EEN INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEITEN

Om een geschikte categorie of groep personen te kunnen identificeren voor het uitbreiden of het starten van een inkomensgenererende activiteit, is het noodzakelijk de taakverdeling tussen de verschillende categorieën, de beschikbare tijd voor de categorieën en de motivatie van de categorieën om een (nieuwe) inkomensgenererende activiteit te realiseren te onderzoeken. Deze drie aandachtspunten zullen in dit hoofdstuk behandeld worden.

8.1 Het dorp WAROU

8.1.1 De taakverdeling

In deze paragraaf zullen de verschillende activiteiten van mannen en van vrouwen aan bod komen. Eerst zal een globale taakverdeling binnen de produktie en reproductie en management van het huishouden behandeld worden (voor een omschrijving van deze begrippen wordt verwezen naar het theoretische kader, paragraaf 2.3.1). Daarna zullen de verschillende activiteiten aan bod komen waarbij het accent zal liggen op de organisatie van de activiteiten, de seizoensgebondenheid en de benodigde tijd om de activiteiten te realiseren.

In WAROU zijn de belangrijkste produktieve taken de landbouw en de veeteelt. Daarnaast worden er nog kleinere produktieve taken gedaan om geld te verdienen. In het algemeen zijn de mannen die in staat zijn om te werken verantwoordelijk voor de agrarische produktie voor het huishouden. Voor een illustratie van een huishouden in WAROU, wordt verwezen naar paragraaf 6.1.2.4. De mannen van één huishouden hebben één gezamenlijk veld en doen het werk op dit veld gezamenlijk voor het hele huishouden. Zij worden daarbij tijdens de hele produktieve cyclus geholpen door hun zonen die oud genoeg zijn om te werken. De vrouwen en meisjes helpen de mannen op het gemeenschappelijke veld tijdens het zaaien en het oogsten. Zij zullen eerst hun echtgenoot moeten helpen op het gemeenschappelijke veld en als er nog tijd over is, kunnen zij die op hun persoonlijke veld besteden.

Binnen het huishouden zijn mannen en vrouwen min of meer afzonderlijk verantwoordelijk voor hun eigen uitgaven. Uitgaven, die in het algemeen door mannen betaald worden, zijn gierst, rijst, petroleum, vlees en de kleren van zichzelf en van de kinderen. De vrouwen zijn verantwoordelijk voor de aanschaf van benodigdheden voor de saus (peper, zout, 'soubala'), eigen kleding, de betaling van het water en extraatjes voor de kinderen. Overige uitgaven zoals olie, koffie, suiker en zeep, worden betaald door diegene die geld heeft op dat moment. Als een vrouw niet genoeg geld heeft om haar uitgaven te betalen, kan ze aan haar echtgenoot om geld vragen. In de meeste gevallen zal de man haar dit geld geven. Ook komt het voor dat mannen hun echtgenotes zo nu en dan (twee tot tien keer per jaar) een klein bedrag (bijvoorbeeld 200 tot 500 CFA) geven.

De morele economie, waarbinnen sociale relaties worden versterkt (zie ook paragraaf 2.3.2) bestaat bijvoorbeeld uit het doen van giften, bruidschatten, enzovoort. Het zijn zowel de mannen als de vrouwen die hiervoor betalen. Hier zijn geen nadere gegevens over beken. Ook het geld dat door migranten vanuit Ivoorkust opgestuurd wordt naar familieleden in WAROU valt onder de morele economie. Het geld dat zowel mannen als vrouwen besteden aan een gezamenlijk welzijn hoort hier ook bij. De politieke economie, namelijk het vergroten van eigen welzijn is voor mannen en vrouwen gescheiden. Mannen hebben in het algemeen in WAROU meer mogelijkheden om hun eigen welzijn te vergroten. Als vrouwen meer geld verdienen, zullen zij ook meer geld aan huishoudensdoelen moeten besteden. Pas daarna kan een vrouw haar eigen bezit vergroten.

De reproductieve taken komen in het algemeen neer op de schouders van de vrouw. Hier besteedt zij het grootste deel van haar dag aan. Deze reproductieve taken van de vrouw hebben voorrang boven de produktieve taken. Wel heeft ze in de regentijd, als ze haar echtgenoot moet helpen op het gemeenschappelijke veld van het huishouden, minder tijd om deze reproductieve taken te volbrengen. Haar eigen veld of andere produktieve taken (zoals kleine inkomensergerende activiteiten) hebben de laagste prioriteit.

In tabel 1 en 2 van bijlage 11 wordt aangegeven welke prioriteiten de verschillende activiteiten voor mannen en vrouwen hebben en door wie ze geholpen worden bij het uitvoeren van deze activiteiten.

De man is in het algemeen degene die de beslissingen op huishoudensniveau neemt. De vrouw kan alleen beslissen over haar vrije tijd na het volbrengen van haar reproductieve en produktieve taken en over manier waarop ze haar geld wil verdienen. Als ze zelf genoeg geld kan verdienen, kan ze naast haar verplichte uitgaven de rest van het geld te besteden zoals ze wil. Als ze niet genoeg geld kan verdienen, moet ze haar echtgenoot steeds om geld vragen en zal deze dus uiteindelijk beslissen wat zij wel en niet kan kopen.

8.1.1.1 De activiteiten van de mannen

Landbouw

De belangrijkste activiteit voor de mannen is de landbouw en met name de verbouw van kleine gierst en van grote gierst. De verschillende fasen binnen de verbouw van gierst zijn de volgende;

- Gereed maken van het land. De overgebleven resten van stengels van de gierst van de vorige oogst worden verbrand. Alle ondervraagde mannen vertellen dat zij, als zij het land gereed maken, alleen de ochtenden hieraan besteden. Er is geen vast tijdstip om hiermee te beginnen. De mannen beginnen wanneer ze er zin in hebben. Het veld moet klaar zijn voordat de eerste regens vallen. Mannen worden hierbij niet geholpen door vrouw of kinderen. Het voorbereiden van het veld neemt 10 dagen tot twee maanden in beslag, afhankelijk van de grootte van het veld. Na het prepareren van het veld hebben de mannen een periode van rust.
- Zaaien. Ook hier is geen vast tijdstip voor. De mannen wachten de eerste goede regenbui af en beginnen dan met het zaaien van de gierst. De meesten van de ondervraagde mannen (13 van de 15) kunnen niet aangeven in welke maand de eerste regen valt. Zij duiden het tijdstip van het zaaien aan met 'na de eerste regen'. Slechts twee van de 15 ondervraagde mannen noemen de naam van een maand, namelijk mei en juni. In de meeste gevallen wordt het land niet bewerkt voordat er gezaaid wordt. Als het zaaien is begonnen werken ze de hele dag, van 's ochtends 7.00 uur tot 's avonds 18.00 uur, op het land. De mannen worden hierbij geholpen door vrouw(en) en kinderen die oud genoeg zijn. De duur van het zaaien is afhankelijk van de regen. Als de regen goed en regelmatig valt kan het zaaien in 10 dagen tot één maand gedaan zijn, afhankelijk van de grootte van het veld. Bij slechte regen kan het zaaien één maand tot twee maanden duren.
- Wieden. Het wieden is noodzakelijk zodra de eerste gierst uit de grond opgekomen is. Dit is het meeste en zwaarste werk. De mannen worden hierbij geholpen door hun zonen die oud genoeg zijn om te werken. Tijdens het wieden werken zij hele dagen op het veld. De mannen gaan twee tot drie keer het hele veld langs om de gierst van onkruid te ontdoen. Als de regen goed valt kan het wieden in een halve tot één maand klaar zijn, afhankelijk van de grootte van het veld. Als de regen niet goed of te traag doorzet duurt het wieden langer, namelijk één maand tot anderhalve maand.
- Periode van rust. Of de mannen nog een periode van rust hebben tussen het wieden en het oogsten hangt ook af van de regenval. Als de regen goed en regelmatig is gevallen kennen zij wel een periode van rust, zo niet dan moeten zij blijven wieden totaan de oogst. In een periode van rust lopen de mannen alleen zo nu en dan wat rond op het land om te controleren. De rustperiode kan oplopen tot twee maanden.
- Oogsten. Oogsten van de gierst kan 5 dagen tot één maand in beslag nemen, afhankelijk van de grootte van het veld. Tijdens het oogsten worden de mannen geholpen door hun vrouw(en) en door alle kinderen, die oud genoeg zijn om te werken. Eerst worden de stengels van de gierst omgehakt, waarna de kolven van de gierst van de stengel gebroken worden. Daarna wordt alle gierstkolven met behulp van een ezelkar naar het dorp getransporteerd. Huishoudens zonder ezelkar moeten een kar en een ezel lenen van andere huishoudens. Zeven van de 15 ondervraagde mannen hebben één of meer ezels. De gierst wordt opgeslagen in de opslagschuurtjes op de erven van de dorpelingen. De stengels van de gierst worden later opgehaald en dienen als veevoer in de droge tijd. Dit jaar kwamen half november de laatste oogsten binnen.

In tabel 3 van bijlage 11 is aangegeven welke hulp de mannen tijdens deze produktie van gierst krijgen van anderen.

De oogst van de gierst van het gemeenschappelijke veld is voor het hele huishouden, dat wil zeggen de mannen (vader met zonen, of broers) die samen op het gemeenschappelijke veld hebben gewerkt met hun vrouwen en kinderen. De gierst wordt gebruikt voor het maken van de basisvoedsel voor het huishouden. Voor de maaltijden van 's middags en 's avonds wordt de gierst verwerkt tot 'to', en 's ochtends voor het ontbijt tot 'bouillie'. De hoofd van het huishouden (de vader of de oudste broer) heeft als taak het beheer en de distributie van de gierst te leiden. Eens in de zoveel dagen (variërend tussen de 5 à 10 dagen) geeft hij een hoeveelheid gierst uit het opslagschuurtje aan de vrouwen die de gierst dan onder hun hoede nemen om er de maaltijden voor het hele huishouden van te maken. Als de gierst op is vragen de vrouwen opnieuw gierst aan het hoofd van het huishouden.

Als de gierst van het gemeenschappelijke veld helemaal op is voordat de nieuwe oogst binnen is, moeten de vrouwen de gierst van hun persoonlijke veldje gebruiken (zie verderop). Pas als de gierst van de velden van de vrouwen ook op is, gaat het hoofd van het huishouden over tot het kopen van gierst. Dit jaar (oogst van 1991) is de regen goed gevallen en de oogst is vrij groot. De meeste ondervraagde mannen denken dit jaar niet te hoeven kopen. Vorig jaar en het jaar daarvoor was de oogst slecht. De meeste ondervraagde mannen geven aan dat hun opslagschuurtjes slechts voor de helft gevuld zaten en dat ze gierst moesten kopen (12 van de 15 ondervraagde mannen moesten gierst kopen voor 25.000 CFA à 75.000 CFA wat overeenkomt met f175,- tot f525,- in 1991). Sommige jaren is de oogst zo goed dat er gierst over is. Dit komt niet vaak voor (de laatste keer was 4 jaar geleden). De overgebleven gierst wordt niet verkocht, maar met de nieuw geoogste gierst opgeslagen. De oude gierst wordt dan als eerste gegeten. Naast de verbouw van gierst worden er door de mannen ook andere gewassen verbouwd. Deze gewassen kunnen pinda's, bonen, mais, 'oseille', 'foneo', kleine erwtes of rijstbonen zijn. Van deze gewassen zijn de pinda's en de bonen de belangrijkste. Het aantal van de ondervraagde mannen dat deze verschillende gewassen verbouwt staat aangegeven in de tabel 4 van bijlage 11. De bonen worden op hetzelfde stuk land tussen de gierst gezaaid. Dit gebeurt als de gierst net opgekomen is. De oogst van de bonen is voor de oogst van de gierst. De pinda's worden op een ander stuk veld gezaaid. Dit gebeurt na het zaaien van de gierst. De oogst van de pinda's vindt plaats na de oogst van de bonen maar voor de oogst van de gierst. Een tijdschema van de zaai- en oogstperioden van deze gewassen vergeleken met de produktiecyclus van de gierst staat gegeven in bijlage 12.

De mannen zijn ook verantwoordelijk voor de verbouw van deze nevengewassen en doen het meeste werk hiervoor. Ze worden gedurende de hele produktiecyclus geholpen door hun zonen en tijdens de oogst ook door de vrouwen en hun dochters. Slechts één van de 15 mannen geeft aan dat de vrouwen ook helpen bij het zaaien van de pinda's. De verbouw van de bonen kost de mannen niet veel extra tijd. De grootte van het veld van de pinda's hangt af van het werk dat de gierst geeft. De gierst heeft bij alle ondervraagden de eerste prioriteit en als de gierst veel tijd kost vanwege bijvoorbeeld een slechte of trage regenval, dan zal het veld met de pinda's niet groot zijn.

De oogst van zowel de bonen als de pinda's zijn in eerste instantie bestemd voor de maaltijden van het hele huishouden. De bonen worden vaak al klaargemaakt om tijdens de oogst van de gierst op het land op gegeten te worden. Vaak is de bonenoogst aan het einde van de oogst van de gierst al op. De pinda's worden verwerkt in een saus. Mocht de oogst van de pinda's groot zijn, dan wordt een gedeelte van de pinda's opgegeten en een ander gedeelte verkocht (4 van de 11 mannen die pinda's verbouwen zeggen de pinda's te verkopen, de meesten geven echter aan dat de verbouw van pinda's op te kleine schaal gebeurt). Als de oogst van de pinda's redelijk groot is worden ze op de markten van Gassan of Gouran en in WAROU zelf verkocht. Als de oogst kleiner is worden de pinda's alleen in WAROU verkocht. Het geld dat hiermee verdiend wordt, wordt bewaard door het hoofd van het huishouden. De bonen worden nooit verkocht. Ook de andere nevengewassen (mais, kleine erwtes, 'oseille' en 'foneo') worden alleen gebruikt voor de maaltijden voor het hele huishouden.

Veeteelt

Voor de dorpelingen van WAROU is naast de landbouw ook de veeteelt van groot belang. Het grootste gedeelte van de huishoudens heeft schapen, geiten en kippen, terwijl een kleiner deel daarnaast ook ezels en koeien en een nog kleiner deel ook nog paarden heeft. Het aantal dieren dat een huishouden kan bezitten varieert van 5 tot 100. Tabel 5 van bijlage 11 geeft aan hoeveel van de ondervraagde huishoudens welke dieren houdt. De paarden worden vooral gebruikt op het land, tijdens het bewerken van de grond met behulp van een ploeg. De ezels worden gebruikt voor de ezelkar waarmee de oogst naar het dorp getransporteerd wordt of die men gebruikt om met een vracht naar een ander dorp te gaan. De koeien, schapen, geiten en kippen worden gezien als een soort spaarpot. Als er een overschot aan geld verdiend wordt kan hiervoor een kleine koe, schaap, geit of kip voor gekocht worden, afhankelijk van het bedrag van het geld. Deze worden groot gebracht en kunnen weer worden verkocht als er een financieel probleem voor het huishouden is. Dit kan bijvoorbeeld voorkomen bij een begrafenis, een bruiloft, een ziektegeval of als er niet genoeg geld is voor de lopende kosten van het huishouden.

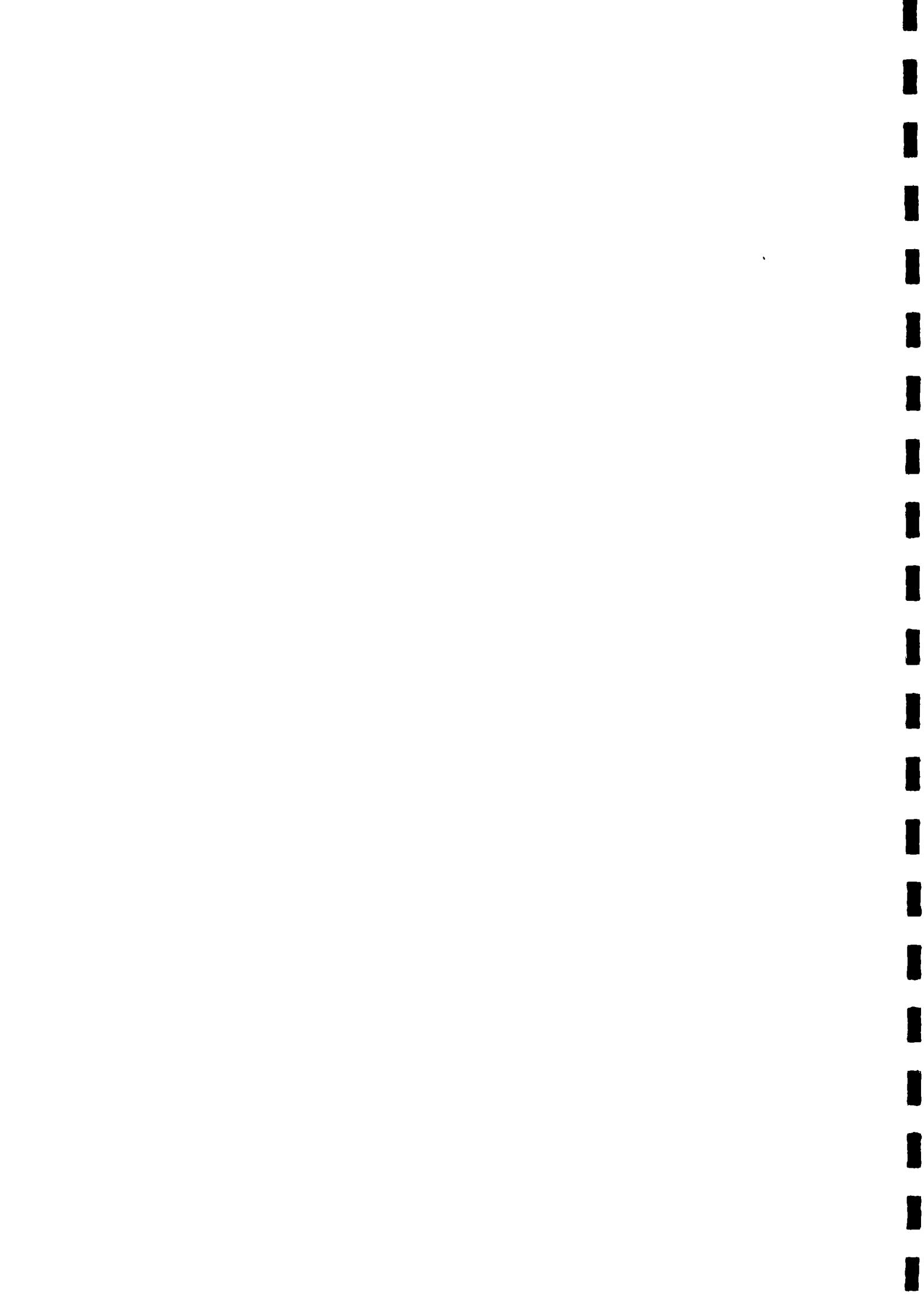
Meestal zijn de dieren het eigendom van het hoofd van het huishouden. Vrouwen hebben vaak hun eigen dieren (zie paragraaf 8.1.1.2). Het verzorgen van de gemeenschappelijke dieren komt voor het grootste deel neer op de jongens. Zij zijn het, die de dieren drenken en hoeden. De meeste dieren (behalve de kippen) gaan overdag de 'brousse' in om water te zoeken in poelen of riviertjes of uit een daarvoor bestemde put, en om te grazen. In het droge seizoen krijgen ze ook de stengels van de gierst te eten. De jongens hebben de taak de hele dag op de dieren te passen en ze 's avonds weer terug te brengen naar de nederzetting. Als de oogst van de gierst en de andere gewassen afgelopen is besteden de mannen ook meer tijd aan de verzorging van de dieren. Het zijn echter altijd de jongens die met de dieren de 'brousse' in gaan.

Huishoudelijke taken

De enige huishoudelijke taak waar de mannen verantwoordelijk voor zijn, is het maken van bouwstenen en het repareren of bouwen van de huizen. De stenen zijn gemaakt uit een mengsel van grond, fijne steentjes en water. Het vervaardigen van stenen wordt door de mannen zelf gedaan (dat ze enkele dagen kost) of door de mannengroep. In dit laatste geval kunnen de mannen stenen kopen bij de mannengroep. Ook de specie van de muren bestaat uit hetzelfde mengsel. Door de regen brokkelen de muren langzaam af. De huizen hoeven slechts ongeveer eens in de 2 tot 4 jaar gerepareerd te worden. Dit werk wordt in de droge tijd gedaan, vlak na tot een maand na de oogst. Iedere man is verantwoordelijk voor de huizen van zijn directe gezin (oftewel zijn eigen huis en dat van zijn vrouw(en)). De mannen worden hierbij geholpen door hun volwassen zonen. Vaak wordt er echter ook door andere mannen van de huishouding of van een andere huishouding geholpen. Het bestuur van de mannengroep vertelde dat het helpen van anderen bij het (ver)bouwen van een huis één van de activiteiten is waarmee mannen geld kunnen verdienen voor de kas van de mannengroep. In alle vijf gevallen dat ik tijdens mijn onderzoek echter een groep mannen tegenkwam die elkaar hielpen bij het vernieuwen of bouwen van een huis werden de helpers niet betaald voor hun hulp. Het bouwen van een huis kost ongeveer 3 tot 5 dagen, afhankelijk van de grootte van het huis en de verkregen hulp.

Inkomensgenererende activiteiten

Naast het houden van dieren voor de verkoop zijn er in het dorp nog een klein aantal andere activiteiten die de mannen doen om geld te verdienen. Eén van de ondervraagde mannen is 'griot' en verdient zijn geld met het bespelen van de trommel, en één andere heeft een naaimachine en repareert kleren in het dorp. Maar het grootste gedeelte van de mannen zegt in het dorp niet veel te kunnen doen om geld te verdienen en vertrekt in het droge seizoen voor een aantal maanden naar de Ivoorkust. De meesten van hen zoeken in Ivoorkust een baan, zoals de handel in autobanden of het repareren van schoenen. Een klein aantal mannen (alleen de grote boeren) neemt zijn dieren mee naar Ivoorkust om daar te verkopen. Tabel 6 van bijlage 11 geeft aan welke inkomensgenererende activiteiten door hoeveel van de ondervraagde mannen gedaan worden. Van elke nederzetting zijn er wel één of meerdere mannen die voor een aantal maanden naar Ivoorkust gaan om geld te verdienen. Deze mannen sturen zo nu en dan een som geld op naar huis voor hun huishouden. De redenen voor mannen die naar Ivoorkust zijn vertrokken om geld te verdienen zijn drievoudig. Ten eerste moeten ze geld verdienen voor eigen uitgaven, ten tweede sturen ze een gedeelte van hun verdiende geld op naar familie in WAROU, en ten derde sturen ze soms sommen geld op naar WAROU voor dorpsuitgaven. Dit zijn sociale verplichtingen, zoals die al genoemd zijn in het theoretisch kader, paragraaf 2.1. De mannen kunnen bij hun inkomensgenererende activiteiten, die zij in Ivoorkust doen niet geholpen worden door anderen van het huishouden. Bij het grootbrengen van het vee worden ze geholpen door hun zonen. De mannen die niet naar Ivoorkust gaan, hebben in de droge tijd niet veel anders te doen dan het verzorgen van hun vee.

Werken in de mannengroep

Alle mannen die in staat zijn te werken, zijn verplicht deel te nemen aan de activiteiten van de mannengroep (zie ook paragraaf 6.1.2.5). De mannengroep heeft een vaste dag, namelijk de woensdag, uitgekozen voor de gezamenlijke activiteiten. De mannen werken in het landbouwseizoen elke woensdag op het gemeenschappelijke veld, en in het droge seizoen alleen een woensdag als er nog andere activiteiten voor de mannengroep te doen zijn, zoals het verbreden van de weg.

8.1.1.2 De activiteiten van de vrouwen

Huishoudelijke activiteiten

Het belangrijkste werk dat de vrouwen doen is de huishouding. In paragraaf 2.3.1 is een omschrijving gegeven van dit begrip huishouding, zoals die in de literatuur gevonden is. In deze paragraaf zullen de verschillende activiteiten van de vrouwen van WAROU binnen de huishouding beschreven worden, waarbij het accent ligt op de organisatie van deze taken en de tijd die deze activiteiten kosten. De belangrijkste activiteiten in het huishouden voor de vrouwen zijn de reproductieve taken, zoals het bereiden van de maaltijden, het stampen en malen van de gierst, het halen van water, het verzamelen van hout, het zoeken van bepaalde bladeren voor de saus, het wassen van de kleren, het schoonmaken van het huis en het erfen het verzorgen van de kinderen.

De vrouwen van één huishouden (zie figuur 1 in paragraaf 6.1.2.4) doen de organisatie van de verwerking van de gierst en de bereiding van de maaltijden gezamenlijk. De vrouwen die mee doen aan deze organisatie van de huishouding zijn de vrouwen van de mannen met hunschoondochters. Dochters die nog niet getrouwd zijn worden hier niet bijgeteld. Zij helpen alleen hun moeder met haar taak. Een oude vrouw met schoondochters hoeft niet mee te draaien in de organisatie van de huishouding. Zij zal alleen zo nu en dan meehelpen. Een oude vrouw zonder schoondochters zal zelf de hele huishouding moeten doen.

Als de vrouwen de gierst krijgen van de mannen wordt dit verdeeld over een aantal dagen. Elke dag wordt die hoeveelheid gierst die nodig is voor de drie maaltijden van die dag gestampt. De vrouwen van het huishouden doen dit stampen met twee tot vier vrouwen in een houten bak met behulp van een houten stamper. De vrouwen worden bij dit werk vaak geholpen door hun dochters. Dit stampen kost ongeveer één tot anderhalf uur per dag. Voor de bereiding van de 'to' (middag- en avondmaaltijd) moet de gestampte gierst daarna gemalen worden. De 'bouillie' (ontbijt) wordt bereid met gierst die alleen twee keer gestampt wordt. Na het stampen wordt de gierst voor die dag verdeeld onder de vrouwen van het huishouden, en iedere vrouw maakt een gedeelte. Ook bij het malen worden de vrouwen geholpen door hun dochters. Het malen gebeurt met een maalsteen en is zwaar werk. Alle ondervraagde vrouwen geven aan dit het zwaarste werk te vinden. Ook vrouwen die niet geïnterviewd zijn 'klagen' tijdens informele gesprekken over het malen wat ze elke dag moeten doen. De vrouwen besteden één tot anderhalf uur per dag aan het malen.

Er wordt gekookt voor alle leden van het huishouden (de mannen die gezamenlijk een veld met gierst bebouwen, hun vrouwen en hun kinderen). De vrouwen van het huishouden doen de kookbeurt om de beurt. Dat wil zeggen dat één vrouw het ontbijt en de avondmaaltijd verzorgt en dat een tweede vrouw de middagmaaltijd kookt. De vrouwen hebben 'hun beurt' twee dagen lang, en daarna wordt er doorgeschoven. Als een vrouw alleen is in het huishouden kookt ze alle drie de maaltijden elke dag zelf. Als er meer dan twee vrouwen in het huishouden zijn, dan hoeven de overige vrouwen die dag niet te koken. Wel helpen ze mee met het stampen en malen van de gierst die voor die dag nodig is, zoals in de vorige alinea beschreven is. Het klaarmaken van het ontbijt (de 'bouillie') is het minste werk en kost minder dan een uur. De middagmaaltijd kost de vrouw ongeveer één tot anderhalf uur en de bereiding van de avondmaaltijd duurt één tot twee uur. De vrouwen worden hierbij geholpen door hun oudere dochters.

Het halen van water doen de vrouwen apart. Ieder haalt die hoeveelheid water die nodig is voor haar taken van die dag. Dat kan zijn het bereiden van de maaltijden, het wassen van de leden van haar eigen gezin (echtgenoot en kinderen) en het wassen van kleren van haar eigen gezin. De vrouwen moeten per dag 3 tot 6 keer op en neer naar de pomp lopen, dat hun één tot twee uur kost. Ook hierbij worden zij geholpen door hun dochters.

Het zoeken van het hout gebeurt voornamelijk in het droge seizoen. Slechts vier van de 15 ondervraagde vrouwen zeggen het hele jaar door hout te verzamelen. De vrouwen halen het hout alleen voor eigen gebruik. Als een vrouw het hout op het hoofd moet dragen kan ze voor drie dagen hout sprokkelen. Als ze een kar kan lenen kan ze voor twee weken verzamelen. Dit komt echter niet vaak voor. Het sprokkelen kost de vrouwen ongeveer twee uur per keer. Tijdens het sprokkelen zoeken de vrouwen ook kruiden of bladeren die ze voor de saus kunnen gebruiken.

De kleren van de echtgenoot worden om de beurt gewassen door zijn vrouwen. Dit gebeurt één keer in de week. De vrouwen wassen hun eigen kleren apart. Het schoonmaken van de erven gebeurt elke dag. Iedere vrouw maakt het stukje van het erf voor haar huisje schoon. Dit duurt ongeveer een half uur. De verzorging van de kinderen gebeurt tussen alle andere taken door. Zodra een dochter oud genoeg is (soms al met 5 jaar), wordt zij ook vaak verantwoordelijk gesteld voor de verzorging van een jonger broertje of zusje.

In de bijlage 3 wordt een dagbeschrijving gegeven van een vrouw die kookt en een vrouw die niet kookt. En in tabel 7 van bijlage 11 wordt het aantal uren, dat de vrouw bezig is met huishoudelijke taken, gegeven.

Landbouw

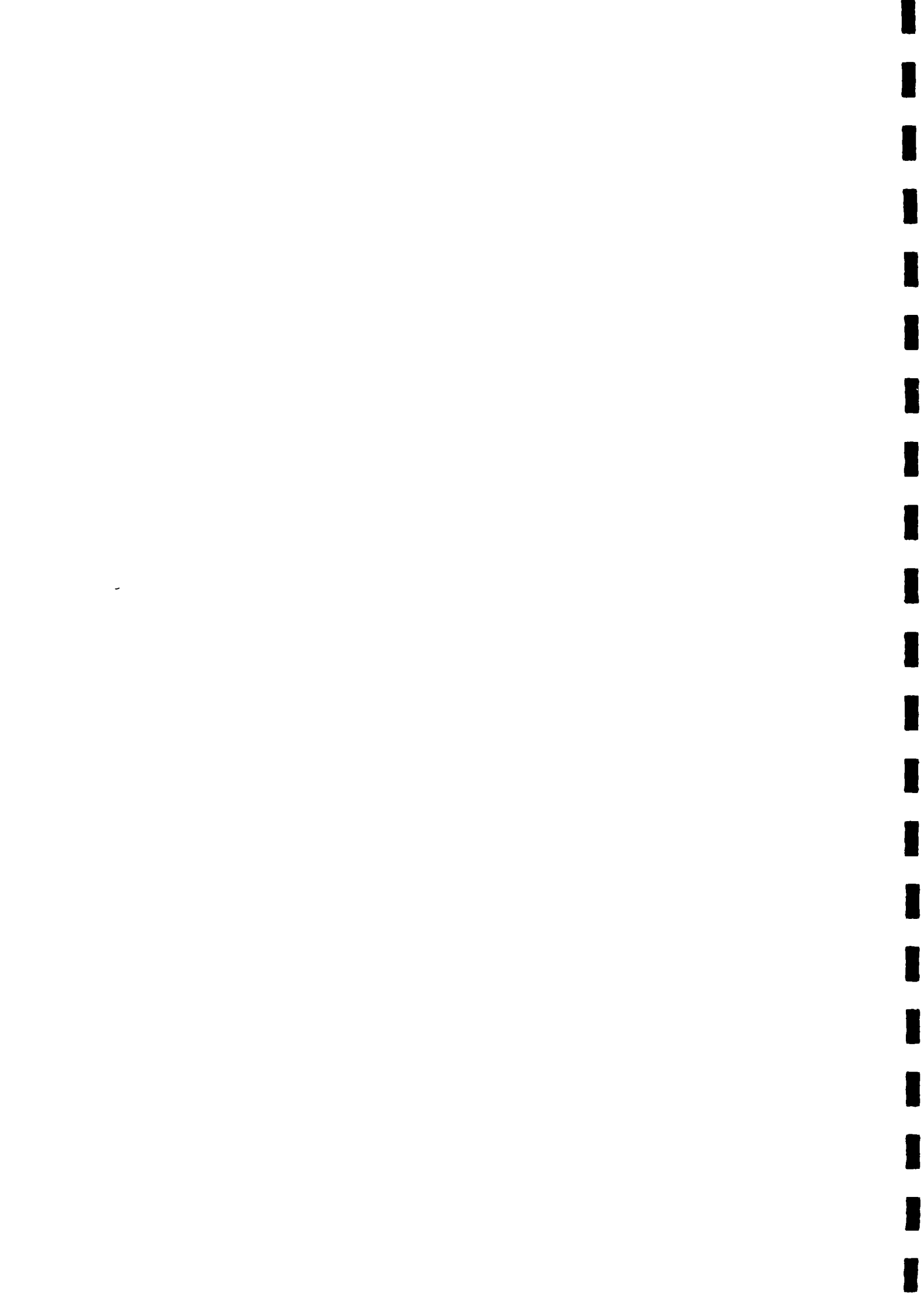
Zoals al besproken is in de paragrafen 8.1.1. en 8.1.1.1 helpen de vrouwen hun echtgenoot bij het zaaien en oogsten van de gierst. Tijdens deze zaai- en oogstperiode betekent dit veel extra werk voor de vrouwen. De vrouw die geen kookbeurt heeft gaat na het stampen, malen en waterhalen bijna de hele dag naar het veld van haar echtgenoot. De vrouw die de middagkookbeurt heeft gaat naar het land als ze klaar is met de bereiding van de 'to', die ze dan meeneemt voor de werkers op het land. De vrouw die het onbijt en de avondmaaltijd bereidt, gaat naar het veld als ze de 'bouillie' klaar heeft en komt halverwege de middag weer terug om de avond-'to' te bereiden. Een vrouw die alleen voor het huishouden staat draagt haar dochters op de 'to' klaar te maken en gaat zelf naar het land van haar man.

Naast de landarbeid die de vrouwen op het veld van hun echtgenoot verrichten hebben de meeste vrouwen ook een persoonlijk veld. Slechts twee van de 15 ondervraagde vrouwen geven aan dat ze geen persoonlijk veld hebben omdat ze daar geen tijd voor hebben. De andere vrouwen hebben allen een persoonlijk veld, voor iedere vrouw apart. De reden hiervoor is dat ze de oogst voor zichzelf of voor eigen kinderen willen kunnen gebruiken. De vrouwen hebben in het algemeen niet veel tijd voor hun eigen veldje. Sommigen zeggen pas te beginnen met het zaaien op hun persoonlijke veld als het zaaien op het gemeenschappelijke veld helemaal klaar is. Anderen werken 's ochtends heel vroeg of 's middags na het werk op het gemeenschappelijke veld op hun eigen veld. De vrouwen kunnen alleen naar hun eigen veldje als ze die dag niet ochtend- en avondkookbeurt hebben. Duidelijk stellen alle vrouwen dat het werk op het gemeenschappelijke veld voorrang heeft boven hun eigen veld.

Alle ondervraagde vrouwen met een eigen veldje verbouwen gierst. De oogst is niet groot, 2 tot 3 teilen per vrouw. Deze gierst mag de vrouw zelf besteden zoals zij wil. De meeste vrouwen maken extraatjes voor de kinderen, of verkopen de gierst beetje bij beetje als de vrouwen een financieel probleem hebben op te lossen. Maar de vrouwen mogen niet alles in een keer besteden. Eerst moet bekeken worden of de gierst van het gemeenschappelijke veld genoeg is voor de maaltijden van het huishouden. Als dit niet het geval is, zal na het beëindigen van de gemeenschappelijke gierst overgestapt worden op de gierst van de vrouwen. Pas als duidelijk is dat de gierst van de mannen genoeg is, kunnen de vrouwen hun eigen gierst opmaken. Eén van de ondervraagde vrouwen verbouwt naast gierst ook pinda's en kleine erwten. Deze oogst is alleen om op te eten.

Overige inkomensgenererende activiteiten

De belangrijkste inkomensgenererende activiteit voor de vrouwen in WAROU is het verbouwen en verkopen van gierst. Deze activiteit is hierboven al beschreven. Andere activiteiten die de vrouwen ondernemen om geld te verdienen zijn het zoeken en verwerken van kariténoten, het spinnen van katoen, het houden van kippen, kleinhandel, het verkopen van zelfgemaakte hapjes, het repareren van kleren en het zingen bij feesten en vergaderingen. In tabel 8 van bijlage 11 staat aangegeven hoeveel vrouwen deze activiteiten ondernemen. In paragraaf 9.1.2 zal verder ingegaan worden op de economische kant van deze activiteiten, hier zal alleen de organisatie van de activiteiten en de benodigde tijd beschreven worden.

Het verzamelen en verwerken van kariténoten is ook een belangrijke inkomensgenererende activiteit voor de vrouwen van WAROU. De noten van de karitéboom kunnen gezocht worden tijdens de eerste maanden van het regenseizoen. In deze periode hebben de vrouwen het ook al heel druk met de landbouwactiviteiten. Het zoeken van de kariténoten doen ze dan meestal 's ochtends vroeg, voordat ze naar het veld van hun man gaan. Ook verzamelen ze de noten tijdens het lopen naar en van het veld. Een paar van de ondervraagde vrouwen geven aan dat als er een jaar veel kariténoten zijn, de vrouwen vrijaf krijgen van de mannen voor het werken op het gemeenschappelijke veld zodat ze de noten kunnen zoeken. De meesten zeggen dat, als er veel noten zijn, ze niet veel tijd besteden op hun persoonlijke veldje maar liever noten verzamelen.

De vrouwen zoeken allemaal hun eigen noten en ook de verwerking en verkoop van de noten doen de vrouwen individueel. Het verwerken van de noten is ingewikkeld en kost veel tijd. Voor een beschrijving van de verwerking van kariténoten tot boter verwijs ik naar bijlage 14. In eerste instantie maken de vrouwen de boter voor eigen gebruik. Als er echter veel noten verzameld zijn en de vrouwen hebben geld nodig, verkopen ze een beetje van de boter. Er wordt steeds in kleine hoeveelheden verkocht, alleen om hun geldprobleem van dat moment op te lossen. Vier van de 15 ondervraagde vrouwen zeggen dat ze de boter alleen voor eigen gebruik maken, en dat ze als ze geld nodig hebben de onverwerkte noten verkopen. Het maken van boter voor de verkoop is voor hen teveel werk.

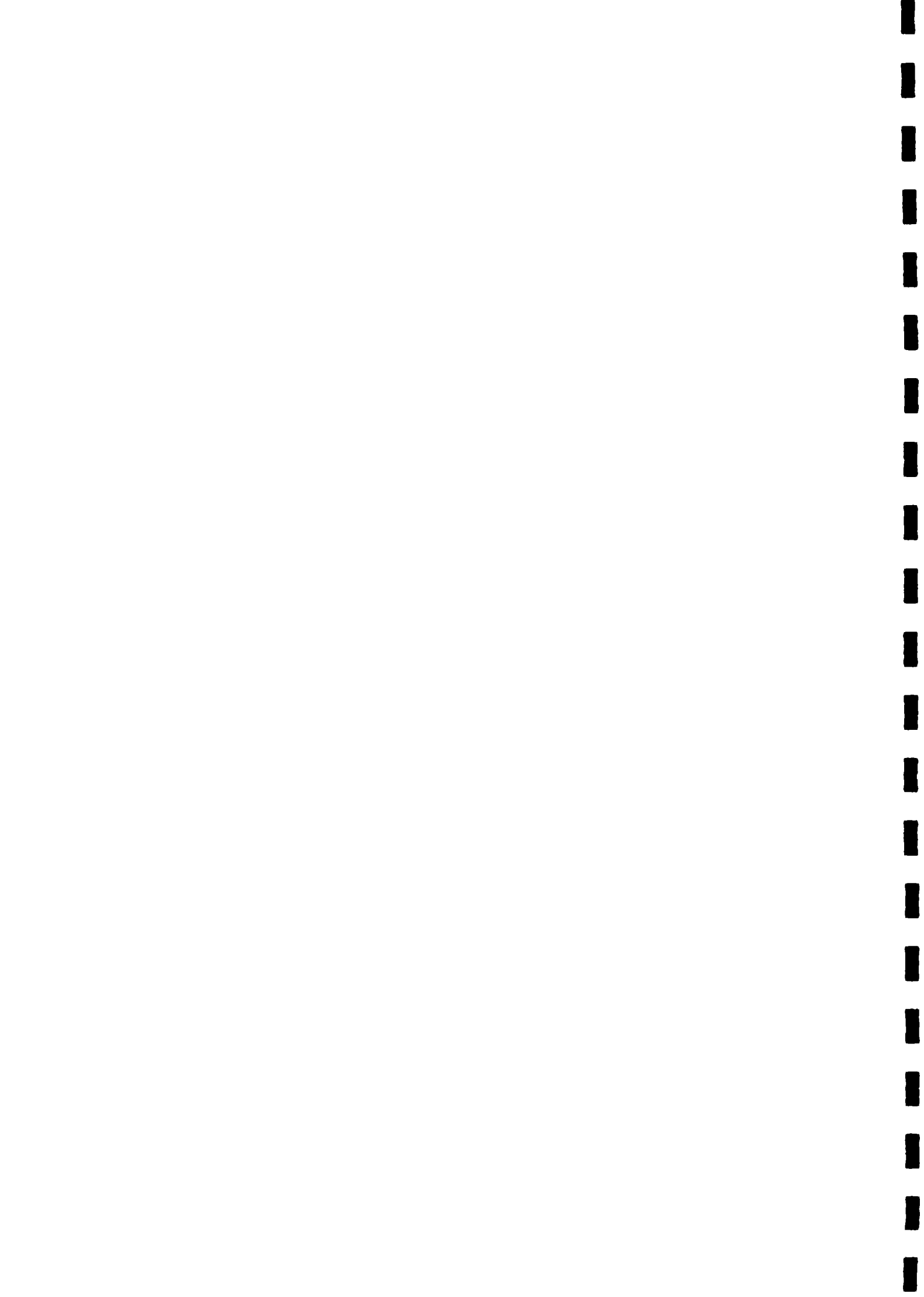
Het spinnen van katoen gebeurt in het algemeen vooral door de oudere vrouwen, die niet meer zoveel taken hebben in het huishouden. Maar ook jongere vrouwen spinnen katoen. De gesponnen katoen wordt naar één vrouw in WAROU gebracht die de katoen verft en daarna gaat de katoen naar een ander dorp waar er een 'pagne' van geweven wordt. Het weven van 'pagnes' is een mannentaak, en wordt niet door de mannen van WAROU gedaan. Vier van de 8 vrouwen die katoen spinnen verkopen de 'pagnes' op de markt, de andere vier houden de 'pagnes' voor henzelf of voor de kinderen. In deze laatste gevallen is het spinnen van katoen een indirect inkomensgenererende activiteit (voor de definitie zie paragraaf 2.3.3). Er wordt niet direct geld mee verdient door de vrouwen, maar het spaart de vrouwen geld uit doordat ze niet een 'pagne' op de markt hoeven te kopen. De oudere vrouwen spinnen vrij veel omdat ze geen andere taken hebben. De jongere vrouwen spinnen voornamelijk 's avonds als ze hun andere taken klaar hebben, of soms overdag tussen de andere taken door. Vrouwen worden bij het spinnen niet geholpen door hun dochters.

Het houden van vee is voor de dorpingen in WAROU een manier om geld te bewaren en te investeren. De meeste vrouwen hebben echter te weinig geld om die investering te maken. Slechts twee van de ondervraagde vrouwen hebben een klein aantal kippen met wat kuikentjes. Het verzorgen van de kippen gaat tussen de andere bedrijven door en kost niet veel extra tijd. De kippen pikken voedsel wat ze vinden op het erf en moeten alleen zo nu en dan wat water krijgen. Er zijn geen vrouwen die kleinvee hebben.

Een klein aantal vrouwen kopen op de markt van Gassan en/of Gouran allerlei kleine spulletjes op om ze te verkopen in WAROU. Voorbeelden van deze voorwerpen zijn maggiblokjes die de vrouwen zo nu en dan gebruiken voor de saus, kleine gerookte visjes voor de saus en suikerklontjes. Ook kinderen doen aan deze kleinhandel, maar doen dat apart van de vrouwen. De vrouwen kunnen dit alleen doen als ze tijd over hebben. Om naar de markt van Gassan of Gouran te gaan moeten ze een fiets lenen, en dan nog zijn ze minstens een halve dag kwijt. Dit kunnen ze ook alleen in het droge seizoen doen.

Ook het bereiden en verkopen van hapjes kunnen de vrouwen alleen in de droge tijd doen als ze tijd over hebben. Het wordt slechts door weinig vrouwen gedaan. Voorbeelden van hapjes zijn gefrituurde bonenballetjes, 'namanti' (een bolletje van pinda-peper mengsel), 'dege' (een pap van gierstemeel bereid met tamarinde). De vrouwen die hapjes bereiden doen dit de dagen dat ze niet hoeven te koken. Dit kost ze ongeveer één tot twee uur. Het verkopen van de hapjes gebeurt meestal door de dochters, alleen in WAROU zelf.

Er is één van de ondervraagde vrouwen die beschikking heeft over een naaimachine en die geld kan verdienen met het repareren van kleren. Dit doet ze echter maar zelden. Tenslotte zijn er nog de vrouwen van de 'griot', die geld verdienen met het zingen en begeleiden van de trommels tijdens feesten of dorpsbijeenkomsten. Deze 'griottes' zijn ook de enige vrouwen die geld mogen verdienen met het invlechten van het haar van de andere vrouwen. Naast dit zingen en haarinvlechten doen de 'griottes' geen van de andere activiteiten om geld te verdienen.

8.1.2 De beschikbare tijd voor mannen en vrouwen in WAROU

Uit de informatie over de taakverdeling tussen mannen en vrouwen en de benodigde tijd voor het uitvoeren van deze activiteiten, zoals die in de vorige paragrafen gegeven is, kunnen konklusies getrokken worden over de beschikbare tijd die mannen en vrouwen nog rest om een inkomensgenererende activiteit uit te breiden dan wel te starten. In deze paragraaf zal alleen de faktor tijd bekeken worden. Hierbij zal onderscheid gemaakt worden tussen het droge seizoen en het regenseizoen. Andere hulpbronnen voor inkomensgenererende activiteiten worden beschreven in hoofdstuk 9.

De mannen zijn in de regentijd hele dagen druk bezig op het land. Hun agrarische taken beginnen al een paar maanden voor de eerste regen (met het voorbereiden van het land). Dit is een taak die hen zes uur per dag kost (alleen s' ochtends). Als het zaaien eenmaal is begonnen zijn ze hele dagen bezig op het land (gemiddeld 10 uur per dag). Tijdens de landbouwactiviteiten worden de mannen gedurende de gehele landbouwperiode geholpen door hun zonen die oud genoeg zijn om te werken, en gedurende een gedeelte van de periode geholpen door de vrouwen. 's Avonds komen ze moe thuis en doen dan geen andere activiteiten meer. Alleen als het wieden op tijd klaar is, hebben ze wat de gierst betreft een rustperiode van ongeveer een maand tot de oogst begint. In die tijd moeten ze echter de oogst van de pinda's en de bonen binnen halen. Na de oogst van de gierst zit het agrarische werk van de mannen er op. Rest hen nog het fabriceren van bouwstenen en het repareren van de huizen. Dit doen ze echter niet elk jaar. Het repareren van huizen kost de mannen een paar dagen. Daarna, vanaf de maand december, hebben de mannen geen direkte verplichtingen meer tot de maand februari/maart, wanneer ze weer met het voorbereiden van het land beginnen. In de droge tijd hebben de mannen veel vrije tijd. Omdat ze deze vrije tijd in het dorp WAROU geen geld kunnen verdienen, trekken veel mannen in die maanden naar Ivoorkust. Een klein gedeelte van de mannen blijft achter in WAROU. Deze hebben niet veel activiteiten te doen. Welke mannen migreren en welke achterblijven is niet duidelijk geworden. De tijdbesteding van de mannen door het hele jaar heen wordt weergegeven in de tabel 9 van bijlage 11.

De vrouwen hebben het hele jaar door hun huishoudelijke taken. In het landbouwseizoen besteden ze gemiddeld zeven uur aan deze huishoudelijke taken. In de droge tijd besteden ze aan deze taken gemiddeld wel acht tot negen uur per dag. In deze tijd wordt het huishoudelijke werk wat rustiger aan gedaan. Bovendien wordt er in het droge seizoen veel meer tijd besteedaan het verzamelen van hout dan in het natte seizoen (gemiddeld twee uur per drie dagen). Zodra het zaaien van de gierst op het gemeenschappelijke veld begint hebben de vrouwen naast deze huishoudelijke activiteiten ook taken op het gemeenschappelijke veld en hun eigen veldjes. In deze tijd besteden vrouwen gemiddeld zes uur per dag aan landbouwwerk en gemiddeld anderhalf uur aan het verzamelen en verwerken van karténnoten. Voor andere inkomensgenererende activiteiten hebben de vrouwen in het landbouwseizoen geen tijd. In de droge tijd besteden de vrouwen ongeveer één tot twee uur aan inkomensgenererende activiteiten. De tijdsbesteding van de vrouwen door het hele jaar heen wordt weergegeven in tabel 7 van bijlage 11.

Hieruit kan gekonkludeerd worden dat de mannen alleen in de droge tijd, na het beëindigen van de oogst van de gierst tijd over hebben voor het doen van inkomensgenererende activiteiten. Tijdens de landbouwperiode wordt alle tijd en alle arbeidskracht (van vader, zonen en gedeeltelijk ook vrouwen en dochters) besteed aan de landbouwactiviteiten. Voor de vrouwen geldt hetzelfde tijdens de landbouwperiode. Maar voor hen geldt dat zij ook in de droge tijd nog veel andere taken moeten doen. Vrouwen zijn ook in de droge tijd hele lange dagen bezet met het volbrengen van hun huishoudelijke taken. Naast deze reproductieve activiteiten besteden ze de rest van de tijd in deze periode aan het verrichten van inkomensgenererende activiteiten.

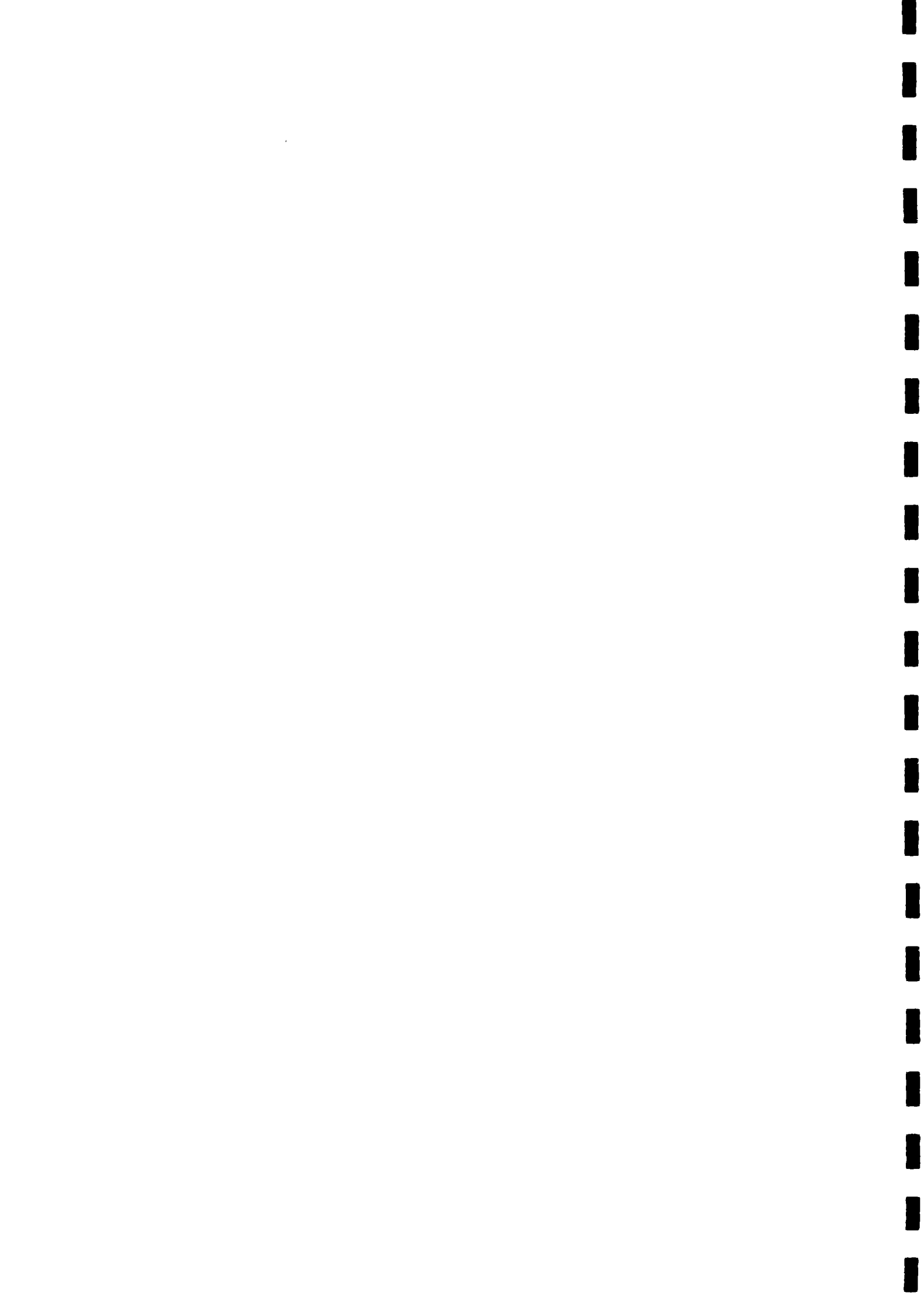

8.1.3 Motivatie van mannen en vrouwen om een inkomensgenererende activiteit uit te breiden of te starten in WAROU

Zowel de ondervraagde mannen als de vrouwen geven allen aan dat zij zichzelf geschikt achten om een inkomensgenererende activiteit te doen. Er is niemand bij die de verantwoording van het doen van een inkomensgenererende activiteit op een andere groep of categorie personen afschuift. Wel geven ze allen aan dat deze activiteit in de droge periode zou moeten plaatsvinden. De vrouwen vertellen dat ze ondanks hun drukke programma ook tijdens droge periode toch nog wel een plekje vrij kunnen maken om een inkomen te kunnen verdienen. De mannen geven aan dat de mannen die nu naar Ivoorkust gaan om daar geld te verdienen, in WAROU zullen blijven als er mogelijkheden zullen komen om inkomensgenererende activiteiten te doen in de droge tijd.

De ondervraagden zeggen ook voldoende gemotiveerd te zijn om een inkomensgenererende activiteit te doen in groepsverband met als doel de gemeenschappelijke kas voor de dorpsproblemen te spekken. De vrouwen geven aan dat de vrouwengroep weer actief zal worden als er voor de vrouwen een mogelijkheid zal zijn een activiteit te doen binnen de groep. Maar daarnaast willen ze deze activiteit ook individueel doen om er zelf aan te kunnen verdienen. Ook daartoe achten ze zichzelf in staat wat betreft hun beschikbare tijd. Ook de mannen zeggen dat ze naast het doen van een inkomensgenererende activiteit voor de mannengroep, ook tijd willen besteden om deze activiteit individueel te benutten. Het werken in de mannengroep geniet de voorkeur, omdat dit ten goede komt aan het hele dorp. Maar de mannen achten het niet onmogelijk om daarnaast ook tijd te besteden aan een individuele realisatie van een activiteit. De voorkeur voor dit individueel geld verdienen werd in de literatuur ook al genoemd als gevolg van de monetaarisatie van de economie (zie paragraaf 2.1).

Het is hier echter noodzakelijk de hierboven genoemde uitspraken van de geïnterviewden enigzins te nuanceren. In paragraaf 8.1.2 werd namelijk duidelijk gemaakt dat vooral de vrouwen ook in de droge tijd weinig tot geen tijd hebben voor extra inkomensgenererende activiteiten. Bovendien speelt het feit dat de financiële verantwoording van mannen en vrouwen binnen één huishouden elkaar overlappen hierbij ook een rol. Geld dat vrouwen verdienen aan extra inkomensgenererende activiteiten zal niet direkt ten goede komen aan de vrouwen zelf (zie paragraaf 8.1.1). Ook kan de uitspraak van de mannen, over het thuisblijven in WAROU indien er inkomensgenererende activiteiten mogelijk zouden zijn, in twijfel getrokken worden. De meeste ondervraagde mannen geven namelijk in de interviews aan dat het tot nu toe voor hen steeds vrij gemakkelijk is geweest geld te verdienen in Ivoorkust. Het gevaar van 'bias'-antwoorden bij het informeren naar de motivatie van de dorpelingen is groot. Hierop wordt in de Diskussie (hoofdstuk 13) teruggekomen. De motivatie van dorpelingen kan beter getest worden als een activiteit concreet wordt. Hierover is te lezen in hoofdstuk 11.

8.2 Het dorp KOKOUN

8.2.1 De taakverdeling

Ook in deze paragraaf zal eerst een globale taalverdeling binnen de produktieve, reproductieve taken en management van het huishouden in KOKOUN worden gegeven. De definitie van deze begrippen is gegeven in paragraaf 2.3.1. Daarna zullen de activiteiten die gedaan worden door de vrouwen en mannen behandeld worden, wat betreft hun organisatie, de periode waarin deze activiteiten plaatsvinden en de tijd die nodig is om deze activiteiten te realiseren. Met deze informatie kan antwoord gegeven worden op de derde deelvraag van de onderzoeksvraag (zie paragraaf 4.2).

In KOKOUN zijn de belangrijkste produktieve taken de landbouw en de tuinbouw. Veeteelt heeft een derde prioriteit als produktieve taak. Daarnaast worden er nog een aantal kleinere produktieve taken, zoals manden maken, jagen, enzovoort. In het algemeen zijn de mannen verantwoordelijk voor de landbouw. Zij worden daarbij geholpen door hun zonen die oud genoeg zijn om te werken en tijdens het oogsten ook door hun vrouwen en dochters. In KOKOUN werken de mannen in het algemeen niet samen in de landbouw. Een vader wordt op het veld door zijn zonen geholpen, totdat de zonen trouwen. Dan wordt het veld verdeeld over de zonen en de vader, en verbouwt iedere man zijn eigen veld voor zijn eigen gezin. Per huishouden (dat in KOKOUN bestaat uit een man, zijn vrouw(en) en zijn kinderen, zie ook de figuur 2 in paragraaf 6.2.2.4) is er dus een stuk land. De vrouwen helpen hun mannen alleen tijdens de oogst. Ook de tuinbouw wordt georganiseerd per huishouden. Binnen de tuinbouw zijn alleen de mannen actief, geholpen door hun zonen. De meeste vrouwen hebben, net zoals in WAROU, een persoonlijk veld. In tabel 10 en 11 en bijlage 11 wordt aangegeven welke prioriteit de verschillende activiteiten hebben voor de vrouwen en de mannen in KOKOUN, en door wie ze bij de activiteiten geholpen worden.

De produktieve activiteiten van mannen en vrouwen om geld te verdienen zijn strikt van elkaar gescheiden in KOKOUN. Mannen en vrouwen hebben ook hun eigen bestedingsposten, die elkaar niet overlappen binnen het huishouden. Mannen zijn verantwoordelijk voor de volgende uitgaven: vlees, gierst, rijst, jonge dieren, offers voor feesten, kleding voor de zonen, loonarbeiders voor het veld, 'dolo' voor eigen gebruik en reparaties van een eigen fiets. Vrouwen betalen hun eigen kleding en die van hun dochters, extraatjes voor de kinderen, water, de saus (zout, peper, maggiblokjes, 'sombala' en soms tomaten, aubergines en wat visjes), petroleum, potten en pannen en gierst voor de bereiding van 'dolo'. Vrouwen kunnen in KOKOUN niet zo gemakkelijk bij hun echtgenoot aankloppen als ze geld nodig hebben, zoals dat wel het geval is in WAROU. Vrouwen in KOKOUN zeggen vaak: "Nous devons nous débrouiller nous-mêmes". Ze moeten hun eigen financiële problemen oplossen. De meeste ondervraagde vrouwen zeggen niet bij hun man geld te kunnen vragen. Vijf van de vrouwen geven aan wel te kunnen vragen. Zij krijgen dan geld van hun man of moeten het lenen. De vrouwen hebben er ook niet direct voordeel bij als hun echtgenoot meer geld zal verdienen. Zij blijven verantwoordelijk voor hun eigen deel van het huishouden. Wel heeft een verhoging van eigen inkomen van de vrouwen direct positieve invloed op hun leefomstandigheden.

Ook in KOKOUN komen de reproductieve taken voor de verantwoording van de vrouwen. De mannen bemoeien zich daar niet mee, en hebben enkel de taak om de huizen en muren te onderhouden. De vrouwen besteden een groot deel van hun tijd aan dereproductieve taken, maar de noodzaak tot het korrekt uitvoeren van deze taken is minder groot dan in WAROU. In KOKOUN worden een aantal van deze taken met een minder grote regelmaat gedaan en kosten daarom minder tijd. Desalniettemin kost het de vrouwen het grootste gedeelte van hun tijd. De vrouwen van KOKOUN hechten meer belang en besteden ook meer tijd aan het doen van inkomensgenererende activiteiten dan de vrouwen van WAROU. Een oorzaak die hiervoor aan te wijzen is het feit dat de scheiding in financiën tussen de vrouwen en de mannen in KOKOUN veel strikter is.

Juist ook vanwege de scheiding in inkomen en besteding van geld zijn de vrouwen vrij zelfstandig om te beslissen over haar eigen geld. Ze hoeven voor de besteding daarvan niet de toestemming te vragen aan hun man. Wel is het de man die beslissingen op huishoudensniveau neemt. Ook over het beheer en gebruik van de gierst (het hoofdgewas) hebben de vrouwen niets te zeggen. Als de gierst, die de man aan zijn vrouwen heeft gegeven om te koken op is, moeten de vrouwen wachten tot hij een nieuwe lading gierst geeft. Hieruit blijkt dat op huishoudensniveau de vrouwen wel afhankelijk zijn van de mannen.

8.2.1.1 De activiteiten van mannen

Landbouw

Ook in het dorp KOKOUN is de landbouw de belangrijkste activiteit voor de mannen. Door de verbouw van gierst kunnen de mannen voorzien in de eerste levensbehoefte van de dorpingen, namelijk het basisvoedsel 'to'. De verschillende fasen van de produktiecyclus van gierst zijn dezelfde als in WAROU, alleen is de organisatie van deze fasen anders in het dorp KOKOUN. Tijdens de hele produktiecyclus worden de mannen geholpen door hun zonen die oud genoeg zijn om te werken. De vrouwen helpen alleen mee tijdens de oogst van de gierst. De fasen van de produktiecyclus zijn de volgende:

- Gereed maken van het land. De mannen in KOKOUN bereiden hun veld voor op dezelfde wijze als in WAROU. Ook in KOKOUN ploegen de mannen de grond niet voor het zaaien. De meeste mannen beginnen in april met de voorbereiding van het veld. Slechts twee van de ondervraagde mannen beginnen al in maart. Het gereed maken van het veld kost ongeveer 5 tot 10 halve dagen.
- Zaaien. De meeste geïnterviewde mannen zeggen dat 15 mei de dag is om het zaaien te beginnen. Als er voor 15 mei al regen valt, dan weten de boeren dat deze regen niet goed door zal zetten. Ze zaaien dan nog niet maar wachten 15 mei af. Als het op 15 mei nog niet geregend heeft beginnen de boeren droog te zaaien. Men weet dan dat de regen snel zal beginnen. Bij goede regen hoeft er maar één keer gezaaid te worden. Dit kost de mannen 5 tot 10 dagen. Bij slechte regen moet er steeds weer opnieuw gezaaid worden, zodat dat dan in totaal tot twee maanden kan duren. De mannen werken tijdens het zaaien van 's ochtends 6.00 tot 's avonds 18.00. De mannen worden bij het zaaien alleen geholpen door hun zonen. Men werkt niet in groepen per wijk, zoals dat bij het wieden wel gebeurt (zie verderop). De reden hiervoor is dat zaaien snel moet gebeuren, en bij alle boeren in ongeveer dezelfde tijd.

Mannen op het veld, foto Ruud van den Berg

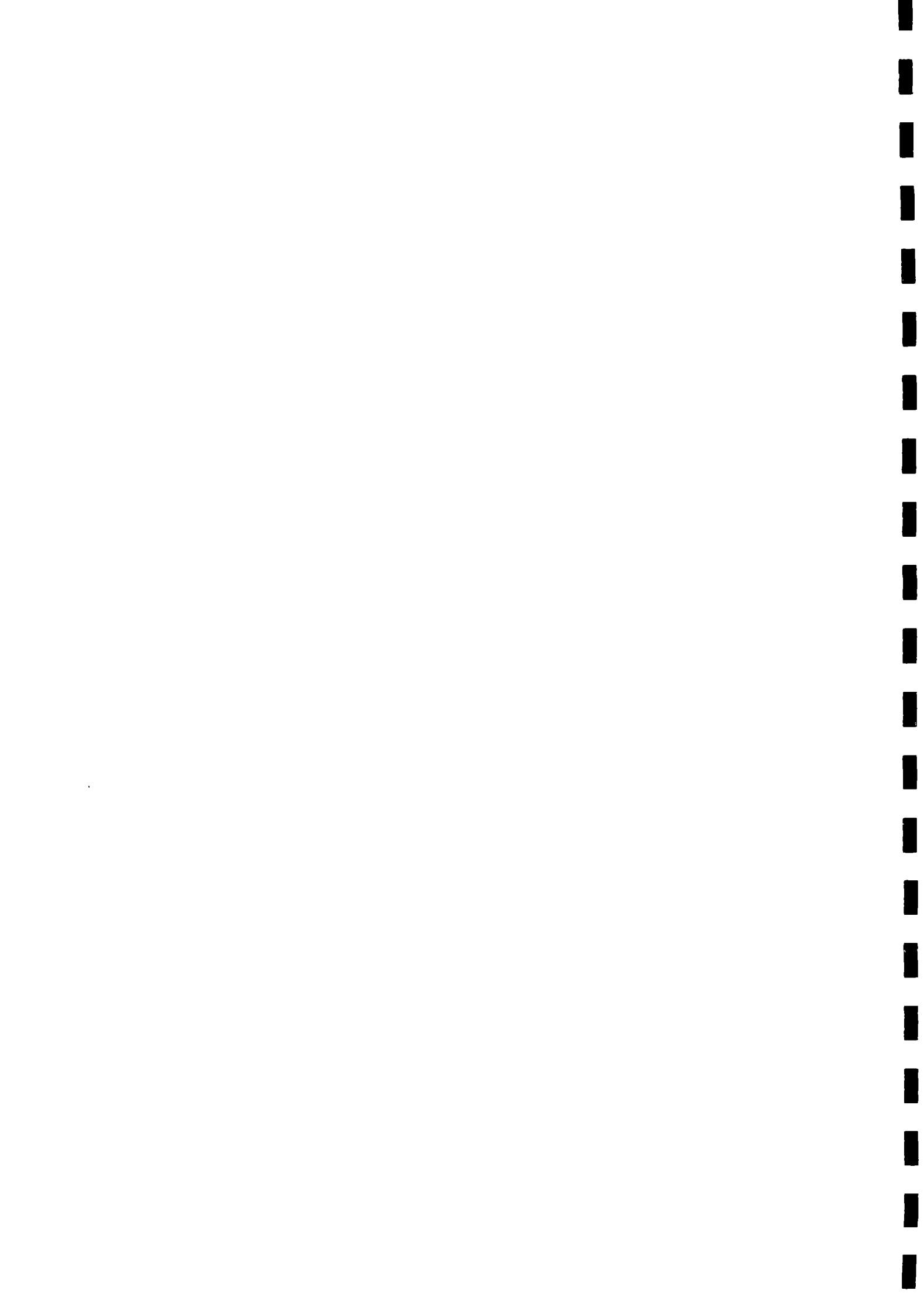

- Wieden. Het wieden kan gestart worden zodra de gierst opkomt. Dit kan met goede regen vrij snel na het zaaien al het geval zijn. De mannen hebben dan geen rustperiode tussen het zaaien en het wieden. Het wieden is het meeste en zwaarste werk. Het gebeurt in drie fasen. De eerste keer gaat de boer met een grote hak zijn veld langs om het onkruid te wieden. Dit kan één tot anderhalve maand in beslag nemen. De tweede keer wiedt de boer het onkruid met een kleine hak. Hij loopt dan door zijn veld en kijkt waar het onkruid weer opnieuw is opgekomen. Deze tweede keer is minder zwaar en duurt twee tot vier weken. De derde keer worden er kleine dijkjes van 20 centimeter hoogte gemaakt rondom de stengels van de gierst. De reden voor het bouwen van deze dijkjes is, dat de gierst beter groeit en meer opbrengt, en dat de stengel beter bestand is tegen de harde wind die vlak voor de oogsttijd opsteekt. Dit is het meeste werk en wordt meestal in een kollektief van mannen gedaan. Per wijk zijn er samenwerkingsgroepen van 10 tot 30 personen. Afwisselend werkt een groep op het veld van één van de leden van die groep. Meestal werken de groepen één keer in de vijf dagen samen, de andere dagen werkt ieder op zijn eigen veld. De reden voor het werken in groepen is, dat op deze manier de mannen meer gestimuleerd worden dit harde en zware werk te doen. De leden kunnen elkaar een beetje opjutten waardoor het werk sneller klaar is. Het maken van dijkjes en soms het wieden is het enige werk dat door de mannen in KOKOUN gezamenlijk gedaan wordt, terwijl in WAROU de hele produktiecyclus van gierst gezamenlijk wordt gedaan door vader met zonen of broers. Het maken van de dijkjes kost ongeveer één maand. De boeren worden tijdens het wieden ook geholpen door hun zonen.
- Periode van rust. Alle ondervraagde mannen geven aan dat tussen het wieden en de oogst een periode van rust van ongeveer één maand van rust is. Ze gaan dan alleen zo nu en dan naar het veld om te controleren of alles nog goed gaat.
- Oogst. Tijdens de oogst van de gierst worden de mannen geholpen door hun zonen, maar ook door hun vrouwen en dochters. De vrouwen hebben in de meeste gevallen ook een persoonlijk veldje met gierst (zie paragraaf 8.2.1.2). Als de gierst rijp is helpen de mannen eerst hun vrouwen met de oogst van de gierst op het veld van de vrouwen. De man zal met zijn vrouw en kinderen eerst de oogst van de eerste echtgenote afmaken, daarna de oogst van de tweede echtgenote, enzovoort. Als de oogst van de vrouwen af is gaat iedereen op het veld van de man werken. De mannen hakken de stengels van de gierst om, waarna de vrouwen de kolven van de gierst van de stengels breken. Tijdens de oogst wordt er hele dagen op het veld gewerkt. De oogst begint in november en ongeveer één maand later zijn alle oogsten van de gierst (van de vrouwen en van de man) klaar. In tabel 12 van bijlage 11 wordt een overzicht van de produktiecyclus van de gierst voor de mannen met hulp van anderen gegeven.

De oogst van de gierst wordt gebruikt voor de bereiding van de 'to' van het hele huishouden, dat wil zeggen de man met zijn vrouw(en) en kinderen. In één geval worden de oogsten van drie broers van één nederzetting, die wel apart hun velden met gierst bebouwen, gezamenlijk gebruikt voor de hele nederzetting, dus voor alle drie de huishoudens. Dit is een uitzondering. In alle andere gevallen wordt de gierst per huishouden gebruikt.

De man geeft eens in de 5 tot 14 dagen de vrouwen gierst om 'to' van te maken. De reden dat de man vaak zo lang wacht met het uitdelen van de gierst is niet dat er te weinig gierst in zijn opslagschuur is. Het is een traditie die door alle dorpingen zo toegepast wordt. Als er vlak voor de nieuwe oogst nog gierst over is in de opslagschuur van de man, verkoopt hij dit. Slechts twee van de ondervraagde mannen zeggen nooit gierst te verkopen omdat je nooit van te voren weet hoe het volgende jaar zal zijn. In de andere gevallen wordt de gierst ofwel verkocht vlak voor de nieuwe oogst of door het jaar heen als de man een financieel probleem heeft op te lossen. Het komt ook voor dat de gierst niet voldoende is voor het hele jaar. De vorige oogst van het jaar 1990 was mager, en 5 van de 15 ondervraagde boeren heeft toen gierst moeten kopen, voor 20.000 tot 40.000 CFA (= f140,- tot f280,- in 1991).

Naast de gierst wordt er door veel boeren ook katoen verbouwd. De gierst is voornamelijk voor de bereiding van het basisvoedsel, de katoen daarentegen is om te voorzien in een inkomen. De katoen heeft echter een lagere prioriteit dan de gierst. Drie van de 15 ondervraagde mannen geven aan dat ze dit jaar geen katoen verbouwden omdat de oogst van de gierst van vorig jaar slecht was. Ook de verbouw van katoen gebeurt door ieder hoofd van een huishouden individueel. Hij wordt daarbij geholpen door zijn zonen en tijdens de oogst ook door zijn vrouw(en) en dochters.

De katoen wordt direkt na de gierst gezaaid op een apart stuk veld. Dit kost slechts een paar dagen. Het wieden van de katoen gebeurt in dezelfde periode als het wieden van de gierst. De mannen wisselen dan een aantal dagen gierst af met een (kleiner) aantal dagen katoen. De oogst van de katoen is verspreid over een lange periode. Meestal is de eerste katoen rijp voordat de oogst van de gierst begint. De mannen (en hun vrouwen en kinderen) beginnen dan met een gedeelte van de katoen te oogsten tot de dag dat de gierst ook rijp is. Dan oogst men eerst alle gierst, waarna men weer verder gaat met de oogst van de katoen. Meestal wordt de oogst van de katoen pas in december beëindigd.

Tenslotte worden er door de mannen van KOKOUN nog een aantal nevengewassen verbouwd, zoals pinda's, bonen, maïs, rijst en sesam. Het aantal mannen dat deze nevengewassen verbouwt staat aangegeven in tabel 13 in bijlage 11. De bonen worden tussen de gierst in gezaaid als de gierst opgekomen is, net als in WAROU. De oogst valt voor de oogst van de gierst. Ook de oogst van de pinda's valt in deze tijd. Het zaaien en oogsten van de pinda's en bonen kost de mannen slechts enkele dagen. Bij de oogst van de bonen en de pinda's wordt de man ook weer geholpen door zijn vrouw(en) en kinderen. Zijn zonen helpen hem gedurende de hele produktiecyclus van de bonen en de pinda's. De verbouw van maïs is zeer kleinschalig en kost de mannen ongeveer een dag om te zaaien en een dag om te oogsten. Het wieden gebeurt tussendoor. Ook de maïs wordt na de gierst gezaaid en voor de gierst geoogst.

In KOKOUN wordt door een aantal mannen ook rijst verbouwd. Dit gebeurt in de laaggelegen gronden vlak naast de rivier. De rijst wordt in juni gezaaid, vlak na het zaaien van de gierst. De mannen gaan dan 's ochtends vroeg naar het veld bij de rivier om de rijst te zaaien, en de rest van de dag besteden ze aan het zaaien van de andere nevengewassen of het wieden van de gierst. De oogst van de rijst valt ook vlak voor de oogst van de gierst. Dit kost de mannen slechts enkele dagen. De mannen worden bij de verbouw van de rijst niet geholpen door hun vrouw(en).

De opbrengst van de pinda's en de rijst is in de eerste plaats voor eigen consumptie en als er veel geoogst is ook voor de verkoop. De man kan de pinda's of de rijst in kleine beetjes verkopen als hij een financieel probleem voor zichzelf of voor het huishouden heeft op te lossen. In het algemeen worden de bonen, de maïs en de sesam alleen verbouwd voor eigen consumptie.

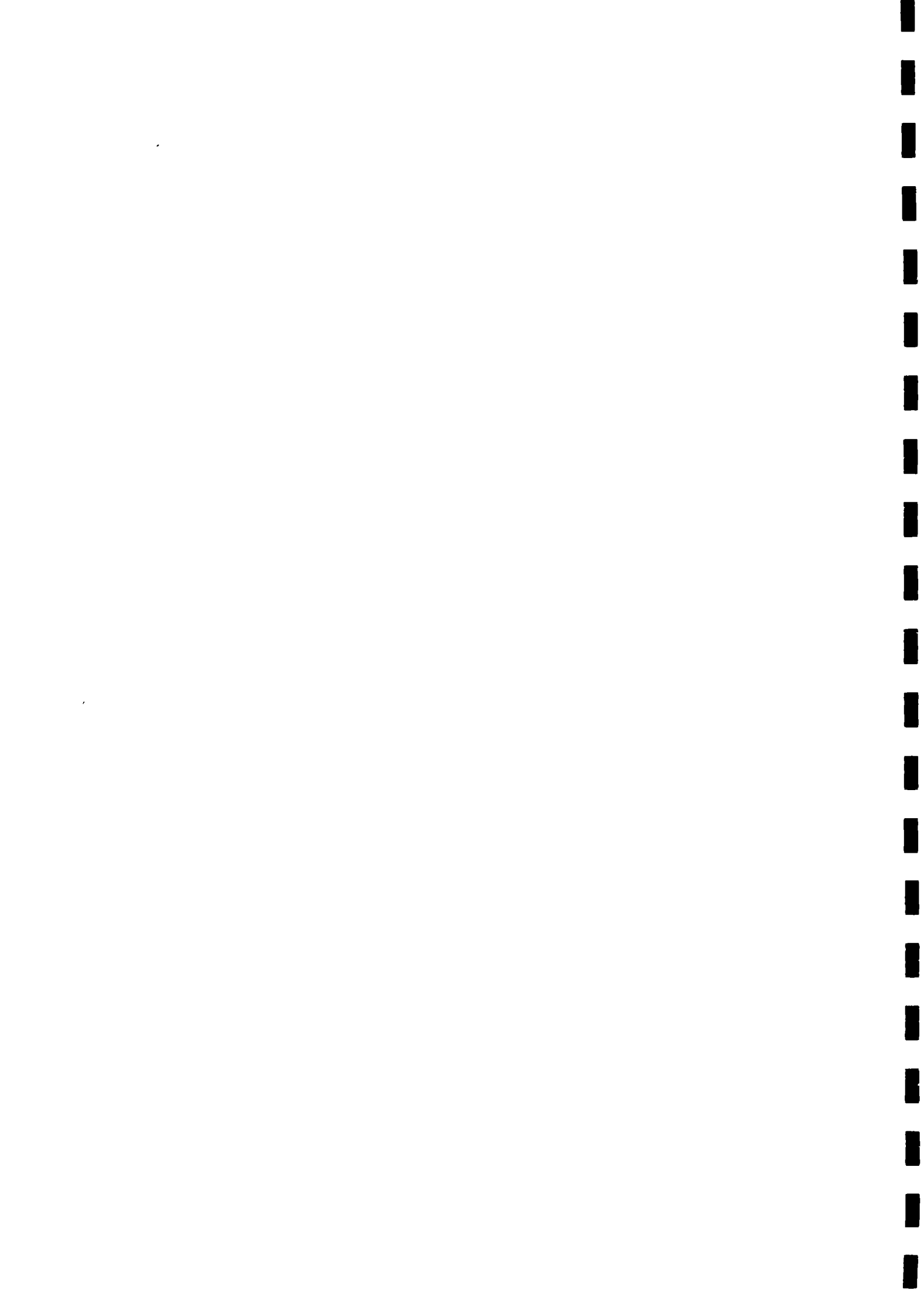
Een overzicht van de produktiecyclus van de gierst, de katoen en de belangrijkste nevengewassen wordt gegeven in bijlage 15.

Tuinbouw

Een groot deel van de mannen in KOKOUN heeft een stuk tuin vlak naast de rivier. In de tuinen worden voornamelijk zoete aardappelen, tomaten, bonen, aubergines en 'oseille' verbouwd. Tabel 14 van bijlage 11 geeft aan hoeveel van de ondervraagde mannen deze gewassen verbouwen in hun tuin en hoeveel mannen geen tuin hebben of dit jaar (1991) besloten niet te beginnen in hun tuin. De belangrijkste reden waarom de mannen geen tuin hebben is het gebrek aan water (zie ook paragraaf 9.2.3). De mannen worden bij het werk in de tuin alleen geholpen door hun zonen. Vanaf het moment dat de laatste regen is gevallen (ongeveer oktober) en de eerste gewassen in de tuin staan moeten de mannen de tuin elke dag water geven. Dit doen ze meestal 's ochtends vroeg of aan het eind van de middag. Het kost hen ongeveer één tot anderhalf uur per dag. Het water halen ze met emmers uit de rivier of als de rivier opgedroogd is uit de putten naast de rivier.

De zoete aardappel wordt gepoot in september/oktober. De oogst begint drie maanden na het zaaien, ongeveer januari/februari. Deze oogst kost de mannen ongeveer een maand waarin ze één tot twee uur per dag in de tuin werken. De zoete aardappelen worden verbouwd voor eigen consumptie en voor de verkoop.

De tomaten kunnen in augustus al gezaaid worden en twee maanden daarna, in oktober, geoogst worden. In januari kan dan eventueel opnieuw gezaaid worden. De meeste mannen zaaien hun tomaten echter pas in oktober, na de laatste regen. Voor hen is het niet mogelijk in augustus te zaaien, want dat betekent dat daarna de tomaten elke dag water gegeven moeten worden. Zij hebben op dat moment hun handen vol aan de gierst/katoen verbouw. Als de tomaten in oktober gezaaid worden, kunnen ze in december geoogst worden. De tomatenplanten kunnen tot in maart vruchten blijven geven. Om de tomaten te oogsten werken de mannen ongeveer anderhalf uur per dag in de tuin. Ook de tomaten worden verbouwd voor eigen consumptie en voor de verkoop. Ze moeten snel na het oogsten verkocht worden, om te voorkomen dat ze verrotten. In paragraaf 9.2.1 wordt verder ingegaan op de economische aspecten van de tuinbouw.

De bonen worden slechts door een enkeling in de tuin verbouwd. Dit gebeurt dan als de zoete aardappelen geoogst zijn, in januari of februari. Op dat moment is er ruimte in de tuin en is er ook meer tijd, omdat de gierst- en de katoenoogst klaar is. Vaak is het echter rond die tijd al te droog om bonen in de tuin te zaaien en gebeurt dat dus niet.

Veeteelt

De 'Peulh' die net buiten het dorp KOKOUN wonen hebben veel vee, vooral koeien. Van oorsprong zijn de 'Peulh' ook de veehouders, die door het land trokken om het vee te kunnen voeren en drinken. De 'Peulh' hebben zich gevestigd, omdat de prijs van de gierst te hoog werd. Zij zijn toen ook begonnen met landbouw. De 'Peulh' van KOKOUN wonen al bij KOKOUN zolang ze zich kunnen herinneren. Maar nog steeds hebben ze een grote veestapel (de ondervraagde 'Peulh' heeft 70 koeien en daarnaast nog veel geiten en schapen). De dieren worden verkocht als er een financieel probleem op te lossen is. Het zijn de mannen en vooral de jongens die de dieren de brousse in nemen om ze te laten grazen en te drinken. Als de rivier opgedroogd is wordt er water uit de speciaal daarvoor gekonstrueerde putten gehaald voor de dieren. De jongens die met de dieren mee gaan, zijn daar de hele dag mee bezig. De mannen bemoeien zich met de dieren als ze aan het eind van de dag terugkomen bij de nederzetting, of als er problemen zijn. De 'Peulh'-vrouwen gaan elke dag naar de koeien om ze te melken.

De 'Nounouma'-dorpelingen van KOKOUN hebben ook vee, maar in veel kleinere hoeveelheden. Het zijn vooral de mannen die een paar koeien, schapen, geiten of kippen hebben. Hoeveel van de ondervraagde mannen hoeveel en welke dieren hebben staat aangegeven in tabel 16 van bijlage 11. Ook in KOKOUN kost het verzorgen van de dieren de mannen niet veel extra tijd. Wel geven ze aan dat ze in de droge tijd, als de oogsten voorbij zijn elke dag een half tot één uur besteden aan het zoeken van mieren als voedsel voor de kuikentjes. Hierbij worden de mannen geholpen door hun zonen.

Huishoudelijke taken

Deze zijn voor de mannen in KOKOUN dezelfde als voor de mannen in WAROU. Ook in KOKOUN moeten de huizen eens in de twee of drie jaar gerepareerd worden. Dit is een mannentaak, waarbij ze wel geholpen kunnen worden door hun zonen. Het repareren gebeurt in de droge tijd en duurt een paar dagen. Ook nieuwe huizen of schuurtjes worden in de droge tijd gebouwd. De mannen houden zich daarnaast ook bezig met het maken van bouwstenen. Hierover zijn geen gegevens bekend.

Inkomensgenererende activiteiten

De belangrijkste inkomensgenererende activiteit in het dorp KOKOUN is de verbouw van katoen. Over de organisatie hiervan is onder het kopje landbouw al iets verteld. Daarnaast wordt een gedeelte van de pinda's, de tomaten en de zoete aardappel verkocht. Als er een financieel probleem is dat niet betaald kan worden met andere middelen zullen de mannen een kip of heel soms een geit of schaap verkopen. Slechts in uiterste noodzaak zal de man een gedeelte van zijn gierst verkopen op het moment dat hij een probleem moet oplossen. Wel komt het regelmatig voor dat de gierst verkocht wordt als er op het moment van de nieuwe oogst nog gierst over is. De organisatie van deze activiteiten is hierboven al beschreven.

Daarnaast zijn er nog andere inkomensgenererende activiteiten. Enkele mannen in het dorp houden zich bezig met het fabriceren van stoelen of deuren van hout. Ze moeten daarvoor hout verzamelen in de 'brousse' of kopen. De fabricatie van stoelen en deuren gebeurt met primitief gereedschap, gemaakt door smeden. Het beroep van smeden mag traditioneel gezien slechts door de familie der smeden gedaan worden. In KOKOUN zijn geen smeden. Het maken van een krukje kost één dag, het maken van een stoel kost drie dagen en een deur kost 20 dagen. De mannen doen dit werk zo nu dan een paar dagen.

Het houden van bijen is een bezigheid die redelijk wat tijd kost. Van de ondervraagde mannen is er één die zich daarmee bezig houdt en hij vertelt dat er nog enkele andere mannen van het dorp bijen houden. Het werk begint net na de oogsten met het maken of repareren van de manden. Hij heeft in totaal 80 manden. Deze moet hij daarna de brousse in brengen en in bomen hangen. De eerste honingooft is in februari, de tweede is in april en de laatste oogst is in mei (als men is begonnen met het zaaien van de gierst). Tijdens het oogsten van de honing gaat hij elke avond de brousse in. Overdag heeft hij daar geen tijd voor.

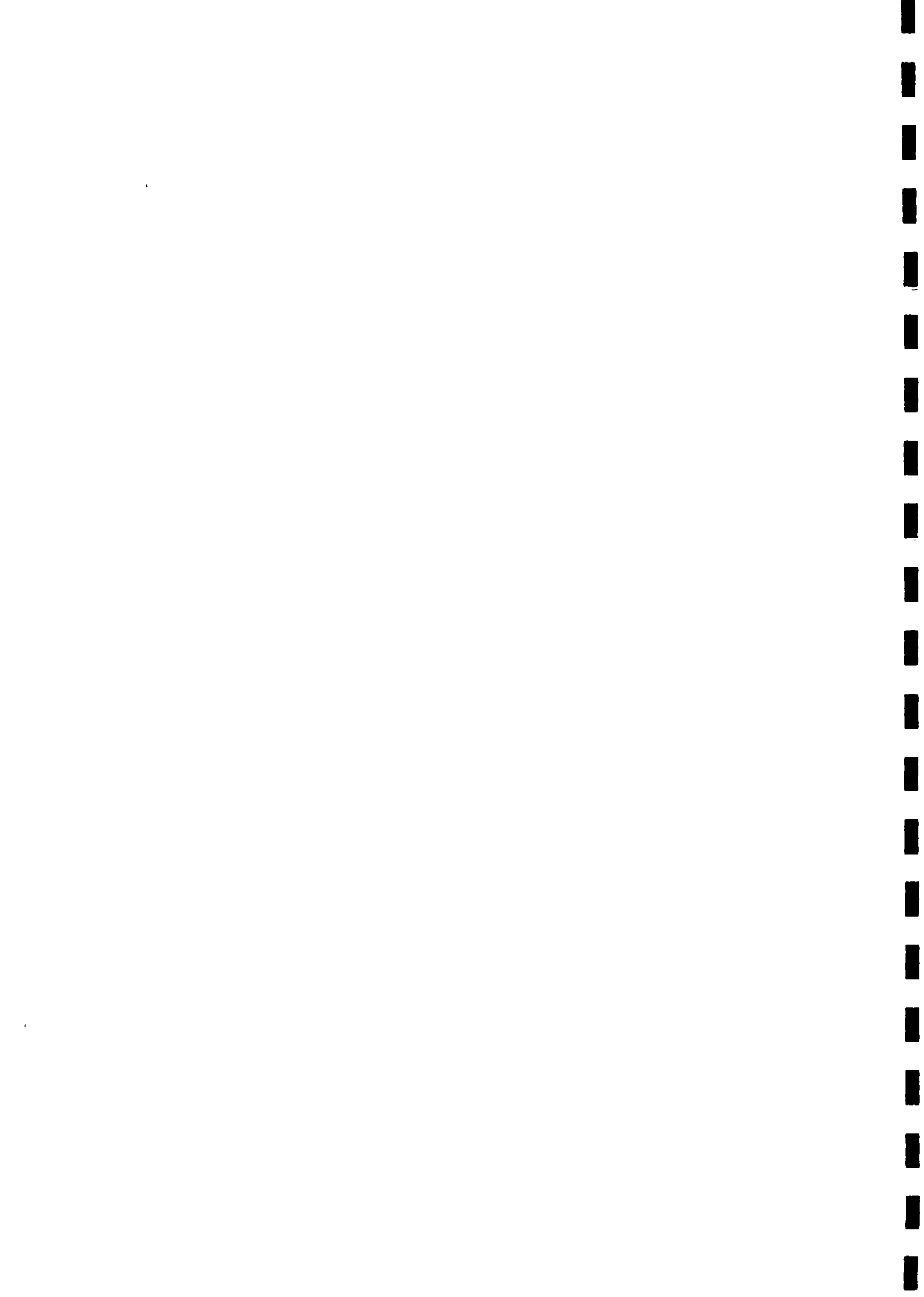

De jagers uit het dorp zijn in het droge seizoen na de oogsten dagelijks de 'brousse' in op zoek naar wild. Meestal schieten ze wilde katten of 'brousse-kippen'. Ze verkopen ze in het dorp zelf. Er zijn een tiental mannen in KOKOUN die weven. Ook zij zijn bijna elke dag bezig met het weven van de katoen die de vrouwen gesponnen hebben. Dan zijn er nog mannen die kalebassen uthollen om er kommetjes of schalen van te maken. De oogst van kalebassen is in januari. Na de oogst zijn deze mannen een week of twee bezig met het uthollen van de kalebassen. Er is één familie van 'griots' in het dorp. Een aantal van de mannen van die familie verdient geld door het bespelen van de trommel tijdens feesten of dorpsbijeenkomsten. Ook worden ze gevraagd in andere dorpen te komen spelen. Tenslotte zijn er nog mannen die kleermaker zijn, die manden maken, die hout zoeken om te verkopen of die handelen in benzine of kleine voorwerpen, zoals spijkers, zeep, batterijen, suiker, enzovoort. In tabel 17 van bijlage 11 staat aangegeven hoeveel van de ondervraagde mannen welke inkomensgenererende activiteiten doen in KOKOUN.

Werken in de mannengroep

Ook in KOKOUN werken de mannen die staan ingeschreven bij de mannengroep (25 mannen in totaal) één dag per week op het gezamenlijke veld van de mannengroep. Hier verbouwen zij het ene jaar katoen en het volgende jaar gierst. In het droge seizoen heeft de mannengroep vrijwel geen activiteiten.

Afsluitend kan gezegd worden, dat er door de mannen in KOKOUN veel meer verschillende activiteiten gedaan worden dan door de mannen in WAROU. Niet alleen verbouwen de mannen in KOKOUN meer verschillende gewassen in de landbouw, maar ze doen ook aan tuinbouw en er zijn meer verschillende inkomensgenererende activiteiten dan in WAROU.

8.2.1.2 De activiteiten van de vrouwen

Huishoudelijke activiteiten

Ook in KOKOUN is de huishouding het belangrijkste werk dat de vrouwen doen. Deze huishoudelijke activiteiten zijn hetzelfde als in WAROU, namelijk het bereiden van voedsel, het stampen en malen van de gierst, het halen van water, het sprokkelen van hout, het zoeken van bepaalde kruiden en bladeren voor de saus, het wassen van de potten, het wassen van de kleren, het schoonhouden van het huis en het erf en het verzorgen van de kinderen. In deze paragraaf zal de organisatie van en benodigde tijd voor deze activiteiten behandeld worden.

In KOKOUN gebeurt de verwerking van de gierst en de bereiding van het basisvoedsel, namelijk de 'to', door elke vrouw apart. Zij bereidt dit voedsel en de bijbehorende saus voor haar man en voor haar kinderen. In de meeste gevallen stampen en malen de vrouwen ook apart. In één nederzetting waar bijvoorbeeld enkele broers wonen met hun vrouwen en kinderen, doen de mannen de verbouw van gierst en de andere gewassen apart, en doen de vrouwen (zelfs de vrouwen van één man) de huishoudelijke taken ook apart (voor een overzicht van een huishouden in KOKOUN wordt verwezen naar figuur 2 in paragraaf 6.2.2.4). Dit betekent dat een man van zijn verschillende vrouwen eten krijgt. Deze aparte huishouding per vrouw is in tegenstelling tot de organisatie van het huishouden in WAROU.

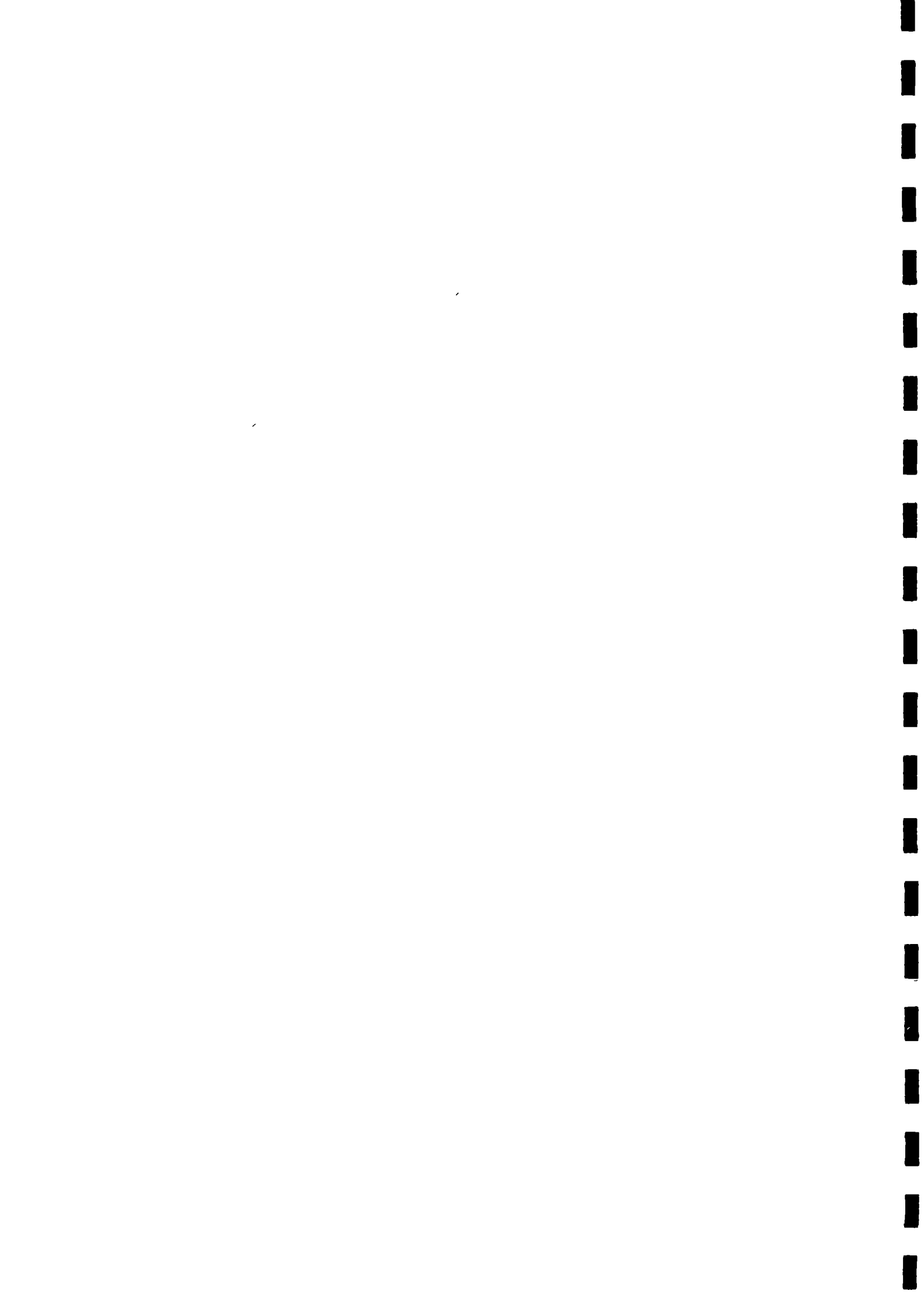
Dat de vrouwen alleen voor hun eigen man en voor hun kinderen koken, zou kunnen betekenen dat ze niet in zulke grote hoeveelheden hoeven te koken. De vrouwen van KOKOUN koken echter voor verschillende dagen, variërend van twee tot vijf dagen. Op de kookdag wordt er één grote hoeveelheid 'to' gemaakt waarvan een gedeelte aan de man gegeven wordt voor een aantal dagen. Het bereiden van de 'to' gebeurt in de middag en kost ongeveer een half tot anderhalf uur. De vrouwen stampen de gierst dezelfde dag als het koken van de gierst. Als de man de gierst heeft uitgedeeld, wordt dit direkt onder zijn vrouwen verdeeld. De meeste ondervraagde vrouwen zeggen dat het stampen apart gebeurt door de vrouwen. Het stampen kost de vrouwen ongeveer twee uur. Meestal begint de vrouw als ze opgestaan is met het stampen. De vrouwen stampen die hoeveelheid gierst die ze nodig hebben voor de 'to' die ze die dag gaan bereiden.

Na het stampen moet de gierst een tijdje weken (in WAROU werd deze handeling niet specifiek genoemd door de vrouwen). In deze tijd (ongeveer een uur) gaat de vrouw iets anders doen, bijvoorbeeld water halen, spinnen of in de regentijd naar het veld (zie verderop). Als de gierst goed nat is begint de vrouw met malen. Ook dit doen de vrouwen ieder voor zich. Het malen is zwaarder werk dan het stampen. Het duurt ongeveer een uur per keer. Na het malen begint de vrouw met de bereiding van de 'to'. Als ze geen andere dingen hoeft te doen, kan ze om 16.00 klaar zijn met de 'to'.

Het waterhalen gebeurt in de meeste gevallen door de dochters. Slechts een enkele vrouw geeft aan dit zelf te doen. De meisjes halen elke dag water, meestal uit de put die zich op erf bevindt of op een erf in de buurt. Alleen in het droge seizoen als de putten droog zijn wordt gebruik gemaakt van de pomp. Per huishouden worden drie tot negen emmers water gehaald.

Alle ondervraagde vrouwen geven aan alleen hout te zoeken in het droge seizoen. Redenen hiervoor zijn dat ze het in het regenseizoen te druk hebben, dat er in het regenseizoen teveel onkruid in de 'brousse' staat zodat er niet meer goed gelopen kan worden en dat er in het regenseizoen vanwege dit onkruid teveel slangen zijn. In de droge tijd verzamelen de vrouwen dus hout voor het hele jaar. Dit betekent dat ze drie tot vijf keer per week de 'brousse' ingaan om hout te zoeken. Ze dragen het hout op hun hoofd en kunnen dan hout meenemen voor twee tot drie kookbeurten. De vrouwen halen het hout alleen voor eigen gebruik. Als ze de 'brousse' ingaan doen ze dat meestal 's ochtends en zijn dan de halve of de hele ochtend weg. Als ze hout halen op een kookdag, stampen ze eerst de gierst en zetten de gierst in de week voordat ze weggaan.

Het schoonmaken van de huisjes en het erf gebeurt niet elke dag. De vrouwen besteden daar niet veel tijd aan. Dit zelfde geldt voor het wassen van de kleren. Een verschil met WAROU is wat dit betreft ook dat de dorpelingen van KOKOUN veel minder kleren hebben dan in WAROU. Het verzorgen van de kinderen gebeurt net als in WAROU tussen de bedrijven door en vaak door oudere dochters.

De vrouwen brouwen en verkopen de 'dolo' individueel en worden daarbij geholpen door hun dochters. Als een vrouw geen dochters heeft is het teveel werk. De vrouw moet per keer dat ze 'dolo' maakt drie ladingen hout zoeken, wat ze een halve ochtend per keer kost. De bereiding zelf duurt drie dagen. De vrouw moet het vuur aanmaken en aanhouden en water putten. Ze moet potten en kalebassen schoonmaken voor de verkoop en zo nu en dan in de 'dolo' roeren. Daarnaast kan ze wel andere activiteiten doen op het erf. Ze kan echter niet weg. De ondervraagde vrouwen brouwen twee tot vier keer per maand 'dolo'. Voor een uitgebreidere beschrijving van de bereiding van 'dolo' verwijs ik naar bijlage 16.

Daarnaast is het verzamelen en bereiden van karténoten een belangrijke inkomensgenererende activiteit. De vrouwen van KOKOUN verzamelen de noten, net als in WAROU, aan het begin van de regentijd, als het zaaien van de gierst net begonnen is. De vrouwen gaan dan bijna elke dag, behalve de dag dat ze 'to' moeten bereiden, 's ochtendsvroeg de 'brousse' in om karténoten te zoeken om daarna naar hun persoonlijke veld te gaan. In KOKOUN bereiden de vrouwen de boter alleen voor eigen gebruik. Het bereiden van de boter kost een dag per keer. De vrouwen maken de boter in niet al te grote hoeveelheden omdat de boter anders kan bederven. Daarnaast verkopen de vrouwen de karténoten op de momenten dat ze geld nodig hebben. De vrouwen verzamelen, bereiden de boter en verkopen de noten individueel, en worden daarbij soms geholpen door hun dochters. In bijlage 14 staat de bereiding van karitéboter uitvoeriger beschreven.

De helft van de ondervraagde vrouwen doet ook aan kleinhandel om geld te verdienen. Meestal kopen ze in Serena (8 kilometer van KOKOUN) of in Safané (11 kilometer van KOKOUN) allerlei spulletjes op, om ze in KOKOUN of in Safané te verkopen. Er wordt bijvoorbeeld door de vrouwen gehandeld in gierst, pepertjes, pinda's, gerookte vis, zout, maggiblokjes, rijst, kolanoten, enzovoort. De vrouwen doen dit het hele jaar door, maar in het droge seizoen is de frekwentie waarmee ze andere markten bezoeken wel veel hoger. Sommigen gaan dan vaak alle markten in de buurt van KOKOUN al, zodat ze bijna elke dag een markt bezoeken.

Een klein aantal van de ondervraagde vrouwen verkopen zelfgemaakte etenswaren, zoals gefrituurde bonenballetjes, pinda-peperballetjes, rijst of couscous. Dit doen de vrouwen zo nu en dan. Ze verkopen hun zelfgemaakte etenswaar alleen in KOKOUN, meestal op de marktdag van KOKOUN (één keer in de vijf dagen). Er zijn nog een paar andere activiteiten die slechts door enkele vrouwen wordt gedaan, zoals het maken van manden, het maken van kannen en het verkopen van melk. De manden worden gemaakt van rietstengels en zijn in twee hele dagen af. De vrouwen doen dit slechts zo nu en dan in de droge tijd, als ze tijd over hebben. De kannen kunnen alleen gemaakt worden door de vrouwen van de 'griot'. Zij besteden in de droge tijd veel tijd aan het maken van kannen. Daarvoor moeten ze eerst een bepaalde soort klei zoeken en dit vermengen met fijne steentjes. Het maken van een kan kost drie dagen. Het verkopen van melk gebeurt alleen door de 'Peulh'-vrouwen. Zij besteden elke ochtend ongeveer een uur aan het melken van de koeien, waarna zij naar het buurdorp Sani gaan om de melk te verkopen. De dorpelingen van KOKOUN kopen slechts sporadisch melk. Tenslotte verkopen de vrouwen als ze geen geld hebben en iets moeten betalen, een gedeelte van hun eigen verbouwde gierst of pinda's. Dit proberen ze echter zo lang mogelijk uit te stellen omdat de prijs van beide produkten veel kan stijgen in de loop van het jaar.

Werken in de vrouwengroepen

Het grootste gedeelte van de ondervraagde vrouwen werkt in één van de wijkgroepen voor vrouwen. Deze groepen worden actief tijdens de oogst van de gierst en de katoen. Per groep worden er ongeveer 4 tot 6 hele dagen per oogstseizoen gewerkt.

In tabel 18 van bijlage 11 wordt een overzicht gegeven van alle activiteiten die vrouwen doen en de tijd die ze daaraan besteden.

8.2.2 De beschikbare tijd voor mannen en vrouwen in KOKOUN

In deze paragraaf zullen de konklusies over beschikbare tijd voor mannen en vrouwen voor het realiseren van een (nieuwe) inkomensgenererende activiteit beschreven worden, met behulp van de informatie die in de vorige paragrafen gegeven is over de taakverdeling en tijdsbesteding van de dorpelingen in KOKOUN.

In het droge seizoen besteden de vrouwen dus de meeste tijd aan het verwerken van de gierst en het bereiden van de 'to' en het zoeken van hout. Als de vrouw een 'niet-kook-beurt-dag' heeft, heeft ze, als ze klaar is met het verzamelen van hout, nog wel tijd over om te rusten of om wat anders te doen, meer vrije tijd dan de vrouwen in WAROU. Het koken en ook het schoonmaken wordt in KOKOUN met minder regelmaat gedaan dan in WAROU. En bijvoorbeeld een taak als waterhalen wordt in KOKOUN bijna altijd door de dochters gedaan. Ook in de natte tijd hebben de vrouwen het relatief minder druk dan de vrouwen van WAROU. Dit komt voornamelijk omdat zij niet meehelpten tijdens zaaien van de gewassen (hierover straks meer). Voor een overzicht van de tijdsbesteding van de reproductieve taken van de vrouwen wordt verwezen naar tabel 18 van bijlage 11.

Landbouw

Alle ondervraagde vrouwen in KOKOUN hebben een persoonlijk veldje, voor iedere vrouw apart. De vrouwen worden door hun man geholpen met het voorbereiden van het veld, en ze beginnen op hetzelfde tijdstip als de mannen met het zaaien, namelijk in mei. In KOKOUN hoeven de vrouwen niet mee te helpen bij het zaaien van de velden van de mannen, dus kunnen zij meer tijd besteden aan hun persoonlijke veldjes. De vrouwen worden daarbij geholpen door hun dochters die nog bij hen wonen. Vanaf het moment dat het zaaien begint gaan de vrouwen bijna elke dag naar hun veld om te werken. Een paar vrouwen geven aan dat ze alleen de dagen gaan dat ze niet hoeven te koken, maar de meesten werken ook de dag dat ze koken op hun veldje. Ze beginnen dan 's ochtends vroeg met het stampen van de gierst, zetten de gierst in de week en gaan naar hun veld, om aan het begin van de middag terug te komen en het werk voor de bereiding van de 'to' voort te zetten. De dagen dat ze geen 'to' bereiden werken de vrouwen de hele dag op hun veld. Als de katoenoogst begint, kunnen de vrouwen niet meer op hun eigen veldje werken, maar helpen hun man met de oogst van de katoen. Ditzelfde geldt voor de oogst van de gierst. De man helpt de vrouw eerst bij haar gierstoogst. De katoenoogst kan tot in januari duren. De vrouwen moeten dan bijna elke dag naar het veld om te helpen oogsten, behalve de dag dat ze de 'to' bereiden.

Het belangrijkste gewas de vrouwen van KOKOUN is gierst. De oogst kan variëren van enkele teilen tot de inhoud van een ezelkar. De gierst wordt ten eerste gebruikt voor het bereiden van extraatjes voor de kinderen. Daarnaast moeten de vrouwen, als de gierst die de man hen heeft gegeven op is, de gierst van hun eigen persoonlijke veldje gebruiken voor de bereiding van 'to' voor het hele gezin, tot het moment dat de man een nieuwe lading gierst geeft. Als de vrouw dan daarna nog gierst over heeft en ze heeft een financieel probleem, dan verkoopt ze een beetje gierst om haar probleem op te lossen. Dit gebeurt steeds in zo klein mogelijke hoeveelheden, zoveel als noodzakelijk is. Dit, omdat de gierstprijzen in de loop van het jaar flink kan stijgen, soms wel tot drie keer de prijs vlak na de oogst, en de vrouwen dus liever een hogere prijs afwachten. Tenslotte wordt overgebleven gierst van hun persoonlijke veld ook door de vrouwen gebruikt om 'dolo' van te maken (zie ook verderop). Dit gebeurt alleen bij de eerste keer dat de vrouw 'dolo' bereidt, ze heeft dan namelijk nog geen geld om gierst te kopen. Alle volgende keren koopt ze gierst voor de bereiding van de 'dolo'.

Naast de gierst verbouwen de meeste vrouwen ook pinda's, bonen, 'oseille', en okra. De pinda's worden gedeeltelijk gegeten en gedeeltelijk verkocht. De bonen, 'oseille' en de okra worden alleen gegeten.

Inkomensgenererende activiteiten

De vrouwen van KOKOUN doen vrij veel verschillende inkomensgenererende activiteiten. Deze zijn onder andere het brouwen van 'dolo', het verzamelen en bereiden van kariténoten, het verkopen van eigenverbouwde gierst, kleine handel, het verkopen van eigenverbouwde pinda's, het maken van manden, het bereiden van gefrituurde bonenballetjes of pinda-peperballetjes, het bereiden van rijst of couscous, het spinnen van katoen, het maken van kannen, het verkopen van melk. In tabel 19 in bijlage 11 staat aangegeven hoeveel van de ondervraagde vrouwen welke inkomensgenererende activiteiten doen.

De belangrijkste bron van inkomsten voor de vrouwen in KOKOUN is de bereiding en verkoop van 'dolo'. 'Dolo' is lokaal bier gemaakt van gierst. De vrouwen beginnen met de bereiding van 'dolo' na de oogsten van de gierst en de katoen, wanneer zij meer tijd hebben voor de bereiding van de 'dolo', en wanneer de dorpelingen meer geld hebben om 'dolo' te kopen bij de vrouwen. Sommige van de ondervraagde vrouwen geven aan dat er een roulatiesysteem is voor het hele dorp, andere zeggen dat er een roulatiesysteem is per wijk, waardoor er niet teveel vrouwen op dezelfde dag 'dolo' brouwen.

Voor de mannen van KOKOUN begint het landbouwseizoen in april, als ze beginnen met het voorbereiden van hun velden. Ze zijn dan elke ochtend op het veld bezig. Tussen de voorbereiding van de velden en het zaaien hebben de mannen een maand rust. Vanaf mei tot en met december of half januari zijn de mannen elke dag bezig met de verbouw van de verschillende gewassen. Vanaf het zaaien tot en met de laatste oogst van de katoen (december, januari) besteden de mannen zo'n 12 uur per dag aan de landbouw. Ze bebouwen hun velden met alle mogelijke arbeidskracht, met hulp van hun zonen en gedeeltelijk hun vrouwen. Ze zijn in die tijd te druk om een inkomensgenererende activiteit die ze al doen uit te breiden, of een nieuwe inkomensgenererende activiteit te beginnen.

In het droge seizoen, na de laatste oogst van de katoen, trekken de mannen niet, zoals in WAROU, naar Ivoorkust, maar houden zich bezig met inkomensgenererende activiteiten. Een gedeelte van de mannen houdt zich onder andere bezig met de tuinbouw. Dit kan doorgaan tot ongeveer maart, afhankelijk van de hoeveelheid water die zich nog in de putten naast de rivier bevindt. Als de mannen in hun tuin werken, besteden ze hier 3 tot 4 uur per dag aan. Daarnaast doen de mannen tal van andere inkomensgenererende activiteiten. Sommige mannen zijn hiermee wel een groot deel van de dag bezig, maar in het algemeen hebben de mannen in de droge tijd ook ruim de tijd om 'dolo' te drinken en te kletsen. Soms wordt de hele dag hiermee doorgebracht. Tussen de laatste oogsten en het opnieuw voorbereiden van de velden (januari tot april) is er een grote groep mannen te vinden die tijd hebben om een inkomensgenererende activiteit te realiseren.

De vrouwen hebben het hele jaar door hun huishoudelijke taken. De dagen dat ze de 'to' moeten bereiden besteden ze gemiddeld zo'n 4 tot 5 uur per dag aan het verwerken van de gierst en het bereiden van de 'to'. De dagen dat ze geen eten bereiden hebben de vrouwen meer tijd voor andere taken zoals waterhalen (dat in het merendeel door de meisjes wordt gedaan en dat de vrouwen dus niet veel tijd kost), wassen en schoonmaken. In de regentijd besteden de vrouwen naast hun huishoudelijke taken veel tijd aan het bebouwen van een persoonlijk veld. Op de dagen dat ze geen 'to' bereiden, besteden ze gemiddeld 8 uur per dag op hun persoonlijke veld. Als de oogsten gedaan moeten worden kan dit oplopen tot 10 of 11 uur per dag. Op de dagen dat de vrouwen 'to' moeten bereiden, besteden de vrouwen vier tot vijf uur aan hun persoonlijke veld. Sommige vrouwen zeggen echter op deze dagen helemaal niet naar hun eigen veld te kunnen gaan. Konkluderend kan gezegd worden dat de vrouwen in de landbouwperiode geen enkele tijd over hebben om te besteden aan inkomensgenererende activiteit.

Vrouw met brandhout

Foto Ruud van den Berg

In de droge tijd besteden de vrouwen hun tijd voornamelijk aan het (voor)bereiden van de 'to' op de kookdagen, of aan het zoeken van hout op de niet-kookdagen. Sommige vrouwen gaan zelfs ook op kookdagen de 'brousse' in om hout te verzamelen. Het zoeken van hout kost gemiddeld drie uur per keer. Naast het bereiden van de 'to' en het zoeken van hout besteden de vrouwen ook vrij veel tijd aan inkomensgenererende activiteiten. Het aantal uren per dag dat de vrouwen hieraan besteden verschilt veel, en kan geschat worden op één tot vijf uur per dag. In het algemeen kan gezegd worden, dat de vrouwen van KOKOUN in de droge tijd nog wel enige tijd vrij hebben om een inkomensgenererende activiteit te doen, meer dan de vrouwen in WAROU. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt doordat de vrouwen minder tijd besteden aan reproductieve activiteiten dan in WAROU.

8.2.3 Motivatie van mannen en vrouwen in KOKOUN om een inkomensgenererende activiteit uit te breiden of te starten

Net als in WAROU geven zowel de ondervraagde mannen als de ondervraagde vrouwen in de interviews aan dat ze graag extra tijd zouden willen besteden aan een nieuwe inkomensgenererende activiteit. De mannen en de vrouwen zeggen daar alleen tijd voor te hebben in het droge seizoen. Uit observaties en informele gesprekken is echter gebleken dat nog niet alle mogelijkheden voor het doen van inkomensgenererende activiteiten volledig worden benut. Veel mannen vertellen dat ze van plan zijn hun tuin uit te breiden. Anderen zijn dit jaar niet met hun tuin begonnen terwijl er tijdens de onderzoeksperiode (tot half februari) in de meeste putten bij de tuinen nog wel water was. Als naar de reden gevraagd wordt, zeggen ze dat ze van plan zijn te starten.

Aan de andere kant geeft het feit, dat er een (groot) aantal jaren geleden een poging is gedaan om een dam te bouwen in de rivier ten behoeve van de tuinbouw, blijk van een grote mate van motivatie om hun activiteiten verder te ontwikkelen (zie paragraaf 9.2.4.2). Ditzelfde geldt voor het idee van het bestuur van de mannengroep om geld van de mannengroep te investeren in de giersthandel (zie paragraaf 10.3).

Ook zijn er vrouwen die geen of weinig inkomensgenererende activiteiten doen. Voor de vrouwen geldt echter vaak dat de activiteiten die de vrouwen kunnen doen niet echt winstgevend zijn. Dat is een reden voor vrouwen om niet echt actief met inkomensgenererende activiteiten bezig te zijn. De meeste vrouwen zeggen echter dat een beetje geld verdienen altijd beter is dan helemaal niets verdienen.

Na deze analyse van beschikbare tijd en motivatie van de dorpingen van WAROU en KOKOUN, worden in hoofdstuk 9 de economische aspecten van de verschillende inkomensgenererende activiteiten behandeld, om daarna een keuze voor een geschikte inkomensgenererende activiteit te kunnen maken.

9 AL GEREALISEERDE INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEITEN

Om te kunnen komen tot een beslissing over de mogelijkheden een inkomensgenererende activiteit uit te breiden of te starten, is het noodzakelijk eerst de inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden in een dorp te onderzoeken. Bovendien is het belangrijk te onderzoeken welke problemen een rol spelen bij eventuele uitbreiding van deze activiteiten of het starten van andere activiteiten. In dit hoofdstuk zullen daarom eerst de economische kanten van de inkomensgenererende activiteiten in de dorpen WAROU en KOKOUN, die in hoofdstuk 8 al beschreven zijn wat betreft hun organisatie en de benodigde tijd, belicht worden. Daarna zullen de belangrijkste problemen die een rol spelen in de beide dorpen bij het uitbreiden of starten van inkomensgenererende activiteiten behandeld worden. Deze problemen zijn verdeeld in een zestal categorieën, namelijk beschikbare tijd, beschikbaarheid van water, de mogelijkheid tot handel, beschikbaar materiaal en geld, sociale structuren en tenslotte overige problemen.

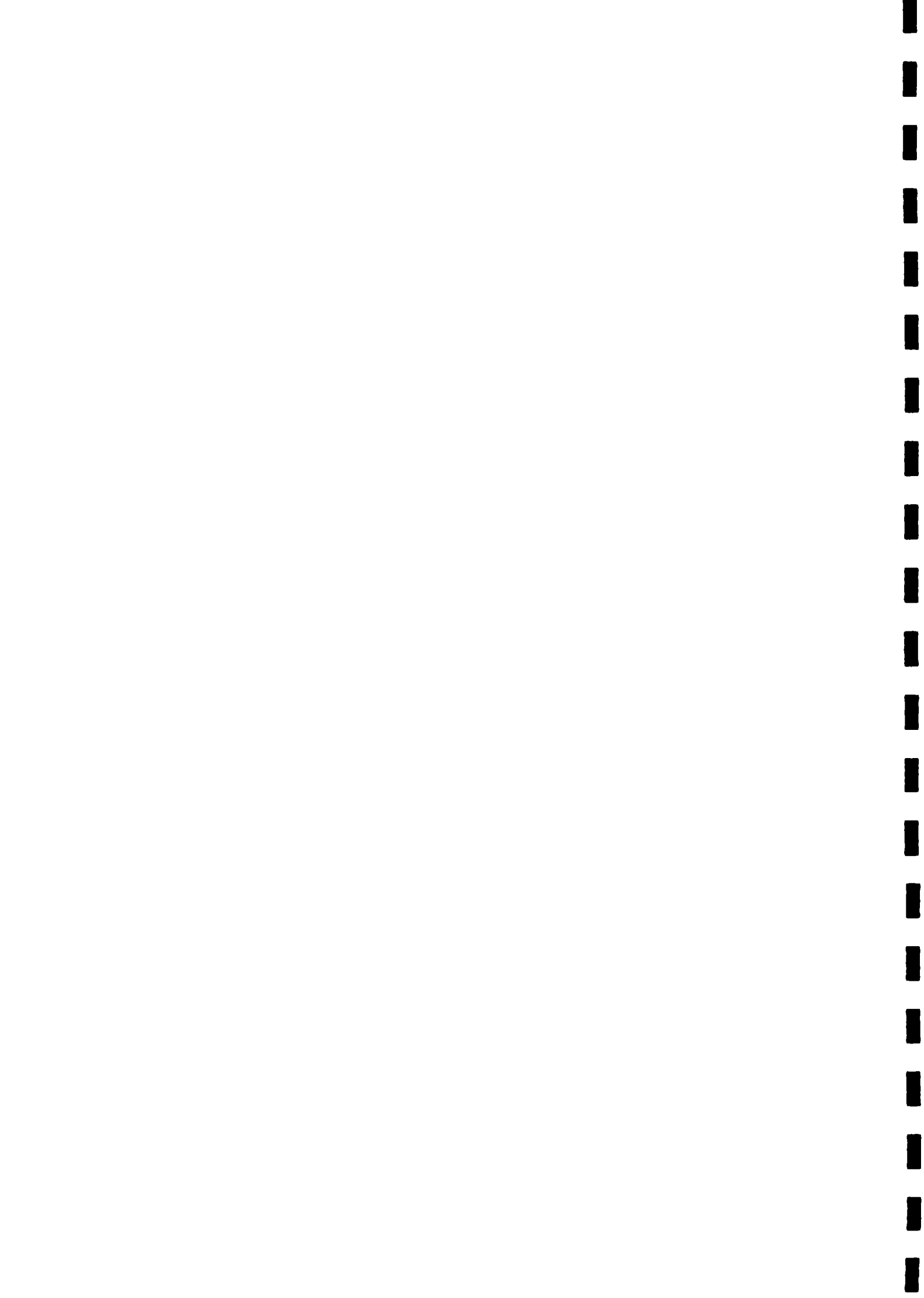
9.1 Het dorp WAROU

9.1.1 De inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden door de mannen in het dorp WAROU

In deze paragraaf zullen de activiteiten, die de mannen in WAROU al verrichten om geld te verdienen, behandeld worden. Hierbij zal onderscheid gemaakt worden tussen direct inkomensgenererende activiteiten en indirect inkomensgenererende activiteiten. Voor een omschrijving van deze begrippen wordt verwezen naar paragraaf 2.3.3 van het theoretisch kader. Direct inkomensgenererende activiteiten gedaan door de mannen in WAROU zijn de handel in dieren, het werk in Ivoorkust, het repareren van kleding en het bespelen van de trommel. Indirect inkomensgenererende activiteiten zijn de landbouw met als belangrijkste product de gierst. Helaas kan er niet een volledige kosten/baten analyse gedaan worden omdat sommige gegevens niet bekend zijn.

Handel in dieren. De belangrijkste activiteit voor de mannen in WAROU om geld te verdienen is de handel in dieren. De dieren waarin gehandeld wordt zijn koeien, schapen, geiten en kippen. De handel vindt plaats op de markten van Gouran en Gassan of in de Ivoorkust. De dieren worden ofwel gekocht op de markt van Gouran en verkocht in Gassan ofwel gekocht in Gouran of Gassan en verkocht in de Ivoorkust. Alleen de grotere boeren met een groot aantal dieren kunnen deze reis naar Ivoorkust ondernemen. Van de ondervraagde mannen zijn er drie die eens in de twee tot drie jaar een reis naar Ivoorkust maken met hun vee. Dit wordt voornamelijk gedaan met koeien. In Ivoorkust is de prijs die ze voor hun koeien kunnen krijgen anderhalf keer de prijs op de markten in Gouran of Gassan. Om in Ivoorkust te komen moet echter een lange reis van ongeveer 1000 kilometer gemaakt worden. Over de kosten van deze reis is helaas niets bekend.

De meeste mannen handelen echter dicht bij huis, in Gouran en in Gassan. De prijzen van een koe variëren van van 40.000 CFA voor een kalf tot 60.000 tot 70.000 CFA voor een grote koe. Als de mannen dus een kalf opkopen en deze grootbrengen, kunnen ze daarmee 20.000 tot 30.000 CFA verdienen. De onderhoudskosten van een koe zijn niet hoog. De koeien worden namelijk gevoed met resten van de stengels van de gierst in de droge seizoenen of met onkuid en gras in de 'brousse' in het natte seizoen. Water voor de koeien wordt uit de putten gehaald waar niet voor betaald hoeft te worden. Alleen een groot startkapitaal is nodig. Bovendien is het risico de koe te verliezen door ziekte aanwezig.

Ditselfde geldt voor de handel in schapen, geiten en kippen. De prijzen voor schapen en geiten zijn nagenoeg dezelfde, namelijk 3.000 tot 3.500 CFA voor een klein en 5.000 CFA voor een groot dier. Het grootbrengen en verkopen van schapen en geiten kan dus per dier 1.500 tot 2.000 CFA opleveren. Kippen worden meestal gefokt of als kuikentjes opgekocht voor 100 tot 150 CFA per stuk en verkocht voor ongeveer 500 CFA per stuk. Het sterven van dieren door ziekte komt regelmatig voor (helaas zijn hiervan geen gegevens bekend). De regelmaat waarin dieren gekocht en verkocht worden verschilt. Sommige van de ondervraagde mannen zeggen één tot twee keer in de maand een schaap of een geit te kopen in Gouran of Gassan. Anderen kopen drie tot vier schapen of geiten als ze terugkomen van de Ivoorkust. Vaak kopen mannen een dier als ze geld over hebben, en verkopen ze een dier als ze een probleem hebben. Aan de hoeveelheid vee die de mannen bezitten kan ingeschat worden hoe rijk de man is. Vooral de mannen, die met hun koeien naar Ivoorkust gaan om ze daar te verhandelen, zijn duidelijk rijker dan de anderen.

Het werk in de Ivoorkust. Over de verdiensten van de mannen in de Ivoorkust is weinig informatie verkregen. De meeste ondervraagde mannen wisten niet hoeveel ze daar verdienen als ze er een paar maanden verblijven. De verblijfkosten in de Ivoorkust zijn niet hoog, omdat meestal bij familie geslapen en gegeten kan worden. Eén van de ondervraagde mannen geeft aan dat hij na een periode van vier maanden ongeveer 7.000 CFA had gespaard om mee te terug te nemen naar WAROU. Enkele ondervraagde vrouwen vertellen dat hun man hen enkele keren gedurende de periode in Ivoorkust een bedrag van ongeveer 5.000 CFA opstuurt.

Het repareren van kleding. Er is één man in het dorp die een naaimachine heeft en kleding repareert. Hij heeft de naaimachine van een oom gekregen, en weet niet hoe duur een naaimachine kan zijn. Hij verdient ongeveer 100 tot 300 CFA per kledingstuk.

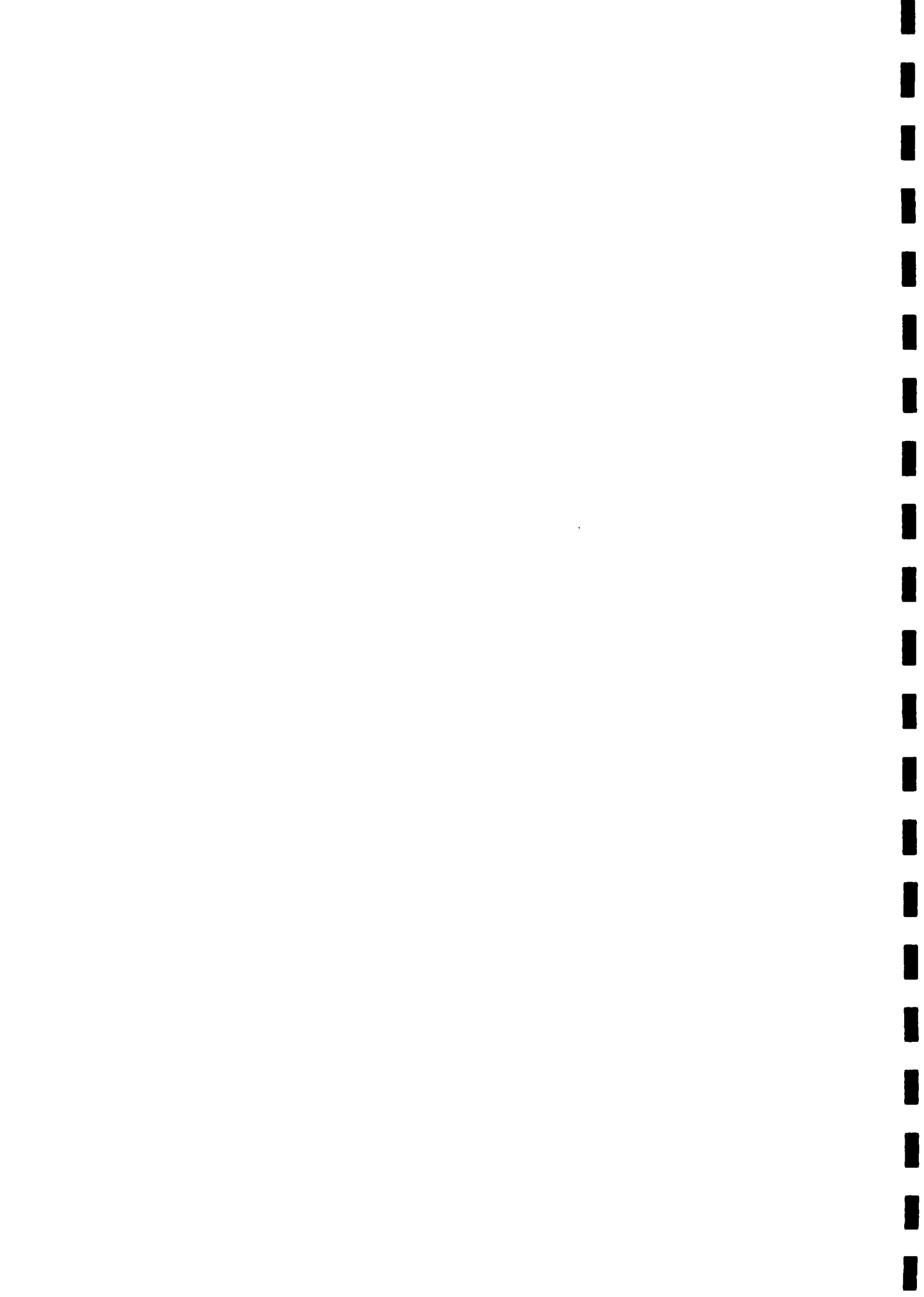
Het bespelen van de trommel. De 'griot' van het dorp, die de trommel bespeelt tijdens feesten en dorpsgelegenheden, verdient per keer ongeveer 200 tot 500 CFA.

Het verbouwen van pinda's. Een aantal mannen zegt dat als de oogst van de pinda's groot is ze een gedeelte hiervan verkopen op de markt. Bedragen die hiermee verdiend worden variëren van 250 tot 1.000 CFA per pinda-oogst.

Het verbouwen van gierst. De gierst verbouw is een indirect inkomensgenererende activiteit, omdat de gierst niet verkocht wordt, maar er wel gierst gekocht moet worden als de oogst van de gierst niet groot genoeg is. Uitbreiding of verbetering van de verbouw van gierst heeft dus tot gevolg dat minder geld besteed hoeft te worden aan het kopen van gierst. Zo kan dan indirect geld "verdiend" worden. Tijdens de vorige droge regentijd (van 1990) is er door 12 van de 15 ondervraagde mannen gierst gekocht voor 25.000 tot 75.000 CFA. Over de mogelijkheden van uitbreiding van de verbouw van gierst verwijst ik naar paragraaf 9.1.4.

9.1.2 De inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden door vrouwen in het dorp WAROU

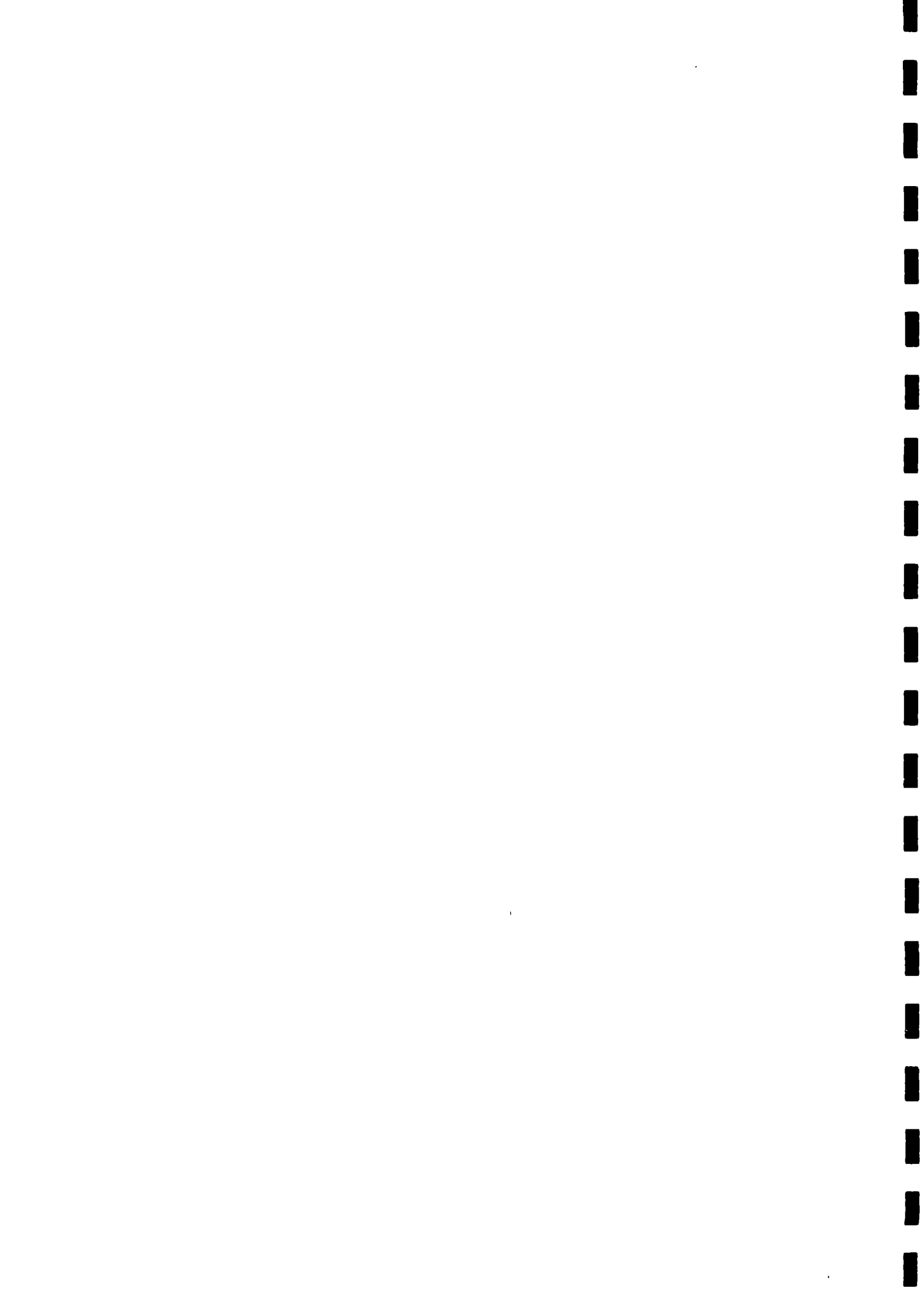
In deze paragraaf zullen de activiteiten die de vrouwen van WAROU al doen om geld te verdienen worden behandeld. De gegevens over de inkomens van vrouwen zijn echter vrij gering. De ondervraagde vrouwen weten vaak niet de grootte van de betaalde of verdiende bedragen. De inkomensgenererende activiteiten zijn ook hier verdeeld in direct en indirect inkomensgenererende activiteiten. Direct inkomensgenererende activiteiten zijn het houden van kippen, de kleinhandel en het zingen bij feesten en dorpsgelegenheden. Het verbouwen van gierst, het zoeken en verwerken van kariténoten, het verkopen van zelfgemaakte hapjes en het spinnen van katoen zijn zowel direct als indirect inkomensgenererende activiteiten, omdat deze producten zowel voor eigen gebruik als voor verkoop gemaakt worden.

De 'griot' die trommel speelt tijdens een dorpsfeest in Warou

Het maken van karitéboter. Het verzamelen en verwerken van kariténoten tot boter is de belangrijkste inkomens-genererende activiteit van de vrouwen in WAROU. Zij zullen eerst hun hoeveelheid noten verwerken en verkopen en daarna pas overgaan tot het verkopen van hun gierst. Wel bewaren ze ook een gedeelte van hun zelfgemaakte boter voor eigen gebruik. Voor de bereiding van de boter is alleen erg veel tijd nodig, onder andere voor het sprokkelen van hout en de bereiding van de boter zelf. Er hoeven geen andere benodigdheden voor aangeschaft te worden. De boter wordt uiteindelijk in kleine bolletjes verkocht voor 25 CFA per bolletje. De prijs van de bolletjes is heel konstant. De verkoop van de bolletjes boter gebeurt voornamelijk in het dorp zelf. De boter blijft ongeveer een maand lang goed, dus als de boter niet in een dag verkocht kan worden gaan de vrouwen de volgende dag ermee door. De vrouwen geven aan per keer 100 tot 700 CFA te verdienen. Ze kunnen enkele keren per jaar boter maken en verkopen.

De verbouw van gierst. Voor de verbouw van gierst is de aanschaf van een hak nodig en voor de transport zijn manden nodig. Verder kost de verbouw van gierst alleen veel tijd en energie. De vrouwen gebruiken de gierst ook voor aanvullingen op het dagelijkse eten voor de kinderen. Ze verkopen slechts een gedeelte van hun oogst in het dorp of op de markt van Gassan. Ze verkopen 5 tot 8 keer per jaar een hoeveelheid gierst en verdienen per keer 50 tot 200 CFA.

Het houden van kippen. De meeste vrouwen hebben niet meer dan vijf kippen en een aantal kuikens. Voor het grootbrengen van de kuikens zijn geen benodigdheden nodig, de kuikens pikken alles wat ze tegenkomen op het erf. De kuikens worden slechts soms gekocht op de markt van Gassan voor ongeveer 100 CFA. Vaker krijgt een vrouw nieuwe kuikens van één van haar kippen en soms krijgt ze enkele kuikens van haar man. De vrouwen verkopen een kip alleen in uiterste noodzaak. Ze kunnen dan ongeveer 500 CFA verdienen.

De kleinhandel. Een klein aantal vrouwen van WAROU koopt en verkoopt kleine spulletjes, zoals suikerklontjes, maggiblokjes en gerookte visjes. Het gaat hierbij altijd om zeer kleine hoeveelheden. De spulletjes worden op de markt van Gassan gekocht en in WAROU verkocht. De winst voor de vrouwen bij deze handel is erg klein. Precieze gegevens hierover zijn echter niet bekend. De vrouwen kunnen dit niet aangeven.

Zelfgemaakte hapjes. Ook het bereiden en verkopen van kleine hapjes is een weinig winstgevendende activiteit. Voor het maken van gefrituurde deegballetjes hebben de vrouwen boter nodig. Als ze zelf geen karitéboter meer hebben, moeten ze boter of olie uit de stad kopen. Beide vetten zijn duur voor de vrouwen. Ook moeten de vrouwen hiervoor broodmeel kopen in de stad.

Voor de bereiding van gefrituurde bonenballetjes is minder vet nodig en het deeg wordt gemaakt van bonen, die enkele vrouwen zelf verbouwen op hun persoonlijke veld. Deze balletjes worden dan ook vaker gemaakt dan de deegballetjes. De vrouwen verkopen de balletjes in het dorp zelf. De balletjes worden verkocht voor 5 CFA per stuk, een prijs die al sinds jaren niet meer is veranderd. Per keer kunnen de vrouwen 50 tot 100 CFA verdienen. 'Namanti'-balletjes (balletjes van pinda-pepermangsel) worden ook in het dorp zelf verkocht. Voor de bereiding van deze balletjes zijn meer benodigdheden nodig. Per keer hebben de vrouwen namelijk een hoeveelheid gierst (150 CFA) pinda's (50 CFA), peper (50 CFA) en suiker (350 CFA) nodig. Soms kunnen de vrouwen de gierst en de pinda's van eigen veld gebruiken. De 'namanti'-balletjes worden per keer verkocht voor 700 CFA. De winst is dan 100 tot 300 CFA per keer. De 'namanti'-balletjes worden in enkele dagen verkocht. De vrouwen die deze activiteit doen, zeggen één tot drie keer per jaar de 'namanti'-balletjes te verkopen. Een aantal vrouwen geeft aan dat ze, ondanks dat de winst van het zelfbereiden en verkopen erg klein is, ze deze activiteiten toch doet, om de hapjes ook aan hun kinderen te geven of zelf te eten.

Het zingen bij dorpsgelegenheden. Dit wordt alleen gedaan door de vrouwen van de 'griot'. Zij kunnen hiermee 100 tot 200 CFA per keer verdienen. Bovendien mogen de vrouwen van de 'griot' ook de haren van de andere vrouwen invlechten. Hiermee verdienen zij 100 tot 500 CFA per keer. In de droge tijd kan een 'griotte' wel twee keer per dag het haar van anderen invlechten.

Spinnen van katoen. Voor het maken van een 'pagne' wordt eerst voor ongeveer 700 CFA katoen gekocht door de vrouwen op de markt in Gassan. Dit kunnen de vrouwen in anderhalf tot twee maanden spinnen. Daarna gaan zij naar een wever in Toumbani (3 kilometer van WAROU). Ze betalen de wever 500 CFA voor het weven van één 'pagne'. De kosten voor één 'pagne' bedragen dus ongeveer 1.200 CFA. Als de vrouw de 'pagne' verkoopt op de markt van Gassan krijgt ze daarvoor 1.500 tot 2.500 CFA per 'pagne'. De winst bedraagt 300 tot 1.300 CFA per keer. Ook zijn er enkele vrouwen die gesponnen katoen verkopen. Ze kopen de katoen op voor 1.000 CFA en verkopen het voor 1.200 tot 1.500 CFA op de markt van Gassan. De winst bedraagt voor hen 300 tot 500 CFA in ongeveer twee maanden. Het spinnen wordt echter niet veel meer gedaan, alleen door oudere vrouwen, omdat de concurrentie van moderne 'pagnes' op de markt te groot is. De vrouwen spinnen vaak ook om een 'pagne' voor zichzelf of hun kinderen te laten maken. Op deze manier verdienen de vrouwen niet, maar sparen ze wel geld uit.

9.1.3 De inkomensgenererende activiteiten gedaan door de mannen- en vrouwengroep in WAROU

De mannengroep verdient zijn geld door het verbouwen van een gemeenschappelijk veld met gierst en het verrichten van loonarbeid, namelijk het werken op andermans veld. Voor het bebouwen van hun gemeenschappelijke veld zijn geen extra benodigdheden nodig, alle mannen gebruiken hun eigen hak. De ezelkarren voor de transport worden geleend. De bouw van de opslag- schuur voor de gierst van het gemeenschappelijke veld werd door de mannengroep zelf gebouwd van stenen die ook zelf gefabriceerd zijn. De gierst van het veld wordt in WAROU verkocht. De mannengroep begint pas met de verkoop van gierst aan het begin van de nieuwe regenperiode. Op dat moment zijn de individuele gierstvoorraden van de dorpingen (bijna) op en is de vraag naar gierst het grootst. Vorig jaar (de oogst van 1990) werd er voor 21.000 CFA verkocht aan de dorpingen. Het jaar daarvoor voor 22.000 CFA. Er is tot nu nog nooit een overschot geweest dat in andere dorpen of op de markt in Gassan verkocht had kunnen worden. Vorig jaar is er aan loonarbeid 5.000 CFA verdiend voor de kas van de mannengroep.

De vrouwengroep heeft vanaf vorig jaar (1990) geen inkomensgenererende activiteiten meer gedaan.

9.1.4 Identificatie van de problemen

In deze paragraaf zullen de problemen, die een rol spelen bij het uitbreiden of starten van inkomensgenererende activiteiten door de mannen en/of de vrouwen in het dorp WAROU, behandeld worden. De problemen zijn verdeeld over een vijftal categorieën, namelijk de beschikbare tijd, de beschikbaarheid van water, de mogelijkheid tot handel, beschikbaar materiaal en geld en tenslotte kulturele en sociale structuren.

9.1.4.1 De beschikbare tijd en arbeidskracht

Voor de mannen is een gebrek aan tijd een probleem dat alleen betrekking heeft op de landbouw. Voor het uitvoeren van andere inkomensgenererende activiteiten in de droge tijd is de er geen gebrek aan tijd voor de mannen. Dan spelen andere problemen een rol (zie verderop). In de regentijd is beschikbare tijd echter wel een beperkende faktor voor het verkrijgen van inkomen. Voor de mannen is de landbouw en met name de gierst-verbouw een indirect inkomensgenererende activiteit (zie paragraaf 9.1.1). Een uitbreiding van dit gierstveld is echter niet zomaar mogelijk. Alle ondervraagde mannen geven aan dat er al met alle beschikbare arbeidskracht gewerkt wordt op de velden. Het grootste probleem is een gebrek aan arbeidskracht. Ook geven mannen aan dat een gebrek aan regen een groot probleem is voor de verbouw van gierst. Dit is echter een faktor die niet te beïnvloeden valt maar die wel opgevangen zou kunnen worden, mits er geen gebrek aan arbeidskracht zou zijn.

Alle mannen geven aan dat, als ze meer arbeidskracht zouden hebben, ze deze in de verbouw van gierst zouden steken. De aanschaf van een ploeg voor het wieden van het veld, zou een oplossing voor dit gebrek aan arbeidskracht kunnen zijn. Het wieden is de activiteit die de meeste tijd en energie kost. Hiervoor moet de boer echter naast een ploeg ook een koe of een paard hebben. Het wieden zou door middel van een ploeg vergemakkelijkt en versneld kunnen worden, waardoor het veld uitgebreid zou kunnen worden. Door vergroting van het veld wordt ook het zaaien en het oogsten meer werk. De uitbreiding van het zaaien is geen probleem, dit kost namelijk niet veel werk. Als echter ook de oogst vergroot wordt komt de boer wel in de problemen, omdat het oogsten wel veel werk is. Om dit op te kunnen vangen zal de boer loonarbeiders voor de oogst moeten aantrekken. Alleen het aanschaffen van een ploeg en een koe of paard is dus nog niet voldoende.

Dit gebrek aan arbeidskracht en tijd geldt nog sterker voor het gezamenlijke veld van de mannengroep. Alle jonge mannen zijn verplicht één dag in de week voor de mannengroep op het gemeenschappelijke veld te werken. Het aantal arbeiders op dit veld kan dus niet uitgebreid worden. Het veld zou slechts uitgebreid kunnen worden door het aantal dagen, dat de mannen op het gemeenschappelijke veld moeten werken, te verhogen. Omdat de mannen echter al een tekort aan arbeidskracht en tijd hebben voor hun eigen veld zal het verhogen van het aantal werkdagen op het gemeenschappelijke veld niet mogelijk zijn.

Het werk dat de mannen verrichten op het gemeenschappelijke veld is in feite niet meer dan een vorm van sparen. De mannen besteden één dag per week aan de verbouw van de gemeenschappelijke gierst, en kunnen hierdoor een dag minder werken op hun eigen veld. Hierdoor wordt hun eigen oogst met één zevende deel verminderd (ervan uitgaande dat de mannen zeven dagen in de week aan landbouw doen). Dit is precies de gierst die aan de boeren verkocht wordt door de mannengroep. De opbrengst van het gemeenschappelijke veld wordt verkocht in het eigen dorp, aan de boeren zelf die aan het eind van de droge periode een giersttekort hebben. Hadden ze die ene dag in de week niet aan het gemeenschappelijke veld besteed maar aan hun eigen veld, dan hadden ze minder gierst hoeven kopen. Als ze het geld dat ze daarmee zouden uitsparen zomaar aan de mannengroep zouden schenken (een vorm van sparen dus) dan was het resultaat voor de kas van de mannengroep hetzelfde geweest. Zolang de mannengroep dus niet ook gierst kan verkopen in andere dorpen zal er niet echt verdiend worden, maar blijft het een verkapte vorm van sparen door de dorpelingen. Zolang het veld van de mannengroep alleen uitgebreid kan worden door het verhogen van het aantal werkdagen in de week die de mannen besteden aan het gemeenschappelijke veld, zal de mannengroep niet de gierst buiten het dorp kunnen verkopen. Want alle tijd die de boeren in de mannengroep steken, kunnen ze niet in eigen veld steken. En de vermindering in opbrengst van de eigen velden komt overeen met de vermeerdering van oogst van het gemeenschappelijke veld. Bij de verkoop van de gierst van het gemeenschappelijke veld van de mannengroep kopen de boeren dus in feite hun eigen oogst op. Uitbreiding van het gemeenschappelijke veld door het verhogen van het aantal verplichte werkdagen in de mannengroep betekent dus niets meer dan een verschuiving van geld van de dorpelingen zelf naar de kas van de mannengroep.

Voor de vrouwen van WAROU is tijd een beperkende faktor in zowel de regentijd als de droge tijd. In de natte tijd kunnen de vrouwen naast het werk op de velden en de huishoudelijke velden geen inkomensgenererende activiteiten meer doen. Ook is het hen niet mogelijk hun inkomen te vergroten door hun persoonlijke veldjes te vergroten, vanwege een gebrek aan tijd. De vrouwen krijgen al een maximale hulp van hun dochters, zodat er ook een gebrek aan arbeidskracht is om hun veldjes uit te breiden. Maar ook in de droge tijd nemen de huishoudelijke taken bijna alle beschikbare tijd in beslag en worden ze gedaan door een maximale inzet van arbeidskracht (door de vrouwen en dochters). Als de vrouwen meer vrije tijd zouden hebben zouden ze deze tijd steken in het realiseren van meer inkomensgenererende activiteiten, met name vaker naar andere markten gaan om in kleine gebruiksvoorwerpen of levensmiddelen te handelen, meer kariténoten zoeken en bereiden en het vergroten van hun persoonlijke veld. Dit wordt aangegeven door het grootste gedeelte van de gevraagde vrouwen.

9.1.4.2 De beschikbaarheid van water

Voor de mannen is de beschikbaarheid van water een groot probleem voor de verbouw van gierst en andere gewassen. De afgelopen twee regenseizoenen van de jaren 1989 en 1990 waren tamelijk droog en de oogsten waren klein. Dit jaar (1991) was de regenval beter en waren de oogsten ook veel groter.

De mannen zijn ten eerste afhankelijk van het tijdstip van de eerste en de tweede regen. Als de mannen na de eerste regen hebben gezaaid, en de tweede regen laat te lang op zich wachten moet men opnieuw zaaien. Dit vermindert de opbrengst. Naast dit tijdstip van de regens zijn de boeren ook afhankelijk van de hoeveelheid van de regen. De planten blijven veel kleiner als de regen te weinig valt, waardoor de oogst ook minder wordt. Om de oogst te vergroten in droge jaren zouden de velden geïrrigeerd moeten worden. Maar dit is niet realiseerbaar, omdat de velden te ver van de putten van het dorp liggen en bovendien te groot zijn om te irrigeren. De mannen zouden de oogst alleen kunnen vergroten door het uitbreiden van hun velden. In de vorige paragraaf is echter al beschreven dat dat voor de mannen niet mogelijk is.

Ook voor het starten van tuinbouw is watergebrek een groot probleem. Daarvoor zouden er meerdere putten buiten het dorp gekonstrueerd moeten worden om tuintjes te kunnen bevoeien. Maar de grondwaterstand is te laag en de putten bevatten te weinig water om gedurende het hele droge seizoen eventuele tuintjes mee te irrigeren.

Voor de vrouwen vormt een tekort aan water een directe belemmering voor het continueren van de activiteiten van de vrouwengroep, namelijk het verbouwen van een gemeenschappelijk veld met pinda's. De pinda-oogst was vanwege de droogte gedurende twee jaar zo klein dat de vrouwen gestopt zijn met de pindaverbouw op hun gemeenschappelijke veld.

Voor het verrichten van de huishoudelijke taken zijn de vrouwen ook afhankelijk van de beschikbaarheid van water van de putten en van de pomp. Het water in de traditionele putten staat dermate laag (tot 35 meter diep) dat het putten van water heel zwaar werk is voor de vrouwen. Bovendien staan de putten het grootste gedeelte van de droge tijd droog. De vrouwen zijn dan afhankelijk van de pomp voor het verrichten van veel van hun huishoudelijke taken. Het halen van water bij de pomp kost de vrouwen veel tijd omdat er bijna altijd lange rijen wachtende vrouwen bij de pomp staan, vooral in de droge tijd. De tijd die de vrouwen moeten besteden aan het halen van water kunnen de vrouwen niet besteden aan het verrichten van inkomensgenererende activiteiten. De beschikbaarheid van water heeft zodoende een indirecte invloed op de mogelijkheid voor de individuele vrouwen inkomen te verwerven.

Ook vormt een tekort aan water een directe belemmering voor het uitvoeren van inkomensgenererende activiteiten door de individuele vrouwen, namelijk het verbouwen van een eigen individueel veld. Dit valt te vergelijken met het hierboven geschetste probleem wat een gebrek aan water vormt bij de individuele landbouw van mannen.

9.1.4.3 De mogelijkheid van handel

Voor de vrouwen van WAROU is de grootte van de afzetmarkt voor enkele inkomensgenererende activiteiten een belemmerende faktor. De zelfgemaakte gefrituurde bonen- of deegballetjes kunnen bijvoorbeeld slechts WAROU verkocht worden. Het dorp is niet groot, en er zijn teveel vrouwen die deze activiteit doen. Deze activiteiten kan dus niet op grote schaal gedaan worden. Ook voor de kleinhandel is het dorp te klein. De meeste vrouwen kopen hun waren op de markt van Gassan (12 kilometer) of van Gouran (35 kilometer) om ze in WAROU te verkopen. De vrouwen kunnen hiervoor echter ook naar andere dorpen en markten gaan (in tegenstelling tot de verkoop van zelfgemaakte hapjes). Maar de twee dichtbijzijnde markten zijn vrij groot en er is veel concurrentie. Deze markten zijn geschikt om waren te kopen maar minder geschikt om waren te verkopen. Het verkopen moet in het dorp WAROU of in buurdorpen gebeuren. Er is echter weinig uitwisseling tussen WAROU en de buurdorpen, en er zijn slechts heel weinig vrouwen die aangeven waren te kunnen verkopen in buurdorpen. Hierop wordt teruggekomen in paragraaf 12.5 en hoofdstuk 13.

Voor de mannen die voornamelijk in dieren handelen is dit probleem van een gebrek aan afzetmarkt minder groot. Zij hebben geen problemen bij het kopen en verkopen van hun dieren op de markten van Gassan en Gouran. Vooral de mannen die met hun dieren naar Ivoorkust kunnen gaan hebben daar een goede afzetmarkt. Dit is echter slechts voor een klein groepje mannen mogelijk.

9.1.4.4 De beschikbaarheid van materiaal en geld

Het gebrek aan arbeidskracht, dat de mannen belemmert hun familievelen en het gemeenschappelijke veld van de mannengroep uit te breiden zou, zoals is aangegeven in paragraaf 9.1.4.1., opgelost kunnen worden door de aanschaf van een ploeg en een trekdier voor hulp bij het wieden en loonarbeiders voor hulp bij de oogst. Er zijn in het dorp slechts een klein aantal boeren die in het bezit zijn van een koe of een paard. Dit zijn de grotere boeren, die vaak in bezit van meerdere koeien én een paard. Van de ondervraagden hebben twee mannen koeien en een paard, en twee hebben alleen een paard. Voor de anderen is de aanschaf van een koe of een paard veelal te duur. Daar komt nog bij dat naast de ploeg en het trekdier ook loonarbeiders betaald moeten worden voor de oogst. Men betaalt loonarbeiders 500 CFA per dag. Hieruit blijkt dat rijkere dorpelingen gemakkelijker geld kunnen investeren en een inkomensgenererende activiteit kunnen beginnen dan armere mannen. De rijkere mannen kunnen hierdoor hun opbrengst uitbreiden, waardoor het verschil tussen rijk en arm nog groter kan worden.

Voor het starten van geïrrigeerde tuinbouw ontbreekt het aan infrastructuur, namelijk een irrigatiestelsel of in ieder geval putten buiten het dorp waaruit het water voor tuintjes gehaald zou kunnen worden. Een irrigatiestelsel is in een dorp als WAROU niet te realiseren. Het konstrueren van een put kost ongeveer 50.000 CFA. Tenslotte kan ook nog water vervoerd worden van al bestaande putten met een speciale waterkar, die aangeschaft kan worden voor ongeveer 60.000 CFA.

Voor de vrouwen is geldgebrek vaak een probleem voor het starten van kleinhandel. Hiervoor moet de vrouw een startkapitaaltje hebben om de spulletjes, waar ze in wil handelen, eerst op te kopen. Ook voor het bereiden van zelfgemaakte hapjes is een startkapitaaltje nodig. De boter of olie die gebruikt wordt voor het maken van gefrituurde deeg- of bonenballetjes is duur. De meeste ondervraagde vrouwen geven aan dat met name de bereiding van gefrituurde balletjes niet lukratief genoeg is vanwege deze dure benodigdheden.

Verder zou een kar en een ezel, om hout van de 'brousse' te transporteren naar het dorp, de vrouwen een enorme tijds winst opleveren. Deze tijd zouden alle ondervraagde vrouwen willen steken in inkomensgenererende activiteiten die in de droge tijd mogelijk zijn, zoals het doen van kleinhandel. Soms kan een vrouw de kar en de ezel van haar echtgenoot lenen, maar meestal moeten de vrouwen het hout op hun hoofd transporteren. Ook zou een graanmolen een grote tijds winst voor de vrouwen opleveren, omdat het malen van de gierst één van de meest tijdrovende en zware huishoudelijke taken is van de vrouwen. De aanschaf van een graanmolen is echter duur.

9.1.4.5 Kulturele en sociale structuren

Een aantal inkomensgenererende activiteiten die in principe mogelijk zouden lijken in het dorp WAROU worden toch niet gedaan. Dit heeft een kulturele oorzaak. Een aantal beroepen kan alleen maar uitgevoerd worden door bepaalde mensen. Voorbeelden hiervan zijn het bespelen van de trommel door de 'griot', het zingen en invlechten van het haar van vrouwen door de vrouwen van de 'griot', het maken van potten door de vrouwen van de 'griot' (dat door sommige 'griot' families wel gedaan wordt, maar door de 'griot' familie in WAROU weer niet), het smeden van ijzer door de familie van de smeden (die in WAROU niet aanwezig is).

De sociale structuur die bepaald hoe de financiën binnen een huishouden verdeeld zijn, namelijk een niet al te strakke scheiding tussen de verantwoordelijkheden voor betalingen van de vrouwen en de mannen, zorgt ervoor dat de vrouwen de energie die ze steken in inkomensgenererende activiteiten vaak niet terugzien in persoonlijk welzijn of welvaart. Als de vrouwen zelf meer geld verdienen betekent dit meestal dat ze ook meer geld moeten uitgeven aan het huishouden. Dit heeft niet zozeer te maken met de mogelijkheden een inkomen in het algemeen te verkrijgen als wel een persoonlijk inkomen, dat de vrouwen kunnen gebruiken voor persoonlijke doeleinden, te verkrijgen.

Een argument dat vaak gehoord is tijdens de interviews over het niet doen van bepaalde activiteiten (zoals het maken van manden of stoelen, enzovoort) is dat deze activiteiten nooit gedaan zijn door vorige generaties. Ook het niet aanwezig zijn van een eigen markt in WAROU wordt hierom verklaard. Het dorp WAROU heeft weinig uitwisseling met andere dorpen, er is weinig handel in het algemeen. Dit zou veroorzaakt kunnen worden door het feit dat het dorp WAROU een zeer hechte moslim-gemeenschap is, terwijl de meeste buurdorpen niet moslim zijn. Met enkele andere moslim-dorpen bestaat namelijk wel meer contact, maar deze dorpen zijn te ver weg om mee te handelen. Er zijn weinig ideeën over andere inkomensgenererende activiteiten die gedaan zouden kunnen worden, behalve op landbouw- of tuinbouwgebied. Ook zijn er door de migratie van mannen naar Ivoorkust te weinig mannen aanwezig voor het beginnen van een gemeenschappelijke activiteit bijvoorbeeld het starten van een tuin. Daarnaast is er geen kennis daaromtrent aanwezig.

9.2 Het dorp KOKOUN

9.2.1 De inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden door de mannen van KOKOUN

In deze paragraaf zullen de activiteiten die de mannen in KOKOUN verrichten om geld te verdienen behandeld worden. Direct inkomensgenererende activiteiten van de mannen zijn de verbouw van katoen, de verbouw van pinda's en bonen, de tuinbouw, het grootbrengen en verkopen van kleinvee, en overige activiteiten die slechts door enkele mannen worden gedaan zoals het fabriceren van stoelen en deuren, het uithollen van kalebassen, het weven en het houden van bijen. De verbouw van gierst is indirect inkomensgenererende activiteit omdat hiermee kosten, die gemaakt moeten worden bij de aankoop van gierst, verkleind kunnen worden. Aan de andere kant is de gierstverbouw ook een direct inkomensgenererende activiteit omdat de mannen de gierst ook verkopen als er een overschot is. Voor een beschrijving van de begrippen 'direct en indirect inkomensgenererend' wordt verwezen naar paragraaf 2.3.3.

De verbouw van katoen. Voor de verbouw van katoen zijn een aantal benodigdheden nodig die door de mannen individueel aangeschaft moeten worden. Ten eerste is dat kunstmest en ten tweede bestrijdingsmiddelen. Dit is een belangrijke tegenstelling tot het dorp WAROU, waar voor de landbouw geen jaarlijks terugkerende input gebruikt wordt. De noodzaak van het kopen van kunstmest en bestrijdingsmiddelen maakt het dorp KOKOUN meer afhankelijk van geld. De kapitalistische economie is hierdoor weer een stapje verder geïntegreerd in de traditionele economie van het dorp. Dit werd al beschreven in het theoretisch kader, paragraaf 2.1. De kunstmest en de bestrijdingsmiddelen kunnen de mannen op krediet kopen bij het bestuur van de mannengroep. Per stuk land wordt er meestal één zak kunstmest gekocht voor 5.500 CFA per zak en één pomp met bestrijdingsmiddel voor 8.500 CFA. Vaak wordt een veld katoen het jaar daarna afgewisseld met een veld gierst. Op deze manier kan de gierst ook de kunstmest benutten.

De mannen verbouwen de katoen individueel per huishouden (voor een definitie van een huishouden in KOKOUN wordt verwezen naar paragraaf 6.2.2.4. Tijdens de oogst van de katoen werken ze echter in groepen per wijk. Voor deze wederzijdse hulp wordt niet betaald. Naast de aanschaf van kunstmest en bestrijdingsmiddel worden geen andere kosten gemaakt. De katoen wordt verkocht aan de mannengroep voor 95 CFA per kilo. Na de oogsttijd komt een vrachtwagen van Sofitex (de nationale katoenindustrie) die alle katoen in één keer opkoopt. Sofitex levert de mannengroep ook de kunstmest en bestrijdingsmiddelen, die doorverkocht worden aan de dorpelingen. Van het bedrag dat de mannen ontvangen voor hun katoen is direct het bedrag van de kunstmest en het bestrijdingsmiddel afgetrokken. De winsten die de mannen maken met de verbouw van katoen variëren van 25.000 tot 100.000 CFA met soms een uitschieter van 250.000 CFA per jaar. Soms kan er echter ook verlies geleden worden, namelijk als er een jaar te weinig regen valt, maar ook als de regen te lang doorgaat, waardoor de katoen gaat verrotten. Het risico is vrij hoog omdat de mannen op krediet hun kunstmest en bestrijdingsmiddel kopen. Er zijn geen mannen die deze aanschaf met eigen geld kunnen betalen.

De verbouw van pinda's en bonen. Voor deze verbouw zijn geen benodigdheden nodig. Zaden worden steeds van planten van het vorig jaar genomen. De winst die de mannen hiermee maken is echter ook niet groot. Er wordt namelijk alleen verkocht als de oogst groot is. De pinda's en bonen worden in KOKOUN verkocht als de hoeveelheden klein zijn en anders op de markt in Safané (11 kilometer) of Serena (6 kilometer). De pinda's worden meestal bewaard totdat de prijs gestegen is. De winsten zijn van 2.000 tot 5.000 CFA per jaar.

Tuinbouw. Voor de tuinen wordt als het mogelijk is, wel mest gebruikt. Sommige mannen gebruiken hiervoor kippemest, wat veel sterker is dan koemest en overeenkomt met kunstmest. Het aantal kippen dat de mannen bezitten is echter niet groot en veel kippemest kunnen ze daarom niet gebruiken voor hun tuin. Anderen kopen een zak kunstmest van de mannengroep voor 5.500 CFA per zak. Tenslotte zijn er nog mannen die helemaal geen mest gebruiken omdat ze geen dieren hebben en kunstmest te duur is. Ook hier blijkt dat de boeren met meer geld hun winst en hun rijkdom gemakkelijker kunnen vergroten dan de armere boeren. De winsten die gemaakt worden op de produkten van de tuinen zijn verschillend. Door de verkoop van zoete aardappelen wordt door de ondervraagde mannen tot 15.000 CFA per oogst verdiend. Voor de tomaten is dit tot 10.000 CFA per oogst. Hier moet de eventuele aanschaf van mest van worden afgetrokken. De verbouw van tomaten kan twee keer herhaald worden. De andere produkten die verbouwd worden in de tuinen zijn voornamelijk voor eigen consumptie.

Het houden van kleinvee. Het grootste gedeelte van de mannen in KOKOUN houdt kippen en een kleiner gedeelte houdt daarnaast ook schapen of geiten. Voor de verzorging van de dieren hoeft geen geld uitgegeven te worden. De schapen en geiten krijgen water uit de putten die gratis zijn en zoeken hun eigen voedsel in de 'brousse'. De kippen pikken hun graantjes op het erf. De mannen gaan in het droge seizoen op zoek naar mieren om de kuikens bij te voeren. De kuikens worden verkregen van de kippen, slechts zelden worden er kuikens gekocht (alleen als er een ziekte is uitgebroken onder de kippen). De kippen worden verkocht als er geld nodig is. Een kip kan verkocht worden voor 500 tot 600 CFA. De schapen en geiten worden zo nu en dan gekocht als er een overschot is aan geld. Dit komt echter zelden voor. De schapen en geiten worden ook alleen verkocht als er een financieel probleem is dat op geen andere manier opgelost kan worden. De prijs van geiten en schapen varieert van 2.000 tot 3.000 per dier.

Overige inkomensgenererende activiteiten. Voor het konstrueren van stoelen of deuren is ten eerste hout nodig en daarnaast ook een bijl en spijkers. Het hout wordt meestal gesprokkeld of soms gekocht voor 500 CFA per stoel. Een kruk, die vervaardigd wordt in één dag, wordt verkocht voor 150 CFA. Een stoel, die drie dagen werk kost, wordt verkocht voor 500 tot 1.000 CFA. Een deur tenslotte wordt vervaardigd in 20 dagen, en kost 3.000 CFA. De krukken, stoelen en deuren worden alleen in eigen dorp verkocht. Soms is er winst, maar soms ook verlies. In het algemeen worden de produkten op verzoek vervaardigd.

Een wever moet in bezit zijn van een weefgetouw. Over de prijs daarvan zijn geen gegevens bekend. Per 'pagne', die in twee dagen geweven kan worden, wordt 500 CFA verdiend. Een wever kan zo'n 15.000 CFA per jaar verdienen als hij in het droge seizoen bijna elke dag aan het weven is. Een jager kan met een geschoten 'brousse'-kip 300 CFA verdienen. Hij moet wel in het bezit zijn van een geweer. Het houden van bijen is een tijdrovende maar wel lukratieve activiteit. De benodigdheden, namelijk de manden, kan hij zelf vervaardigen. De activiteit kost dus geen startgeld. Als er drie oogsten per jaar gehaald worden kan er 25.000 tot 50.000 CFA per jaar mee verdiend worden. Het uithollen van kalebassen kan alleen door die mannen gedaan worden die een kalebassenboom hebben. De kalebassen worden daarvan geplukt en uitgehold om daarna als kom of schaal te worden verkocht. Hiervoor is alleen een rond mesje voor nodig. De kalebassen worden verkocht voor 100 tot 500 CFA, afhankelijk van de grootte van de kalebas.

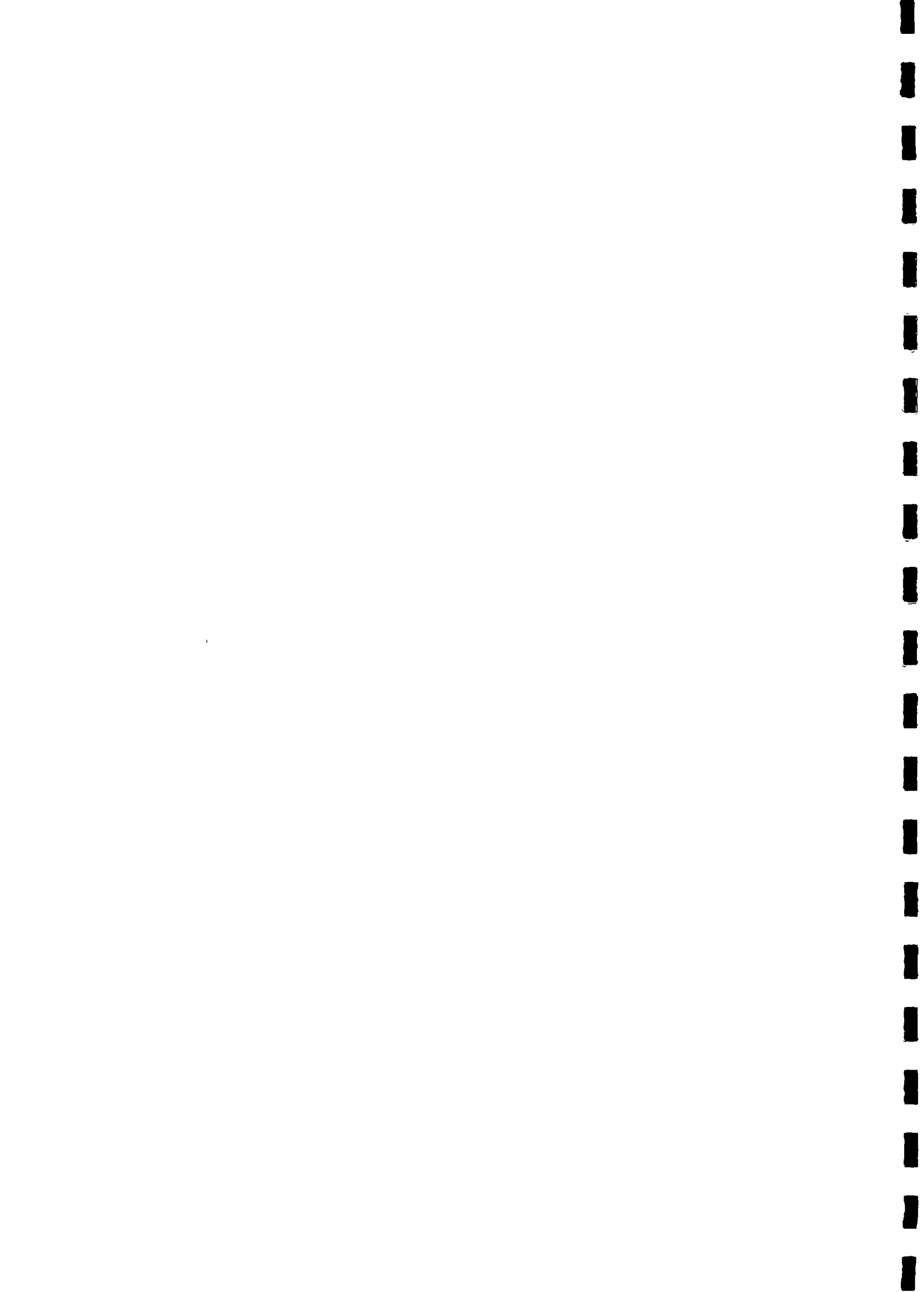
De verbouw van gierst. De gierst wordt in eerste instantie voor eigen consumptie verbouwd. Als de oogst van de gierst te weinig is moet er gekocht worden. Vorig jaar (oogst van 1990) was de oogst niet groot en is er door veel mannen gierst gekocht, voor bedragen tot 40.000 CFA. Als er het ene jaar gierst gekocht is zal het volgende jaar het veld van de gierst uitgebreid worden, wat betekent dat het veld van de katoen of de pinda's verkleind zal worden. In tweede instantie wordt de gierst door sommige mannen ook verbouwd om te verkopen als er een overschot is. Anderen zeggen nooit een overschot aan gierst te verkopen omdat het risico dat de volgende oogst wel slecht is, te groot is. Als de gierst verkocht wordt gebeurt dit in kleine hoeveelheden, en alleen als er een financieel probleem is dat niet op een andere manier opgelost kan worden. Over de bedragen waarvoor verkocht wordt zijn geen gegevens bekend.

In Kokoun is weven een inkomensgenererende
aktiviteit van de mannen

9.2.2 De inkomensgenererende activiteiten die al gedaan worden door de vrouwen van KOKOUN

In deze paragraaf zullen de activiteiten die door de vrouwen van KOKOUN gedaan worden behandeld worden. De belangrijkste inkomensgenererende activiteit voor de vrouwen is het brouwen dan de 'dolo' (gierstbier). Dit is zowel een direct als een indirect inkomensgenererende activiteit, omdat het bier gebrouwen wordt voor de verkoop alsmede voor eigen consumptie. Bovendien heeft 'dolo' een grote sociale functie in het dorp. Ook de verbouw van gierst of pinda's, het verzamelen van kariténoten, het bereiden van etenswaar en hapjes, het spinnen van katoen en het melken van koeien zijn indirect inkomensgenererende activiteiten. De kleinhandel en het maken van kannen zijn direct inkomensgenererende activiteiten.

Het brouwen van 'dolo'. Voor het brouwen van bier zijn een vijftal kannen nodig, die de vrouwen in het dorp kunnen kopen voor ongeveer 300 CFA per stuk. Daarnaast is een grote hoeveelheid water en hout nodig. Het water halen de vrouwen gratis uit de traditionele putten of van de pomp (waar ze een eenmalig bedrag van 25 CFA per jaar voor betalen), en het hout wordt gezocht in de 'brousse'. Tenslotte is er gierst en gist nodig om het bier te brouwen. Als de vrouwen beschikken over een startkapitaal prefereren ze de gierst te kopen. Echter, als de vrouwen na de oogsten voor de eerste keer met het brouwen van 'dolo' beginnen, zullen ze voor deze keer gierst van hun persoonlijke veld gebruiken. Met het verdiende geld van deze eerste keer zullen ze de volgende keer gierst kopen, enzovoort. Voor één lading 'dolo' brouwen koopt de vrouw voor 1.000 tot 1.500 CFA aan gierst. De prijzen van de gierst stijgen in de loop van het droge seizoen tot soms drie keer de beginprijs. De prijs van de 'dolo' blijft daarentegen het hele seizoen gelijk. De winst die de vrouwen maken zal dus afnemen in de loop van het droge seizoen. Het zou voordelig zijn voor de vrouwen een grote hoeveelheid gierst op te kopen vlak na de oogsten als de prijs nog laag is. De vrouwen hebben echter niet het daarvoor benodigde startkapitaal.

Per keer kunnen de vrouwen van 1.500 tot 2.000 CFA verdienen. De winst die de ondervraagde vrouwen zoal maken op het brouwen van 'dolo' varieert tussen de 200 tot 700 CFA per keer. Ook kan het voorkomen dat de vrouwen verlies draaien. Dit kan gebeuren als er teveel vrouwen op dezelfde dag 'dolo' maken en ze niet alles kunnen verkopen. De 'dolo' is namelijk maar één dag geschikt voor de verkoop. De vrouwen brouwen ongeveer drie keer per maand 'dolo'. Veel vrouwen geven aan dat ze, ondanks de lage winst toch 'dolo' brouwen omdat ze die dag zichzelf en hun kinderen 'dolo' kunnen nuttigen. Eén vrouw vertelde zelfs dat ze die dag haar kinderen geen gierst hoeft te geven, omdat de kinderen genoeg aan de 'dolo' zouden hebben. De vrouwen geven aan dat het brouwen van 'dolo' veel tijd kost, en dat een vrouw, die niet de hulp van haar dochters heeft, niet gemakkelijk 'dolo' kan brouwen.

De verbouw van gierst en pinda's. De oogst van de persoonlijke velden van de vrouwen wordt in eerste instantie gebruikt voor eigen consumptie. Daarnaast zullen de vrouwen als ze een financieel probleem en geen geld hebben ook kleine gedeeltes van de oogst van gierst of pinda's verkopen. De gierst wordt per hoeveelheden van ongeveer 250 tot 300 CFA verkocht. In totaal verkochten de ondervraagde vrouwen van 1.250 tot 4.000 CFA van de oogst van vorig jaar (1990). Ook de verkoop van pinda's gebeurt in kleine hoeveelheden, groot genoeg om het financiële probleem van dat moment op te lossen. Aan de verkoop van de pinda-oogst van het vorig jaar verdienden de vrouwen in totaal 1.500 tot 5.000 CFA.

Het verzamelen en bereiden van kariténoten. Zoals al in paragraaf 9.1.2. gezegd is is voor de bereiding van kariténoten naast veel tijd ook hout nodig en een karité-oven. In KOKOUN bereiden de vrouwen boter uit kariténoten alleen voor eigen consumptie. Daarnaast verkopen ze de kariténoten zelf. De reden hiervoor is dat het bereiden van boter voor verkoop teveel werk is. Dit kost een dag vermoeiend en vies werk (zie ook bijlage 14). De vrouwen verkopen de noten in kleine hoeveelheden, net genoeg om de uitgaven, die ze op dat moment moeten doen, te kunnen betalen. De afgelopen twee jaar (1989 en 1990) was de oogst van kariténoten slecht en hebben de vrouwen weinig kunnen verkopen. Dit jaar (1991) was de oogst groter. De vrouwen verdienen met het verkopen van kariténoten van 1.500 tot 4.500 CFA per jaar. De noten worden verkocht op de markt van KOKOUN zelf of op de markten van Safané (11 kilometer van KOKOUN) of Serena (6 kilometer van KOKOUN).

Kleinhandel. Er wordt door een vrij groot aantal vrouwen in KOKOUN gehandeld in kleine voorwerpen. Zij gaan daarvoor de markten in de buurt van KOKOUN af om deze spullen op te kopen en te verkopen. Meestal worden de spullen opgekocht op de markt in Serena (6 kilometer van KOKOUN) en verkocht in eigen dorp of op de markt in Safané (11 kilometer van KOKOUN). De spulletjes die verhandeld worden zijn genoemd in paragraaf 8.2.1.2. De winst verschilt, van 200 tot 1.000 CFA per keer en soms is er ook verlies. Er zijn twee grote verhandelsters in het dorp. Zij kopen soms wel op tot 25.000 CFA in Safané, om het in eigen dorp of in Serena te verkopen. Dit zijn ook de vrouwen die het meest actief zijn in het dorp. Voor de handel is het noodzakelijk een startkapitaal te hebben.

Het bereiden van etenswaar of hapjes. De hapjes worden bijna elke dag wel door een paar vrouwen klaargemaakt en verkocht op de hele kleine dagelijkse markt of op de markten van buurdorpen. Etenswaar, zoals klaargemaakte rijst of couscous, wordt vooral op de grote markt van KOKOUN, eens in de vijf dagen verkocht. De winst van de 'namanti'-balletjes bedraagt ongeveer 300 tot 500 per keer. Eén lading balletjes wordt verkocht in twee tot drie dagen. De winst van de gefrituurde bonenballetjes is klein, ongeveer 200 CFA per keer. Veel vrouwen zijn daarmee gestopt.

Spinnen van katoen. De meeste vrouwen die nog katoen spinnen, voornamelijk oudere vrouwen, spinnen voor eigen gebruik. Er zijn enkele die ook wel eens gesponnen katoen verkopen. Over de winst, die deze activiteit geeft, zijn geen gegevens bekend.

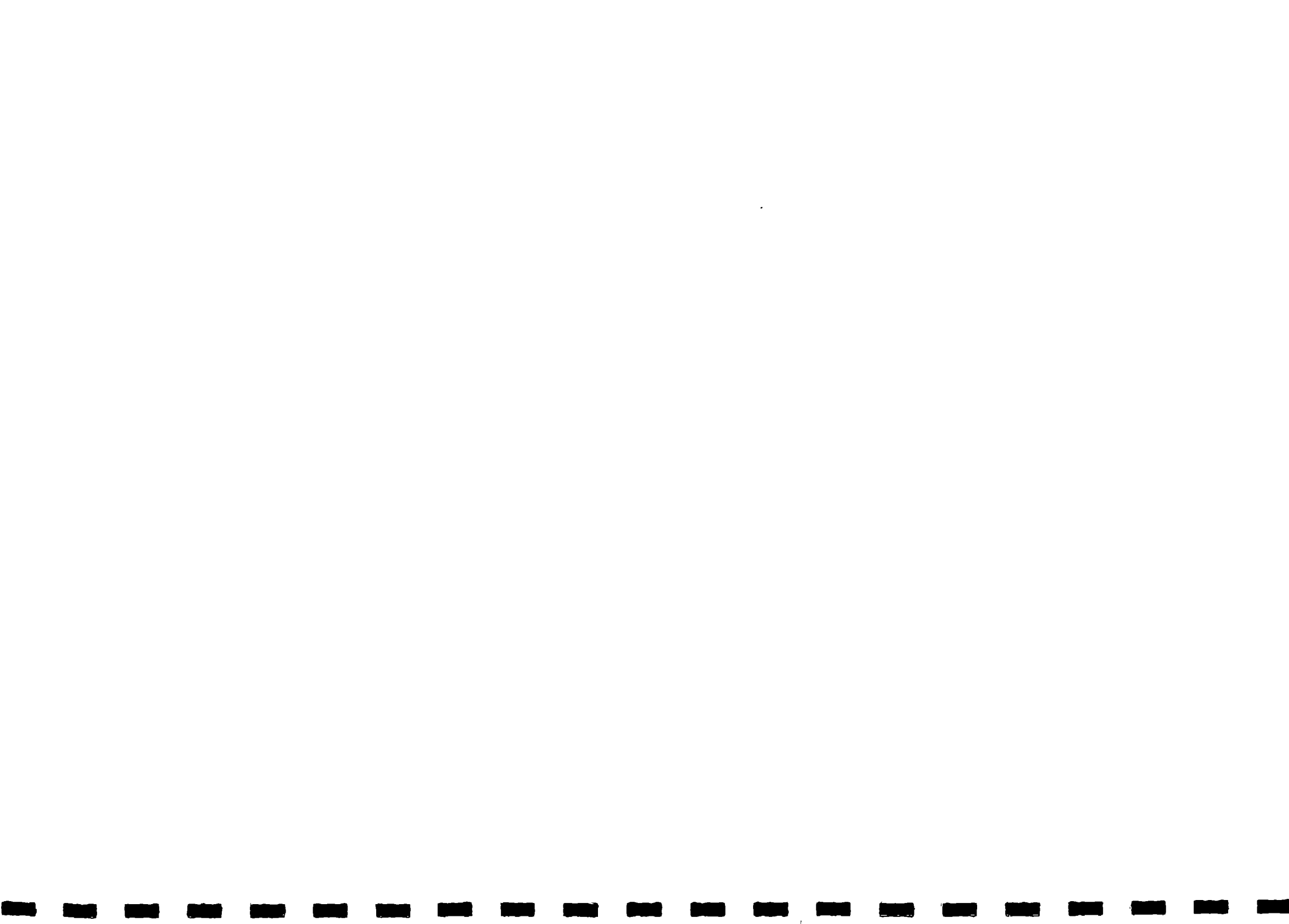
Het verkopen van melk. Dit gebeurt alleen door de vrouwen van de 'Peulh'. Zij melken elke dag de koeien en verkopen de melk direkt in het buurdorp Sanı (3 kilometer van KOKOUN). In het droge seizoen verdienen zij daar 125 CFA per dag mee en in de regentijd, als de koeien meer te eten hebben en dus meer melk geven, verdienen de vrouwen 300 CFA per dag.

Het maken van kannen van aardewerk. Dit kan alleen gedaan worden door de vrouwen van een 'griot'. Het vervaardigen van een kan kost drie dagen en de vrouw verdient per kan 350 CFA.

9.2.4 De inkomensgenererende activiteiten die gedaan worden door de mannen- en vrouwengroep in KOKOUN

De landbouw, met name een afwisseling tussen het ene jaar katoen en het volgende jaar gierst, is voor de mannengroep in KOKOUN de belangrijkste inkomensgenererende activiteit. Voor de katoen zijn kunstmest en bestrijdingsmiddelen nodig. De mannengroep verdiende met de vorige katoenoogst (1989) 80.000 CFS. Voor de verbouw van gierst wordt geen kunstmest of bestrijdingsmiddel gebruikt. De vorige gierstoogst (1990) leverde de mannengroep 50.000 CFA op. Met de verkoop van de gierst wordt gewacht tot de prijs van de gierst is gestegen en dan verkocht op de markt in Safané.

Het bestuur van de mannengroep had dit jaar (1991) plannen om een lening aan te gaan bij de bank in Dédougou (Caisse Nationale de Credit Agricole) en dit geld te gebruiken voor de handel in gierst. Het plan was om vlak na de oogst voor 2.000.000 CFA gierst op te kopen in eigen dorp, deze gierst op te slaan en op de markt in Safané te verkopen als de prijs gestegen zou zijn, namelijk van 250 CFA per bakje tot 700 CFA per bakje. Het bedrag zou hiermee bijna verdrievoudigd kunnen worden. De rente die aan de bank terugbetaald moet worden bedraagt 8%. Een paar jaar geleden heeft de mannengroep in KOKOUN voor 1.250.000 CFA aan gierst opgekocht met dezelfde bedoeling. Dat is de reden dat de mannengroep van KOKOUN dit ook wil proberen. Ze zijn ervan overtuigd dat ze voor 2.000.000 CFA aan gierst kunnen opkopen in eigen dorp. Er zijn altijd dorpelingen die financiële problemen hebben en die hun gierst moeten verkopen. Het plan is nog niet gerealiseerd, omdat ze te laat bij de bank kwamen om een lening af te sluiten. Nu moeten ze daarvoor wachten tot vlak na de volgende oogst.

De vrouwengroepen in KOKOUN opereren per wijk. De vrouwen werken als loonarbeidsters voor hun vrouwengroep. Ze transporteren de gierstooft en oogsten de katoen. Dit kunnen zij maar in beperkte mate doen, alleen als één van de mannen van hun wijk hulp nodig heeft. De vrouwengroepen werken ongeveer vijf tot acht dagen in het hele oogstseizoen. De vrouwen worden uitbetaald in manden gierst, die bewaard worden en verkocht tegen de hogere prijs. Eén van de groepen verkocht vorig jaar de gierst voor 15.000 CFA en het jaar daarvoor voor 19.000 CFA. Deze groep bestaat uit 47 vrouwen. Het geld werd bewaard voor hulp aan vrouwen van de groep. Een andere groep van 15 vrouwen verdiende vorig jaar 6.000 CFA. Zij verdeelden het geld direkt na de verkoop van de gierst.

9.2.4 Identifikatie van de problemen in KOKOUN

In deze paragraaf zullen de problemen die een rol spelen bij het uitbreiden of starten van inkomensgenererende activiteiten door de individuele mannen en vrouwen of door de mannen- en vrouwengroepen, behandeld worden. Dezelfde indeling van de problemen van het dorp WAROU in categorieën zoals in paragraaf 9.1.4 zal gebruikt worden.

9.2.4.1 De beschikbare tijd

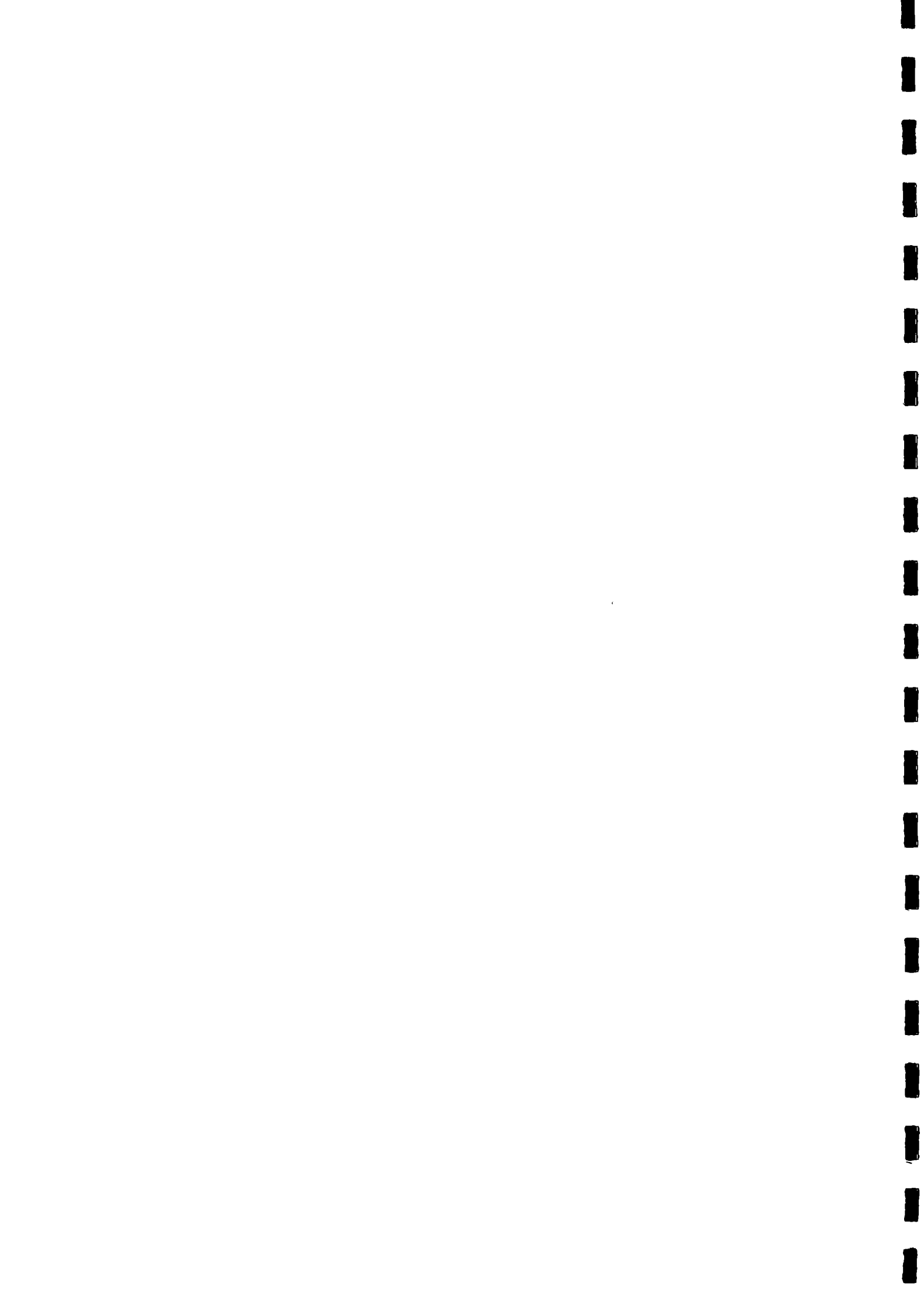
In de natte tijd verdelen de mannen van KOKOUN hun tijd tussen de verbouw van gierst, katoen, pinda's en bonen en in de tweede helft van de regentijd ook nog de tuinbouw. De verbouw van gierst heeft de allereerste prioriteit. Hoe de verdeling van tijd tussen de verschillende gewassen is, hangt af van de vorige oogst van de gierst. Is deze onvoldoende geweest, dan zal in het volgende jaar het veld van de gierst worden uitgebreid. Dit heeft tot gevolg dat de verbouw van katoen, pinda's of bonen verminderd zal worden. Een gebrek aan beschikbare tijd en arbeidskracht zijn belemmerende factoren wat betreft het uitbreiden van het gierstveld zonder het verkleinen van de velden van de andere gewassen.

Ondanks dat de oogst van de gierst soms nog steeds te klein is, wordt echter door de boeren toch een bepaalde hoeveelheid katoen verbouwd. De opbrengst van de katoen is namelijk noodzakelijk voor het oplossen van financiële problemen. De mannen besteden een maximale hoeveelheid beschikbare tijd en arbeidskracht (van zichzelf en van hun zonen die in staat zijn om te werken) en verdelen deze tijd en arbeidskracht zodanig dat een maximaal gunstige opbrengst verkregen wordt.

Naast de katoen wordt ook de verbouw van tomaten en zoete aardappelen in de tuin voornamelijk gedaan om geld te verdienen. Het grootste gedeelte van de tijd die de mannen in de tuin moeten steken valt buiten het landbouwseizoen, na de oogsten op de velden. Toch riskeren de boeren het niet volledig op hun tuin te gokken voor het voldoen van hun geldbehoefte, en hun katoenverbouw te beperken waardoor ze tijdens het landbouwseizoen meer tijd kunnen steken in de verbouw van gierst. Men weet namelijk nooit van te voren of de regen goed zal blijven vallen en tot hoelang de regen zal blijven vallen. Een goed begin van de regentijd hoeft nog niet een goed einde van de regentijd te betekenen. En voor de tuinbouw is het van belang dat de regen lang blijft vallen zodat er ook in de droge tijd nog water in de rivier en in de putten aanwezig is. Als men bij een goed begin van de regentijd de katoen laat zitten, en gokt op een goed tuinbouwseizoen, bestaat de kans dat de regens te vroeg ophouden en dan heeft men noch een katoenoogst, noch opbrengst uit de tuin.

Daarom prefereren de meeste mannen van KOKOUN eerst de katoenverbouw en zien zij de tuinbouw als een extraatje in de jaren dat de regen goed en lang valt. Er zijn slechts twee van de ondervraagde mannen die de tuinbouw verkiezen boven de katoenverbouw, omdat de katoenverbouw de aanschaf van kunstmest en bestrijdingsmiddelen op krediet vereist. De katoenverbouw brengt hierom een hoger risico met zich mee dan de tuinbouw, waar deze middelen niet noodzakelijk zijn.

Doordat de mannen alle beschikbare tijd en arbeidskracht en de natte tijd besteden aan de landbouw en gedeeltelijk ook aan de tuinbouw is het voor hen onmogelijk andere inkomensgenererende activiteiten te doen. In de droge tijd besteden de mannen een deel van hun tijd aan de tuinbouw en een deel aan andere inkomensgenererende activiteiten. Voor het uitbreiden van de tuinbouw na de oogsten van de gierst en de katoen is er geen gebrek aan tijd. Ditzelfde geldt voor de overige inkomensgenererende activiteiten.

Voor het werk in de mannengroep is er niet direkt een gebrek aan beschikbare tijd en arbeidskracht. De groep heeft bij aanvang bestaan uit alle jongere mannen van het dorp. Na enkele jaren is besloten dat het beter zou zijn voor het werk om de groep in te krimpen tot die mannen die gemotiveerd zijn om te werken. Het probleem is dus niet het aantal mannen dat beschikbaar is om te werken, maar meer het aantal mannen dat gemotiveerd is om te werken voor de mannengroep.

Ook voor de vrouwen is een gebrek aan beschikbare tijd een belangrijke beperking voor het doen van inkomensgenererende activiteiten tijdens het landbouwseizoen. De vrouwen verdelen al hun tijd en arbeidskracht (hun eigen arbeidskracht en die van hun dochters) tussen hun huishoudelijke taken, hun persoonlijke veldje en het veld van hun echtgenoot. Het is voor hen niet mogelijk één van deze activiteiten uit te breiden of een andere inkomensgenererende activiteit te beginnen. In het droge seizoen hebben de vrouwen echter naast het doen van hun huishoudelijke taken meer tijd beschikbaar voor het doen van inkomensgenererende activiteiten. Van deze activiteiten kost het brouwen van 'dolo' de meeste tijd. De vrouwen geven aan dat vrouwen die geen dochters hebben, die huishoudelijke taken kunnen overnemen op het moment dat de vrouw zich bezig houdt met het brouwen van de 'dolo', dit voor de vrouwen te veel werk tegelijk zou betekenen. Dit zelfde geldt voor het bereiden van kartéboter. Het bereiden van 'dolo' en van kartéboter zijn dan ook niet de activiteiten die het gemakkelijkst zijn uit te breiden door de vrouwen. Voor overige inkomensgenererende activiteiten die al gerealiseerd zijn, is er minder sprake van een gebrek aan tijd of arbeidskracht.

9.2.4.2 De beschikbaarheid van water

Voor de landbouw zijn de mannen van KOKOUN afhankelijk van een goede regenval. Vorige jaren was de regenval weinig en de oogsten van de gierst, katoen en andere gewassen waren klein. Te weinig water is een beperkende faktor voor de landbouw, die niet te beïnvloeden valt. Ook in de tuinbouw zijn de mannen afhankelijk van een goede regenval. Het grootste probleem voor de tuinbouw is een gebrek aan water. De rivier waar de tuintjes naast liggen, valt snel droog als de regens zijn opgehouden. En ook in de putten vlak naast de rivier blijft het water niet lang staan in het droge seizoen. Tijdens de onderzoeksperiode (tot half februari 1992) was de rivier volledig droog maar was er nog wel water in de putten vlak naast de rivier. De mannen verwachten dat het water dit jaar wel tot februari of maart zal blijven staan in de putten. De putten die iets verder van de rivier zijn waren in de onderzoeksperiode al droog. Gedurende de droge tijd van het vorige jaar waren alle putten al droog in januari. Dit wordt aangegeven door 12 van de 15 ondervraagde mannen. Alle velden dicht bij de rivier zijn al bezet, en alleen verder van de rivier af zou men nog een nieuwe tuin kunnen beginnen. Een aantal dorpelingen hebben vanwege de droogte de moed opgegeven en zijn dit jaar niet met hun tuin begonnen.

Ongeveer dertig jaar geleden hebben de dorpelingen geprobeerd het waterprobleem voor de tuinbouw op te lossen. Ze bouwden een dijk van grote houten balken in de rivier, zodat het water van de rivier langer zou blijven staan in de droge tijd. Deze dijk is echter na verloop van tijd kapotgegaan. Een tweede keer hebben de dorpelingen het geprobeerd met houten balken, daarna hebben ze de moed opgegeven. Sindsdien hebben ze het niet meer geprobeerd.

Voor de 'Peulh' is watergebrek ook een groot probleem. Hun grootste bron van inkomen is hun veestapel. Ze drenken hun vee in het natte seizoen met water uit de rivier en in het droge seizoen uit de speciaal voor dat doel gekonstrueerde putten bij de rivier. In de onderzoeksperiode (tot half februari 1992) is er nog voldoende water in deze putten voor het vee van de 'Peulh'. Het vorig jaar moesten de mannen echter met hun vee naar de rivier Sourou, om het vee te drenken. De rivier Sourou ligt 30 kilometer van het dorp KOKOUN af en de mannen moesten gedurende de droge maanden met hun vee bij de rivier blijven.

De vrouwen van KOKOUN gebruiken water vooral voor de huishoudelijke taken en voor hun belangrijkste inkomensgenererende activiteit namelijk het brouwen van 'dolo'. De vrouwen gebruiken in het natte seizoen in de meeste gevallen het water van de putten die of op het erf of heel dicht bij het erf zijn. Alleen in het droge seizoen wanneer de putten helemaal zijn drooggevallen, gaan de vrouwen naar de pomp om water te halen. Daar moeten ze dan vaak lang op hun beurt wachten. Waterhalen is echter veelal een taak van de dochters. Als een vrouw voldoende dochters heeft zal het halen van water voor haar geen probleem zijn voor het doen van inkomensgenererende activiteiten.

9.2.4.3 De mogelijkheid tot handel

Voor de mannen is de afzetmarkt voor hun activiteiten niet een probleem. Gierst, pinda's, tomaten en zoete aardappelen kunnen ze goed kwijt op de markt van Safané of Serena. Voor de fabricatie van stoelen, deuren of manden zijn de mannen aangewezen op het dorp KOKOUN zelf, maar deze markt zou ook uitgebreid kunnen worden met andere dorpen.

Ook voor de vrouwen van KOKOUN is de afzetmarkt voor hun handelswaar redelijk groot. Ze handelen op de markten van Safané, Serena en KOKOUN. Deze markten zijn redelijk groot en er is genoeg mogelijkheid de handelswaar kwijt te raken zonder al te grote concurrentie. Ook door de kleine dagelijkse markt hebben de vrouwen in KOKOUN dagelijks de mogelijkheid kleine hapjes of andere handelswaar aan te bieden. Omdat er ook geregeld gasten van buiten het dorp komen, raken de vrouwen hun spulletjes redelijk snel kwijt. Voor de vrouwen is een afzetmarkt niet een probleem zoals voor de vrouwen van WAROU.

De lage prijs die de vrouwen veelal krijgen voor hun zelfgemaakte hapjes of drinken vormt daarentegen wel een probleem. Dit geldt vooral voor de prijs van 'dolo', die konstant is en niet verandert in de loop van het droge seizoen. Dit in tegenstelling tot de prijs van de gierst die de vrouwen voor het bereiden van de 'dolo' moeten kopen. De winst voor de vrouwen wordt dus steeds kleiner. Ook verdienen de vrouwen niet veel met het maken van kleine hapjes (zoals gefrituurde bonenballetjes), omdat de benodigdheden duur zijn maar de verkoopprijs van de balletjes laag is. Deze prijs ligt al jaren vast terwijl de prijs van de benodigde olie wel omhoog is gegaan in de loop der jaren. De meeste vrouwen geven dan ook aan dat de eigen consumptie, die mogelijk is als de vrouwen 'dolo' brouwen of kleine hapjes maken, ook een belangrijke argument is voor het doen van deze, weinig lukratieve, activiteiten.

9.2.4.4 Beschikbaarheid van materiaal en geld

In KOKOUN wordt de landarbeid met een hak of met de hand gedaan. Net als in WAROU zou ook in KOKOUN het veld van de gierst vergroot kunnen worden met behulp van een ploeg en trekdier voor het wieden en loonarbeiders voor het oogsten. Dit oogsten zou bijvoorbeeld door de vrouwengroepen gedaan kunnen worden. In KOKOUN zijn echter nog minder boeren met een koe of een paard dan in WAROU (alleen de 'Peulh' hebben koeien) en het kopen van een trekdier is voor de mannen van KOKOUN veelal te duur.

Een andere manier om de oogst van de gierst te vergroten is door het gebruik van mest. De dorpelingen gebruiken meestal reeds kunstmest voor de verbouw van katoen. Als de mannen na een jaar katoen het volgend jaar gierst verbouwen op hetzelfde veld, dan profiteert de gierst ook van de kunstmest. Maar tijdens de dorpsvergadering zeggen de mannen dat door het gebruik van dierlijke mest in plaats van kunstmest zou de opbrengst nog vergroot kunnen worden. De katoenoogst zal niet direkt vergroot worden door het gebruik van dierlijke mest in plaats van kunstmest, maar de daaropvolgende gierstoogst zal wel beduidend hoger zijn als voor de katoen dierlijke mest gebruikt wordt in plaats van kunstmest. De 'Peulh' hebben voldoende vee en gebruiken de mest van hun dieren voor hun eigen velden. De andere dorpelingen hebben echter niet genoeg dieren om voldoende mest te verzamelen en mest is niet te koop op de markt. Een ander probleem is dat dierlijke mest vrij omvangrijk is en per kar naar het veld getransporteerd moet worden, terwijl kunstmest met de fiets naar het veld gebracht kan worden. Voor de mannen zonder kar is het gebruik van dierlijke mest dan ook moeilijk te realiseren. Ook hier blijkt dat de rijkere dorpelingen gemakkelijker hun opbrengst kunnen verhogen, door het doen van investeringen, waardoor het verschil tussen arm en rijk nog groter kan worden.

Voor de vrouwen van KOKOUN is voor het beginnen van een klein handeltje een startkapitaal nodig. Dit is vaak een probleem. Ook is voor het starten van het brouwen van 'dolo' een startkapitaal nodig voor de aanschaf van gierst.

9.2.4.5 Kulturele en sociale structuren

Veel van de ondervraagde vrouwen zeggen dat de prijs van de 'dolo' vastgesteld is door de mannen. De bereiding van 'dolo' heeft een enorm belangrijke sociale functie in het dorp. 'Dolo' valt niet weg te denken uit het dorp KOKOUN. In de droge tijd brengen veel mannen een groot deel van de dag door in de 'cabarets' waar de 'dolo' verkocht wordt. De vrouwen zeggen dat de mannen het niet zullen accepteren als de prijs van de 'dolo' omhoog zou gaan. Niet alleen voor de mannen is de sociale functie van de 'dolo' belangrijk. Voor veel vrouwen is de reden om 'dolo' te brouwen dat zelf ze met vriendinnen en kinderen 'dolo' kan drinken. Vriendinnen hoeven vaak niet te betalen voor de 'dolo'.

Een aantal vrouwen geven aan dat zij in de droge tijd na de oogsten van de gierst en de katoen nog wel tijd zouden hebben voor het starten van een tuintje. Van tuinbouw weten de vrouwen echter niets. De voorlichting, die enkele jaren geleden gegeven is door een landbouwvoorlichter vanuit het Ministerie van Landbouw, is enkel aan de mannengroep gegeven. Aan de vrouwen is toen niet gevraagd of zij misschien ook met een tuin zouden willen beginnen.

10 IDENTIFIKATIE VAN EEN GESCHIKTE INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEIT

In dit hoofdstuk zullen voor beide dorpen de verschillende ideeën, over het uitbreiden van een al bestaande of het starten van een nieuwe inkomensgenererende activiteit, behandeld worden. Eerst zullen de verschillende ideeën die door de dorpingen zelf naar voren zijn gebracht tijdens de onderzoeken, op een rij gezet worden. Daarna zal een keuze gemaakt worden welke inkomensgenererende activiteit(en) het meest geschikt zou(den) kunnen zijn voor de het dorp. Bij deze afweging spelen zowel onderzoeksresultaten als argumenten van de dorpingen een rol. Het overzicht van de verschillende ideeën van de dorpingen en daarna de keuze zal voor beide dorpen apart beschreven worden, te beginnen met het dorp WAROU en daarna het dorp KOKOUN.

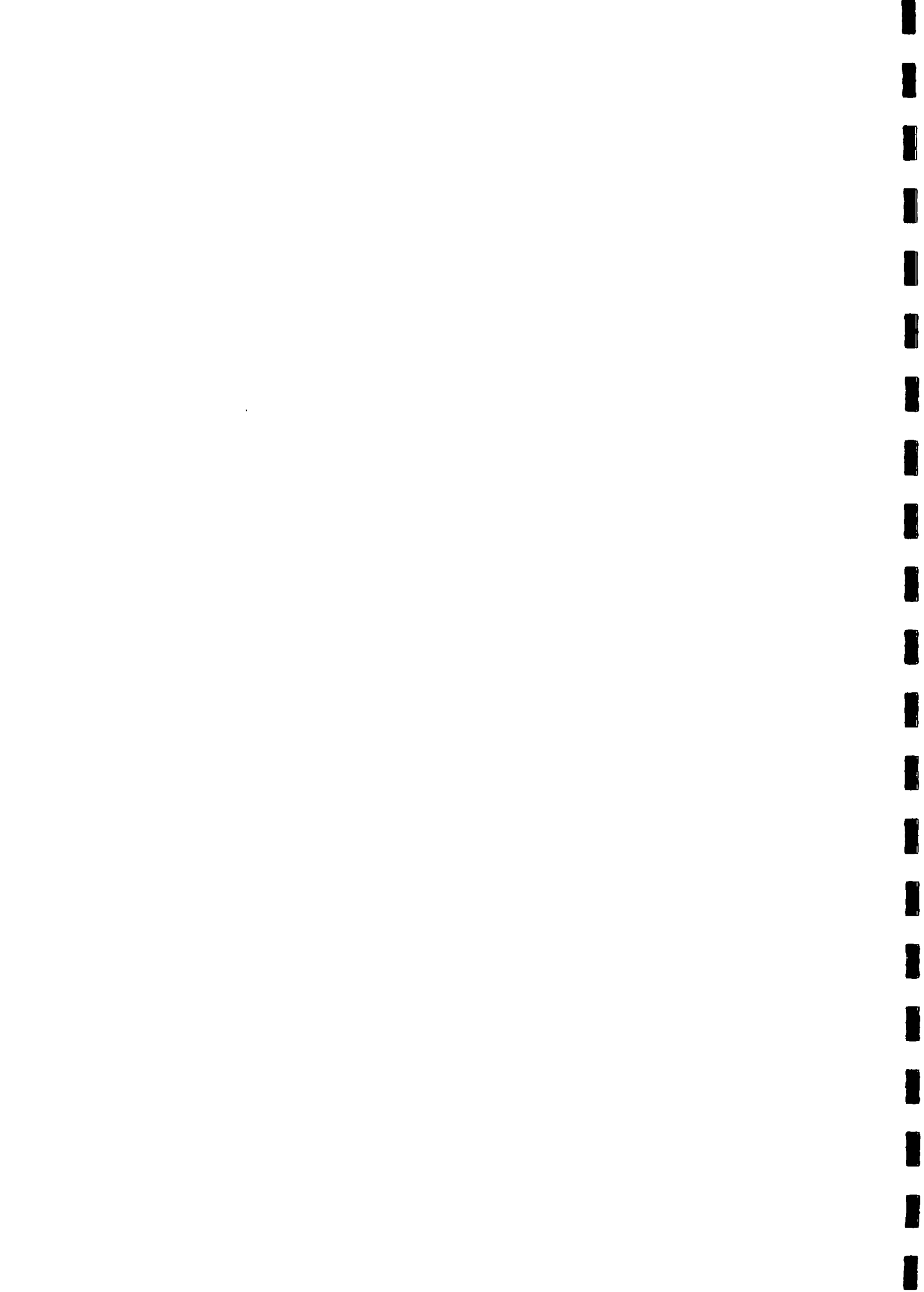
10.1 Ideeën van de dorpingen van WAROU voor het uitbreiden of starten van een inkomensgenererende activiteit

Tijdens de individuele interviews en de groepsvergaderingen zijn door zowel de mannen als de vrouwen een aantal ideeën over het uitbreiden of het starten van inkomensgenererende activiteit naar voren gekomen. In WAROU leggen de dorpingen de prioriteit bij een dorpsactiviteit, dat wil zeggen een activiteit die ten goede komt aan het hele dorp. Daarnaast gaven ze allen aan dat ze op de tweede plaats ook persoonlijk van de activiteit zouden willen profiteren. Er is een groot aantal geïnterviewden die geen idee heeft over het uitbreiden of starten van een inkomensgenererende activiteit voor het dorp WAROU. Zij zeggen "Er is hier geen werk, en we weten ook niet hoe we hier werk moeten creëren". Van de 15 ondervraagde mannen hebben 6 mannen geen enkel idee, en van de 15 ondervraagde vrouwen hebben 8 vrouwen geen ideeën. De ideeën die door de overige mannen en vrouwen geopperd zijn, zijn de volgende:

Vergroting van de gierstverbouw met behulp van een ploeg en een trekdier. Het idee om het veld van de mannengroep te bewerken met behulp van een gezamenlijk aangekochte ploeg en een trekdier, is genoemd door een klein aantal mannen, namelijk 2 van de 15 ondervraagde mannen. In andere interviews en groepsvergaderingen werd echter duidelijk dat de meeste mannen dit geen goed idee vinden. Zoals ook in paragraaf 9.1.4.1 staat beschreven is immers de aanschaf van een ploeg en een trekdier niet voldoende om het gierstveld te kunnen uitbreiden. Hiervoor moeten dan ook loonarbeiders voor het oogsten betaald worden. Nog minder zien de mannen dit als oplossing voor uitbreiding van de individuele velden.

Handel in dieren. Door twee van de ondervraagde mannen werd het idee geopperd om een gedeelte van het geld van mannengroep te gebruiken voor de handel in dieren. De mannen die dit voorstelden zijn zelf ook handelaren in dieren. Eén van de twee stelde voor geld uit te lenen aan een handelaar die er dieren voor zou kopen om deze in Ivoorkust te verkopen. De rente die de handelaar voor het geleende bedrag zou moeten betalen, zou de winst voor de mannengroep zijn. De andere stelde voor zelf dieren te kopen en deze te verhandelen in Ivoorkust. De prijs die in Ivoorkust gekregen kan worden voor de dieren kan anderhalf keer de prijs zijn die er hier voor betaald is. In de andere interviews en vooral in de groepsvergaderingen werd echter duidelijk dat andere mannen dit niet een goed idee vinden. Het geld van de kas van de mannengroep is te weinig, de risico's zijn te groot en het is moeilijk een handelaar te vinden die te vertrouwen is. Ditzelfde geldt voor een persoon die dieren van de mannengroep naar Ivoorkust zou moeten brengen om ze daar te verkopen.

Het starten van een tuin met behulp van een nieuwe pomp of een stuwmeertje. Het grootste gedeelte van de ondervraagde mannen (7 van de 15) geeft aan dat ze met de mannengroep, en in de toekomst ook individueel, een tuin willen beginnen. Ook 4 van de 15 ondervraagde vrouwen willen met de vrouwengroep en individueel een tuintje beginnen. Dit idee is ontstaan naar aanleiding van goed producerende tuintjes van dorpingen van Gouran (op 35 kilometer van WAROU). Hier is een groot irrigatiestelsel aangelegd, en met behulp daarvan worden met succes vele tuintjes bebouwd. Deze tuintjes zijn voor de dorpingen van WAROU het grote voorbeeld hoe zij dat ook willen.

De meeste mannen die met dit idee komen, stellen voor een tweede pomp te konstrueren om de tuintjes van water te kunnen voorzien. De nu aanwezige putten en pomp geven niet voldoende water om tuintjes te beginnen. De putten stonden tijdens de onderzoeksperiode (tot december 1991) nog redelijk gevuld met water, maar de dorpingen zeggen dat ze meestal in het droge seizoen te snel opdrogen. De pomp wordt in het droge seizoen te druk bezocht door de vrouwen voor huishoudelijk gebruik van water. Een tweede pomp zou water voor de tuintjes moeten leveren. Deze pomp zou met behulp van brandstof het water omhoog moeten pompen, want met de hand pompen voor een tuin is teveel en te zwaar werk. Een enkele man stelt voor een stuwmeertje te konstrueren, waar het water gedurende de droge tijd in zou blijven staan, zodat de tuintjes met dit water bevoeid zouden kunnen worden. Waar het water voor dit stuwmeertje vandaan zou moeten komen weten ze niet.

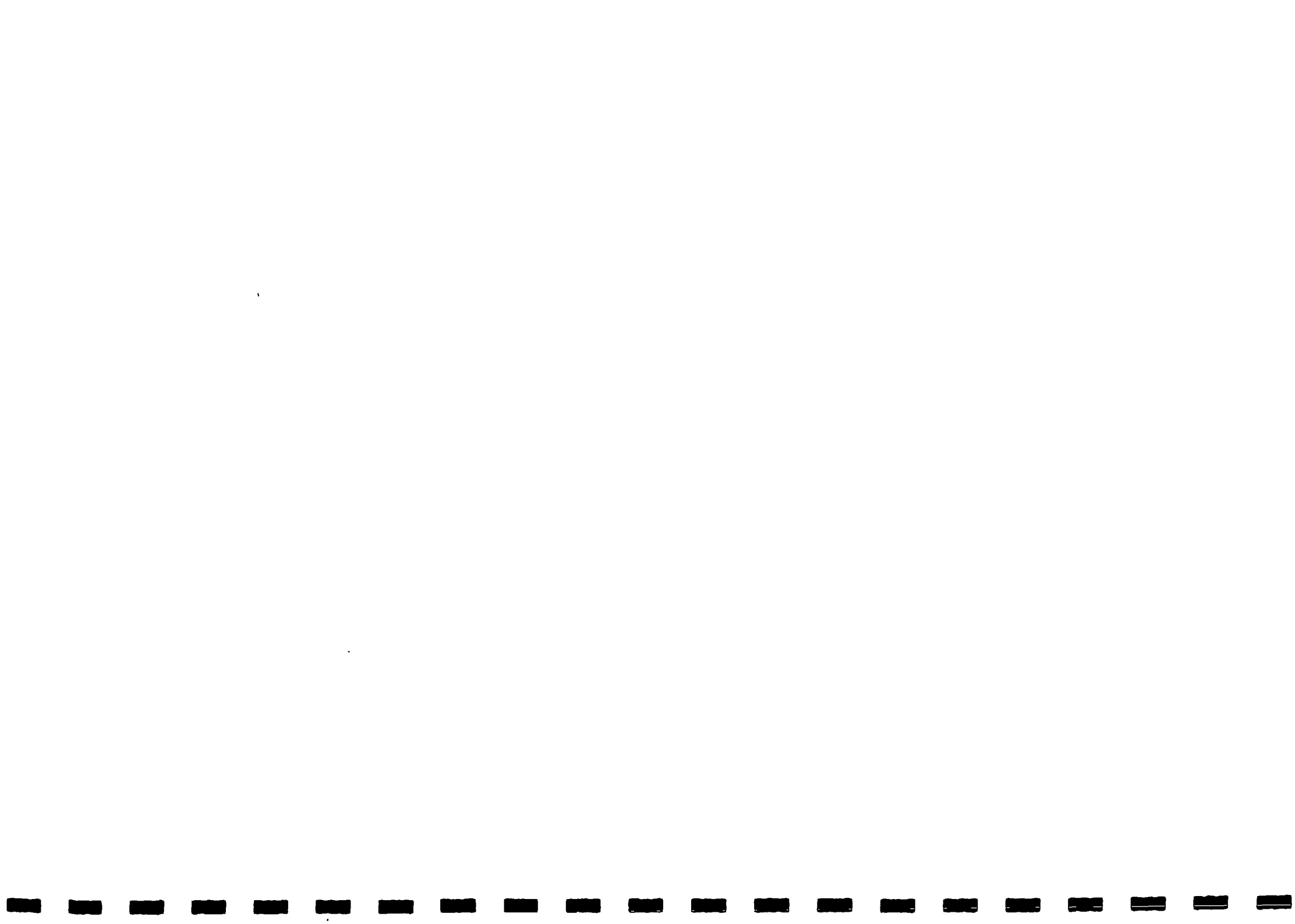
Naast een tweede pomp of een stuwmeertje is het noodzakelijk een omheining te bouwen rondom de tuin, om te beschermen tegen dieren. En tenslotte moet er zaad gekocht worden en kunstmest. De mannen zouden rijst, mais en groente willen verbouwen. De vrouwen gaven aan pinda's en groente te willen verbouwen.

De dorpingen hebben de tuinbouw van Gouran als voorbeeld voor ogen. Bij een bezoek aan deze tuinen echter bleek ten eerste dat Gouran vlak naast een grote rivier ligt, ten tweede dat een irrigatiestelsel met behulp van een frans ontwikkelingsprojekt aangelegd is, ten derde dat een goeddraaiende koöperatie de tuinbouw op gang houdt, en tenslotte dat Gouran bijna driemaal groter is dan WAROU. In de buurt van WAROU is geen rivier en kreëren van een stuwmeer met behulp van een dam is dus niet mogelijk. Het idee om een tweede pomp te konstrueren en het water met behulp van brandstof omhoog te pompen om hiermee de tuintjes te bevoeien is in principe wel mogelijk, maar is heel duur. Als er ook nog een irrigatiestelsel aangelegd moet worden, wordt dit nog duurder en voor een dorp als WAROU niet haalbaar. Het bewerken van tuintjes met behulp van een pomp die op brandstof water oppompt is ook mogelijk zonder irrigatiestelsel, maar het transporteren van het water naar de tuintjes is veel werk.

Een ander nadeel van het beginnen van tuintjes is dat veel mannen in het droge seizoen wegtrekken naar Ivoorkust om daar werk te zoeken. De vrouwen blijven over, maar zij hebben in het droge seizoen aan hun huishoudelijke taken al een vrij volle dagtaak (voor een beschrijving van de huishoudelijke taken van de vrouwen wordt verwezen naar paragraaf 8.1.1.2). De meeste mannen zeggen dat als er een tuin zou komen ze niet naar Ivoorkust zullen vertrekken na de oogst van de gierst. Dit valt te betwijfelen, omdat het houden van een tuin zonder irrigatiestelsel veel werk is en de opbrengsten niet hoog zullen zijn, vooral in de beginfase. Bovendien is de concurrentie op de markten van Gassan en Gouran vrij hoog. Vooral op de markt van Gouran is de concurrentie hoog, omdat de produkten van de tuinen hier verkocht worden.

Hieruit blijken de gevolgen van ongelijke externe financiële investeringen in dorpen. Een dorp als WAROU raakt achterop bij een dorp waar wel, met behulp van externe hulp, een irrigatiesysteem is gekonstrueerd. Geld accumuleert hierdoor in bepaalde dorpen, waardoor deze dorpen ook weer meer mogelijkheden hebben om andere investeringen te doen. Het verschil tussen dorpen kan hierdoor steeds groter worden. Voor de dorpen, waar geen financiële investeringen zijn gedaan, wordt het, door de groter wordende concurrentie, steeds moeilijker zelf ook een ontwikkeling te beginnen. Het feit dat het ene dorp gunstigere geografische omstandigheden heeft (zoals de aanwezigheid van een rivier) speelt hierbij natuurlijk ook een rol.

Een graanmolen voor het malen van de gierst. Dit idee wordt door het grootste gedeelte van de vrouwen aangedragen. Alleen de vrouwen die helemaal geen ideeën hebben, komen hier niet mee. Bovendien werd dit idee ook regelmatig tijdens niet-formele gesprekken genoemd. Twee van de ondervraagde mannen noemen ook het idee van een graanmolen voor het malen van de gierst. Nu moet de gierst elke dag met de hand gemalen worden, dat veel tijd kost (gemiddeld een uur per dag) en zwaar werk is. Met een graanmolen zouden de vrouwen meer vrije tijd beschikbaar hebben. Deze vrijgekomen tijd zouden de vrouwen bijvoorbeeld kunnen besteden aan andere inkomensgenererende activiteiten. Bovendien zou het dorp geld kunnen verdienen met de graanmolen, vooral als vrouwen van andere dorpen ook naar WAROU zullen komen om hun gierst bij de molen te laten malen. Tenslotte biedt een molen aan individuen de mogelijkheid om geld te verdienen door bijvoorbeeld gierst op te kopen, te laten malen en voor een duurdere prijs weer te verkopen.

Samenvattend heeft een graanmolen de volgende functies;

- Verlichting van het werk van de vrouwen.
- Het beschikbaar maken van tijd voor de vrouwen (indirekt inkomensgenererende functie)
- De mogelijkheid om geld te verdienen op dorpsnivo (direkt inkomensgenererende functie).
- De mogelijkheid om geld te verdienen voor individuen (direkt inkomensgenererende functie).

10.2 Keuze voor de meest geschikte activiteit(en) voor de dorpingen van WAROU

Het vergroten van het veld voor de verbouw van gierst met behulp van een ploeg en een trekdier is door de dorpingen als mogelijke inkomensgenererende activiteit afgewezen. De argumenten hiervoor staan in de vorige paragraaf beschreven. Ditzelfde geldt voor het beginnen van een handel in dieren met geld van de kas van de mannengroep. De laatste twee activiteiten, namelijk tuinbouw of een graanmolen, zijn in een dorpsvergadering onderling vergeleken.

Voor de afweging van een geschikte activiteit voor de dorpingen van WAROU zijn de volgende argumenten van grootste belang gebleken:

- De grote werkdruk van de vrouwen.
- Het vertrek van een groot aantal mannen in het droge seizoen naar de Ivoorkust.
- De grote hoeveelheid werk die het starten van een tuin met zich meebrengt, vergeleken met de winst die er mee verdiend kan worden.

Deze argumenten in ogenschouw nemende is in de dorpsvergadering besloten dat de graanmolen voor het dorp WAROU de meest geschikte inkomensgenererende activiteit zal zijn. Een graanmolen is in principe een verkapte vorm van sparen, zolang als er geen vrouwen van andere dorpen naar WAROU zullen komen om hun gierst te laten malen. De vrouwen van WAROU zullen moeten betalen voor het laten malen van hun gierst. Dit betekent dat de vrouwen weer een andere activiteit moeten doen om dit geld voor de molen te verdienen. De vrijgekomen tijd moeten ze in deze inkomensgenererende activiteit stoppen. Deze activiteit zal echter minder zwaar zijn dan het met de hand malen van gierst. Pas als andere dorpen ook naar de molen van WAROU zullen komen zal de molen winst gaan opleveren.

10.3 Ideeën van de dorpingen van de KOKOUN voor het uitbreiden of starten van inkomensgenererende activiteiten

Ook in KOKOUN gaven de dorpingen aan dat voor hen een activiteit die ten goede zou kunnen komen aan het hele dorp de voorkeur geniet in plaats van een activiteit waar de dorpingen individueel van zouden kunnen profiteren. In KOKOUN hebben de meeste dorpingen wel ideeën over het uitbreiden of starten van inkomensgenererende activiteiten. Van de ondervraagde mannen is er geeneen die niet een idee heeft. Van de 15 ondervraagde vrouwen zijn er vier die geen enkel idee hebben. De ideeën van de dorpingen die in de individuele interviews en de groeps- en dorpsvergaderingen naar voren kwamen zijn de volgende:

De uitbreiding van de tuinen met behulp van de konstruktie van een dam in de rivier. Dit idee is unaniem door alle individueel ondervraagde mannen genoemd en later ook in de groeps- en dorpsvergaderingen naar voren gebracht. De mannen zien geen mogelijkheden de produktie van de landbouw uit te breiden, omdat deze ten eerste afhankelijk is van de regen, welke niet te beïnvloeden is. Ten tweede is de produktie van de landbouw afhankelijk van het aantal arbeidskrachten, en de mannen geven aan al met een maximale arbeidskracht te werken in de regentijd.

Daarentegen zien de mannen wel mogelijkheden de tuinbouw uit te breiden. Ook de tuinbouw is afhankelijk van het regenwater, maar door het konstrueren van een dam in de rivier kan er voor gezorgd worden dat het water langer in de rivier blijft staan. De mannen zouden het rivierwater hierdoor langer kunnen gebruiken in het droge seizoen. Bovendien zakt het grondwaterpeil minder snel in het droge seizoen door de bouw van een dam in de rivier, waardoor de putten naast de rivier langer vol blijven met water. Als er meer water beschikbaar wordt in het droge seizoen zouden meer mannen een tuintje beginnen aan het einde van de natte tijd, en dan zouden de mannen een tweede lichter tomaten, vanaf januari kunnen zaaien. Dit zou de opbrengst aanzienlijk kunnen vergroten.

De handel in gierst. Het bestuur van de mannengroep heeft, onafhankelijk van het onderzoek in KOKOUN, het plan opgevat om een deel van geld van de mannengroep te investeren in de handel in gierst. Dit geld willen ze, aangevuld met een lening van de CNCA bank in Dédougou (Caisse Nationale de Credit Agricole), gebruiken om gierst op te kopen vlak na de oogst als de prijs nog laag is en verkopen aan het einde van de droge tijd als de prijs flink gestegen is. Dit initiatief van het bestuur van de mannengroep is nader beschreven in paragraaf 9.2.4. Opvallend is, dat het bestuur van de mannengroep dit plan heeft uitgesteld, omdat ze te laat waren voor de lening van geld bij de bank. Ze kunnen nu dus niet met een heel groot bedrag gierst opkopen. Maar met hun eigen geld van de kas van de mannengroep is de giersthandel in principe ook mogelijk, al zou het op kleinere schaal zijn. Op dit idee is het bestuur van de mannengroep niet gekomen.

Oogsten en transporteren van gierst en katoen. De meeste vrouwen geven als idee voor inkomensgenererende activiteiten het uitbreiden van de activiteiten van de vrouwengroep, namelijk het oogsten en transporteren van de gewassen van de mannen in het dorp. De beperkende faktor van deze activiteiten is echter het feit dat er niet voldoende mannen zijn, die de hulp van de vrouwen inroepen. Uitbreiden van deze activiteiten is dus niet mogelijk.

Een graanmolen voor het malen van gierst. In tegenstelling tot de vrouwen van WAROU kwamen de vrouwen van KOKOUN pas heel laat met het idee van een graanmolen als inkomensgenererende activiteit. Het blijkt moeilijk te zijn voor de dorpingen om nieuwe ideeën aan te dragen. De meeste vrouwen dragen het hierboven genoemde idee aan. Deze activiteit van de vrouwengroep is al bekend, dus is het het eerste waar de vrouwen aan denken. Dat de vrouwen van WAROU wel meteen met het idee van een graanmolen komen en de vrouwen van KOKOUN pas veel later, heeft ook te maken met het feit dat voor de vrouwen in KOKOUN de reproductieve taken minder zwaar zijn dan voor de vrouwen in WAROU. In de individuele interviews in KOKOUN is een graanmolen slechts door een enkele vrouw genoemd. Pas tijdens de vergadering voor de vrouwen, die bijna aan het einde van de onderzoeksperiode is gehouden, komen de vrouwen met het idee van een graanmolen. Ze vertellen tijdens die vergadering dat de vrouwen van de verschillende vrouwengroepen onderling besloten hebben om het geld, dat in de kassen van de verschillende vrouwengroepen zit, bij elkaar te voegen. Dit zou een klein startkapitaal kunnen zijn om verder te sparen voor een graanmolen.

Ook in KOKOUN is het malen van de gierst het meest tijdrovende en zwaarste werk voor de vrouwen. Voor het dorp KOKOUN zou een graanmolen dezelfde vierdelige functie kunnen hebben als in WAROU. Ten eerst een werkverlichting voor de vrouwen, ten tweede een besparing van tijd die de vrouwen aan andere (inkomensgenererende) activiteiten kunnen besteden, waardoor de vrouwen de mogelijkheid krijgen individueel geld te verdienen, ten derde een mogelijkheid geld te verdienen op groeps- of op dorpsnivo door de winst die de graanmolen biedt, en tenslotte een mogelijkheid voor individuen om geld te verdienen door gierst op te kopen, te malen en duurder te verkopen. Voor een verdere beschrijving van een graanmolen verwijst ik naar paragraaf 10.1.

10.4 Keuze voor de meest geschikte activiteit(en) voor de dorpingen van KOKOUN

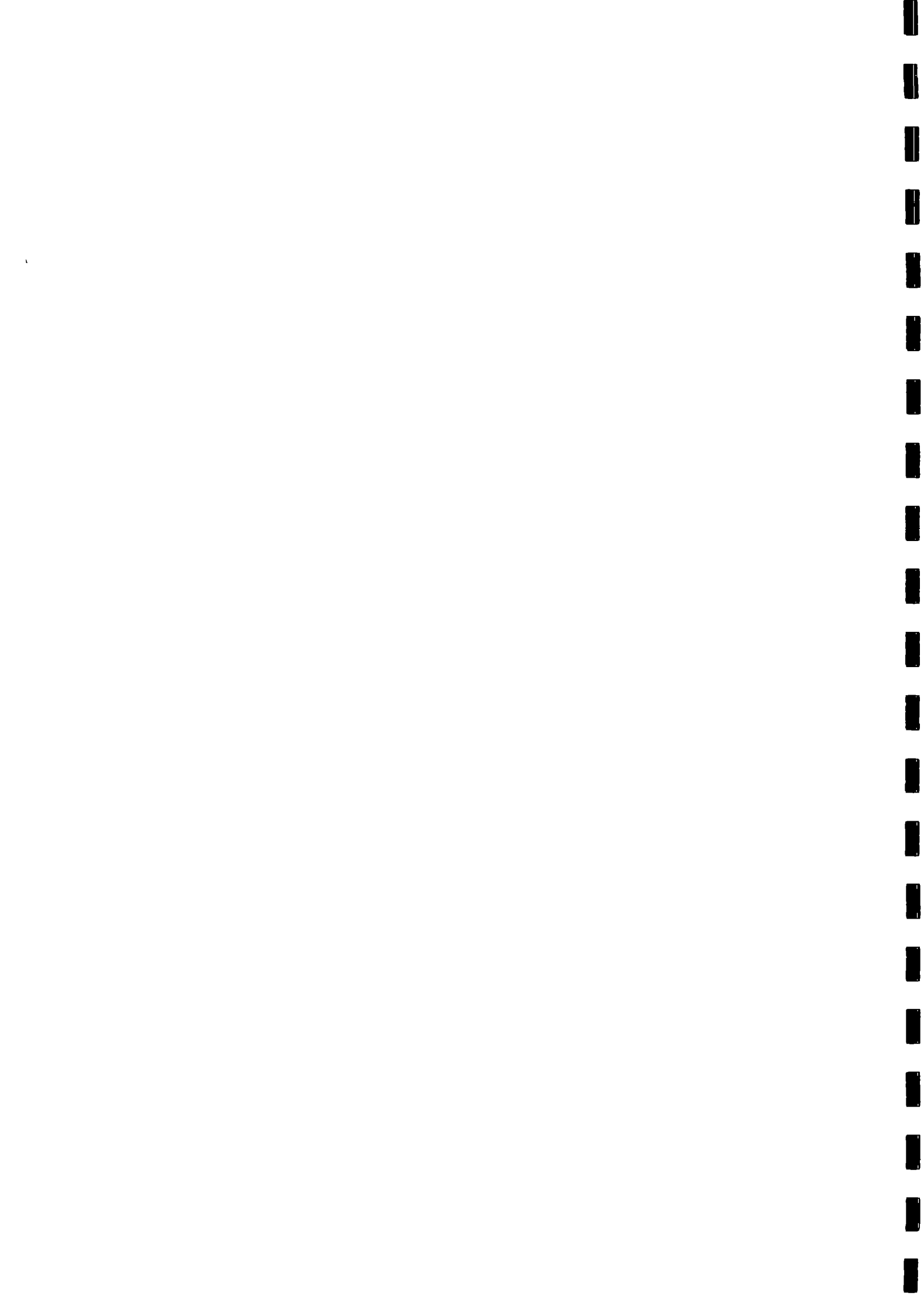
Er is in KOKOUN niet voor één inkomensgenererende activiteit besloten die het meest geschikt zou zijn voor het hele dorp. In KOKOUN zijn de doelgroepen van de mogelijke activiteiten meer verschillend dan in WAROU. De mannen zouden een andere activiteit willen ontwikkelen dan de vrouwen. De mannen verkiezen het idee van de konstruktie van een dam verder te ontwikkelen, voor het uitbreiden van de tuinbouw. De mannengroep zegt, als deze dam gekonstrueerd is, ook met een tuin te willen beginnen. De opbrengst van deze tuin is voor de kas van de mannengroep en komt ten goede aan het hele dorp. Daarnaast speelt individuele uitbreiding van de tuinen een grote rol bij de wens van een dam in de rivier.

De mannengroep is ook van plan de handel in gierst volgend jaar uitvoeren als de nieuwe oogst net binnen is, en de gierst een lage prijs heeft.

De vrouwen van KOKOUN willen proberen te sparen voor een graanmolen. Zij kunnen hiervoor misschien een lening krijgen van de mannengroep of financiële hulp van een ontwikkelingsorganisatie. De vrouwen willen de organisatie van de graanmolen zelf doen, en de winst is dan ook bestemd voor de vrouwen.

Een werkelijke start voor een ontwikkeling van de ideeën is nog niet gedaan in het dorp KOKOUN. Er is slechts bekeken welke activiteiten mogelijk zouden zijn, en die zijn in de alinea's hierboven beschreven. De mannengroep en de vrouwengroepen zullen de door hen gekozen activiteit(en) onafhankelijk van elkaar proberen verder te ontwikkelen.

In het volgende hoofdstuk zal beschreven worden hoe de identifikatie van een geschikte inkomensgenererende activiteit en de ontwikkeling van een initiatief in beide dorpen is verlopen.

11 HET ONTWIKKELEN VAN EEN INITIATIEF VOOR EEN INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEIT

In dit hoofdstuk zal voor beide dorpen het proces van het tot stand komen van een initiatief en de ontwikkeling van dit initiatief voor een inkomensgenererende activiteit beschreven worden. Het belang van bestudering van dit proces ligt in de mogelijkheid dat een beeld gekregen kan worden welke groepen met verschillende belangen een rol spelen in de ontwikkeling van een dorp. Vragen als welke (groep) dorpingen de beslissingen nemen, of de ontwikkeling van een initiatief wordt overgelaten aan een voortrekker of gemeenschappelijk wordt gedaan, wie degene zijn die het hoogste woord hebben en wie degene zijn die uiteindelijk profiteren van het initiatief zijn hierbij belangrijk.

11.1 Het ontwikkelen van een initiatief door de dorpingen in WAROU

Voor het kiezen van een geschikte inkomensgenererende activiteit en het ontwikkelen van dit idee zijn in WAROU zes dorpsvergaderingen gehouden. In elke vergadering is een fase aan bod gekomen van het proces van het starten van een inkomensgenererende activiteit. De vergaderingen zijn gehouden volgens de training die speciaal hiervoor geschreven is (zie bijlage 17). Deze zes vergaderingen hadden de volgende onderwerpen:

- 1) Eerste vergadering: Identifikatie van een geschikte inkomensgenererende activiteit, aan de hand van het bepalen van de voor- en nadelen van al gedane activiteiten, het bepalen van de problemen die spelen bij uitbreiding van deze activiteiten en het inventariseren van nieuwe ideeën voor een activiteit met de voor- en nadelen hiervan. Deze vergadering wordt afgesloten met een keuze voor een activiteit (de punten 1 en 2 van de training, bijlage 17).
- 2) Tweede vergadering: Bepalen van de benodigdheden voor het starten van de gekozen activiteit, onder andere de startbenodigdheden en de lopende kosten. Het resultaat van deze vergadering is een lijstje met punten van benodigde informatie die de dorpingen zullen gaan verzamelen (punt 3 van de training, bijlage 17).
- 3) Derde vergadering: Inventariseren van verkregen informatie over de start- en de lopende kosten en andere benodigde informatie van de activiteit.
- 4) Vierde vergadering: Organisatie van de activiteit, namelijk het aanwijzen van een bestuur die de verdere organisatie op zich neemt, en de kontributie van het dorp zelf. Het resultaat van deze vergadering was een lijstje met punten over de organisatie en de kontributie die in de volgende vergadering besproken gaan worden door de dorpingen (de punten 4 en 5 van de training, bijlage 17)
- 5) Vijfde vergadering: In deze vergadering worden organisatie van de activiteit en de kontributie van het dorp besproken. Dit gebeurt zonder hulp van mij. Het resultaat is een lijstje met mensen die de activiteit gaan organiseren.
- 6) Zesde vergadering: Voorlichting over het opstellen van een aanvraag voor financiële hulp voor de activiteit, en het zoeken van een intermediair (de punten 6 en 7 van de training, bijlage 17). Deze vergadering heeft geen concreet resultaat.

De eerste vergadering wordt druk bezocht door zowel mannen als vrouwen. Uiteindelijk is het echter maar een klein groepje mannen die het woord neemt en de beslissingen nemen. De mannen die hierin zitten zijn tevens actief in het pompkomité en het bestuur van de mannengroep, met nog enkele mannen die hier niet inzitten maar wel duidelijk een aanzien genieten bij de dorpingen (meestal de grotere boeren). Het zijn niet de oudere mannen die de uiteindelijke beslissing nemen. In een apart interview met de chef van het dorp heeft deze zijn toestemming voor datgene dat de jongere mannen zullen gaan beslissen, al gegeven. De bijdrage van de vrouwen in de vergadering beperkt zich tot het beamen van wat de mannen gezegd hebben. Na het behandelen van de voor- en nadelen van de verschillende activiteiten, wordt na enig overleg tussen dezelfde mannen die steeds het woord nemen, besloten dat een graanmolen de meest geschikte activiteit is voor het dorp WAROU.

Het blijkt heel moeilijk te zijn voor de dorpingen om de startbenodigdheden en de lopende benodigdheden van een graanmolen te verzinnen en op een rijtje te zetten. De dorpingen hebben er geen idee welke zaken noodzakelijk zijn om te informeren voordat een graanmolen aangeschaft kan worden (zoals de prijs van de molen, de kosten van het transport, van de installatie, de brandstof, onderhoudskosten, enzovoort). Zonder hulp zou het niet mogelijk geweest zijn, deze zaken op een rijtje te krijgen.

In de volgende vergadering doen de dorpingen verslag van hun verzamelde informatie. Het blijkt dat informatie, die ze hebben verzameld en die hen voldoende leek, niet toereikend is voor het starten van de activiteit. Voorbeelden hiervoor zijn de volgende antwoorden. Op de vraag wat de prijzen zoal kunnen zijn van een graanmolen, is hun antwoord dat er verschillende molens met verschillende prijzen zijn. De vraag over de brandstofkosten wordt beantwoord met: "Molens die veel gierst malen gebruiken veel diesel, en molens die weinig malen gebruiken weinig diesel". Naar de hoeveelheid aan diesel die de verschillende molens gebruiken, hebben ze niet gevraagd. De dorpingen hebben duidelijk nog geen overzicht van de verschillende zaken die van te voren bekend moeten zijn om met een graanmolen te starten. Voor de volgende vergadering hebben ze echter de benodigde gegevens allemaal verzameld. Ze hebben hier geen hulp bij gekregen.

Het verzamelen van de informatie gebeurde door twee mannen uit het groepje invloedrijke mannen. Het aantal dorpingen, dat de vergaderingen blijft bezoeken, neemt snel af. Tijdens de vergaderingen zijn het ook alleen de groep van belangrijke mannen, dat het woord heeft. Van de vrouwen komen alleen nog de presidentes van de vrouwengroep en de vrouwen van de nederzetting van de chef.

De vergadering waarin een lijstje met belangrijke punten wat betreft organisatie en kontributie opgesteld moet worden, verloopt hetzelfde als de tweede vergadering. De dorpingen hebben moeite zelf de punten die ze hiervoor moeten doorspreken te bedenken. Ook hier is hulp bij nodig. Daarna volgt de vergadering waarin de dorpingen zonder hulp vergaderen over hoe ze de organisatie willen gaan doen. Voor deze vergadering is nog apart met de vertegenwoordigsters van de vrouwenen gepraat over de mogelijkheden voor de vrouwengroep om de organisatie van de graanmolen op zich te nemen. Het idee van de graanmolen is geopperd door alle vrouwen en slechts enkele mannen brachten dit idee ook naar voeren tijdens de individuele interviews. Een graanmolen is ook een activiteit die het meest met de vrouwen te maken heeft. De vrouwen willen dit dan ook graag doen om op die manier ook de vrouwengroep nieuw leven in te blazen. Tijdens de beslissende vergadering is echter niet met de vrouwen gepraat. Het is weer hetzelfde zelfde groepje mannen dat vergadert en de beslissing neemt. De vrouwen nemen alleen na afloop van de vergadering het woord om te zeggen dat ze het met de mannen eens zijn.

In deze vergadering is besloten een nieuw comité op te zetten voor de graanmolen, met daarin zes mannen en twee vrouwen. De mannen zitten allemaal ook in het pompcomité en de vrouwen zijn de vertegenwoordigsters van de vrouwen. De winsten die de graanmolen zal gaan opleveren zullen worden bewaard in een speciale 'molenkas', die als eerste doel zal hebben een goed onderhoud van de molen, maar daarnaast ten goede zal komen voor het hele dorp, voor het oplossen van dorpsproblemen (net zoals het doel van de kas van de mannengroep; zie paragraaf 7.2).

Tenslotte is er besloten dat naast een schenking van de mannengroep de dorpingen per inwoner een bedrag zullen betalen om een bijdrage te leveren voor de molen (zie ook bijlage 18). Gebleken is dat pas op het moment van een concreet plan de werkelijke financiële elasticiteit van zowel de mannengroep als van de huishoudens duidelijk worden. De dorpingen hebben in de interviews steeds gezegd dat er zelden een overschot aan geld is, maar nu het plan voor een dorpsactiviteit een reëel karakter begint aan te nemen blijkt, dat er 200 CFA per persoon, in totaal 140.000 CFA (=f1.000,-), verzameld kan worden. Ditzelfde geldt voor de kas van de mannengroep waar 25.000 CFA van gebruikt kon worden voor de graanmolen (=f175,-). Over deze inkonsekwentie in verkregen informatie zal meer gezegd worden in paragraaf 12.3.

Van alle verzamelde informatie is uiteindelijk een aanvraag voor financiële hulp aan de Nederlandse ambassade in Ouagadougou geschreven. Dit hadden de dorpingen niet zelf kunnen doen, omdat geen van hen Frans kan lezen of schrijven. In dit geval is het gebeurd door mijzelf, in andere gevallen zullen de dorpingen iemand anders moeten vragen om hen te helpen met het schrijven van een aanvraag voor een ambassade of een andere hulporganisatie (zie ook de punten 6 en 7 van de training, bijlage 17).

Voor het afwegen of een inkomensgenererende activiteit financieel haalbaar is voor een dorp is het ook noodzakelijk om een kosten-baten plaatje te maken. Dit is ook een moeilijk punt voor de dorpingen zelf. In het geval van de graanmolen van WAROU heb ik zelf, met behulp van de informatie die de dorpingen hadden verzameld over de kosten en met een inventarisatie van de gebruikte hoeveelheid gierst per dag en een schatting hoeveel van de vrouwen dagelijks naar de molen zullen komen, dit kosten-baten plaatje gemaakt. Deze is terug te vinden in hoofdstuk 6 van het rapport dat geschreven is voor de Nederlandse ambassade (zie bijlage 18).

De ambassade is zeer snel akkoord gegaan met de aanvraag voor een graanmolen en heeft het gevraagde geld geschonken. Vanaf dat moment is het dorp snel in actie gekomen. Ook hierbij is hetzelfde groepje actieve mannen de voortrekkers van de activiteiten. Het geld is verzameld en het huisje voor de molen is gebouwd. Het huisje is gebouwd door de mannengroep. Het transport en de installatie is geregeld en de molen is gekocht. Twee weken na de bekendmaking van de goedkeuring van de ambassade is de molen geïnstalleerd.

Samenvattend kan gezegd worden dat het dorp WAROU een langzame start en moeilijkheden heeft met het zelf definiëren van benodigdheden die nodig zijn voor het realiseren van een graanmolen. Hiervoor is hulp van buitenaf nodig (in dit geval door mijzelf). Maar vanaf het moment dat het idee vaste vormen begint aan te nemen worden de dorpingen actief, en hebben ze de laatste fasen van het proces van het starten van een inkomensgenererende activiteit zelfstandig doorlopen.

11.2 Het ontwikkelen van een initiatief door het dorp KOKOUN

In het dorp KOKOUN is niet het hele proces van het starten van een inkomensgenererende activiteit doorlopen. Hier is slechts het identificeren van een geschikte activiteit gebeurt, en is met de dorpingen doorgenomen hoe zij zelf deze activiteit(en) kunnen starten. Dit is weer gebeurd volgens dezelfde training die voor WAROU ook gebruikt is (zie bijlage 17).

In KOKOUN zijn twee dorpsvergaderingen gehouden, de eerste met de mannen van het dorp en de tweede met de vrouwen van het dorp. De reden dat deze vergaderingen apart voor de vrouwen en voor de mannen gehouden is, is dat uit de gehouden individuele interviews en groepsvergaderingen is gebleken dat de mannen en vrouwen in KOKOUN twee gescheiden doelgroepen zijn. Dit in tegenstelling tot het dorp WAROU, waar een kollektief doel voor het hele dorp belangrijker was. Mannen en vrouwen hebben hun eigen ideeën over een mogelijke inkomensgenererende activiteit en willen dit initiatief onafhankelijk van elkaar ontwikkelen. Voor de mannen is een dam in de rivier het meest geschikt en de vrouwen denken over het aanschaffen van een graanmolen. Wel blijkt dat mannen zelfstandiger zijn in het ontwikkelen van een initiatief dan de vrouwen. Hier wordt later in de paragraaf verder op in gegaan. Belangrijk is het te weten in hoeverre mannen en vrouwen samen activiteiten doen, voordat besloten kan worden of het dorp als eenheid benaderd zal moeten worden (door een voorlichter of een ander extern persoon, die het dorp zal helpen met de identifikatie van een geschikte inkomensgenererende activiteit) of de mannen en de vrouwen apart benaderd zullen moeten worden.

Ook in het dorp KOKOUN is een klein groepje mannen vooral actief. Dit zijn de mannen die ook in het pompkomité en het bestuur van de mannengroep zitten. Zij zijn, in tegenstelling tot het groepje actieve mannen in WAROU, niet duidelijk rijker dan de andere dorpingen. Wel is het zo dat de meest actieve mannen Frans kunnen spreken en een beetje kunnen lezen en schrijven. In KOKOUN heeft de raad van ouden een zelfde soort rol als in WAROU. De ouderen zitten wel bij de vergadering (dat in WAROU niet het geval was) en ze houden wel speeches aan het begin van de vergadering, waarin ze nog eens vertellen welke problemen voor het dorp KOKOUN het grootst zijn. Ze laten echter de beslissingen aan de jongere mannen over. Het zijn vooral deze ouderen die steeds bleven herhalen dat er voor het dorp KOKOUN geen mogelijkheden zijn om een inkomensgenererende activiteit op te starten, en dat daarvoor hulp van buiten af noodzakelijk is, zowel voor de ideeën als voor de financiële hulp. De jongeren hadden meer ideeën om een inkomensgenererende activiteit te ontwikkelen.

De vergadering met de mannen wordt in eerste instantie bijgewoond door een groot aantal mannen. Het zijn echter wel steeds dezelfde mannen die het woord nemen. Na verloop van tijd stappen meerdere mannen op en aan het eind van de vergadering is eigenlijk alleen het groepje actieve mannen overgebleven en de raad van ouderen.

Ook in KOKOUN is het moeilijk voor de mannen om de benodigde informatie, die nodig zijn om te weten of het haalbaar is een initiatief (in dit geval een dam in de rivier) te ontwikkelen, op een rij te zetten. Eenvoudige voorbeelden, zoals het bouwen van een huis of het kopen van schoenen, moesten genoemd worden om tot de konklusie te kunnen komen dat het belangrijk is te weten hoe duur de konstruktie van een dam kan zijn. De mannen waren wel gemotiveerd voor het ontwikkelen van het idee van een dam in de rivier. Vooral de 'délégué', de enige man in het dorp die goed frans kon lezen en schrijven, stelde uit zichzelf allemaal vragen over hoe de mannen het zouden moeten aanpakken. Zo'n man is voor het ontwikkelen van initiatieven door een dorp zeer belangrijk. Als er iemand in het dorp is die frans kan lezen en schrijven en die actief is dan heeft het dorp al geen hulp nodig bij het opstellen van een aanvraag voor financiële hulp.

De vrouwenvergadering is in eerste instantie ook druk bezocht. Eén van de vrouwen gaat steeds in het midden van de kring staan en geeft de antwoorden. Er moet herhaaldelijk gezegd worden dat alle vrouwen die het woord willen nemen dit kunnen doen, om te voorkomen dat alleen de vrouw in het midden van de kring antwoord geeft. De aandacht voor de vergadering verslapt snel, en komt pas weer terug op het moment dat de graanmolen ter sprake komt. De vrouwen hebben ook moeite om te bepalen welke informatie nodig is voor de organisatie van een graanmolen. Hier hebben zij hulp bij nodig. Als zij dat eenmaal op een rijtje hebben gezet blijken ze zeer gemotiveerd om te vergaderen over de graanmolen. Herhaaldelijk overleggen zij onderling over een aantal zaken, zoals het vaststellen van een volgende vergadering voor de vrouwen om over de organisatie van de graanmolen te overleggen. Ook stellen zij allerlei vragen. Zij voorzien bijvoorbeeld moeilijkheden voor het verzamelen van de benodigde informatie. Ze verwachten dat als ze als vrouwen zelfstandig naar een molenaar van een ander dorp of stad zullen gaan, zij niet alle benodigde informatie zullen krijgen alleen vanwege het feit dat ze als vrouwen informatie vragen. Waarschijnlijk hebben ze daar de hulp van een man van het dorp bij nodig die met hen mee wil gaan.

Hieruit blijkt dat, ondanks dat de vrouwen van KOKOUN in grotere mate zelfstandig zijn dan de vrouwen van WAROU, zij toch nog afhankelijk zijn van de mannen van het dorp. Dit geldt namelijk ook voor het opstellen van een aanvraag voor financiële hulp aan een ontwikkelingsorganisatie. Er is in het dorp geen enkele vrouw aanwezig die frans kan lezen en schrijven. Daarvoor moeten ze ook de hulp inroepen van een man die dit wel kan. Nu is in het geval van KOKOUN de 'délégué' een persoon die de vrouwen zeer waarschijnlijk wel hiermee zal helpen.

Samenvattend kan worden gesteld dat de mannen en vrouwen hun eigen initiatieven hebben en deze onafhankelijk van elkaar willen ontwikkelen. Voor de mannen geldt dat ze dit vrij zelfstandig kunnen doen, omdat er een man in het dorp is die actief is en die frans kan lezen en schrijven. De mannen, die geleid worden door een groepje actieve jongere mannen, hebben wel moeite met het doorlopen van de eerste fase van het ontwikkelingsproces van een initiatief, namelijk het identificeren van benodigde informatie. Als zij daar echter bij geholpen zijn, zijn de mannen daarna gemotiveerd om het idee verder te ontwikkelen. Ditzelfde geldt voor de vrouwen van KOKOUN. Ook zij hebben moeite met de eerste fase van het ontwikkelen van een eigen initiatief, maar zijn daarna wel actief. Zij zijn echter nog wel afhankelijk van de mannen voor het verzamelen van de benodigde informatie en voor het opstellen van een aanvraag voor financiële hulp aan een ontwikkelingsorganisatie. Dat dit belangrijke consequenties heeft voor het ontwikkelen van eigen initiatieven wordt verder behandeld in het volgende hoofdstuk, waar de konklusies uit de tot nu toe beschreven informatie getrokken zullen worden.

12 KONKLUSIES

In het theoretisch kader (hoofdstuk 2) is al beschreven hoe in de tijden van de kolonialisatie geld is gepenetreerd in rurale economiën (Meillassoux, 1977). Voor de dorpen WAROU en KOKOUN is deze geldpenetratie duidelijk geworden aan een aantal zaken. In beide dorpen is geld ten eerste al noodzakelijk geworden voor de verzekering van voldoende water door de konstruktie van een pomp, waar dit hele onderzoek om gedraaid heeft als hoofddoel voor het stimuleren van de dorpen om inkomensgenererende activiteiten te ontwikkelen. In KOKOUN kan de penetratie van de geldeconomie daarnaast het best geïllustreerd worden met het feit dat de mannen voor de produktie van katoen afhankelijk zijn geworden van de aankoop van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Deze ontwikkeling heeft er weer extra voor gezorgd dat de dorpingen terecht zijn gekomen in de vicieuze cirkel van geld. De verkoop van katoen is nodig voor het verdienen van geld, en voor de verbouw van katoen is geld ook weer noodzakelijk. In WAROU blijkt dit uit het feit dat zo veel mannen in het droge seizoen verplicht zijn om in de Ivoorkust werk te zoeken om geld te verdienen. Ook het feit, dat dorpingen die in Ivoorkust hebben gewerkt, vaak luxe voorwerpen, zoals spiegels en thermoskannen, meenemen en zeer trots zijn op deze bezittingen, laat zien dat de behoeften van de agrarische bevolking veranderen. Dit noemt Rookhuizen in haar boek ook (Rookhuizen, 1984). De noodzaak van inkomensgenererende activiteiten voor de dorpen wordt hiermee verklaard.

In dit hoofdstuk zullen de konklusies die ten aanzien van de mogelijkheden voor inkomensgenererende activiteiten in de dorpen WAROU en KOKOUN behandeld worden, hiermee antwoord gevend op de deelvragen 1 tot 5 van de onderzoeksvraag (zie paragraaf 4.2). Verder zal een overzicht gegeven worden van de belangrijkste factoren, die een rol spelen bij het stimuleren van dorpen om een eigen initiatief te ontwikkelen. Dit, in antwoord op deelvraag 6 van de onderzoeksvraag.

12.1 De invloed van inkomensgenererende activiteiten op het onderhoud van de pomp

In het dorp WAROU heeft het pompkomité net voldoende geld om de kleinere reparaties van de pomp te betalen. Nieuwe inkomensgenererende activiteiten zullen niet gefinancierd kunnen worden met geld van het pompkomité. De kas van de mannengroep biedt wel voldoende perspectief om, met aanvulling van een externe hulpbron, een activiteit op te zetten. Bovendien is er op huishoudensniveau voldoende financiële flexibiliteit om een bijdrage te leveren aan een nieuwe activiteit. Uitbreiding van de kas van de mannengroep heeft direkt positieve invloed voor het onderhoud van de pomp, omdat het pompkomité altijd geld kan krijgen van de mannengroep, mocht een reparatie van de pomp te groot zijn voor de kas van het pompkomité zelf.

In KOKOUN is de kas van het pompkomité ook niet groot genoeg voor een inverstering in een inkomensgenererende activiteit. Ook hier kan wel geld gebruikt worden van de kas van de mannengroep, die zelfs groter is dan de kas van de mannengroep in WAROU. In KOKOUN zal uitbreiding van de kas van de mannengroep echter slechts indirekt positieve invloed hebben op het onderhoud van de pomp, omdat het pompkomité een eigen verantwoording heeft voor de pomp. In principe moet geld dat het pompkomité nodig heeft, geleend worden van de mannengroep.

12.2 De mogelijkheden om een inkomensgenererende activiteit starten

In het dorp WAROU zijn de werkdruk van de vrouwen in zowel het natte als het droge seizoen de migratie van de mannen naar de Ivoorkust in het droge seizoen de belangrijkste argumenten om voor een activiteit te kiezen die naast een inkomen ook een taakverlichting voor oplevert. In dit dorp bleek het mogelijk het initiatief van een graanmolen te realiseren.

Voor de mannen in KOKOUN is de tuinbouw de meest geschikte activiteit die kan worden uitgebreid. Hiervoor is de bouw van een dam in de rivier nodig. De vrouwen van KOKOUN zagen, net zoals in WAROU, het meeste heil in een graanmolen.

12.3 Factoren die een belangrijke rol spelen bij het ontwikkelen van inkomensgenererende activiteiten

In deze paragraaf zullen de verschillende factoren die een rol spelen bij het ontwikkelen van inkomensgenererende activiteiten gegeven worden. In bijlage 19 worden de factoren ingevuld in het analytisch kader van de huishoudkunde van Hardon, dat al genoemd is in het theoretisch kader (paragraaf 2.4.1).

12.3.1 De beschikbaarheid van tijd

Om een inkomensgenererende activiteit in een dorp te identificeren is het noodzakelijk eerst de verschillende groepen of kategoriën van dorpelingen, die in een dorp aanwezig zijn te scheiden, en voor alle groepen te bekijken wat hun werkdruk en tijdbesteding is. Hierbij is het belangrijk onderscheid te maken tussen de verschillende seizoenen. Andere factoren die hierop van invloed zijn, zijn de samenstelling van het huishouden en de sociaal-ekonomische positie van het huishouden. Over deze laatste faktor zijn helaas te weinig gegevens bekend om konklusies te kunnen trekken.

Voor vrouwen geldt dat zij het hele jaar door tijdrovende en zware huishoudelijke activiteiten doen. Wat de werkelijke werkdruk is van de vrouwen wat betreft deze huishoudelijke taken, hangt af van de hulp van dochters. Daarnaast is het belang dat gehecht wordt aan de huishoudelijke taken en de regelmaat waarin de activiteiten gedaan worden van invloed. Wanneer er drie keer per dag een kleinere hoeveelheid gekookt wordt kost dit veel meer tijd dan wanneer de vrouwen één keer in de paar dagen een grote hoeveelheid koken. Als vrouwen de huishoudelijke taken gemeenschappelijk doen, waarbij de vrouwen per huishouden of zelfs per nederzetting het werk onderling verdelen, kan dit het werk verlichten. Aan de andere kant betekent dit wel dat de vrouwen dan elke dag de huishoudelijke activiteiten moeten doen. De ene dag hebben ze zelf de beurt, en worden ze bij bepaalde activiteiten geholpen door andere vrouwen. De volgende dag hebben ze niet de beurt maar helpen ze de andere vrouw, die wel de beurt heeft bij bepaalde activiteiten. Verder wordt de werkdruk bepaald door externe factoren zoals de afstand tot put of pomp, de afstand tot het te verzamelen brandhout, enzovoort.

In het droge seizoen verdelen de vrouwen hun tijd tussen deze huishoudelijke activiteiten en het doen van inkomensgenererende activiteiten. In een dorp als WAROU, waar de vrouwen slechts in kleine mate geholpen worden door hun dochters, waar de vrouwen drie keer per dag koken, en ze elkaar helpen met het stampen en malen van de gierst, en waar ze hun huisjes en kleren vaak schoonmaken, blijft er zelfs in de droge tijd weinig tijd over voor het verdienen van geld. In een dorp als KOKOUN, waar de vrouwen meer geholpen worden door hun dochters, ze slechts één keer in de drie dagen koken, ze elkaar niet helpen bij de huishoudelijke taken en ze hun erf en hun kleren minder vaak wassen, hebben de vrouwen in de droge tijd wel meer tijd over voor inkomensgenererende activiteiten.

In het landbouwseizoen helpen de vrouwen mee op de velden van hun man. De tijd die ze daaraan moeten besteden hangt af van het feit of ze hun man alleen helpen bij de oogst of ook bij andere activiteiten op het land. In beide situaties zal een vrouw, die ook nog een eigen persoonlijk veldje en haar dagelijks terugkerende huishoudelijke taken heeft, in het landbouwseizoen geen tijd hebben om een inkomensgenererende activiteit uit te breiden of te starten.

In het geval dat de vrouwen in het landbouwseizoen en in het droge seizoen een te hoge werkdruk hebben is het noodzakelijk eerst te bekijken of er mogelijkheden zijn om deze taken van de vrouwen te verlichten en tijd vrij te maken voor de vrouwen.

Ook voor de mannen is het in het landbouwseizoen onmogelijk meer tijd of arbeidskracht te steken in (in)directe inkomensgenererende activiteiten. De tijd die de mannen besteden aan de landbouw hangt af van de mogelijkheden die de natuurlijke omstandigheden bieden. Aan de ene kant kunnen de mannen in een gebied waar meer regen valt verschillende gewassen verbouwen, dat hen meer opbrengst en meer geld, maar ook meer werk oplevert, dan het verbouwen van één gewas. Aan de andere kant zal in andere gebieden vanwege de droogte het veld voor het hoofdgewas uitgebreid moeten worden om toch een redelijke oogst te verkrijgen, zodat ondanks dat er maar één gewas verbouwd wordt de werkdruk toch hoog is. In beide situaties werken de mannen met een maximaal in te zetten arbeidskracht, en is er dus geen ruimte andere activiteiten te doen om geld te verdienen. Belangrijker is het te bekijken of de mannen hun productie op een andere manier kunnen vergroten, zonder de uitbreiding van arbeidskracht, bijvoorbeeld door het gebruik van mest.

In het droge seizoen hebben de mannen in het algemeen slechts een paar huishoudelijke taken die zij in een paar dagen kunnen volbrengen. Daarnaast hebben zij veel meer vrije tijd dan in het landbouwseizoen.

12.3.2 De beschikbaarheid van water

De beschikbaarheid van water is een belangrijke faktor voor het uitbreiden of starten van (in)directe inkomensgenererende activiteiten. In het algemeen kan gezegd worden dat het grootste gedeelte van de activiteiten van de mannen in Burkina Faso afhankelijk is van de beschikbaarheid van water. Voor de etnies 'Dafing' en 'Nounouma' is de belangrijkste taak van de mannen de verbouw van gierst. Voor de etnie 'Peulh' is naast de gierstverbouw ook de veeteelt heel belangrijk. Zowel de verbouw van gierst als de veeteelt zijn erg afhankelijk van de beschikbaarheid van water.

Deze twee activiteiten hebben echter een verschillende soort van afhankelijkheid ten opzichte van water. De gierstverbouw is afhankelijk van de regenval, dat men niet direct kan beïnvloeden. Een gebrek aan water voor het drenken van het vee zou echter opgelost kunnen worden door het uitdiepen of het vermeerderen van het aantal waterpunten. Hierbij moet opgemerkt worden dat een hoger waterverbruik voor het vee op de langere termijn een verlaging van de grondwaterstand met zich meebrengt, en een grote veestapel meer voer nodig heeft.

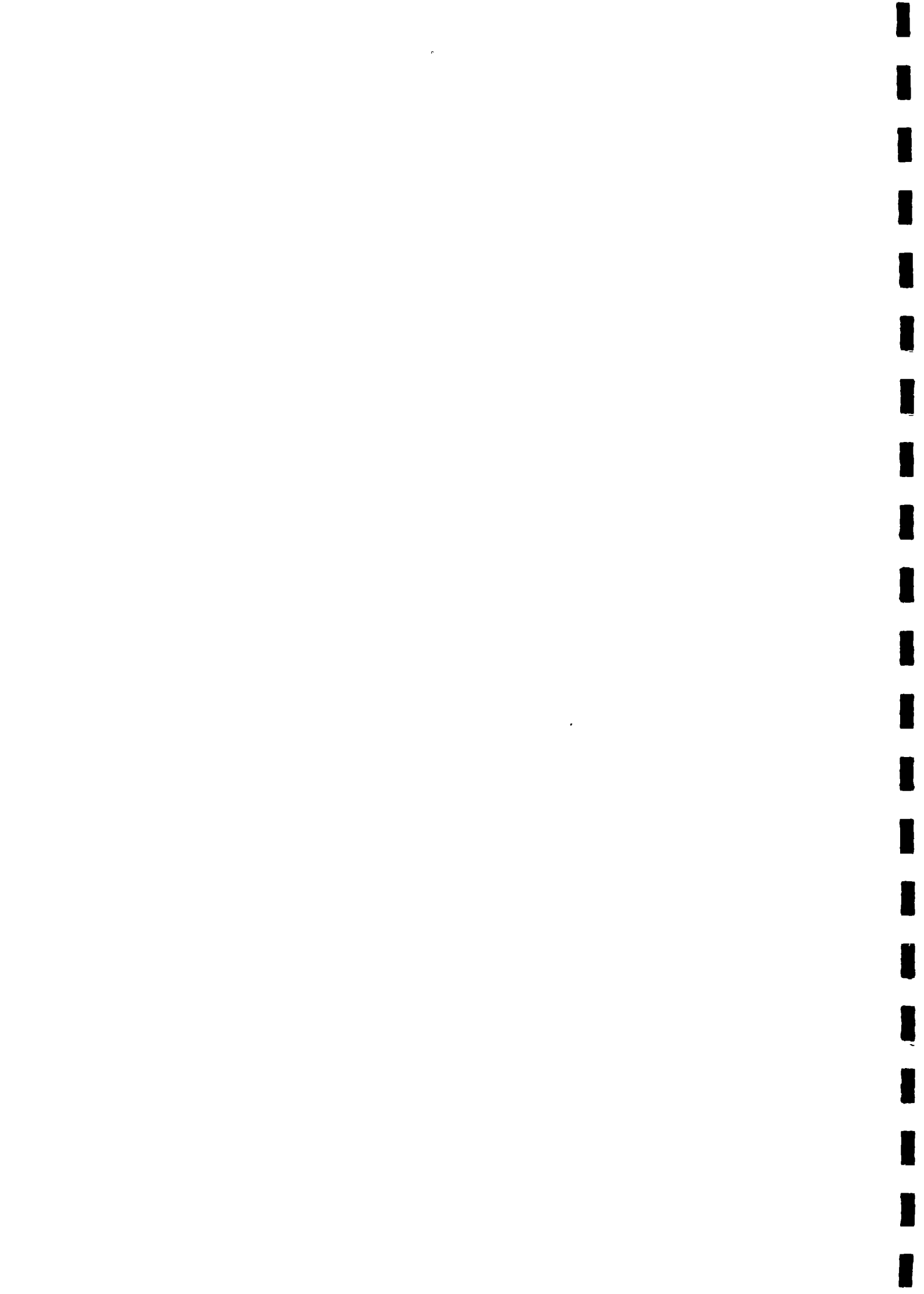
Ook voor de tuinbouw, dat voor het grootste gedeelte in de droge tijd gebeurt, is een waterpunt nodig om de tuinen te irrigeren. Voor het uitbreiden of starten van tuinbouw is het dus noodzakelijk te onderzoeken of er voldoende waterpunten (een rivier, putten of pompen) aanwezig zijn of dat de waterpunten uitgebreid of verbeterd zouden kunnen worden. Dit laatste zou bijvoorbeeld kunnen door het konstrueren van een dam in de rivier, waardoor het rivierwater langer vastgehouden wordt.

Voor de vrouwen heeft de beschikbaarheid van water zowel een directe als een indirecte invloed op de mogelijkheid voor inkomensgenererende activiteiten. Indirect, omdat de tijd die de vrouwen moeten besteden aan huishoudelijke taken en dus ook de tijd die overblijft voor het doen van inkomensgenererende activiteiten, afhangt van de beschikbaarheid van water. Direct, omdat voor sommige inkomensgenererende activiteiten water nodig is, bijvoorbeeld voor de belangrijkste inkomensgenererende activiteit voor vrouwen in niet-moslim dorpen, namelijk het brouwen van 'dolo'. Hierbij zijn ze echter niet alleen afhankelijk van de beschikbaarheid van water. Ook het verzamelen van hout dat hiervoor nodig is, kost veel tijd.

Waterhalen is vaak een meisjeszaak (Warou)

12.3.3 Financiële elasticiteit

Voor het realiseren van individuele inkomensgenererende activiteiten is in mindere of meerdere mate een startkapitaal nodig. Voor de mannen geldt dit bijvoorbeeld voor het uitbreiden van hun gierst- of katoenveld door middel van een ploeg, een trekdier en loonarbeiders. Ook voor het starten van handel in dieren of in andere kleinde handelsvoorwerpen, is een startkapitaal nodig. Gesteld kan worden dat rijkere huishoudens, die toch al een voorsprong hebben wat betreft inkomen, hun voorsprong kunnen vergroten door dit geld te investeren in een inkomensgenererende activiteit.

Dit zelfde geldt ook op regionaal nivo. Een dorp met een vrij grote dorpskas (meestal een pompkas of een kas van de mannengroep) is eerder gemotiveerd om een initiatief voor een inkomensgenererende activiteit te ontwikkelen dan een dorp waar de dorpskas klein is. Hierdoor akkumuleert het geld in dat dorp, waar toch al een grotere kas aanwezig was. Onder andere door de steeds sterker wordende concurrentie van dit rijkere dorp, zal het voor andere dorpen steeds moeilijker worden zelfstandig te ontwikkelen.

De kleinere motivatie van dorpen met een kleinere dorpskas geldt zelfs wanneer de dorpingen individueel wel redelijk wat geld hebben. Voor het starten van een activiteit wordt door de dorpingen vaak alleen naar de dorpskas gekeken. In zo'n dorp zullen ze eerder zeggen dat de dorpskas niet groot genoeg is om een activiteit te starten, ook al zou het benodigde startkapitaal ook verzameld kunnen worden door individuele bijdragen.

Het is heel moeilijk gebleken om een goed beeld te krijgen van de financiële mogelijkheden op huishouden- of op individueel nivo. In individuele interviews is het meest gehoorde antwoord, dat er net genoeg geld is voor het betalen van de basisbehoeften. Pas op het moment dat een dorp een concreet plan heeft om een inkomensgenererende activiteit te starten en een geldelijke bijdrage van de dorpingen nodig is, wordt duidelijk hoeveel de dorpingen kunnen bijdragen aan de activiteit. In groeps- of dorpsvergaderingen, waarin gepraat wordt over het starten van een inkomensgenererende activiteit, is het gemakkelijker om een beeld te krijgen van de financiële mogelijkheden van het dorp. Om een schatting te maken van de financiële mogelijkheden op huishouden- of individueel nivo is het niet voldoende alleen te vragen naar financiën van het huishouden, maar ook naar andere indicatoren, zoals het aantal stuks vee of bezittingen, bijvoorbeeld pannen, kleding, stoelen en spiegels.

Dit zelfde geldt ook voor het inschatten van de motivatie van de dorpingen om tijd en energie in een nieuwe activiteit te steken. In individuele interviews zeggen de dorpingen slechts dat ze heel gemotiveerd zijn. Maar pas als een activiteit concreet wordt voor een dorp, blijkt in hoeverre de dorpingen werkelijk bereid zijn een andere activiteit te starten.

Voor de vrouwen is geld belangrijk voor het opzetten van individuele inkomensgenererende activiteiten. Het brouwen van 'dolo' wordt bijvoorbeeld gestart met het kopen van gierst. Ook voor de kleinhandel hebben vrouwen een startkapitaal nodig. Zo zijn er nog meer activiteiten die de vrouwen niet kunnen doen als ze geen geld hebben.

De motivatie van de vrouwen om extra tijd en energie te steken in individuele inkomensgenererende activiteiten, hangt sterk af van de mate waarin de financiën van de vrouw gescheiden is van die van de man binnen het huishouden. Als de vrouw zelf verantwoordelijk is voor een aantal uitgaven in het huishouden en zij niet bij haar man kan aankloppen om geld te vragen, is het verdienen van geld voor haar belangrijker, dan als de financiële verantwoordelijkheden van de man en de vrouw meer in elkaar overlopen. In het laatste geval kan een nieuwe inkomensgenererende activiteit voor de vrouw zelfs alleen maar een uitbreiding van haar werkdruk betekenen, zonder direkt persoonlijk te kunnen profiteren van deze extra activiteit. Zodra zij meer geld verdient, zal zij ook meer geld in het huishouden moet steken. Dit is een belangrijk punt om rekening mee te houden bij het stimuleren van het ontwikkelen van inkomensgenererende activiteiten en het bepalen van een geschikte doelgroep. Hieruit blijkt dat het belangrijk is een huishouden niet als homogene eenheid te beschouwen, maar de faktor 'gender' te betrekken in huishoudkundig onderzoek, zoals Safilios-Rothschild en Hardon ook al aangaven in het theoretisch kader in paragraaf 2.1.3.

Voor het starten van een kollektieve activiteit door de vrouwen zijn de vrouwen financieel gezien in het algemeen afhankelijk van de dorpskas of de kas van een mannengroep. De kas van een vrouwengroep is meestal niet groot, of bijna leeg. Om een activiteit te starten die een startkapitaal vraagt, zijn de vrouwen dus afhankelijk van andere geldbronnen.

12.3.4 Handel

Zoals ook al in hoofdstuk 9 naar voren kwam, waar de problemen voor de beide dorpen beschreven werden, is de mogelijkheid tot handel van belang bij het doen van activiteiten om geld te verdienen. In een dorp waar veel uitwisseling is tussen de verschillende dorpen en waar veel kleine markten in de buurt aanwezig zijn, zal eerder een handelsgeest te vinden zijn onder de dorpingen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat in het dorp KOKOUN waar veel handel tussen de dorpen is, de mannengroep zelf op het idee is gekomen om geld te investeren in de handel in gierst. In het dorp WAROU is veel minder een handelsgeest te vinden, alleen bij enkele rijkere mannen. Het dorp WAROU is meer een gesloten eenheid, een hechtere groep. Hier staat echter tegenover dat veel mannen van WAROU voor langere of kortere tijd in de Ivoorkust hebben gewerkt en dus wel veel gereisd hebben. Toch is er in het dorp WAROU weinig uitwisseling met andere dorpen. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het feit dat WAROU een hechte moslimgemeenschap vormt, omgeven door voornamelijk niet moslimdorpen. Bovendien zijn er in die andere dorpjes ook geen markten aanwezig, zodat er überhaupt weinig gehandeld kan worden.

Vooraf voor het bereiden van kleine eetbare hapjes of voor het verkopen van produkten uit de tuin die snel kunnen bederven is het noodzakelijk dat er in het dorp zelf of in buurdorpen, die niet te ver weg zijn, markten zijn. Naast de aanwezigheid van een markt is ook de grootte van de markt van belang. Als de markten te groot zijn met te veel concurrentie, zoals de markt van Gouran voor het dorp WAROU (zie paragraaf 9.2.4), dan is het voor de dorpingen ook moeilijk hun produkten kwijt te raken en zal dat niet stimulerend zijn voor het starten van handel in kleine waren of het beginnen van een tuin.

Op deze rol van de handel wordt nog terug gekomen in het de discussie in hoofdstuk 13.

12.3.5 Migratie

Of dorpingen, en met name de mannen, naar een andere stad of zelfs naar Ivoorkust trekken is afhankelijk van de werkgelegenheid in het dorp of in buurdorpen. De werkgelegenheid heeft op haar beurt weer te maken met de mate van droogte, de handelsmogelijkheden, enzovoort. Als er voor mannen in de droge tijd niets te verdienen valt, zullen zij wegtrekken om ergens anders werk te zoeken. Aan de andere kant heeft de migratie ook haar invloed op de mogelijkheden voor een dorp een inkomensgenererende activiteit te starten in het droge seizoen. Het begin van een inkomensgenererende activiteit is in het algemeen moeilijk, en de activiteit zal misschien niet direkt vruchten afwerpen. Hierdoor zullen mannen eerder geneigd zijn om hun werk in Ivoorkust niet op te geven voor een nog onzekere inkomensgenererende activiteit in het dorp. Zouden de mannen in de droge tijd altijd thuisblijven dan zouden ze de inkomensgenererende activiteit altijd kunnen proberen. Maar mannen die migreren, moeten de zekerheid op inkomen in Ivoorkust opgeven voor een onzekere inkomensgenererende activiteit in het dorp. Deze mannen moeten eerst verzekerd willen zijn van het slagen van de activiteit, voor ze besluiten ervoor thuis te blijven.

In zo'n geval zullen de vrouwen een direktere doelgroep voor een inkomensgenererende activiteit zijn. Aan de andere kant zullen de vrouwen een grotere werkdruk hebben vanwege het feit dat ze in het droge seizoen alleen staan voor de huishoudelijke taken. Het is dan belangrijk eerst te kijken of een taakverlichtende activiteit voor de vrouwen mogelijk is.

12.3.6 De organisatiegraad van de mannen en vrouwen in een mannen- en vrouwengroepen

In de vorige paragraaf werd al genoemd dat de mate van organisatie van de mannen en vrouwen in een mannen- of vrouwengroep van belang is voor de mogelijkheid een kollektieve activiteit te starten voor de mannen of de vrouwen. In het algemeen zijn de mannengroepen gestart op aanbeveling van de regering ten tijde van de president Sankara (rond 1983), en hebben zij daar hulp van een animateur bijgekregen. Ook de vrouwengroepen zijn in dezelfde tijd gestimuleerd vanuit de regering. Het is niet duidelijk geworden of de vrouwengroepen daar ook begeleiding bij hebben gekregen. Duidelijk is wel dat mannengroepen die nu nog steeds begeleiding krijgen van een animateur, gemakkelijker een nieuwe activiteit kunnen beginnen. Dit komt, doordat zij meer voorlichting hebben genoten over de gezamenlijke organisatie van een activiteit en over de technische aspecten van een activiteit, zoals bijvoorbeeld de tuinbouw. Een ander voorbeeld van de voordelen van begeleiding is het feit dat een animateur de mannengroep van KOKOUN heeft aangeraden hun geld voor het grootste gedeelte op de bank te zetten, zodat ze daar rente van kunnen ontvangen. De mannengroep in KOKOUN kan ook op een goedkopere manier aan kunstmest en bestrijdingsmiddelen komen, welke daarna doorverkocht worden aan de dorpelingen. Dit toont ook het voordeel van een georganiseerde groep aan.

Wat betreft vrouwengroepen, is uit het onderzoek gebleken dat vrouwen eerder de organisatie van een activiteit naar zich toe kunnen trekken als zij georganiseerd zijn in een vrouwengroep. Begeleiding van een vrouwengroep is daarom aan te bevelen. Echter, ookal is de organisatie van een vrouwengroep redelijk ontwikkeld, toch blijven de vrouwen vaak op een aantal punten afhankelijk van de mannen. Dit werd al aangegeven in de vorige paragraaf waar werd gezegd dat vrouwengroepen meestal weinig geld in hun kas hebben en dus voor een lening bijvoorbeeld bij de mannengroep aan moeten kloppen. Bovendien bleek in KOKOUN dat de vrouwen hulp nodig hebben van een man om de benodigde informatie te verzamelen, omdat zij als vrouwen niet serieus genomen worden. Omdat vrouwen in het algemeen minder geletterd zijn dan mannen, zullen vrouwen ook hulp van mannen moeten invragen voor het opstellen van een aanvraag voor financiële hulp (zie paragraaf 11.2). Begeleiding van vrouwengroepen zou de vrouwen wat dit laatste punt betreft zelfstandiger kunnen maken ten opzichte van de mannen.

Daarnaast is het belangrijk te onderzoeken hoe in een dorp de beslissingen op dorpsniveau genomen worden, en of er een persoon of een groep van dorpelingen een voortrekkersrol heeft. In KOKOUN bleken de mannen die frans kunnen spreken, lezen en schrijven (vooral de 'délégué', die goed kon lezen en schrijven) de leidersrol op zich te nemen. In WAROU is dit een groep van rijkere mannen. Hier is het spreken van frans niet een belangrijke faktor. Aan de ene kant zijn deze actieve personen belangrijke schakelfiguren in het proces van het ontwikkelen van initiatieven voor inkomensgenererende activiteiten. Aan de andere kant is het belangrijk goed op te letten dat als zo'n groep dorpelingen de leidersrol naar zich toe trekt, dit niet ten koste gaat van andere dorpelingen. Dat wil zeggen, dat voor diegene die hierdoor minder profiteren van de nieuwe activiteit, het niet nog moeilijker wordt een eigen initiatief te ontwikkelen.

12.3.7 Het dorp als eenheid of gescheiden doelgroepen

Of een inkomensgenererende activiteit als gemeenschappelijke dorpsactiviteit zal worden gerealiseerd of als gescheiden activiteit door één bepaalde groep binnen het dorp, hangt af van verschillende factoren. Ten eerste is de mate van organisatie van de mannen en vrouwen in aparte mannen- en vrouwengroepen van invloed. Zijn mannen en vrouwen georganiseerd in een groep en zijn beide groepen redelijk actief, dan zal er binnen het dorp ook sneller gekozen worden voor aparte inkomensgenererende activiteiten voor de mannengroep en voor de vrouwengroep. In het dorp KOKOUN was dit duidelijk het geval. Door de mannen werd niet gepraat over een activiteit geschikt voor de vrouwen en andersom ook niet. Is in een dorp de vrouwengroep echter minder ontwikkeld en minder actief, dan is het moeilijk voor de vrouwen de organisatie van een activiteit naar zich toe te trekken, ookal zouden ze dat wel willen. Dit werd duidelijk in het dorp WAROU, waar besloten werd een activiteit te beginnen die meer met vrouwen dan met mannen te maken heeft. De activiteit is echter uiteindelijk als kollektieve activiteit voor het hele dorp georganiseerd, met een comité dat voornamelijk uit mannen bestaat.

Blijkt een vrouwengroep in een dorp redelijk actief en zelfstandig al initiatieven te nemen, dan is het beter de vrouwen- en de mannengroep ook als verschillende doelgroepen te benaderen. Hebben de vrouwen minder beslissingsmacht en minder ervaring als vrouwengroep, zoals in het dorp WAROU, dan zal de organisatie van de activiteit toch op dorpsniveau en voornamelijk door de mannen gedaan worden. Het is echter in dit geval niet minder belangrijk met de vrouwen apart ook te overleggen, juist omdat de vrouwen in een dorpsvergadering zo weinig in te brengen hebben. Hiermee wordt duidelijk dat het belangrijk is een dorp niet als homogene groep te beschouwen, en altijd goed te doorzien wat de gevolgen zijn voor de verschillende belangengroepen binnen een gemeenschap, vooral als één van de belangengroepen (meestal de mannen) de activiteit naar zich toetrekt. Dit kan betekenen dat vrouwen(groepen) meer begeleiding nodig hebben dan mannen(groepen). Dat gemeenschappen en daarbinnen ook huishoudens geen homogene eenheid zijn werd ook al duidelijk in het theoretisch kader (paragraaf 2.2 en 2.3.1). Kruijer noemt hierin ook al het belang van aandacht voor klasseverschillen, machtsstructuren en gendersverschillen op dorps- en huishoudensniveau.

De vraag waarom de vrouwen in WAROU minder inbreng hebben in dorpsgebeurtenissen dan de vrouwen in KOKOUN is moeilijk te beantwoorden gebleken. Aan de ene kant wordt dit veroorzaakt door het feit dat zij minder georganiseerd en actief zijn in een vrouwengroep. Aan de andere kant werken de vrouwen in hun dagelijkse huishoudelijke taken wel veel meer samen dan de vrouwen in KOKOUN. Daar komt bij dat de vrouwen van WAROU vroeger uit zichzelf al een groep hadden gevormd (zie paragraaf 6.1.2.5). Bovendien werken de vrouwen in KOKOUN slechts samen in kleine vrouwengroepen per wijk. De vrouwen zeiden vaak dat als de groep te groot wordt, dit niet positief is voor de samenwerkingsgeest. De vrouwen in KOKOUN hebben in bepaalde opzichten weer veel minder in te brengen dan de vrouwen in WAROU, getuige het feit dat ze elke keer geduldig moeten wachten tot hun man hen weer een nieuwe lading gierst geeft, zonder dat ze kunnen vragen om een nieuwe lading gierst.

Misschien speelt de faktor religie hier een rol, namelijk het feit dat in een moslimgemeenschap vrouwen minder invloed kunnen uitoefenen op dorpsaangelegenheden. En waarschijnlijk heeft ook de gescheiden financieel beheer in het huishouden grote invloed op verdeling van kollektieve activiteiten op dorpsniveau. Mannen moeten voor hun eigen inkomensgenererende activiteiten zorgen, net zoals vrouwen. Deze vraag over waarom de vrouwen in het ene dorp wel beslissingsmacht hebben en in het andere dorp niet, blijft echter nog niet geheel opgelost. Wel is duidelijk dat een dorp en ook een huishouden niet een homogeen geheel is, maar dat de verschillen in taken en verantwoordelijkheden en in de mogelijkheid om beslissingen te nemen groot zijn tussen mannen en vrouwen. Dit kwam ook al naar voren in de literatuur waarin het belang van 'gender' onder andere door Hardon en Safilios-rothschild wordt aangegeven (zie paragraaf 2.3.1.).

12.3.8 De eerste fase van het ontwikkelingsproces van een activiteit

De eerste fase in het ontwikkelingsproces van een inkomensgenererende activiteit, is het identificeren van de benodigde informatie over de activiteit. In beide dorpen bleek het moeilijk voor de dorpingen om de zaken die noodzakelijk zijn om te weten voordat besloten kan worden of de activiteit geschikt en haalbaar is voor het dorp of voor een groep dorpingen, op een rij te zetten. In beide dorpen was daar hulp bij nodig. Terugverwijzend naar het theorie kader waarin Kruijer een 'bottom-up' participatie verdedigde (zie paragraaf 2.2) moet hier de opmerking gemaakt worden dat het voor dorpen of dorpsgroepen moeilijk is een inkomensgenererende activiteit helemaal zelfstandig te ontwikkelen. Uiteindelijk is dit het doel van de training die de animateurs van de afdeling 'Animation' van het project zullen gaan geven aan pompkomité's. Een ontwikkeling moet zeker 'bottom-up' zijn, wat betreft het identificeren van problemen en behoeften van de dorpingen en ook wat betreft de keuze van doelgroepen en activiteiten en de uiteindelijke organisatie en uitvoering. Een zekere mate van begeleiding zal echter noodzakelijk blijven, vooral wanneer een dorp moet gaan bedenken welke technische, economische en organisatorische aspecten noodzakelijk zijn om te weten, om een keuze te kunnen maken over een geschikte activiteit. Bovendien zal daarna bij de fase van het opstellen voor een aanvraag voor financiële hulp en het zoeken van hulporganisatie ook enige begeleiding van de animateurs, die de pompkomité's gaan trainen, nodig blijven.

De hulp die dorpen nodig hebben, ligt dus ten eerste op het nivo van het ontwikkelen van eigen initiatieven (de eerste drie fasen van de training, bijlage 17). Als dit proces eenmaal op gang is gebracht en de ideeën voor een dorp veranderd zijn in een konkreet plan, dan kan een dorp de uitvoering van dit plan redelijk zelfstandig doen. Wel heeft een dorp zeer waarschijnlijk financiële hulp nodig voor de uiteindelijke realisatie van de aktiviteit. Als in een dorp mensen zijn die frans kunnen lezen en schrijven dan kan ook het aanvragen van deze financiële hulp zelfstandig gebeuren. Is dit niet geval, dan ligt ook hier een belangrijke taak voor de animateurs , die de dorpen zullen gaan trainen om eigen initiatieven te ontwikkelen.

13 DISKUSSIE

In dit hoofdstuk zullen een aantal discussiepunten aan bod komen die tijdens het onderzoek en het schrijven van de skriptie naar boven gekomen zijn, met als doel de gegeven informatie en de getrokken konklusies te nuanceren en te relativeren. In de volgende alinea worden vragen, die niet duidelijk zijn geworden in het onderzoek, behandeld. Daarna zullen een aantal opmerkingen en kanttekeningen gemaakt worden bij de konklusies en bij het onderzoek in het algemeen, waarbij het onderzoek in een breder maatschappelijk kader zal worden geplaatst.

Op een aantal punten in het onderzoek is het moeilijk gebleken konklusies te trekken. Een voorbeeld hiervan is de relatie tussen de afwezigheid van handel in het dorp WAROU en de afwezigheid van markten in WAROU en omstreken. Welke is de oorzaak en welke het gevolg? Zijn er geen markten omdat er geen handel is door de dorpelingen (een karaktertrek van de dorpelingen dus) of is er geen handel mogelijk omdat er geen markten in de buurt zijn (oorzaak van buitenaf)? Dit zelfde geldt voor de relatie tussen het hebben van tuintjes en de aanwezigheid van een markt. Is voor het beginnen van tuintjes een markt nodig om vooral de produkten die snel bederven snel te kunnen verhandelen, of ontstaan markten juist door het beginnen van tuintjes? Het is moeilijk hier een antwoord op te vinden. Dit vereist meer onderzoek.

Ook zijn problemen opgetreden rond het verzamelen van informatie. Aspecten waar dit vooral voor geldt zijn de economische kanten van het huishouden en een tijdsindeling van het activiteiten van de dorpelingen. Het probleem om een goed beeld te verkrijgen van de financiële flexibiliteit op dorps- en op huishoudensniveau is opgelost door het doen van dorpsvergaderingen. Het gebrek aan tijdsbesef van de dorpelingen is gedeeltelijk opgelost door het doen van observaties, maar toch wil ik vermelden dat de aangegeven tijdsindeling niet meer dan schattingen zijn om een globaal beeld te verkrijgen van de tijdsdruk van de dorpelingen. Een langer verblijf van de onderzoeker is wenselijk.

Het belangrijkste probleem van het onderzoek was het feit dat de dorpelingen maar al te goed wisten dat het onderzoek uitging van het drinkwaterprojekt van Dédougou. Hierdoor ontstonden veel 'bias'-antwoorden. Een onderwerp waarbij dit van invloed was, is de identifikatie van problemen van de dorpelingen, waarin de waterproblematiek door de dorpelingen zeer benadrukt werd. Ook bij de vragen over de financiën van het huishouden of over de motivatie van de dorpelingen voor het doen van een inkomensgenererende activiteit ontstonden 'bias'-antwoorden. Het is moeilijk te scheiden wanneer de geïnterviewde mij naar de mond probeerde te praten of een nieuwe pomp in de wacht probeerde te slepen of wanneer werkelijk gevoelde behoeften en motivatie aangegeven werden. Ook kon de aanwezigheid van andere dorpelingen, bijvoorbeeld de echtgenoot of de 'co-épouse' vertekende antwoorden opleveren. In de loop van het onderzoek werd het belang van informele gesprekken steeds duidelijker. Daarmee kan vaak beter een beeld verkregen worden over de situatie in het dorp. Toch stel ik vraagtekens bij de identifikatie van problemen en behoeften van dorpen. Dit geldt niet alleen voor dit onderzoek, maar ook in het algemeen voor ontwikkelingsprojekten die specifiek aangeven dat ze in willen spelen op behoeften van de lokale bevolking.

Kruijer geeft in zijn boek het belang aan van participatie van onderaf, oftewel 'bottom-up' (Kruijer, 1983). Ikzelf ben daar ook een voorstander van. De lokale bevolking moet zelf kunnen bepalen wat haar problemen zijn en welke oplossingen zij daarvoor wensen. Dorpelingen moeten leren zichzelf te ontwikkelen, zelf actief worden. Pas dan kan een ontwikkeling, een eigen ontwikkeling vanuit het dorp, echt wortel schieten. Ook het Projet Hydraulique Villageoise heeft dit in gedachten bij de nieuwe strategie om dorpen te stimuleren en te trainen zelf initiatieven voor inkomensgenererende activiteiten te ontwikkelen. Of dit in de praktijk mogelijk is, is voor mij echter een grote vraag. Een buitenstaander die de problemen en wensen van de lokale bevolking zal identificeren ('samen met de bevolking') zal te maken krijgen met 'bias'-antwoorden, waardoor het mij heel moeilijk lijkt echte behoeften te identificeren.

Mijn ervaring tijdens dit onderzoek is geweest dat de dorpingen heel vaak opmerkten dat ze geen idee hebben van wat mogelijk zou kunnen zijn voor het dorp. "Dat is toch wat jij ons komt vertellen?", kreeg ik vaak als antwoord. Naar mijn idee wordt deze passieve houding in stand gehouden door de hele ontwikkelingsstructuur waarin een land als Burkina Faso zich bevindt. Deze bestaat namelijk voor het grootste gedeelte uit internationale ontwikkelingsorganisaties en buitenlandse ontwikkelingshulp. Er zijn in Burkina Faso haast geen lokale organisaties te vinden. Dorpen wachten af tot er weer een project komt, die hen bijvoorbeeld een pomp of een dam zal geven. Op deze manier wordt eigen initiatief vanuit de lokale bevolking niet gestimuleerd.

Het is belangrijk dat dorpen gestimuleerd worden dat ze wel het initiatief in eigen handen nemen. Wat dat betreft sta ik geheel achter het idee van de afdeling 'Animation' van het Projet Hydraulique Villageoise om de dorpen te trainen hun eigen mogelijkheden te ontdekken en initiatieven te ontwikkelen. Dat dorpen met een eigen idee bij hulporganisaties komen voor financiële hulp lijkt me uitstekend. Dan wordt het geld, dat vaak overvloedig aanwezig is bij internationale ontwikkelingsorganisaties en dat soms zelfs slordig gebruikt wordt omdat het op moet, toch op een goede manier gebruikt. Maar ik denk dat het ook moeilijk zal zijn om dorpen te trainen hun eigen initiatieven te ontwikkelen. Dat heeft dit onderzoek wel bewezen. Goede begeleiding is hierbij noodzakelijk. Hoe goede begeleiding 'bias'-antwoorden kan voorkomen en echte problemen en behoeften boven tafel kan krijgen is voor mij nog niet duidelijk. Dit is mijns inziens een nader onderzoek waard.

DEFINITIES

- Huishouden: Sociale produktie-eenheid, die de belangrijkste aktiviteit binnen het huishouden, namelijk de verbouw van gierst gezamenlijk doen.
- Huishouding: Het handelen voor en door de leden van een huishouden in hun dagelijkse leefsituatie, gericht op het bevredigen van materiële behoeften en het schepen van immateriële behoeften met inzet van beschikbare hulpbronnen.
- Produktieve aktiviteiten: Deze aktiviteiten leveren een opbrengst in natura of geld.
- Reproductieve aktiviteiten (ookwel de huishoudelijke of indirekte produktieve aktiviteiten genoemd): Deze aktiviteiten leveren een gebruikswaarde en bieden de voorwaarden waaraan voldaan moet zijn op produktieve aktiviteiten te realiseren.
- Inkomen: Geldelijke opbrengst van een produktieve aktiviteit.
- Direkt inkomensgenererende aktiviteiten: Produktieve aktiviteit die direkt geld oplevert. Technologische innovaties die hierop gericht zijn hebben als resultaat een verhoging van de kwantiteit of de kwaliteit van het produkt, zodat het geldelijk bedrag dat ermee verdiend kan worden hoger zal zijn.
- Indirekt inkomensgenererende aktiviteiten: Aktiviteiten, die een besparing op uitgaven opleveren. Technologische innovaties hierop gericht, hebben enerzijds een verhoging van de opbrengst als doel, anderzijds hebben zij een tijdsbesparende funktie.
- Sparen: Het uitstellen van een konsumptie ten behoeve van een toekomstige konsumptie.
- Investeren: Het besteden van geld ten behoeve van een (in)direkt inkomensgenererende aktiviteit, om die aktiviteit mogelijk te maken of te verbeteren, kwa opbrengst, kwaliteit of benodigde tijd en/of energie.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Alle woorden in het verslag, die tussen aanhalingstekens '....' staan, staan in deze verklarende woordenlijst.

- Animateur: Een voorlichter vanuit het projekt die voor de afdeling 'Animation' werkt.
- Beignet: Klein eetbaar hapje, gefrituurde bol, gemaakt van gierste- of bonenmeel.
- Bouillie: Gerecht, dat bestaat uit een pap van gierstemeel, tamarinde aftreksel en suiker. Het wordt vaak als ontbijt gegeten.
- Brousse: De rimboe; de stukken land, tussen de dorpen, die niet gebruikt worden voor landbouw of tuinbouw.
- Burkinabé: Persoon met de nationaliteit van Burkina Faso.
- Cabaret: Een soort kroeg; het erf waar door de vrouwen gierstebier gebrouwen en verkocht wordt.
- CFA: Munteenheden in de franstalige landen van West Afrika. In 1991 komt 1.000 CFA overeen met f7,-.
- Chef du terre: Religieus leider die in contact staat met de grond en de voorouders. Hij is ook verantwoordelijk voor het oproepen van regens, goede oogsten en gezondheid.
- Chef van het dorp: Vanuit de traditie de belangrijkste man op sociaal en politiek gebied.
- Co-épouse: Eén van de echtgenotes van een polygaam gehuwde man.
- Co-residentie: Een gezamenlijk woonverblijf.
- Couscous: Gerecht, gemaakt van gestampde gierst met peper en zout.
- Dèguè: Gerecht, pap gemaakt van gebroken gierst.
- Délégué: Burgemeester van een dorp.
- Dolo: Inheems bier, gemaakt van gierst.
- Encadreur: Voorlichter van O.R.D.
- Foneo: Plant die gezaaid wordt, en waarvan de bladeren gebruikt worden voor de saus bij de 'to'.
- Griots: Eén van de socio-professionele groepen, waarop de bevolking de maatschappij indeelt. De griot-man maakt instrumenten (vooral trommels) die hij tijdens feesten, begravenissen en andere dorpsgelegenheden bespeelt. Hij zorgt ook voor de nieuwsverspreiding in het dorp. De griot-vrouw zingt tijdens feesten of andere dorpsaangelegenheden, zij verzorgt het haar van andere vrouwen en soms maakt ze ook de potten voor het dorp.
- Karitéboom: In het wild voorkomende boom, waarvan de vruchten (karité) worden verzameld.
- Karitéboter: Vet dat uit 'kariténoten' gewonnen kan worden.
- Kariténoot: Noot die in het vruchtvlees van de 'karité' voorkomt.
- Mannengroep: Groep mannen met een gezamenlijke activiteit, opgestart door O.R.D. vanuit de overheid.
- Namanti: Klein eetbaar hapje, gemaakt van gemalen pinda's, peper en gierstemeel.
- Maraboet: Religieus leider in de islam.
- Oseille: Een soort zuring, waarvan de bladeren gebruikt worden voor de saus.
- O.R.D (Organismes Regionaux de developpement): Ondersteunt de mannen- en vrouwengroepen. De O.R.D. geeft landbouwvoorlichting en verstrekt kredieten.
- Pagne: Rechthoekige katoenen lap, die dient als rok voor de vrouwen, om een kind mee op de rug te dragen en om andere kledingstukken van te laten maken.
- Service: Afdeling van het projekt.
- Service animation: Voorlichtingsafdeling van het projekt.
- Soumbala: Gefermenteerde zaden van de 'néreboom', die als smaakstof worden gebruikt. Ze bevatten veel eiwit.
- To: Hoofdgerecht, stevige brei van gierstemeel. Dit wordt gegeten met een groentesaus.
- Vrouwengroep: Groep van vrouwen die een gemeenschappelijke activiteit hebben, opgestart door O.R.D.. De meeste vrouwengroepen krijgen geen begeleiding meer vanuit de O.R.D.

LITERATUURLIJST

- Baartjes, T. D., Urasa P.C., Guidelines for incomegenerating projects for rural women: with special emphasis on marketing aspects, in Food and nutrition for community health and development, 19??.
- Berg, van den, R.B., Bregman, J., Water, levensbehoefte of machtsmiddel, een stage bij een drinkwaterkooperatie in Bolivia, L.U., Wageningen, 1990.
- Bilaterale ontwikkelingssamenwerking Nederland-Burkina Faso, Dorpsvoorziening Project Volta Noire 1980-1986. Eindrapport Projectfase 1 en 2, Den Haag, 1987.
- Butijn, C. Aangepaste technologie en Huishoudens in ontwikkelingslanden, Landbouw Universiteit Wageningen, 1990.
- Carr, M., blacksmith, baker, roofing-sheet maker, employment for rural women in developing countries, London, I.T. Publication, 1984.
- Carr, M., Technologies for Rural Women: Impact and Dissemination, Ed. Ahmed, ILO, 1985.
- Devereux, S., A manual of credit and savings for the poor of developing countries, in Development Guidelines 1, Oxford, 1987.
- Hardon-Baars, Habitatbeleid, vrouwen en ontwikkelingssamenwerking, in Tijdschrift voor de huishoudkunde vol. 9 nr. 5, 1988.
- Hardon-Baars, Household system perspective to agricultural research and development: a missing link, in Proceedings of the Inaugural Planning Workshop on the User's Perspective with agricultural research and development, Philipinians, 1990.
- ILO, Technological change, basic needs and the conditions of rural women, Geneva, 1984.
- International Women's Tribune Centre, The technologies and tools book: a guide to technologies women are using world wide, I.T. Publication, 1986.
- Jiggins, Women and seasonality: coping with crisis and calamity, in IDS Bulletin, vol 17 nr 3, Sussex, 1987.
- Klaver, D. C., Geld rolt: een verkennend onderzoek ten behoeve van het verbeteren van spaarsystemen voor drinkwaterpompen in Burkina Faso, Landbouw Universiteit Wageningen, 1989.
- Kok, de, M., Une evaluation sur le fonctionnement des pompes a eau et leurs comités, dans trois villages en Burkina Faso, L.U. Wageningen, 1991.
- Kruijer, G. J., Bevrijdingwetenschap, een partijdige visie op de Derde Wereld, Boom, Meppel, 1983.
- Lund, S., Efficiency or Empowerment, a meta-theoretical analysis of the concept of participation, in The Language of Development Studies, Development Studies Group, Denmark, 1990.
- Meillassoux, C., Femmes, greniers et capitaux, Maspero F., Parijs, 1977.
- Messer, E., The household focus in nutritional anthropology: an overview, in Food and Nutrition Bulletin, vol 5 nr 4, 1983.
- Nationaal Advies Raad voor ontwikkelingssamenwerking, Advies Informele Bedrijvigheid, 1989.

- Poats, S., Working together, gender analysis in agriculture, Kumarian Press, USA, 1989.
- Presivelou, college Huishouden als sociaal-ekonomisch systeem niet westers, L.U. Wageningen, mei 1991.
- Rookhuizen, Vrouwen van Rana, de behoeften en mogelijkheden van vrouwen in een Mossidorp in boven-Volta, Leiden, 1984.
- Safilos-Rothschild, O., Farming System and Gender Issues: Implications for Agricultural Training and Projects; Ministry of Agriculture and Fisheries of the Netherlands and the Intern Agricultural Centre, in Gender Issues in Agriculture, Reader, Landbouwniversiteit, Wageningen, 1989.
- UNECA, Traditional palmoil processing, women's role and the application of appropriate technologies, UNECA (ST/ECA/ATRCW/82/02), 1983.
- Wijk-Sijbesma, C., What price water? User participation in paying for community-based watersupply, Occasional Paper Series IRC, Den Haag, 1987.
- Wilk, R., the Household Economy, reconsidering the domestic mode of production, Westview Press, 1989.

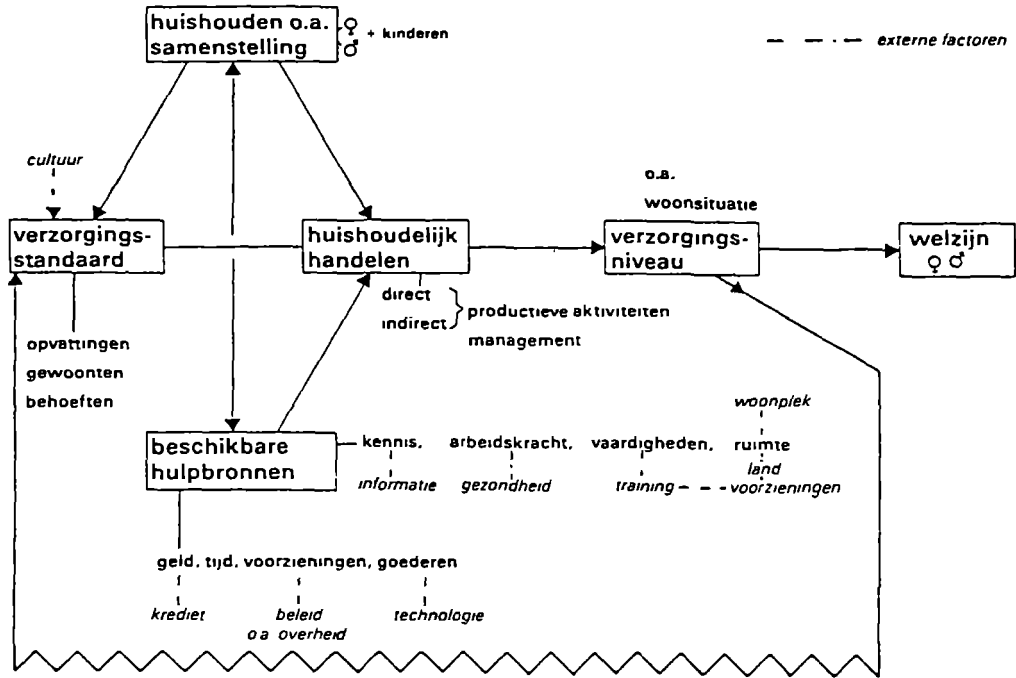
BIJLAGE 1 BOTTUM-UP EN TOP-DOWN STRATEGIE BINNEN HET PARTICIPATIEMODEL
(BRON LUND, 1990)

	TOP-DOWN	BOTTUM-UP
<i>Strategy:</i>	<i>State building through top-down partnership with local population/civil society/the poor ("inclusive reaching down")</i>	<i>Alternative development defined by local popular movements and organisations ("integrative reaching up")</i>
<i>Normative assumptions:</i>	The poor masses <i>ought</i> to have satisfied their basic needs (as they are defined by the State).	The poor masses <i>ought</i> to get the kind of development decided by themselves.
<i>Deductive assumptions:</i>	This presupposes their participation in the public development programmes. Therefore they must be made capable of participating more.	This presupposes an actively formulating and organizing population having the ability and the rights to express their demands.
<i>Causal theoretical assumptions:</i>	<p>1. "Development goals can be reached harmoniously and conflicts between social groups be resolved through some kind of local democracy. Therefore people's participation is possible".</p> <p>2. "People's participation has a positive effect on development".</p> <p>3. "People's participation is an effective means to mobilise local (human and material) resources with the purpose of implementing (certain) development programmes</p> <p>4. "Lack of participation is an expression of the population's inability to participate": lack of education, lack of funds and resources, low level of organization).</p> <p>Or it is an expression of the programme design being inappropriately adapted to the needs of the target group, i.e. inappropriate planning and implementing procedures, or inappropriate technology.</p>	<p>1. "Development goals can be reached harmoniously and conflicts between social groups be resolved through some kind of local democracy. Therefore people's participation is possible."</p> <p>2. Development is positive when there is "people's participation</p> <p>3. "Empowerment of the masses is a necessary means to achieve people's participation, as no government will spend any resources on development and welfare decided by the masses unless these masses have the power to force the government."</p> <p>4. "Lack of popular participation in development programmes is an expression of <i>disagreement or resistance</i> (internally amongst members of the local community or externally against the central government or the people in power).</p> <p>Or it is an expression of the existence of social structures excluding the masses from participating "</p>
<i>Causal theoretical assumptions:</i>	<i>(Operational barriers to participation).</i> Thus, it is a technical, educational, administrative, or financial inadequacy needing to be corrected	<i>(Structural barriers to participation).</i> Thus, it is a social conflict to be resolved through a compromise on conflicting policies and/or removal of the "departicipatory" social structures (political reforms).

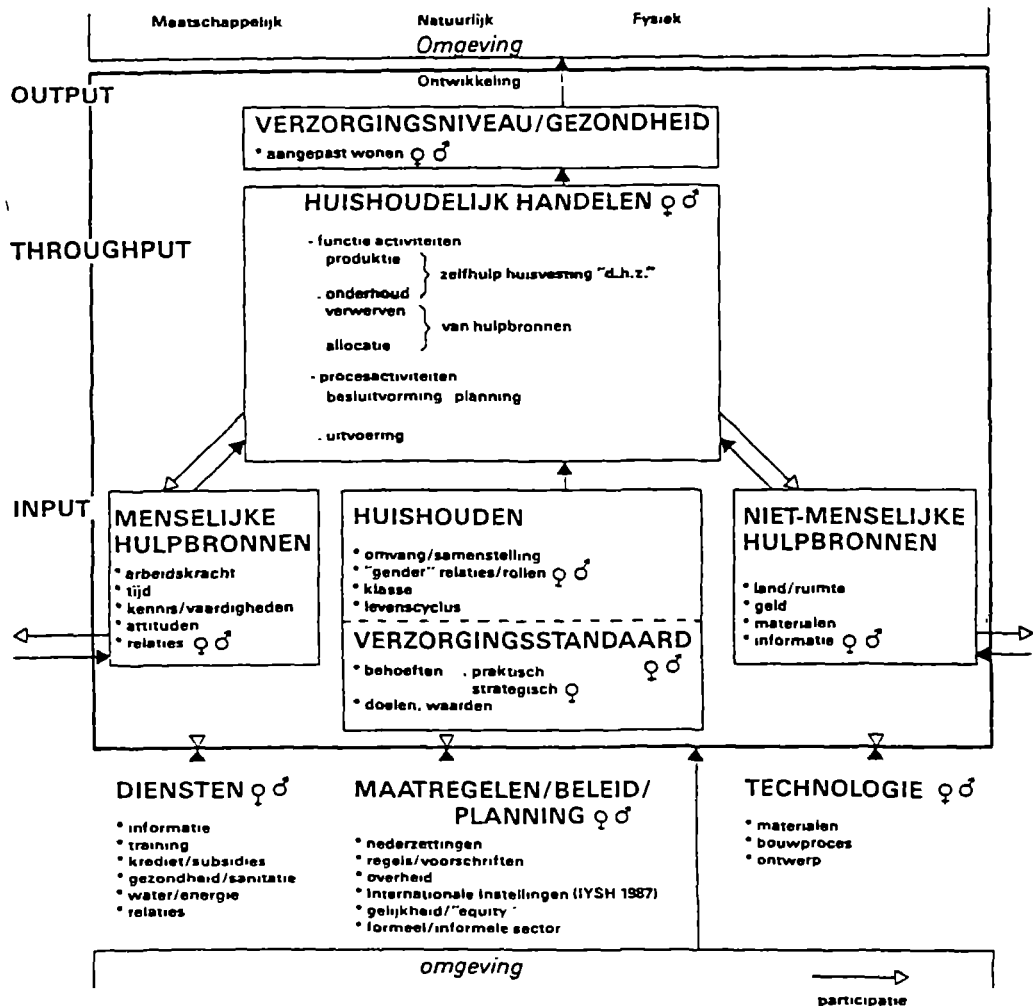

BIJLAGE 2 HUISHOUDKUNDIG MODEL (BRON HARDON, 1988)

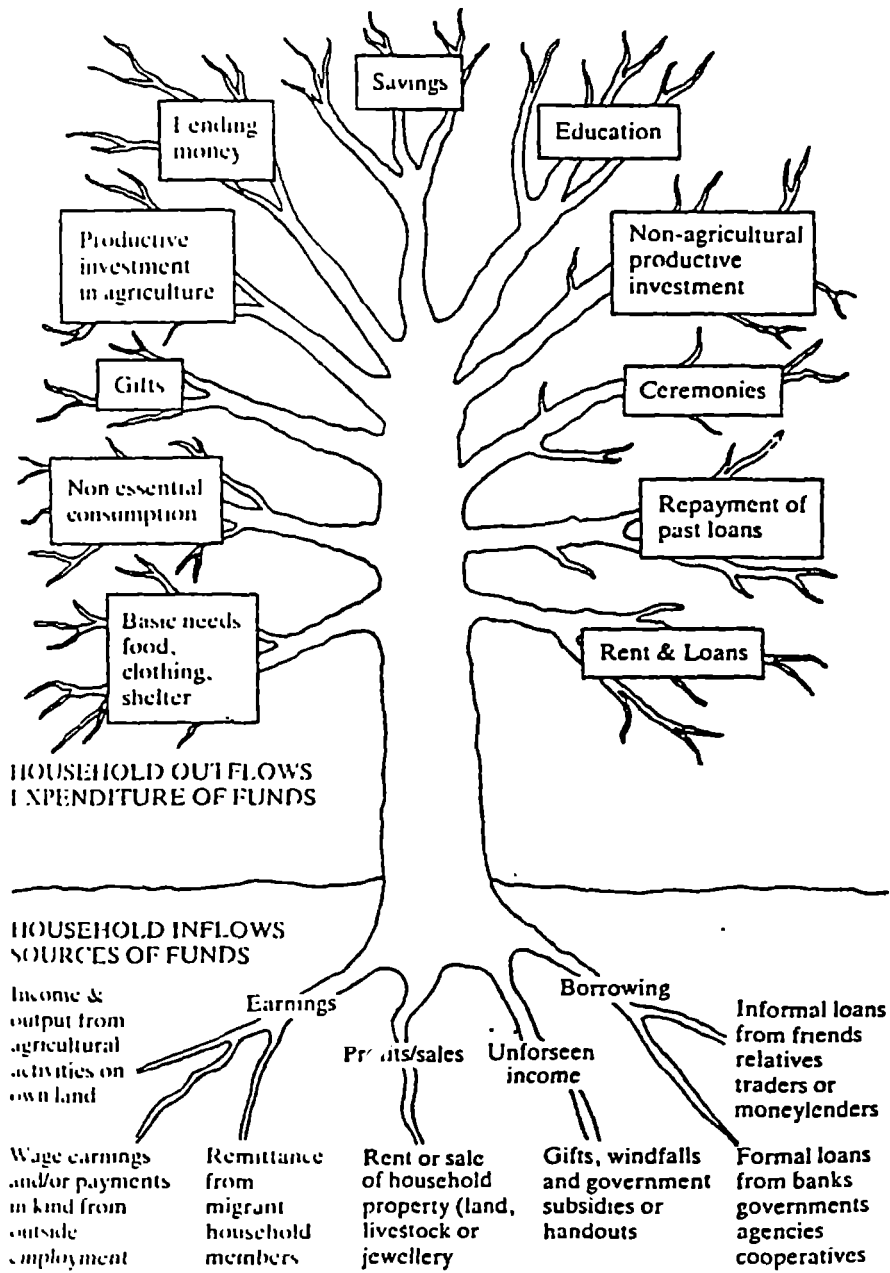

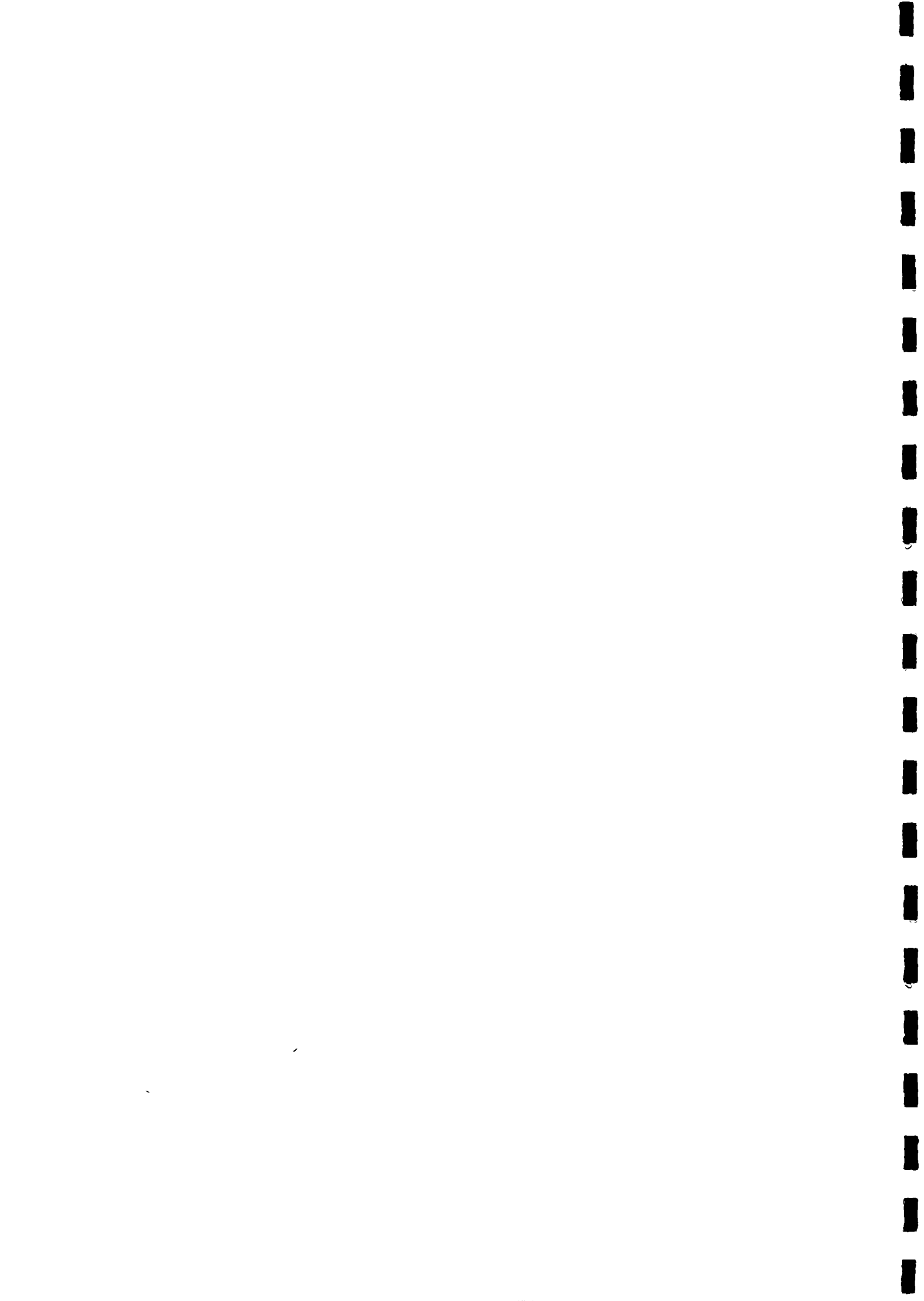
BIJLAGE 3 ANALYTISCH KADER VAN DE HUISHOUDKUNDE (BRON HARDON, 1988)

BIJLAGE 4 HUISHOUDENSEKONOMIE ALS BOOM (BRON DEVEREUX, 1987)

BIJLAGE 5 CHECKLIST VOOR INKOMENSGENERERENDE AKTIVITEITEN (BRON CARR, 1984)

A. Grondstoffen

- 1 Zijn deze voldoende te verkrijgen op het gewenste tijdstip
- 2 Wie heeft controle over de grondstoffen-voorraden
- 3 Kan de beschikbare hoeveelheid eenvoudig vergroot worden i.v.m. een grotere vraag?
- 4 Zijn er verdere projecten nodig om het aanbod te vergroten
- 5 Wordt prijs en kwaliteit beïnvloed door andere gebruiksmogelijkheden van de grondstoffen
- 6 Zijn vervangende grondstoffen beschikbaar?

B. Afzetmarkt, kwaliteitscontrole

- 1 Is er een positieve uitkomst van een vraagingsstudie?
- 2 Is de kwaliteit van het product voldoende?
- 3 Is afzet zonder uitbuiting door handelaars en tussenoerersonen mogelijk?
- 4 Welke markten zijn toegankelijk voor welk product met welke eisen aan kwaliteit, uiterlijk, verpakking etc.

C. Commerciële Opzet

- 1 Afzetsysteem opzetten of gebruik maken van bestaand systeem
- 2 Voor nieuwe producten zo nodig patent aanvragen

D. Kredieten

- 1 Welk soort en bedrag aan krediet heeft een vrouwenproces voor het project nodig
- 2 Kan dit via normale kanalen of moeten er andere geschieden worden
- 3 Op welke condities moeten leningen verstrekt worden
- 4 Welke soort begeleiding van het project is nodig om de kans op succes te vergroten

E. Organisatie Opzet

Welke soort opzet is het beste: individueel per huishouding/informele groepen/formeel groepen of coöperatie/verstreelde werkplaatsjes. Voor- en nadelen bepalen, rekeninghoudend met plaatselijke omstandigheden zoals bereidheid vrouwen tot samenwerking, wettelijke mogelijkheden

F. Technologie

- 1 Nieuwe technologieën worden beter geaccepteerd als ze meer overeenkomst vertonen met bekende technologieën en geen grote veranderingen eisen in sociale gewoonten, vaardigheden en voorkeuren van de gebruikers
- 2 Nieuwe technieken moeten na studie van de plaatselijke technieken ontwikkeld worden en hier zoveel mogelijk op inhaken
- 3 Tijdens de ontwikkeling dienen de toekomstige vrouwelijke gebruikers geraadpleegd te worden
- 4 Hoe bereiken deze technieken de doelgroep

G. Training, begeleiding

- 1 Welke typen training voor het verwerven van vaardigheden en voor het opzetten van een bedrijf zijn er
- 2 Kunnen alle vrouwen of maar enkelen deze training krijgen
- 3 Wie kiest die enkelen, de vrouwen of de trainers
- 4 Is terugvallen op het trainingscentrum bij problemen mogelijk
- 5 Zijn vrouwelijke ontwikkelingswerkers noodzakelijk en zo ja, beschikbaar
- 6 Kan de training in het dorp plaatsvinden of elders
- 7 Zo niet, kunnen de vrouwen enige tijd van huis

H. Beschikbare tijd

- 1 Hebben vrouwen voldoende tijd beschikbaar om volledig aan het project mee te doen
- 2 Moeten er eerst tijdsbesparende projecten gedaan worden
- 3 Moeten de vrouwen eerst geld verdienen om tijdsbesparende technieken te verwerven voordat ze aan het project kunnen gaan deelnemen

I. Sociaal-culturele factoren

- 1 Is er weerstand van de zijde van echtgenoten of gemeenschap te verwachten
- 2 Is deze weerstand te overwinnen en hoe, of is deze weerstand onoverkomelijk i.v.m. tradities

J. Is project bedrijfs-economisch verantwoord

- 1 Opzet aan normale economische parameters toetsen
- 2 Is het winstgevend? Wat is optimale opzet/grootte
- 3 Functioneert het met part-time arbeiders

K. Zelfstandigheid

- 1 Kan het project na de beginfase zelfstandig functioneren of blijft het afhankelijk van begeleiding van ontwikkelings-organisaties
- 2 Hoe kan zelfstandigheid bevorderd worden

L. Samenhang tussen projecten

- 1 Kan het project samen met andere projecten een volledig fabricage-proces, inclusief grondstoffen, verzorgen
- 2 Welke aansluitende projecten zijn mogelijk
- 3 Kunnen door andere projecten problemen met grondstoffenvoorziening weggenomen worden
- 4 Is het mogelijk geslaagde projecten in andere dorpen te herhalen

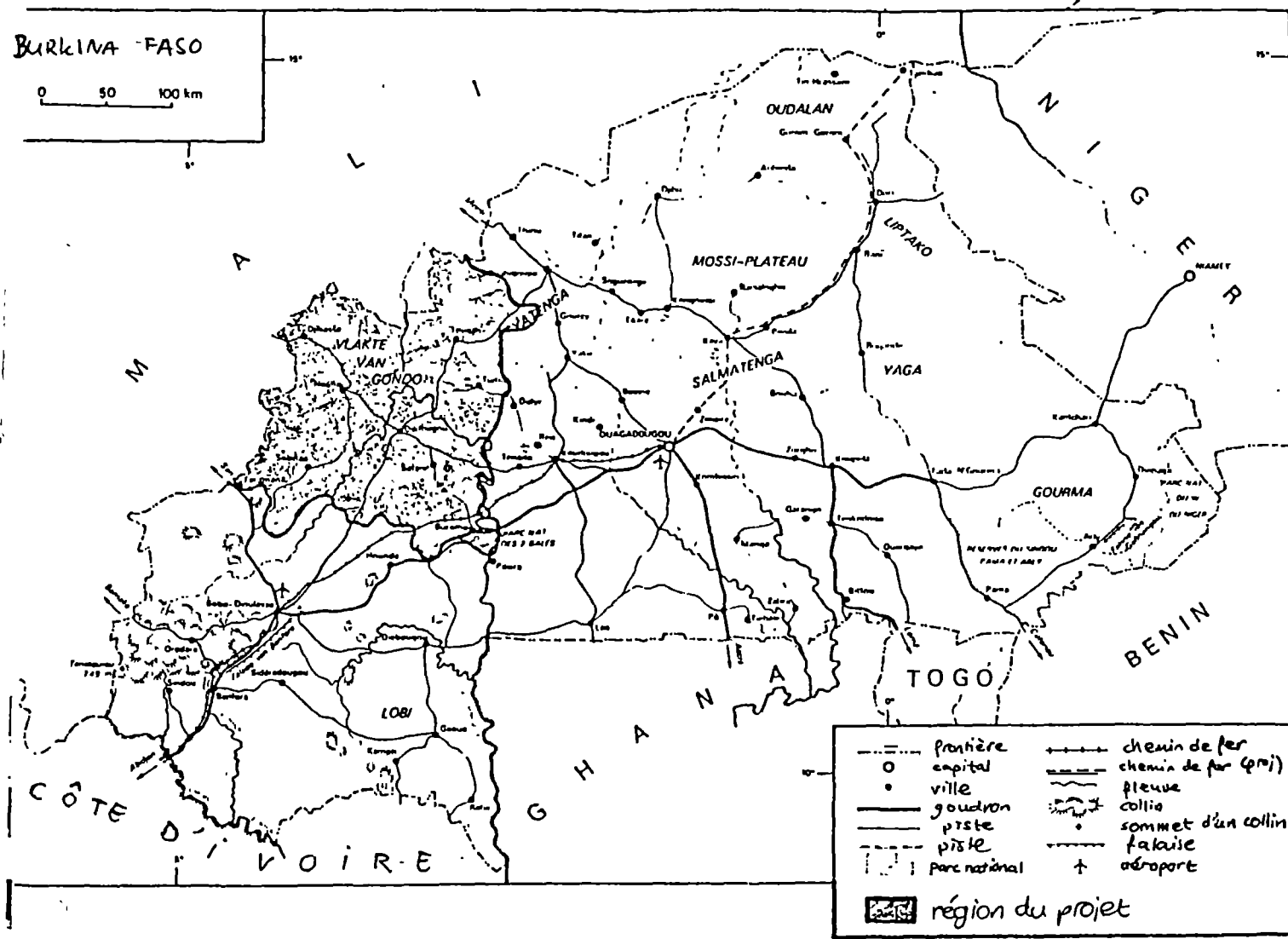
M. Regeringspolitiek

- 1 Wordt project mogelijkzwerijs gescheed door ontwikkelingen in de nationale politiek zoals: planning van de bouw van een groot-schaalige fabriek voor hetzelfde product, het uitvaardigen van import-restricties voor grondstoffen etc.
- 2 Kan er gebruik gemaakt worden van bestaande steun-maatregelen voor de ontwikkeling van industrie op het betreffende land

N. Macro-economische aspecten

- 1 Zijn er voldoende afzetmogelijkheden, ook bij grotere productie, zonder meer werkloosheid te veroorzaken
- 2 Zijn de voordelen voor de deelnemers groter dan de nadelen voor andere plattelands-vrouwen
- 3 Zijn er veranderingen in de prijzen van bijvoorbeeld grondstoffen en energie te verwachten, die prognoses beïnvloeden
- 4 Hoe inkomens-elastisch is de vraag naar het product
- 5 Hoe groot is het risico dat, als het project geslaagd is, de mannen het overnemen

BIJLAGE 6 KAART VAN BURKINA FASO EN HET PROJECTGEBIED
 (BRON DE KOK, 1991)

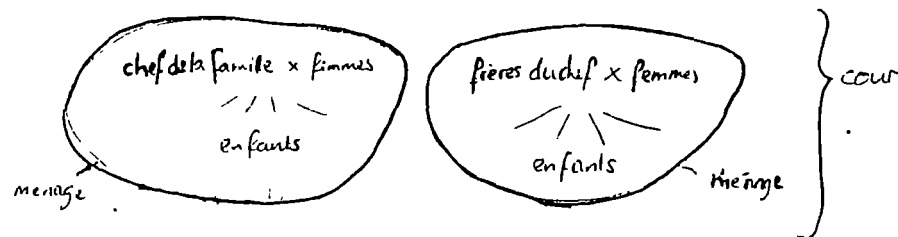

ENTRETIEN AVEC LE CHEF DE LA FAMILLE

1)-Presentation

2) DESCRIPTION DE LA COUR

- Est-ce que vous êtes marié? Avec qui, combien de femmes avez vous?
- Vous avez combien d'enfants?
- Quels de vos enfants habitent dans la cour? (seulement vos fils ou aussi vos filles)
- Combien d'enfants ont vos enfants?
- Tous de vos petits-enfants habitent dans la cour?
- Quel âge avez-vous? *il y a des frères qui habitent dans la cour aussi*

3) CULTURE VIVIERIERE

- × Qu'est-ce que la famille mange chaque jour, qu'est-ce que c'est la nourriture de base?
- Ca c'est préparée de quelle plante, céréale? (mil, etc)
- cette culture vivrière est cultivée par qui?
- chaque père (chef de ménage) a un champ pour lui-même pour cultiver cette culture vivrière?
- ou, y a-t-il des champs communs - (pour la cour? - (pour le village?)
- qui travaille dans ces champs pour cette culture?
- quelles activités sont faites par qui:
  - *labourer la terre
  - *semer
  - *sarcler
  - *recueillir
- dans quelle saison ces activités sont faites, quels mois?
  - *quand on laboure la terre, ça prend combien de temps?
  - *quand on sème, ça prend combien de temps?
  - *quand on fait le sarclage, ça prend combien de temps?
  - *quand on doit recueillir, ça prend combien de temps?
- si il y a un champ commun (pour la cour ou pour le village entier), ou est-ce que la répartition du récolte est fait?
- Qui décide comment la répartition est fait?
- Le récolte est réparti entre les ménages (père, ses femmes

et ses enfants) ou entre les cours du villages (la grande famille)?
- ' a-t-il un entrepôt par ménage (par chaque ménage un autre entrepôt) ou un entrepôt pour la cour entière?

4) AUTRE CULTIVATION POUR LES REPAS

- A côté du ..... (nourriture de base), quelle autre nourriture mange la famille?
- Quels autres plantes/végétaux sont cultivés pour manger ou boire (arachides, légumes, plantes pour la sauge)?
- la production de ces plantes .... c'est la responsabilité de qui?
- comment est la culture de ces plantes organisée?
  - *y a-t-il un champ par ménage (père, femmes, enfants)
  - *y a-t-il un champ par cour (la grande famille)
  - *y a-t-il un champ commun pour quelques cours ou pour le village entier?
- la culture de ces plantes est faite dans quelle saison ou dans quels mois?
- combien de temps par jour on doit travailler pour cette culture?

5) COLLECTION D'AUTRES CHOSES POUR LES REPAS

- est-ce que on cherche aussi d'autres choses de la brousse pour manger (des petits feuilles, des baies)?
- qui fait ça?
- ça c'est fait durant l'année entière?

6) TACHES DE MENAGE

- qui est responsable pour la transformation des plantes (piler, etc) et la préparation des repas de la famille?
- on prépare des repas pour la cour entière, ou par ménage (père, ses femmes et ses enfants)?
- si les femmes préparent les repas pour la cour entière, on le fait ensemble ou à tour de rôle?
- quels autres tâches de ménage existe? (collecter du bois, de l'eau, soins des enfants, soin de la santé, nettoyer la maison et la cour, réparer les maisons)?
- qui a la responsabilité de ces tâches? (des femmes, des hommes, des enfants, des jeunes ou des vieux)
- comment sont ces tâches organisés, le fait-on seule pour son propre ménage, ou par la cour entière?
- si on le fait pour la cour, les femmes le fait ensemble ou à tour de rôle?
- ces tâches prennent combien de temps par jour? (y a-t-il des différences entre les saisons)

7) LA CULTIVATION POUR LA VENTE

- Les villageois cultivent aussi de la culture pour la vente?
- Quelle culture, quels plantes?
- Qui est occupé avec cette cultivation?
- Comment est la cultivation organisée, y a-t-il des champs communs, ou tous les ménages ont un champ à part? On travaille seule ou ensemble?
- Combien de temps dépensent les villageois pour la cultivation, par jour?
- Quelles ressources sont nécessaire pour la cultivation, par exemple des semailles, de l'eau, du engrais chimique, beaucoup de temps?
- Y a-t-il des problèmes avec la cultivation, par exemple un manque de l'eau, manque de l'argent pour acheter des semailles, etc?
- Ou est-ce que on peut vendre les produits?
- Quand il y a des champs à part pour chaque ménage; combien d'argent un ménage peut gagner avec la vente de ces plantes?
- Quand la cultivation est fait dans un champ commun; comment est la vente organisée; on vend les produits ensemble et répartie ensuite l'argent, ou la récolte est réparti d'abord et chaque ménage vend sa partie lui-même?
- Combien d'argent peut un ménage gagner avec la vente?
- Ou, y a-t-il un (pot) pour la cour entière ou pour le village entier?
- Y a-t-il d'autres plantes qui sont cultivés pour la vente?

8) AUTRES ACTIVITES ECONOMIQUES

- Y a-t-il d'autres activités économiques qui sont faites par villageois pour gagner de l'argent? Quelles activités?
- pour toutes les activités:
  - *qui réalise cette activité?
  - *cette activités sont faites par des villageois individuels ou en groupe? Quel groupe?
  - *cette activité prend combien de temps?
  - *quels autres ressources sont nécessaire pour réaliser cette activité (par exemple du bois, de l'eau, de l'argent, d'autres matériaux, du temps, du savoir)?
  - *qui a le contrôle sur ces ressources, les hommes ou les femmes, le chef de famille, etc?
  - *pour faire cette activité, y a-t-il des difficultés, des problèmes, par exemple manque de l'eau, manque du temps?
  - *y a-t-il un marché pour la vente des produits?
  - *combien est-ce que on peut gagner avec la vente par jour de marché, par famille, par groupe?
  - *quand l'activité est faite dan un groupe(ment), comment est fait la vente, comment est l'argent de la vente réparti entre des membres du groupe(ment)?
  - *y a-t-il d'autres activités économiques?
- Est-ce qu'il y a d'autres groupements qui n'est pas encore nommé par vous?
- Quel groupement, quelles activités sont fait par ce groupement?

- Qui sont les membres de ce groupement?
- Les membres doivent payer de la contribution au groupement?
- Quand le groupement fait des activités pour gagner de l'argent, y a-t-il une caisse du groupement ou est-ce que l'argent est divisé entre les membres?

9) FINANCES

- Quelles sont les plus grandes dépenses pour un ménage?
- Tous les ménages ont son propre gestion de l'argent?
- Si il y a un commun (pot) pour la cour entière, qui a le gestion de cet argent?
- comment est fait la répartition de cet argent entre les ménages, tous les ménages obtiennent une partie aussi grande, ~~ou chaque ménage peut obtenir~~ ? zoveel als ze nodig hebben.
- Qu'est-ce que on fait quand on doit payer un grande somme d'argent, mais on n'a pas assez d'argent à ce moment?
- y a-t-il peut-être de temps en temps un petit surplus de l'argent?
- qu'est-ce que on fait avec cet argent? Est-ce qu'on épargne de l'argent aussi?

11) COTISATION

- Qui est-ce que doit payer la cotisation de l'eau?
- Combien est-ce que on doit payer? (par mois, par personne)?
- Cette somme d'argent c'est une grande somme, comparée avec d'autres dépenses du ménage?
- C'est toujours possible de payer la cotisation de l'eau, il n'y a jamais de problèmes avec ça?

12) LA POMPE

- Pour quelles activités, qui sont faites par les villageois, on a besoin de l'eau?
- Est-ce qu'on utilise beaucoup de l'eau dans le ménage, pour ces activités?
- Qui utilise la pompe le plus souvent?
- Qu'est-ce qu'il se passe quand la pompe est en panne? Ca donne de grandes problèmes pour le ménage?
- Qui doit payer la réparation?
- Quand la pompe est gravement en panne, et il n'y a pas assez d'argent pour payer la réparation, quelles sont les conséquences pour le ménage? Quand on ne peut plus utiliser la pompe pour un certain temps? Ca c'est grave pour le ménage?
- Qu'est-ce qu'on pourrait faire pour éviter ça?
- Qu'est-ce que vous pensez? Est-ce que les villageois pourraient dépenser plus d'argent pour la cotisation de l'eau pour épargner plus d'argent pour la caisse de l'eau pour ces défauts très graves, ou ce n'est pas possible?
- Ou, est-ce que vous pensez que c'est possible de mettre en marche de petites activités économiques pour gagner plus

d'argent pour la caisse de la pompe? (on peut par exemple utiliser l'argent de la caisse de la pompe pour mettre en marche une activité économique, avec le but d'augmenter la caisse de l'eau).

- Autre exemple: le CPE pourrait prêter une partie de la caisse et demander l'intérêt pour ce prêt, ou le CPE pourrait investir dans une certaine activité des villageois avec peut-être de l'aide financière de en dehors du village, ou le CPE pourrait donner une partie dans la caisse commune pour commencer un petit projet pour le village.

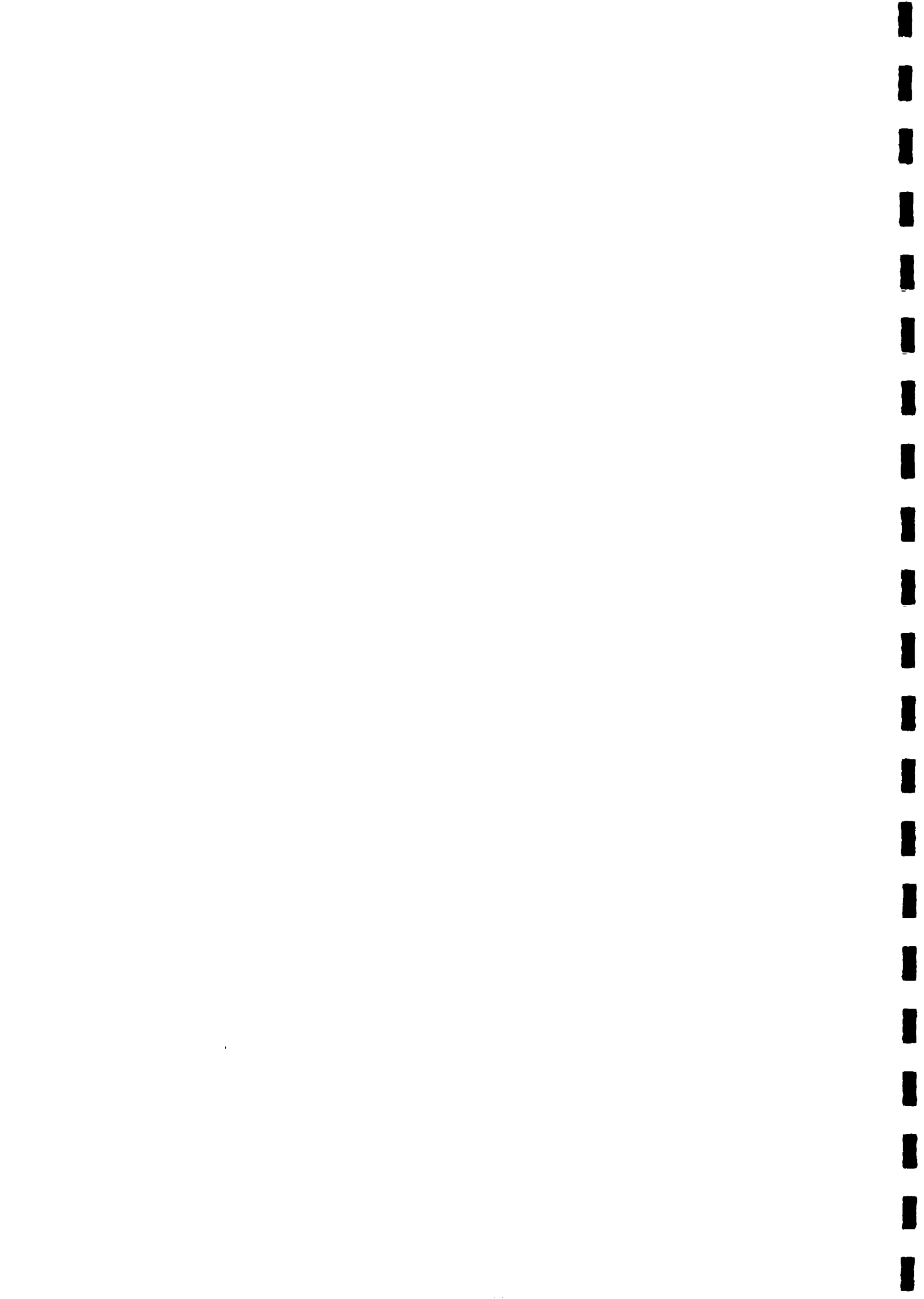
13) QUEL GROUPE

- Y a-t-il un groupe de villageois dans le village qui est indiqué pour réaliser cette petite activité économique?
- Quel groupe de villageois serait indiqué pour réaliser cette petite activité économique, selon vous?
- Ce groupe a encore temps disponible pour commencer un autre activité économique?

14) QUELLE ACTIVITE ECONOMIQUE

- quelles petites activités économiques pourraient être mises en marche pour augmenter l'argent de la caisse, selon vous?
- Ou, quelle activité économique, qui est déjà faite par les villageois, peut être étendue?
- Qu'est-ce qu'est nécessaire pour faire cela (de l'eau, du temps, de l'argent, des matériaux, de nouvelles techniques, etc)?
- Y a-t-il un marché pour les produits?
- combien est-ce que on peut gagner avec cette activité?

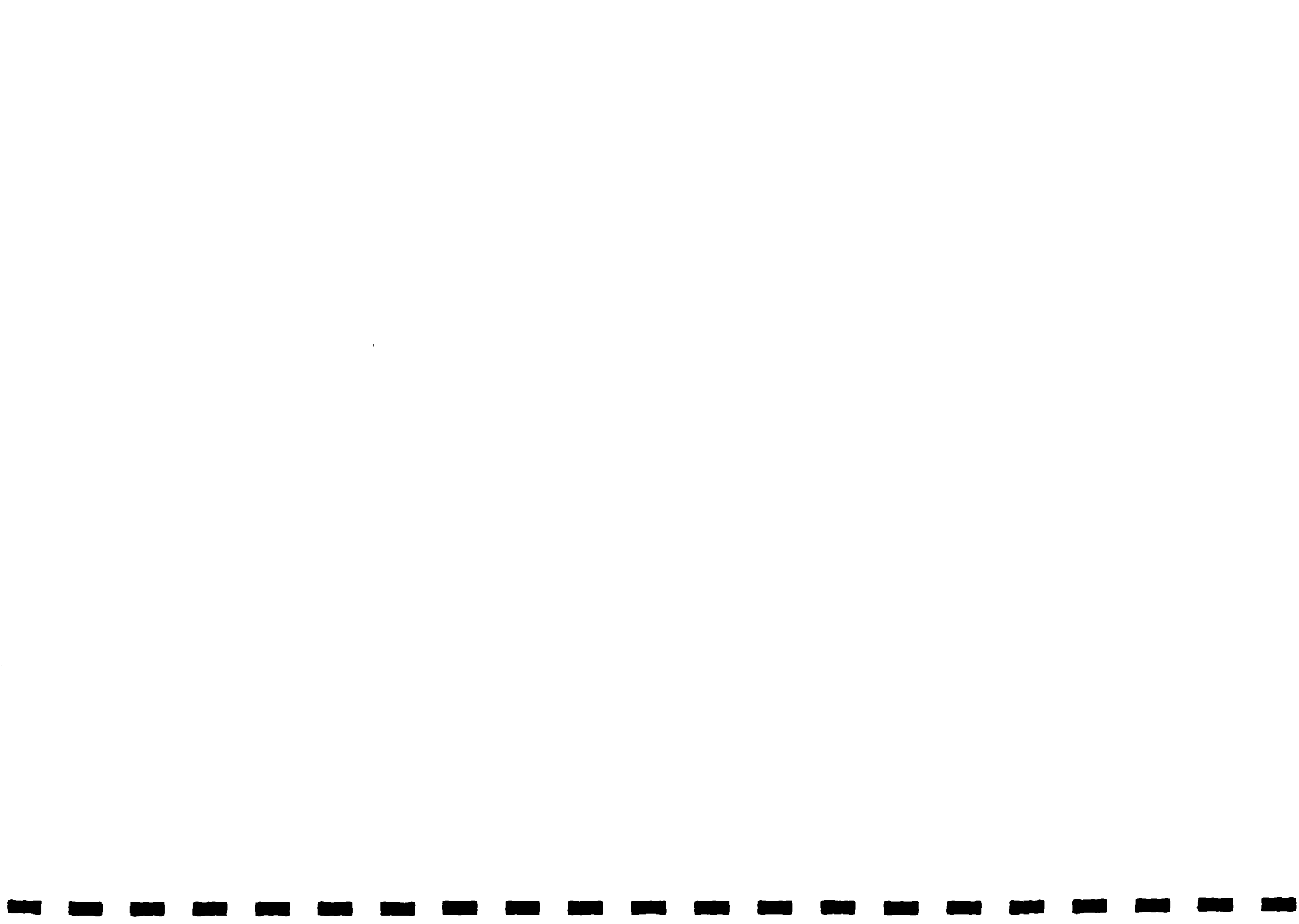
MERCI BEAUCOUP

BIJLAGE 9 EVALUATIE VAN POMPKOMITE'S VAN HET PROJEKT (BRON KLAVER, 1989)

GRILLE DIAGNOSTIC des COMITE'S DE POINT D'EAU

- I point d'eau
    - 0 jamais de contrôle et d'entretien
    - 1 graissage
    - 2 contrôle de fuite
    - 3 pompe bien entretenu

  - II hygiène
    - 0 aucune mesure d'hygiène
    - 1 canal et abreuvoir propre
    - 2 puits perdu + gravillonnage
    - 3 alentours bien entretenus

  - III cotisations
    - 0 pas de cotisations
    - 1 cotisations partielles
    - 2 cotisations entrent mais avec difficultés
    - 3 cotisations entrent sans difficultés

  - IV gestion
    - 0 cahiers non tenus ou incomplets
    - 1 cahiers tenus mais comportant des erreurs
    - 2 cahiers bien tenus et sans erreurs
    - 3 compte rendu de la situation financière

  - V comité
    - 0 blocage, démission
    - 1 comité existant mais mauvais fonctionnement
    - 2 tâches exécutées mais cumul de fonction
    - 3 tâches exécutées et bien réparties

  - VI réunion de comité
    - 0 jamais de réunion
    - 1 réunion en cas de problème
    - 2 réunion pour assoir des règlements
    - 3 réunion élargie au village

  - VII activités initiées en rapport avec le P.E.
    - 0 pas d'activités initiées
    - 1 activités initiées
    - 2 activités initiées mais résultats pas satisfaisants
    - 3 activités initiées avec de bons résultats
- classement des comité's*
- 1 jusqu'à 10 inclus: zone critique
  - 2 de 11 à 15 inclus: encore des problèmes
  - 3 de 16 à 21 : en bonne voie

le président

- superviser et coordonner les activités du comité
- trancher les conflits dans le comité et entre le comité et le villageois concernant la pompe
- convoquer et présider les réunions
- ordonner les dépenses
- contrôler la caisse
- rendre compte de la vie du comité au village
- veiller sur la bonne marche du comité

le secrétaire comptable

- organiser les cotisations
- tenir les cahiers de cotisations et les cahiers de caisse
- faire les comptes rendus financiers
- faire des procès-verbal (PV) des réunions
- calculer les frais de réparation

le trésorier

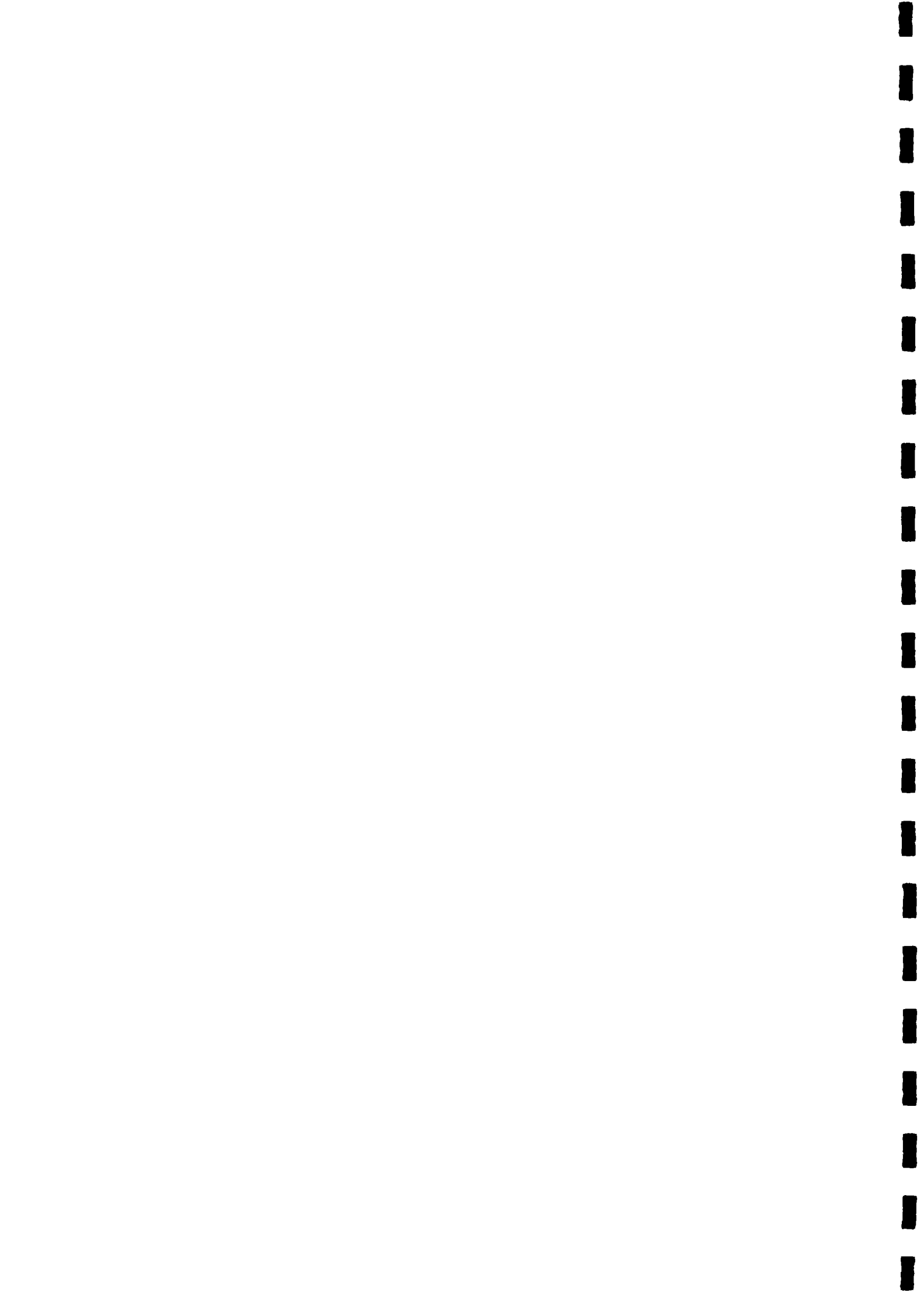
- collecter et garder l'argent
- sortir l'argent sur décisions
- classer les factures, les reçus et les bons

les mécaniciens villageois

- graisser et nettoyer la pompe
- détecter les fuites et les autres pannes
- en cas de besoin informer le comité de la nécessité d'appeler le mécanicien rural
- assister aux réparations

les surveillants

- surveiller la bonne utilisation de la pompe
- s'occuper de l'hygiène autour de la pompe

BIJLAGE 11 TABELLEN

TABEL 1 De verschillende activiteiten van de vrouwen in WAROU naar afnemende prioriteit, met de hulp van anderen.

Hulp van anderen Verschillende activiteiten naar afnemende prioriteit	Echtgenoot	Zonen	Dochters
reproductieve activiteiten	nee	nee	gedeel- telijk
productieve activiteiten op gemeenschappelijke veld	ja	ja	ja
productieve activiteiten op persoonlijke veld	nee	nee	ja
productieve activiteiten overige inkomensgenererende activiteiten	nee	nee	gedeel- telijk

TABEL 2 De verschillende activiteiten van de mannen in WAROU naar afnemende prioriteit, met de hulp van anderen.

Hulp van anderen Verschillende activiteiten naar afnemende prioriteit	echt- genotes	Zonen	Dochters
productieve activiteiten landbouw	gedeel- telijk	ja	gedeel- telijk
productieve activiteiten veeteelt	nee	ja	nee
productieve activiteiten overige inkomensgenererende activiteiten	nee	gedeel- telijk	nee
reproductieve activiteiten	nee	ja	nee

TABEL 3 De produktiecyclus van gierst door de mannen van een huishouden in WAROU, met de hulp van anderen.

Hulp van anderen Produktiecyclus van gierst door de mannen van een huishouden	Zonen	Echtge-notes	Dochters
gereed maken van het veld	ja	nee	nee
zaaien	ja	gedeelte-lijk	gedeelte-lijk
wieden	ja	nee	nee
oogsten	ja	ja	ja
transport	ja	ja	ja

TABEL 4 De verschillende gewassen worden door hoeveel van de ondervraagde mannen in WAROU verbouwt.

Soort gewas	Aantal mannen van de 15 ondervraagden	Percentage mannen
gierst	15	100
pinda's	15	100
bonen	10	67
maïs	4	30
'oseille'	4	30
'foneo'	1	7
kleine erwten	2	14

TABEL 5 De ondervraagde mannen in WAROU hebben hoeveel stuks van de verschillende soorten vee.

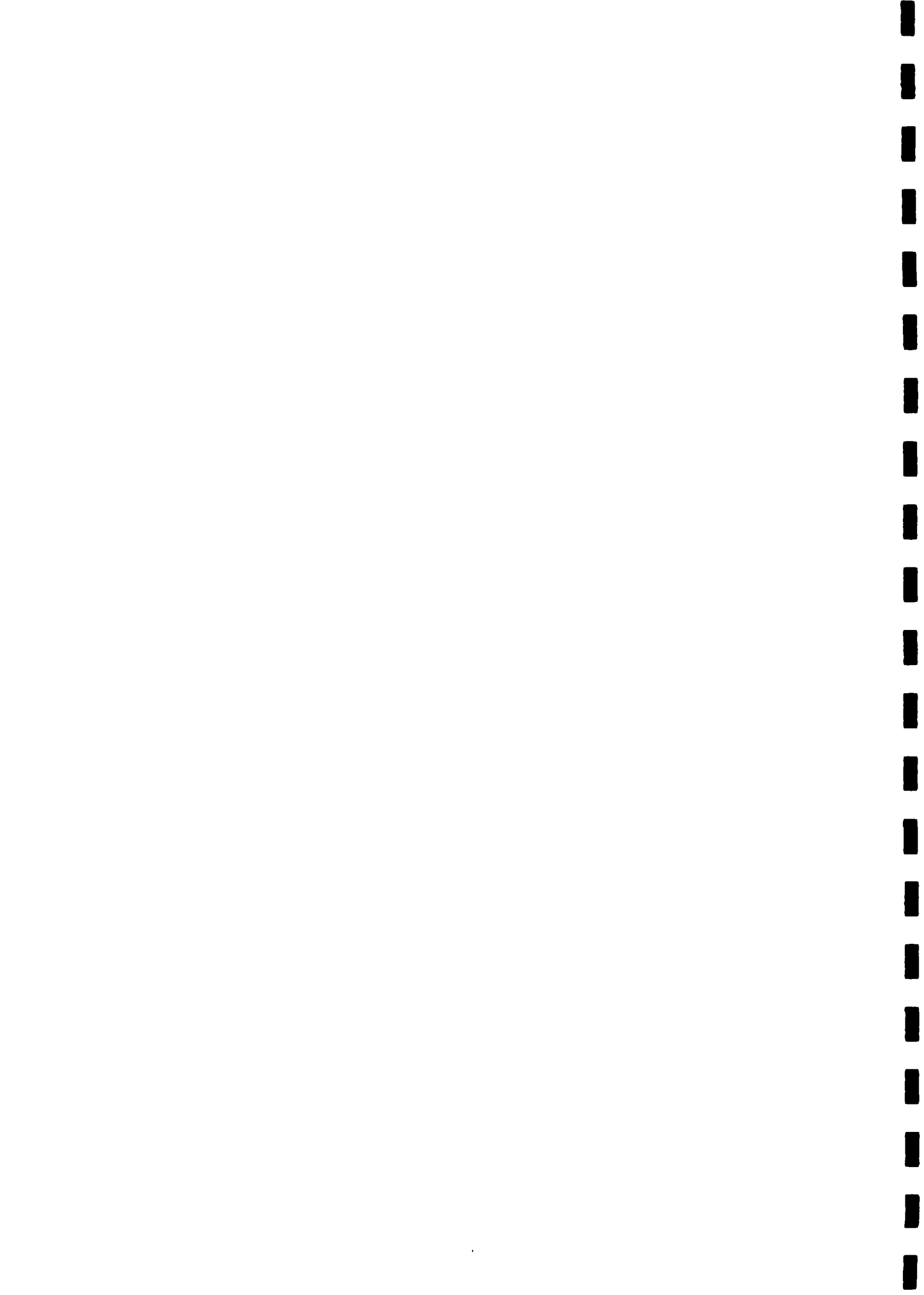
Aantal stuks vee Nr. van informant	Paarden	Koelen	ezels	Schape(n) of geiten	Kippen
1	1	30	9	80	veel
2	--	--	--	--	weinig
3	--	--	--	veel	veel
4	1	30	--	60	veel
5	--	--	--	ja	ja
6	--	--	--	5	ja
7	--	--	5	--	--
8	1	--	--	20	ja
9	1	--	--	30	veel
10	--	--	--	--	--
11	--	--	--	weinig	weinig
12	--	--	--	10	5
13	--	--	--	2	veel
14	--	--	--	10	veel
15	--	--	--	3	veel
Totale aantal van de ondervraagden	4	2	2	12	14

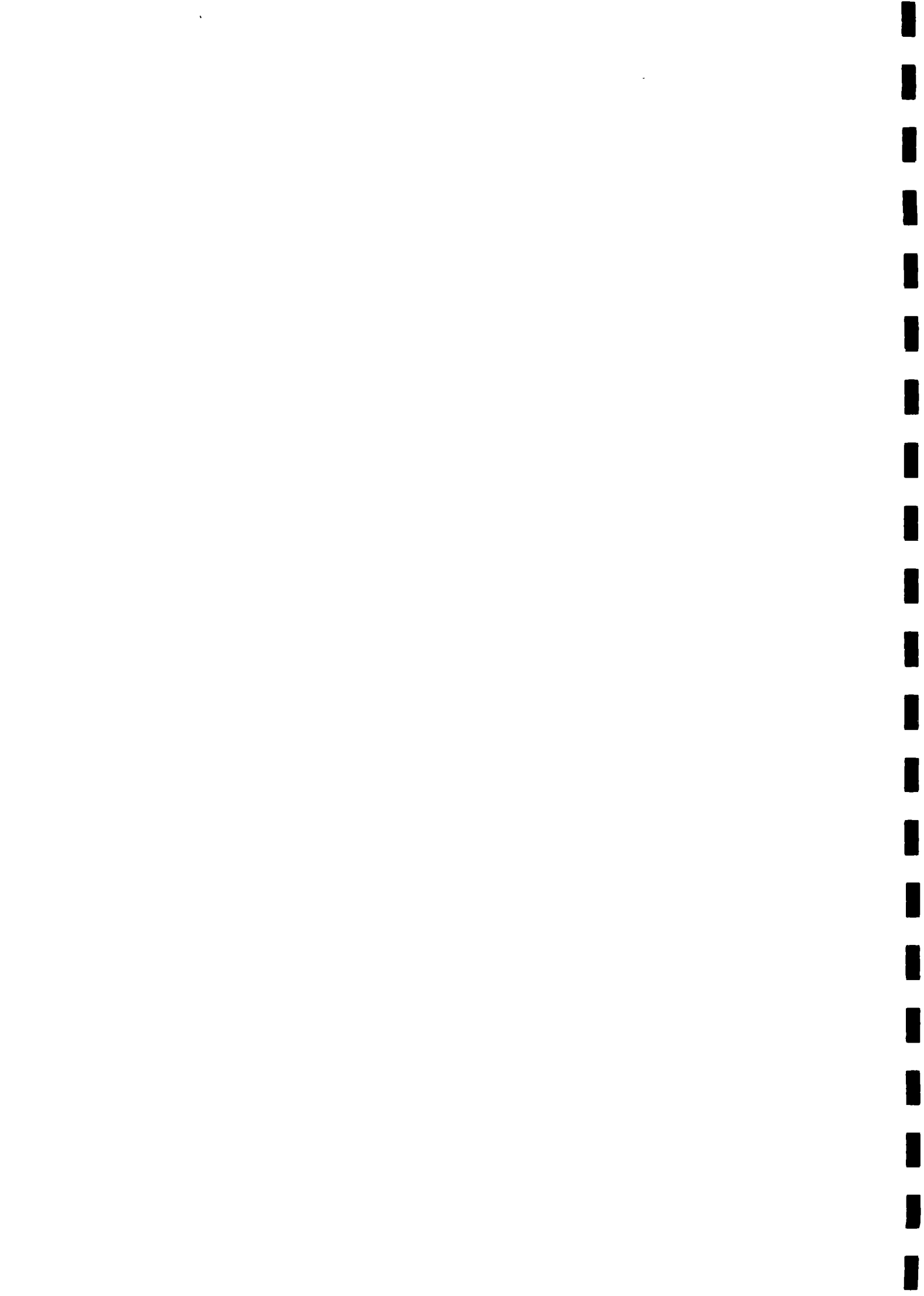
TABEL 6 De verschillende inkomensgenererende activiteiten wordt door hoeveel van de ondervraagde mannen van WAROU gedaan.

Ekonomische activiteiten	Aantal mannen van de 15 ondervraagden	Percentage aan mannen
werkzoeken en Ivoorkust én dierenhandel in WAROU	6	40%
alleen dierenhandel in WAROU	3	20%
alleen dierenhandel in Ivoorkust	3	20%
alleen werk in Ivoorkust	1	7%
alleen werk in WAROU	2	13%
In totaal	15	100%

TABEL 7 Tijdsbesteding van de vrouwen in WAROU

Aktiviteiten	Aantal uur per dag	Regelmaat
Hele jaar:		
stampen	1 - 1,5	elke dag
malen	1 - 1,5	elke dag
ontbijt bereiden	0,5 - 1	1 x per 1-3 dagen
middagmaal bereiden	1 - 1,5	1 x per 1-3 dagen
avondmaal bereiden	1 - 2	1 x per 1-3 dagen
water halen	1 - 2	elke dag
erf schoonmaken	0,5	elke dag
kleren wassen	1 - 1,5	1 x per 5 dagen
kinderen verzorgen	1	elke dag
kippen verzorgen	0,25	elke dag
Natte seizoenen:		
landbouw	6	elke dag, gedurende 5 maanden
kariténoten zoeken	1 - 2	elke dag, gedurende 3 maanden
Droge seizoenen:		
kariténoten verwerken	12	4-6 x per seizoen
spinnen	1 - 2	zo nu en dan
kleinhandel	4 - 6	zo nu en dan
hapjes bereiden en verkopen	1 - 2	zo nu en dan
houtsprokkelen	2	1 x per 3 dagen

TABEL 8 De verschillende inkomensgenererende activiteiten van de vrouwen in WAROU met het aantal vrouwen

Inkomensgenererende activiteiten	Aantal vrouwen van de 15 ondervraagden	percentage vrouwen
karitéboter maken	4	30%
spinnen voor verkoop	4	30%
spinnen voor eigen gebruik	3	20%
kleinhandel	2	14%
kippen houden	2	14%
hapjes/etenswaar maken	2	14%
verkoop gierst eigen veld	2	14%
verbouw van 'gombo'	1	7%
verstellen oude kleren	1	7%
zingen/haar invlechten	1	7%

TABEL 9 Tijdsbesteding van de mannen in WAROU

Aktiviteiten	Tijdsbesteding
Natte seizoen	
voorbereiding veld gierst	halve dagen
zaaien gierst	hele dagen (gemiddeld 10 uur/dag)
wieden gierst	hele dagen (gemiddeld 12 uur/dag)
oogsten gierst	hele dagen (gemiddeld 12 uur/dag)
zaaien pinda's en bonen	enkele dagen (2 uur/dag), tegelijk met gierstverbouw
oogsten pinda's en bonen	enkele dagen (hele dagen), in rustperiode van gierstverbouw
Droge seizoen	
fabriceren bouwstenen	enkele dagen (hele dagen)
repareren huizen	enkele dagen (hele dagen)

TABEL 10 De verschillende activiteiten van de mannen in KOKOUN naar afnemende prioriteit, met de hulp van anderen.

Hulp van anderen Verschillende activiteiten naar afnemende prioriteit	Echtgenotes	Zonen	Dochters
produktieve activiteit landbouw-gierst	gedeel-telijk	ja	gedeel-telijk
produktieve activiteit landbouw-katoen	gedeel-telijk	ja	gedeel-telijk
produktieve activiteit overige landbouw	nee	ja	nee
produktieve activiteit tuinbouw	nee	ja	nee
overige inkomensgenererende activiteiten	nee	ja	nee
reproductieve activiteiten	nee	gedeel-telijk	nee

TABEL 11 De verschillende activiteiten van de vrouwen in KOKOUN naar afnemende prioriteit, met hulp van anderen.

Hulp van anderen Verschillende activiteiten naar afnemende activiteit	Echtgenoot	Zonen	Dochters
reproductieve activiteiten	nee	nee	gedeel-telijk
produktieve activiteiten op persoonlijke veld	gedeel-telijk	gedeel-telijk	ja
produktieve activiteiten op gemeenschappelijke veld	ja	ja	ja
produktieve activiteiten inkomensgenererend	nee	nee	gedeel-telijk

TABEL 12 De produktiecyclus van gierst, met de hulp die de mannen daarbij krijgen van anderen in KOKOUN.

Hulp Produktie- cyclus van gierst	Zonen	Echt-genotes	Dochters	Andere mannen van de wijk
gereedmaken van het veld	ja	nee	nee	nee
zaaien	ja	nee	nee	nee
wieden	ja	nee	nee	soms
maken van dijkjes	ja	nee	nee	ja
oogsten	ja	ja	ja	nee
transport	ja	ja	ja	nee

TABEL 13 De verschillende gewassen worden door hoeveel van de ondervraagde mannen in KOKOUN verbouwt.

Gewas	Aantal van de 15 ondervraagde mannen	Percentage mannen
gierst	15	100%
katoen	9	60%
pinda's	8	55%
bonen	4	30%
maïs	3	20%
rijst	2	15%
sesam	1	7%

TABEL 14 Het aantal van de ondervraagde mannen met een tuin in KOKOUN.

Wel of niet een tuin	Aantal van de 15 ondervraagde mannen	Percentage mannen
geen tuin	2	15 %
wel tuin, maar dit jaar niet gebruikt	7	45 %
wel tuin, en dit jaar ook gebruikt	6	40 %
totaal	15	100 %

TABEL 15 De verschillende gewassen worden door hoeveel van de ondervraagde mannen in KOKOUN verbouwt.

Gewassen	Aantal van de 15 ondervraagde mannen	Percentage mannen
tomaten	5	35 %
zoete aardappelen	4	30 %
bonen	2	15 %
aubergines	2	15 %
'oseille'	2	15 %

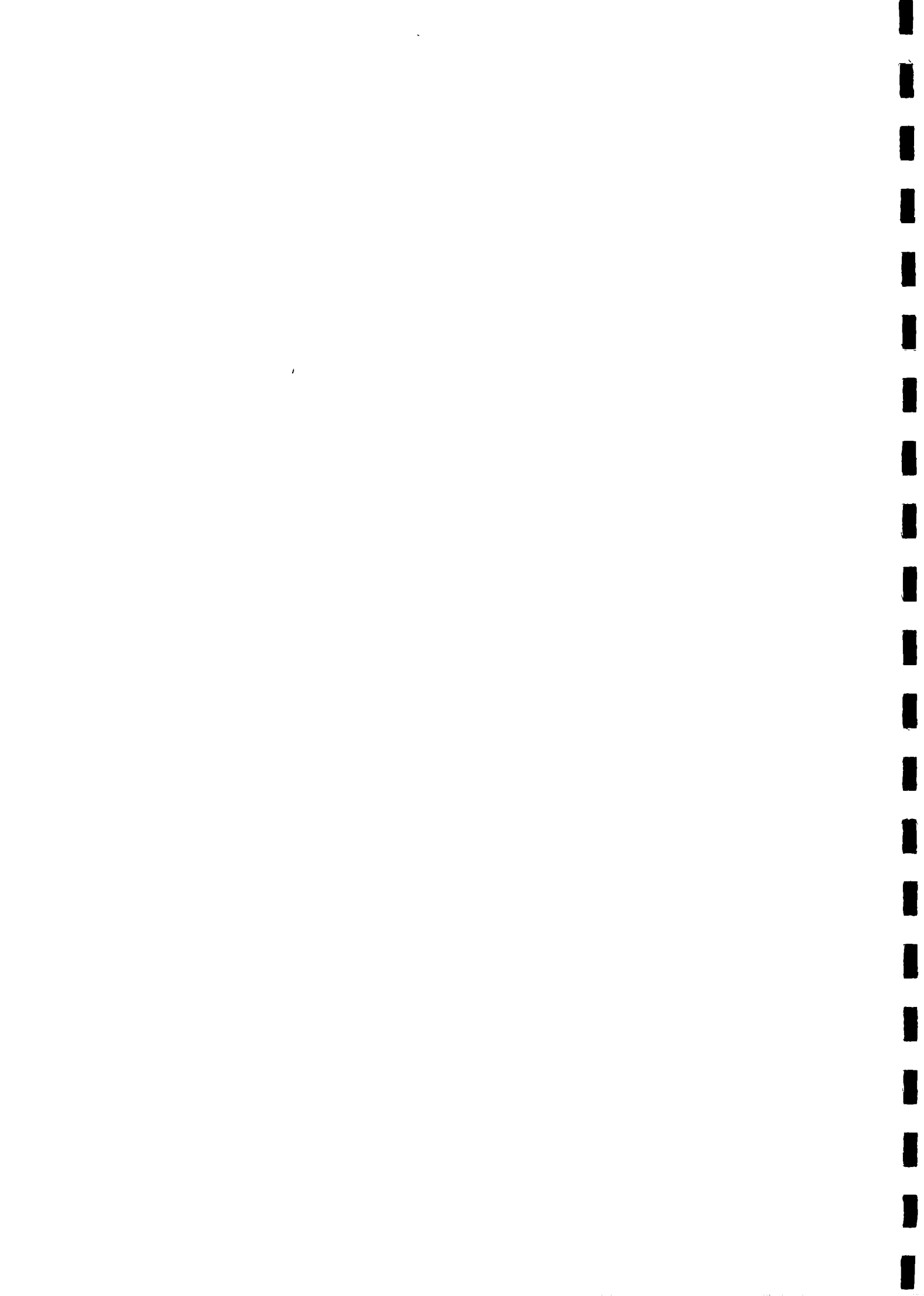
TABEL 16 De verschillende diersoorten worden door hoeveel van de ondervraagde mannen in KOKOUN gehouden.

Diersoorten	Aantal van de 15 ondervraagde mannen	Percentage mannen
koeien	2	14 %
schapen	3	20 %
geiten	5	33 %
kippen	11	70 %

TABEL 17 De verschillende inkomensgenererende activiteiten worden door hoeveel van de ondervraagde mannen in KOKOUN gedaan.

Inkomensgenererende activiteiten	Aantal van de 15 ondervraagde mannen	Percentage mannen
katoenverbouw	9	60%
verbouw pinda's en bonen voor verkoop	5	33%
tuinbouw	6	40%
verbouw gierst voor verkoop	4	30%
vee verkoop	11	70%
maken van stoelen en deuren	2	14%
weven	1	7%
jagen	1	7%
kalebassen bewerken	2	14%
bijen houden	1	7%
'nérévruchten' verzamelen	1	7%
hout verzamelen en verkopen	1	7%
kleermaker	1	7%
trommel bespelen	1	7%

TABEL 18 Tijdsbesteding door de vrouwen in KOKOUN.

Aktiviteiten door vrouwen	Aantal uren per keer	Frekwentie
Hele jaar		
stampen	2	1 x per 3-5 dagen
malen	1	1 x per 3-5 dagen
'to' bereiden	1-2	1 x per 3-5 dagen
water halen	dochters	elke dag
erf schoonmaken	0,5	1 x per 3 dagen
kleren wassen	1	1 x per 7 dagen
kinderen verzorgen	1	elke dag
Natte seizoen		
landbouw	4-10	elke dag, gedurende 5 maanden
'kariténoten' verzamelen	1	elke dag, gedurende 3 maanden
Droge seizoen		
'kartéboter' maken	10	3 x per seizoen
hout verzamelen	3-4	3-5 x per week
kleinhandel	4-8	1 x per 2-5 dagen
hapjes maken	6	1 x per 5 dagen
'dolo' bereiden	3 dagen	2-3 x per maand
manden maken	1	1 x per 2 dagen

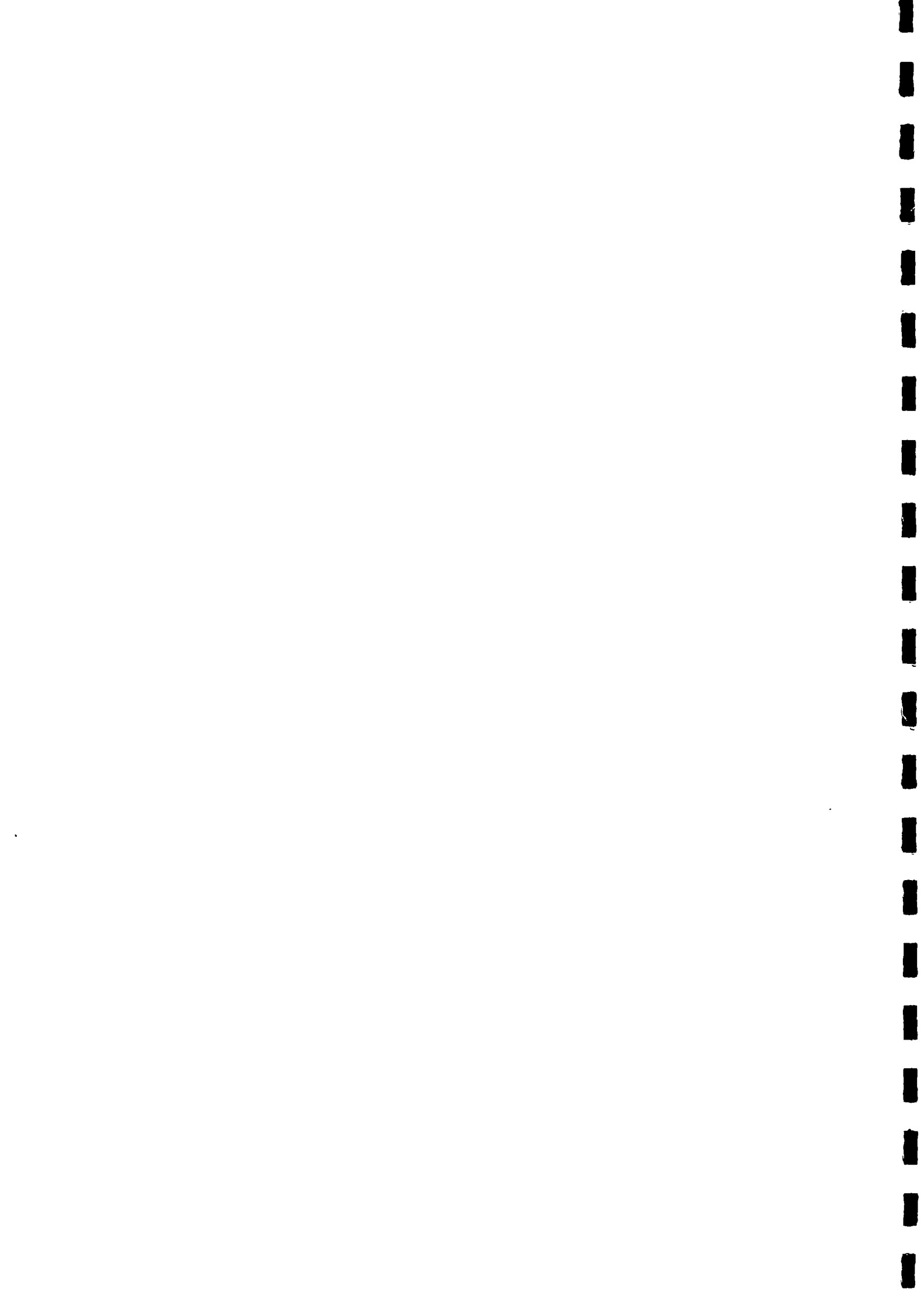

TABEL 19 De verschillende inkomensgenererende activiteiten worden door hoeveel van de ondervraagde vrouwen in KOKOUN gedaan.

Inkomensgenererende activiteiten	Aantal van de 15 ondervraagde vrouwen	Percentage vrouwen
'dolo' bereiden	12	75 %
'kariténoten' verkopen	13	80 %
verkoop gierst van eigen veld	12	75 %
kleinhandel	7	45 %
hapjes/etenswaar bereiden	4	30 %
katoen spinnen	2	15 %
manden maken	2	15 %
verkoop pinda's of bonen	2	15 %
melk verkopen	1	7 %

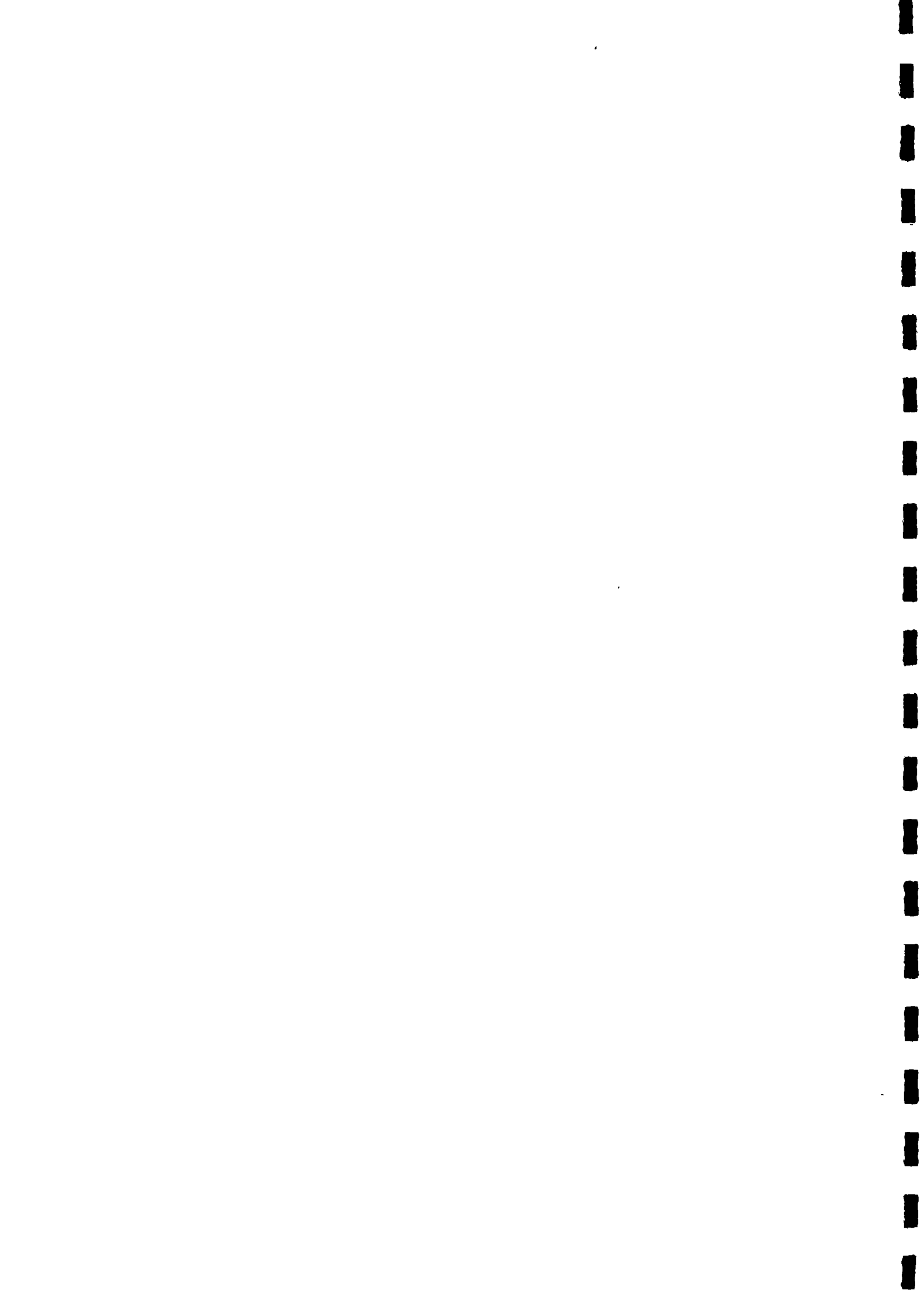

BIJLAGE 13A Voorbeeld van de dagindeling gedurende een kookdag (ontbijt en avondmaaltijd) in het droge seizoen voor een vrouw wiens man nog 1 of meer andere vrouwen heeft, in WAROU.

- 4.30 Opstaan. De vrouw wast haar gezicht, handen en voeten en gaat bidden.
- 5.00 Ze begint met de bereiding van het ontbijt, de 'bouillie'. Ze heeft hiervoor de gierst de vorige dag al gestampt en gemalen. Ook zet ze koffie.
- 6.00 De vrouw haalt drie keer water bij de pomp. Dit kost haar een uur.
- 7.00 Ontbijten met haar kinderen. Ze geeft ook eten aan de mannen en de andere vrouwen en kinderen van het huishouden. De mannen eten apart, en de vrouwen eten elk apart met hun kinderen.
- 7.30 Hout zoeken en sprokkelen. Het hout draagt ze op haar hoofd. Onderweg zoekt ze ook wat kruiden die ze kan gebruiken voor haar saus. In de tijd dat de vrouw weg is, is de dochter bezig met het stampen van de gierst voor de avondmaaltijd.
- 10.30 Ze is weer terug en begint met het malen van de gierst voor de avondmaaltijd. Dit duurt twee uur.
- 12.30 Stampen voor de ontbijtmaaltijd van de volgende dag.
- 13.30 Ze gaat het erf voor haar huisje aanvegen.
- 14.00 De gierst voor het ontbijt van de volgende dag moet voor de tweede keer gestampt worden. In de tussentijd wast haar dochter de pannen en schalen, dit gebeurt altijd pas op het moment dat ze weer nodig zijn.
- 15.30 De vrouw begint met het bereiden van de avondmaaltijd, de 'to'.
- 17.30 De maaltijd is klaar en de vrouw deelt de 'to' uit aan de mannen van het huishouden en aan de andere vrouwen en kinderen, en er wordt gegeten.
- 18.00 De kinderen worden gewassen door de vrouw en ze douched zichzelf.
- 19.00 Ze is vrij voor vandaag. Nu kan ze als ze niet te moe is nog gaan spinnen of anders wat praten met de andere vrouwen.

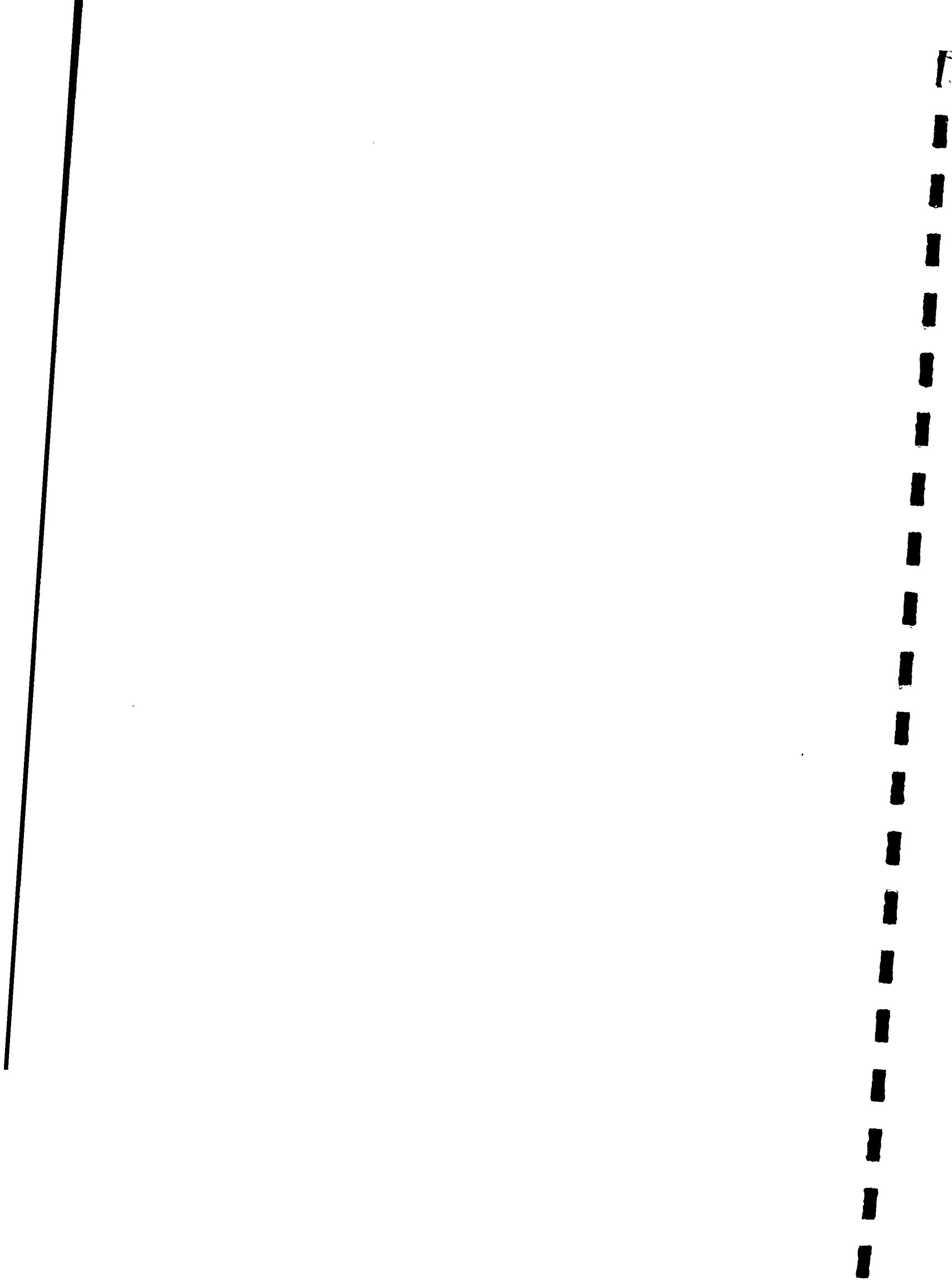
Een dag van een vrouw die de middagmaaltijd moet bereiden of een vrouw die alleen is in haar huishouden en dus elke dag alle drie de maaltijden moet bereiden, ziet er anders uit. Dit geldt ook voor de dagen in het natte seizoen. Die dagen zijn nog voller bezet.

BIJLAGE 13B Een voorbeeld van de kookdag van een vrouw in het landbouwseizoen, in KOKOUN

- 6.00 Opstaan. De 'to' van de vorige dag wordt opgewarmd, en aan de man gegeven. De vrouw eet met haar kinderen.
- 7.30 Eerste keer stampen van de gierst, buiten het erf. Dit gebeurt door de korrels van de gierst van de kolf af te stempen. Als de man net gierst aan zijn vrouwen heeft uitgedeeld, stampen de vrouwen de eerste keer de gierst samen. Daarna wordt de gierst onder de verschillende vrouwen van één man verdeeld. Iedere vrouw krijgt evenveel gierst, onafhankelijk van haar kinderaantal.
- 8.30 De tweede keer dat de gierst gestampt wordt doet de vrouw dit alleen of met behulp van haar dochters. Dit gebeurt ook op het erf. De korrels worden fijn gestampt.
- 9.30 De gestampte gierst wordt in de week gezet. Daarna gaat de vrouw naar haar eigen veld of, als het oogsttijd is, naar het veld van haar man. Hier werkt ze de hele dag. Ze neemt een hoeveelheid 'to' mee om op het veld op te eten. Als ze op haar eigen veld werkt, moet ze rond het middaguur naar het veld van haar man lopen om de 'to' te brengen.
- 16.00 De vrouw komt weer terug van het veld. Ze begint de geweekte gierst te malen. Dit duurt ongeveer anderhalf uur.
- 17.30 De pannen moeten nog gewassen worden. Haar dochters hebben in de tussentijd water gehaald bij de put op het erf.
- 18.00 De vrouw begint met de bereiding van de 'to'. Dit duurt anderhalf uur.
- 19.30 Er kan gegeten worden. De vrouw geeft een deel aan haar man en eet zelf met haar kinderen.

Een dagindeling van een niet-kook-dag ziet er anders uit. Dan gaat de vrouw in het landbouwseizoen langer naar het veld. In het droge seizoen kan de vrouw haar niet-kook-dagen verdelen tussen hout verzamelen of het doen van verschillende inkomensgenererende activiteiten. In KOKOUN maakt het voor de dagindeling niet uit of de vrouw de enige echtgenote is van haar man of dat ze nog andere 'co-épouses' heeft.

BIJLAGE 14 Beschrijving van de bereiding van 'karitéboter'.

Vorbereiding:

De vrouw moet eerst een grote hoeveelheid 'kariténoten' verzamelen in de 'brousse'. Ook is hout nodig uit de 'brousse'. De 'kariténoten' worden gekraakt, waardoor de pitten vrij komen. Deze pitten worden gekneusd door ze één voor één met een korte houten stamper kapot te slaan. Daarna wordt de massa gedroogd in een hiervoor bestemde oven, gedurende vier dagen. De volgende stap is het verder fijnmaken van de pitten door deze eerst in een stampblok te stampen en vervolgens tussen twee stenen fijn te malen. De pitten veranderen daardoor in een traag vloeibare massa. Dit malen is zwaar en vies werk. Tenslotte moet de vrouw een hoeveelheid water halen voor de eigenlijke boterextraktie.

Boterbereiding:

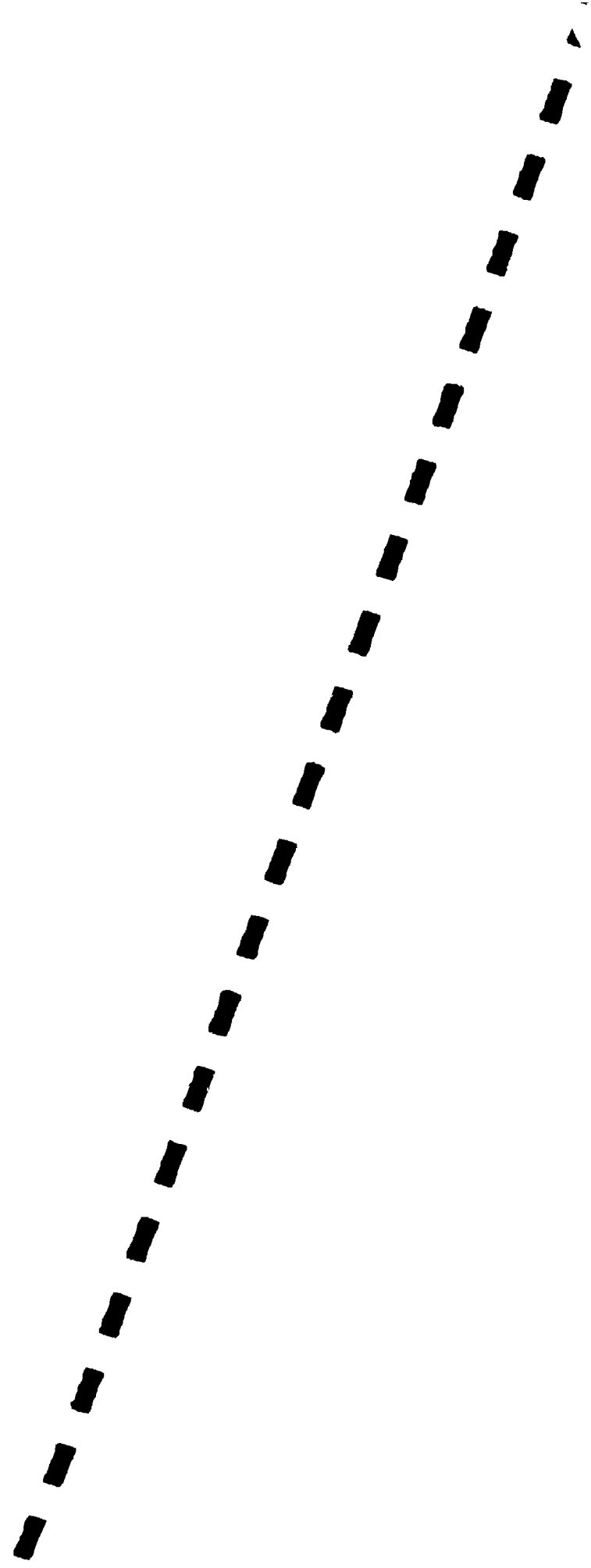
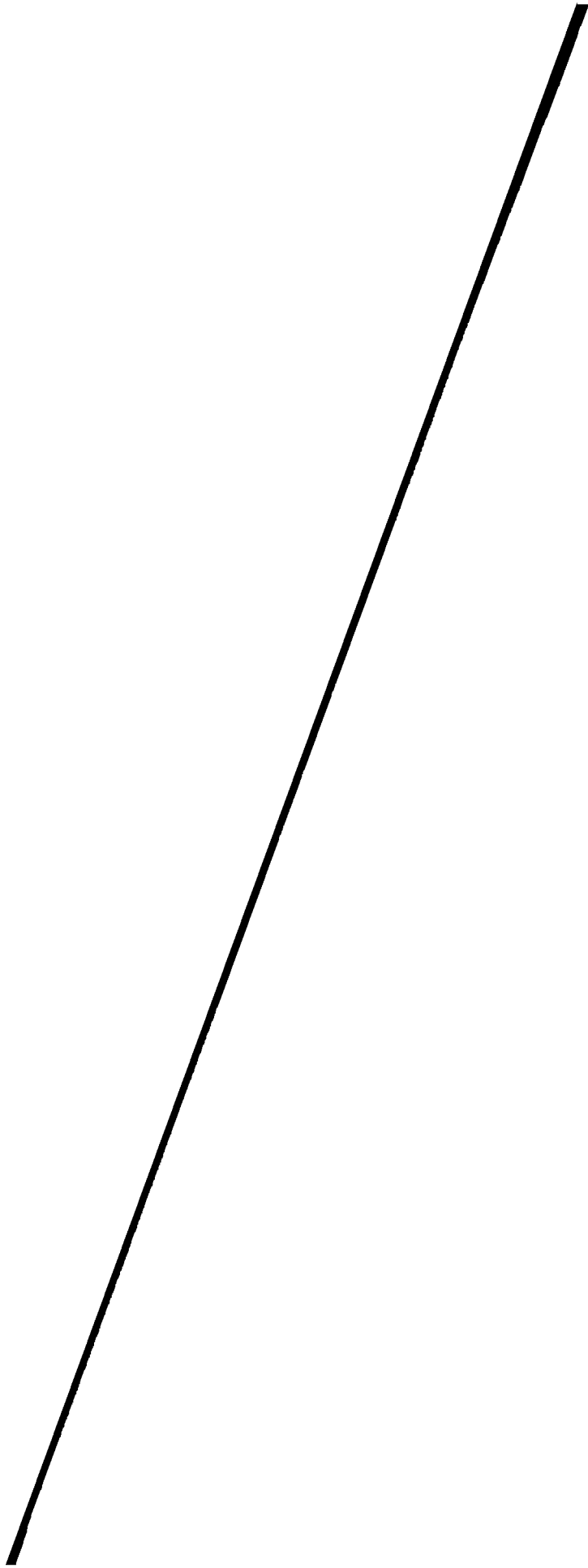
Een deel van het water wordt verwarmd. De massa wordt met een klein beetje water wat verdund. Daarna wordt de massa met de handen of met een houten lepel hart beslaan. Dit beslaan heeft hetzelfde resultaat als het karnen van boter. Onderwijl wordt nog enkele malen wat water toegevoegd. Het vet gaat zich tijdens het beslaan afscheiden. Het beslaan is zwaar en vuil werk. Wanneer het beslaan lang genoeg heeft geduurd wordt veel water tegelijk toegevoegd en komt het vet boven drijven. Tot driemaal toe wordt het vet afgeschept en weer met schoon water vermengd, zodat het steeds zuiverder wordt. Tenslotte wordt al het water uit de boter verwijderd. Eerst, door de boter tot ballen te kneden, daarna door verhitting, waarbij het water verdampt. Het opkoken van de boter heeft bovendien tot gevolg dat de laatste verontreinigingen zinken. Het zuivere vet wordt afgeschonken in de loop van de dag.

Al met al is er voor de bereiding van 'karitéboter' minder water en hout nodig, maar is de bereiding veel arbeidsintensiever en zwaarder dan de bereiding van 'dolo'(zie bijlage 16).

Bron: Rookhuizen, 1984 en eigen interviews en observatie in beide onderzoeksdorpen.

BIJLAGE 16 Beschrijving van de bereiding van 'dolo'.

Vorbereiding:

Eerst moet een grote hoeveelheid water en hout naar de nederzetting van de vrouw gebracht worden. Ook moet van de gekiemde en vervolgens weer gedroogde gierst meel gemalen worden.

Bereiding:

Het eigenlijke bierbrouwen duurt twee dagen en nachten. De eerste dag wordt het meel vermengd met water en gedroogde stelen van de 'gombo'plant. Het water wordt afgegoten en bewaard. Er wordt opnieuw water toegevoegd, waarna het mengsel twee uur wordt gekookt. Vervolgens wordt het mengsel toegevoegd aan het water, dat eerder werd afgegoten, en dit blijft een nacht staan. De tweede dag wordt alles gezeefd, waarna het vocht opnieuw wordt gekookt. De kookduur schijnt van groot belang te zijn voor de kwaliteit van het bier. Een kooktijd van een uur of zes is goed. 's Avonds, wanneer het vocht is afgekoeld, wordt er gist bijgedaan. De derde dag kan het bier al 's morgens vroeg worden gedronken.

Bron: Rookhuizen, 1984 en eigen interviews en observaties in beide onderzoeksdorpen.

BIJLAGE 17 Training geschreven om de dorpen WAROU en KOKOUN te stimuleren hun eigen initiatieven te ontwikkelen.

A: Samenvatting van de ontwikkelingsfasen in het nederlands.

B: Volledige training in het frans, zoals gebruikt in de dorpen.

A: FASEN IN HET ONTWIKKELINGSPROCES

- 1) Identifikatie van geschikte groep (tijd, motivatie).
- 2) Identifikatie van geschikte inkomensgenererende activiteit (inventarisatie van al gedane inkomensgenererende activiteiten, ideeën voor nieuwe inkomensgenererende activiteiten, kosten-baten).
- 3) Identifikatie van benodigde informatie voor uitvoeren van gekozen inkomensgenererende activiteit (startkapitaal, lopende kosten).
- 4) Organisatie van gekozen inkomensgenererende activiteit.
- 5) Kontributie van dorp voor investering in gekozen activiteit.
- 6) Opstellen van aanvraag voor financiële hulp.
- 7) Zoeken van instelling/organisatie voor financiële hulp.
- 8) Realiseren van inkomensgenererende activiteit.

B: FORMATION SUR LE COMMENCEMENT D'UNE ACTIVITE ECONOMIQUE

**REUNION DU VILLAGE
PAR RUUD VAN DE BERG
DU PROJET HYDRAULIQUE VILLAGEOISE
DEDOUGOU**

Si un village veut se développer, c'est nécessaire que le village fait son propre progrès. Pour cela c'est nécessaire que les villageois-mêmes vont délibérer sur les activités qui seront possible pour le développement du village. Comment est-ce qu'un village pourrait développer ses propres idées, et comment est-ce que un village pourrait demander de l'aide pour réaliser cette activité? Les recommandations suivants sont pour aider le village à commencer une activité économique.

- 1) Un village doit analyser d'abord par qui, ou par quel groupe de villageois, un autre activité pourrait être réalisée. Est-ce que ce groupe a encore du temps libre, et de la motivation pour réaliser une autre activité?
- 2) Après, le village doit délibérer quelle activité rémunératrice sera indiquée à réaliser. Pour cela les suivantes questions sont importantes:
  - Quelles activités rémunératrices sont déjà fait dans le village?
  - Comment pourrait-on augmenter cette activité? Quelles sont les problèmes de cette activité? Qu'est-ce que ce serait nécessaire pour augmenter cette activité?
  - Quelles nouvelles activités rémunératrices seraient possible, quelles seraient les problèmes de cette activités, quelles seraient les nécessaires?
  - Après ça, le village (ou le groupement des hommes, ou le groupement des femmes), peut choisir quelle activité serait mieux.

- 3) Maintenant les villageois ou le groupement peuvent commencer à développer cette idée. Pour faire ça, on doit savoir quels choses sont nécessaires pour commencer cette activité. Les villageois doivent partir à un village ou un ville, ou on peut trouver de l'information sur cette activité. Les villageois doivent s'informer sur tous les choses qui sont nécessaires pour commencer cette activité.

Quels sont les nécessaires à savoir pour commencer une nouvelle activité?

- a) Les frais de départ; les frais pour commencer l'activité:

- Est-ce qu'il y a des matériaux qu'on doit acheter pour commencer cette activité?
- Ça coûte combien?
- Comment est-ce qu'on peut transporter ces choses?
- Combien coûte le transport?
- Est-il nécessaire de faire un stage avant de commencer cette activité?
- Est-ce qu'on doit construire quelque chose dans le village?
- Quels matériaux sont nécessaires pour cette construction?
- Ça coûte combien?
- Pourraient les villageois faire la construction eux-mêmes?
- Si no: quelle organisation pourrait faire la construction?
- Ça coûte combien?

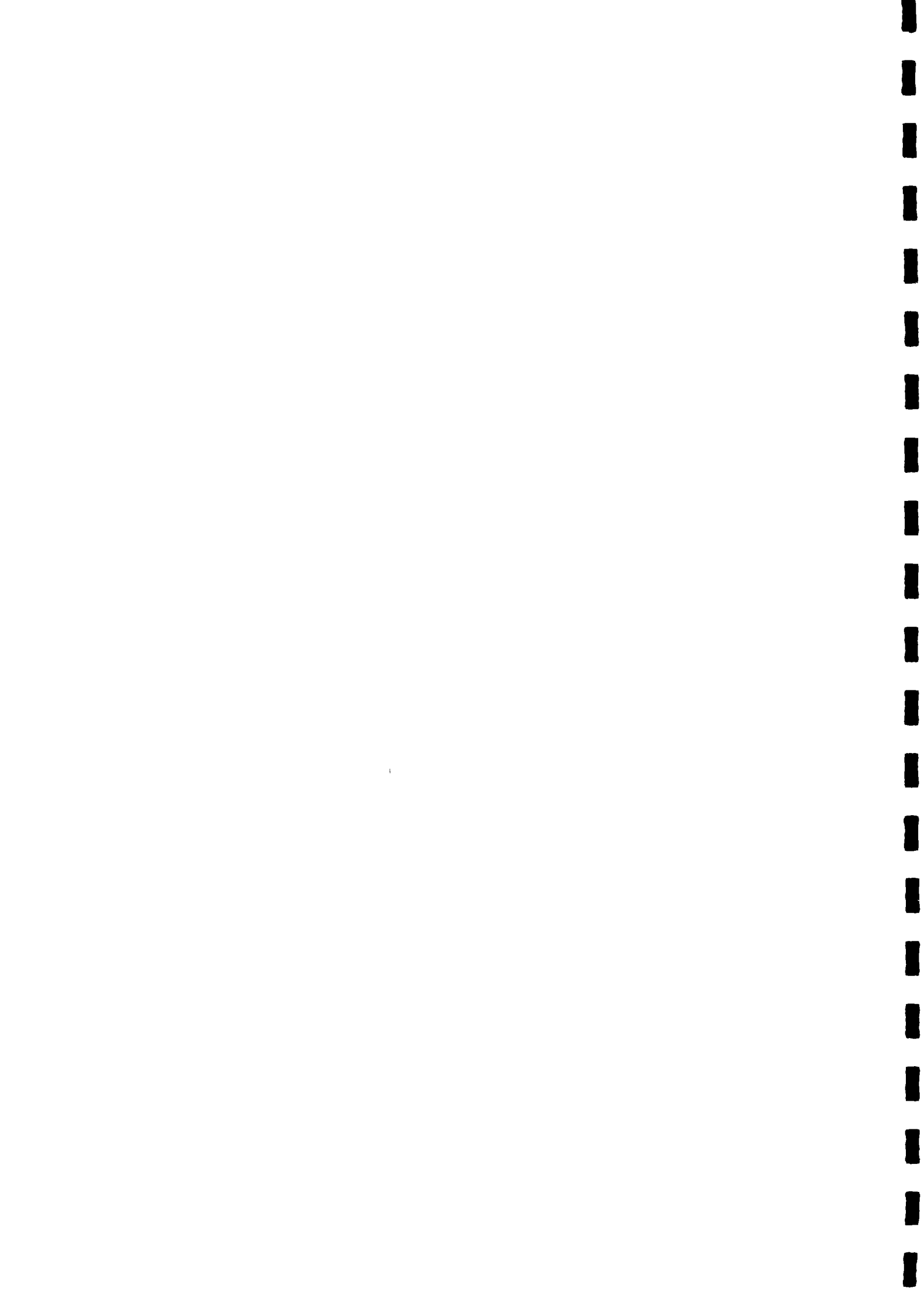
- b) Les frais courants; les frais pour continuer l'activité:

- Est-ce qu'on doit utiliser l'essence ou gas-oil?
- L'entretien: on doit s'informer quel entretien sera nécessaire, et quels défauts pourraient se passer.
- Est-ce qu'on doit payer un salaire à quelqu'un?
- Etcetera.

Ça sont les frais de départs et les frais courants, pour commencer et pour continuer l'activité rémunératrice. Pour connaître tous les frais, on peut s'informer chez une personne ou une organisation, qui sait beaucoup sur cette activité, ou dans un village où on fait cette activité déjà.

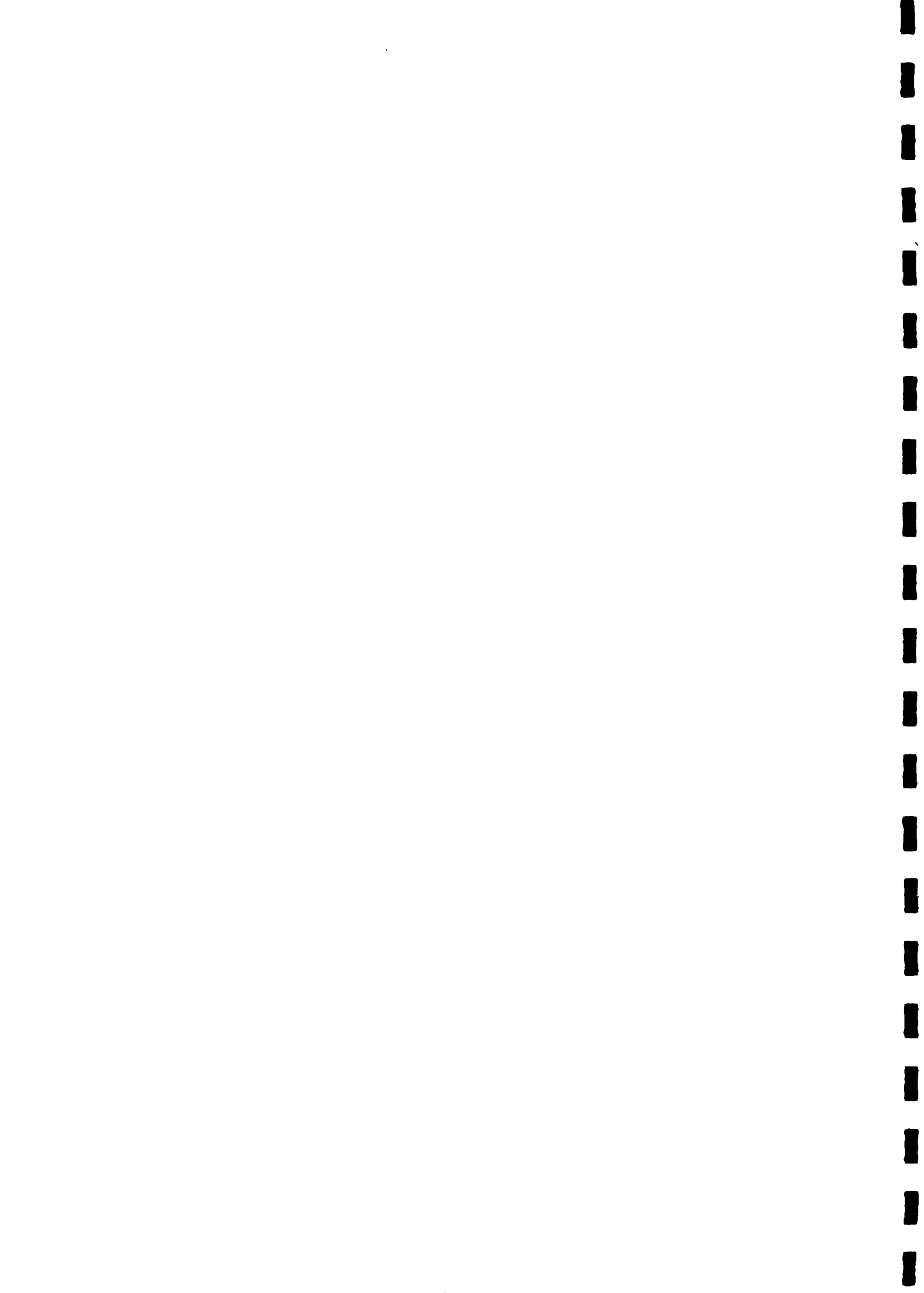
- 4) Pour commencer cette activité rémunératrice, les villageois doivent délibérer aussi sur l'organisation de l'activité. Sera-t-il fait par le groupement des hommes, le groupement des femmes ou un nouveau groupe? Les suivantes choses sont importants:

- Qui sera membre de la direction * président
  - * secrétaire
  - * trésorier
- Qui va organiser l'achat des matériaux nécessaires?
- Qui va organiser le transport?
- Qui va organiser la construction (si ça c'est nécessaire)?
- Quels villageois vont travailler avec l'activité? Est-ce qu'on doit payer une contribution pour devenir membre du groupement pour travailler avec l'activité?
- Etcetera.

- 5) Quand on a délibéré sur l'organisation, il reste une autre chose qui est très importante: la contribution du village. Combien est-ce que le village peut payer pour commencer cette activité? Il y a des différentes possibilités:
- On paye avec l'argent de la caisse d'un groupement.
  - Les villageois peuvent faire une cotisation.
  - Le groupement des hommes peut faire un prêt d'une banque.
  - On peut chercher une organisation qui veut donner un crédit ou qui veut aider avec une somme de l'argent.
- 6) Comment est-ce qu'un village pourrait trouver une organisation pour aider avec l'argent pour commencer une activité rémunératrice?
- Pour cela le village doit faire toutes les choses qui sont nommées jusqu'à ici. On doit s'informer sur les nécessaires, sur les frais de départ, sur l'entretien, sur l'organisation et sur la contribution du village même. Après ça, le village doit écrire un petit rapport avec toute cette information. Ce n'est pas nécessaire que le rapport sera grand. Les suivantes choses sont nécessaires:
- les nécessaires pour commencer l'activité
  - les frais de départ et les frais courants
  - le groupe qui va travailler avec l'activité
  - l'organisation
  - la contribution du village
- 7) Quand le village a fait ça, c'est nécessaire de trouver un intermédiaire, c'est-à-dire une personne qui pourrait aider éventuellement avec le rapport et qui pourrait donner le rapport à une organisation qui peut donner de l'aide financière. On peut trouver un intermédiaire aux villes, par exemple un blanc, une personne de la mission, un animateur du projet, un encadreur, etcetera. Une organisation qui pourrait aider est par exemple une ambassade à Ouagadougou, ou une organisation de développement.
- 8) Réalisation de l'activité.

BONNECHANCE !!

1 DESCRIPTION DES OBJECTIFS

- 1) Soulagement du travail des femmes.
Ecraser du mil aux mains c'est le travail plus dur de toutes les tâches du ménage pour les femmes. Un moulin à grains sera un grand soulagement physique pour les femmes.
- 2) Augmentation du temps disponible aux femmes.
Ecraser du mil à la main c'est un travail qui prend deux à trois heures par jour pour chaque femme. Ecraser un kilo du mil avec un moulin prend plus ou moins cinq minutes. Les femmes auront plus de possibilités pour dépenser leur temps comme elles préfèrent.
- 3) Augmentation des possibilités de faire des activités économiques.
Avec l'augmentation du temps disponible causé par le moulin, les femmes pourront commencer d'autres activités économiques. Par exemple des activités économiques individuelles, comme préparer des beignets, des galettes, du dégé, du couscous, faire du petit commerce de poissons, du sucre, etc, ou augmenter la récolte de leur propre champ. A côté des activités individuelles les femmes pourront recommencer le champ commun du groupement des femmes pour la cultivation des arachides pour la vente.
- 4) Revenu au niveau du village entier.
Les bénéfices qui resteront à la longue, après avoir payé les dépenses courantes de chaque mois et après avoir gardé de l'argent pour les réparations nécessaire seront pour le village entier. Les villageois voudront utiliser cet argent pour recourir aux problèmes communs du village.
- 5) Nouveaux activités au niveau du village.
A la longue les bénéfices du moulin pourront contribuer au commencement d'autres activités du village. Actuellement le groupement des femmes pense par exemple de mettre en marche un jardin commun pour les femmes. On aura besoin d'un nouveau puit, un âne, une charette, etcetera, pour commencer un jardin. Les bénéfices du moulin pourront contribuer au capital de départ nécessaire pour mettre en marche un tel initiative.

2 GROUPES CIBLES

Le premier groupe cible sont les femmes du village. Le deuxième groupe cible à la longue sont les villageois en général, le groupement des hommes ou le groupement des femmes.

3 CONTEXTE DU PROJET

3.1 Situation physique

Le village Warou est situé à 12 kilometres de Gassan, qui est la capitale du département de Gassan. Gassan est un ville sur la route de Dédougou à Tougan. La route de Gassan au village de Warou est petite, et il n'y a pas beaucoup de trafic entre Gassan et Warou. A Warou il n'y a pas de marché. Le marché le plus près est le marché de Gassan, chaque cinq jours. Il y a quelques villages qui sont près de Warou, à savoir Toumbani (3 km), Léserré (5 km), Dji (7 km) et un petit campement des Peulh (2 km).

3.2 Situation humaine

Warou est un village de 700 habitants. Tous les habitants sont de l'ethnie Dafing. Il y a un petit groupe des Peulh à côté du village (à 2 km), mais les Peulh ne participent pas aux activités du village. Ils viennent seulement de temps en temps pour vendre du lait.

Les personnes le plus importantes du village sont le chef du village, qui est aussi le chef du terre, le délégué et les deux mambres. Il y a 33 cours au village; il y a des cours de deux générations et des cours de trois générations. En général les hommes sont polygams. Les femmes mariées habitent dans la cour de leur mari. Une cour peut exister d'un couple de parents, leurs fils et filles célibataires et leurs fils mariés avec leurs femmes et enfants.

Tous les villageois de Warou sont musulman; il y a une grande mosquée dans le village. Dans la cour du chef du village et les cours des deux mambres il y a un grand nombre d'élèves de Coran. Durant la saison de la pluie les élèves travaillent au champ, et durant la saison sèche le chef du village et les deux mambres les enseignent le Coran.

L'activité le plus important pour les villageois est l'agriculture. Il y un champ commun du village pour la cultivation du mil. A côté de ça, chaque cour a son propre champ pour la cour entière, et souvent les femmes ont un petit champ à part. Il y a un groupement d'hommes et un groupement de femmes au village.

3.3 Situation économique

Les activités les plus importantes pour les femmes sont les activités du ménage: puiser de l'eau, piler du mil, écraser du mil, préparer les repas, chercher du bois, etcetera. En général ces activités prennent le jour entier sans laisser beaucoup de temps pour se reposer.

L'activité la plus importante des hommes c'est la cultivation du mil. Presque toutes les cours du village ont un champ pour la

cour entière. Les hommes de la cour travaillent ensemble dans ce champ. Les femmes aident aussi à semer et à récolter le champ de la cour. La récolte de mil du champ d'une cour est pour l'utilisation de la cour entière.

A côté du champ de la cour entière, les femmes ont le plus souvent aussi un petit champ pour elles-mêmes, pour la cultivation du mil. Les femmes d'une cour ne travaillent pas ensemble, elles ont leur propre petit champ à part. La récolte des champs des femmes individuelles est pour les femmes-mêmes. Chaque femme peut faire avec la récolte ce qu'elle veut; préparer pour elle-même et ses enfants ou vendre. Quand la récolte des hommes d'une cour est finie, on commence à manger le mil des champs des femmes.

A côté de la cultivation du mil la majorité d'hommes cultivent un peu d'arachides, de l'oseille et des haricots. Il y a aussi quelques femmes qui cultivent des arachides, mais à plus petite échelle que les hommes.

Il y a trois ans, l'ancien groupement d'hommes non fonctionnel a été remplacé par un nouveau sur l'initiative de quatre hommes du village. Dès son établissement, le nouveau groupement a commencé la cultivation de mil sur un champ commun du village. La récolte de ce champ est pour la vente. On vend le mil seulement dans le village-même, au début des temps pluvieux. L'argent qu'on gagne avec la vente de la récolte est pour la caisse commune du village. S'il y a des problèmes au village (des étrangers, une réparation de la pompe, etcetera), on utilise l'argent de la caisse commune. Actuellement la caisse commune a 70.000 CFA. L'année passée on a gagné 21.000 CFA avec la vente du mil. A côté de la cultivation du mil au champ commun, il y a les autres activités du groupement des hommes. Dans la saison de la pluie les hommes peuvent exécuter de la main-d'oeuvre sur champs d'autres villageois. L'argent qu'on gagne avec ce travail est pour la caisse commune.

Depuis quatre ans il y a un groupement de femmes aussi. Les femmes ont commencé un champ pour la cultivation des arachides. Mais la première et la deuxième année il n'y avait pas assez de pluie et la récolte était très petite. Après ces deux ans les femmes étaient découragées et n'ont pas essayé une autre fois. Actuellement les femmes veulent commencer une petite cotisation chaque mois par toutes les femmes pour la caisse du groupement des femmes. La prochaine saison de la pluie les femmes veulent recommencer la cultivation des arachides. L'argent de leur caisse sera pour les problèmes des femmes (par exemple quand les femmes veulent payer quelque chose pour un étranger, contribuer aux funérailles, etcetera).

L'activité économique pour gagner de l'argent la plus importante pour les hommes individuels (ou par cour) est le commerce des vaches, des moutons, des chèvres et des poules. A côté de ça, il n'y a pas beaucoup d'autres activités économiques dans le village pour les hommes. Quelques hommes font des louches de calabasses pour la vente, mais à petite échelle. La majorité des hommes partent au Côte d'Ivoire durant la saison sèche, pour gagner l'argent là-bas.

La majorité des femmes qui ont un champ individuel vendent une partie de leur récolte du mil pour gagner un peu d'argent. A côté de ça quelques femmes font du petite commerce (achat de poissons, de sucre, de cubes maggi à Gassan pour revendre à Warou) ou préparent des beignets, des galettes, du dègè, etcetera pour vendre dans le village. Ces activités économiques sont à petite échelle parce que les femmes n'ont pas beaucoup de temps pour ça.

4 ESTIMATION DES MOYENS A METTRE EN OEUVRE

4.1 Le mode d'exécution de l'activité et l'organisation du moulin

Les villageois de Warou ont élaboré l'initiative d'un projet de moulin à grains, pour écraser du mil et du maïs. Les nécessaires pour mettre en marche un moulin à grains sont les suivants:

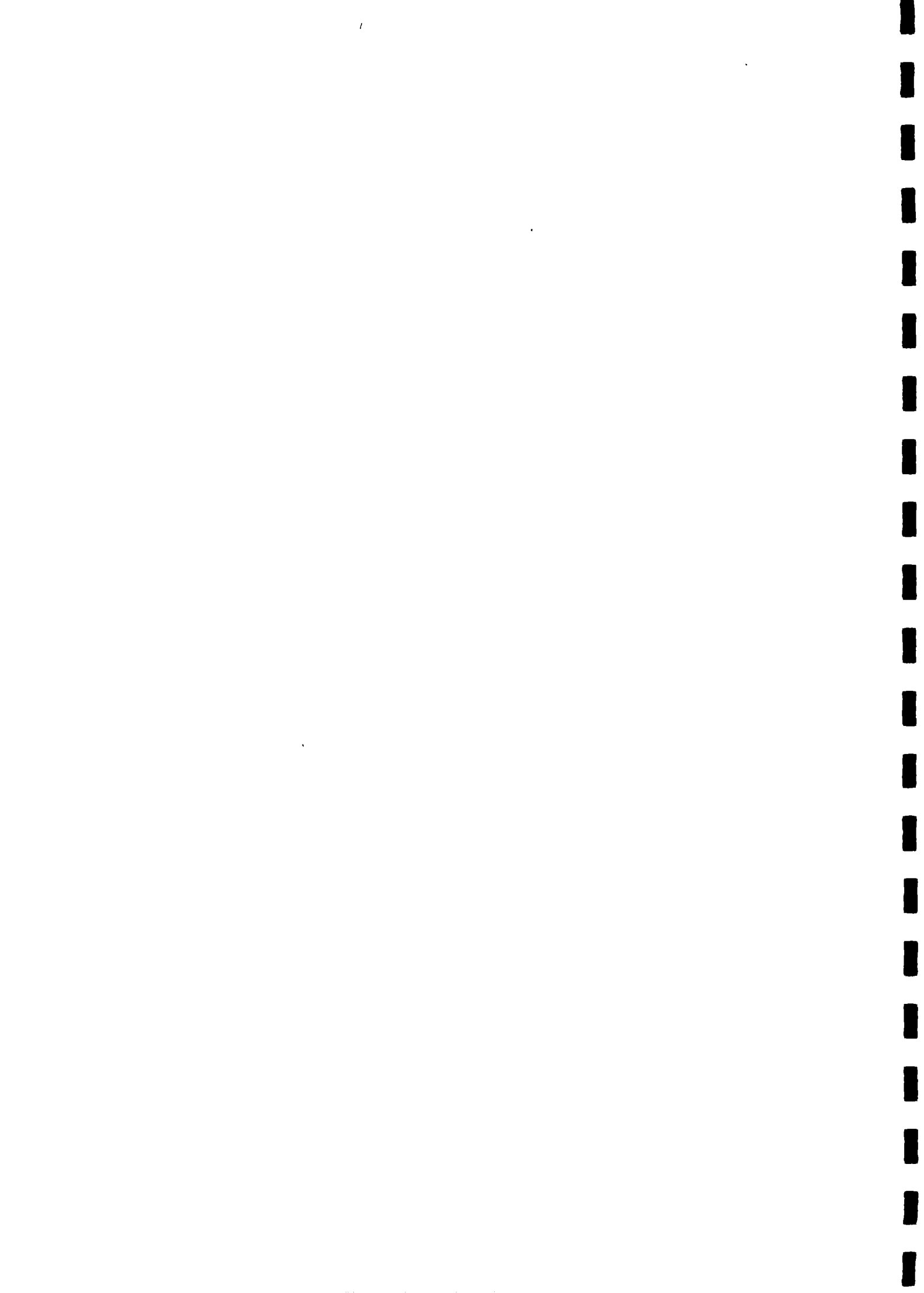
- l'établissement d'un comité de moulin
- l'achat du moulin, du moteur et des assocoires
- le transport du moulin
- l'installation du moulin
- la construction de la maison pour le moulin
- le personnel d'exécution * l'opérateur du moulin
* une personne qui organise le paiement au moulin
- le personnel d'administration pour faire la comptabilité
- le personnel d'entretien.

Pour organiser et exécuter le projet-moulin les villageois ont formé un comité de huit personnes, six hommes et deux femmes. Les hommes forment aussi le comité du point d'eau (pour l'organisation autour de la pompe de l'eau) et les femmes sont les deux présidentes du groupement des femmes. Le comité connaît les fonctions suivantes:

- un président
- un trésorier
- deux secrétaires-comptables
- deux femmes qui vont organiser l'encaissement des paiements au moulin
- deux mécaniciens.

L'achat et le transport du moulin et du moteur seront organisés par un membre du comité. Un autre membre va contacter une entreprise à Gassan pour faire l'installation du moulin au village. La construction sera faite par le groupement des hommes, et sera organisée par le président du comité du moulin. Le comité du moulin va engager un villageois de Warou pour devenir l'opérateur du moulin. L'opérateur devra faire un petit stage pour apprendre le travail du moulin. Ça sera possible à Gassan chez un opérateur qui travaille déjà longtemps avec un moulin. L'opérateur va gagner un petit salaire pour le travail.

Les deux femmes du comité du moulin organisent l'encaissement des paiements au moulin. A tour de rôle, chaque cour va envoyer une femme durant cinq jours pour la recette de l'argent au moulin. Après les cinq jours, la femme emmène l'argent reçu chez

secrétaire-comptable pour l'enregistrement de la somme, qui sera transmise au trésorier.

La comptabilité sera faite par les deux hommes qui vont écrire le revenu du moulin dans le cahier et par le trésorier qui va garder l'argent. Il y aura une caisse pour le moulin à part de la caisse commune du village. La caisse pour le moulin sera utilisée pour les dépenses courantes (le gas-oil, l'huile, l'opérateur) et l'entretien du moulin. Les villageois ont décidé que le surplus des bénéfices qui restera après le paiement des dépenses courantes et de l'entretien sera pour le village entier, pour résoudre les problèmes du village.

Dans le comité du moulin il y a deux mécaniciens qui vont faire l'entretien du moulin: c'est à dire un contrôle mensuel, et l'exécution des réparations nécessaires. Quand il y a des défauts qui sont trop difficiles à réparer pour les deux mécaniciens, c'est eux aussi qui vont contacter un mécanicien à Gassan, et qui vont organiser l'achat du matériel de remplacement si cela c'est nécessaire.

4.2 Le plan financier

- prix du moulin:	600.000 CFA
- prix du moteur:	700.000 CFA
- prix des accessoires:	50.000 CFA
- prix du transport (estimé):	20.000 CFA
- prix de l'installation du moulin:	20.000 CFA
- prix de la construction de la maison	*ciment: 5.000 CFA
	*toit: 25.000 CFA
	*porte: 15.000 CFA
	*main d'oeuvre
- dépenses courantes (gas-oil, huile) (estimé):	36.000 CFA/mois
- dépenses de l'opérateur:	5.000 CFA/mois
- épargne pour les remplacements (estimé):	5.000 CFA/mois

5 MODE DE FINANCEMENT

5.1 Contributions des villageois

5.1.1 Contribution en monnaie

Le village de Warou pourra contribuer une somme de 125.000 CFA. Cette somme sera contribué dans les manières suivantes:

- 25.000 CFA de la caisse commune.
- 100.000 CFA des cotisations de toutes les cours; le cotisation d'une cour dépend de la grandeur de la cour.

Avec cette contribution les villageois pourront payer les dépenses suivantes:

- le transport du moulin.
- l'insallation du moulin.

- la construction de la maison (le ciment, le toit, la porte).
- un fonds de démarrage pour les premiers dépenses courants et imprévus.

5.1.2 Contribution en main d'oeuvre

Les villageois vont contribuer en main d'oeuvre dans la fabrication des briques pour la maison, la collection du sable et de l'eau et la construction-même de la maison.

5.2 Financement extérieur

Le financement extérieur que les villageois de Warou demandent à l'ambassade sont pour les dépenses suivants:

- l'achat du moulin:	600.000 CFA
- l'achat du moteur:	700.000 CFA
- l'achat des accessoires:	50.000 CFA

1.350.000 CFA

6 RESULTATS ECONOMIQUES ATTENDUS DU MOULIN

Revenu du moulin

Le revenu du moulin à écraser du mil et du maïs est estimé à 52.000 CFA par mois. L'estimation est faite de la manière suivante:

- On écrase une boîte de mil par jour pour 10 personnes.
- Ca fait 70 boîtes par jour pour le village entier.
- Le prix d'une boîte de mil écrasé est 35 CFA.
- Si toutes les femmes iraient au moulin chaque jour le moulin gagnerait 2.500 CFA par jour.
- Plus réel sera un revenu de 1.800 CFA par jour (les femmes n'auront pas d'argent toujours pour payer le moulin).
- Ca fait un revenu de 52.000 CFA par mois.
- A part les femmes de Warou il y aura aussi des femmes d'autres villages qui viendront au moulin, mais leur nombre est difficile à estimer.

Dépenses courantes

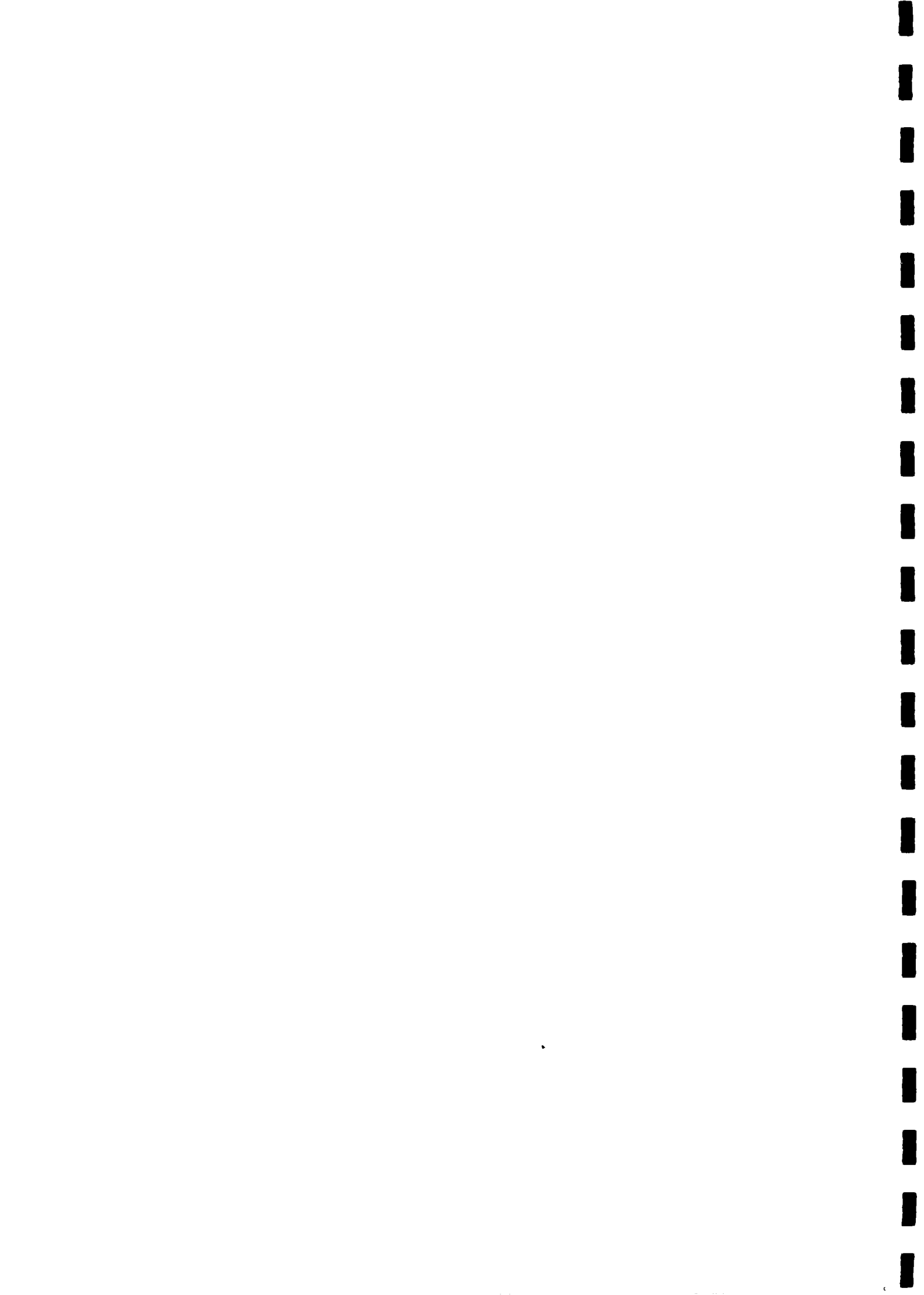
- le gas-oil à 1.000 CFA/jour:	30.000 CFA/mois
- l'huile à 200 CFA/jour:	6.000 CFA/mois
- l'opérateur:	5.000 CFA/mois

41.000 CFA/mois

Remplacements et réparations possibles

Les remplacements et réparations possibles du moulin sont estimés à 6.500/mois. Des exemples sont les suivants:

- piston chaque 3 mois: 4.500 CFA
- meuble chaque 3 ans: 100.000 CFA
- roulement chaque 2 ans: 10.000 CFA
- etcetera.

- la construction de la maison (le ciment, le toit, la porte).
- un fonds de démarrage pour les premiers dépenses courantes et imprévus.

5.1.2 Contribution en main d'oeuvre

Les villageois vont contribuer en main d'oeuvre dans la fabrication des briques pour la maison, la collection du sable et de l'eau et la construction-même de la maison.

5.2 Financement extérieur

Le financement extérieur que les villageois de Warou demandent à l'ambassade sont pour les dépenses suivants:

- l'achat du moulin: 600.000 CFA
- l'achat du moteur: 700.000 CFA
- l'achat des accessoires: 50.000 CFA

1.350.000 CFA

6 RESULTATS ECONOMIQUES ATTENDUS DU MOULIN

Revenu du moulin

Le revenu du moulin à écraser du mil et du maïs est estimé à 52.000 CFA par mois. L'estimation est faite de la manière suivante:

- On écrase une boîte de mil par jour pour 10 personnes.
- Ca fait 70 boîtes par jour pour le village entier.
- Le prix d'une boîte de mil écrasé est 35 CFA.
- Si toutes les femmes iraient au moulin chaque jour le moulin gagnerait 2.500 CFA par jour.
- Plus réel sera un revenu de 1.800 CFA par jour (les femmes n'auront pas d'argent toujours pour payer le moulin).
- Ca fait un revenu de 52.000 CFA par mois.
- A part les femmes de Warou il y aura aussi des femmes d'autres villages qui viendront au moulin, mais leur nombre est difficile à estimer.

Dépenses courantes

- le gas-oil à 1.000 CFA/jour: 30.000 CFA/mois
- l'huile à 200 CFA/jour: 6.000 CFA/mois
- l'opérateur: 5.000 CFA/mois

41.000 CFA/mois

Remplacements et réparations possibles

Les remplacements et réparations possibles du moulin sont estimés à 6.500/mois. Des exemples sont les suivants:

- piston chaque 3 mois: 4.500 CFA
- meuble chaque 3 ans: 100.000 CFA
- roulement chaque 2 ans: 10.000 CFA
- etcetera.

Bénéfices

Les bénéfices estimés à travers ces calculs seront de 4.500 CFA/mois. Ca sera plus, si des femmes d'autres villages vont venir aussi.

7 NOMS DES PERSONNES RESPONSABLES

Noms des demandeurs du moulin:

Les villageois du village Warou, département Gassan.

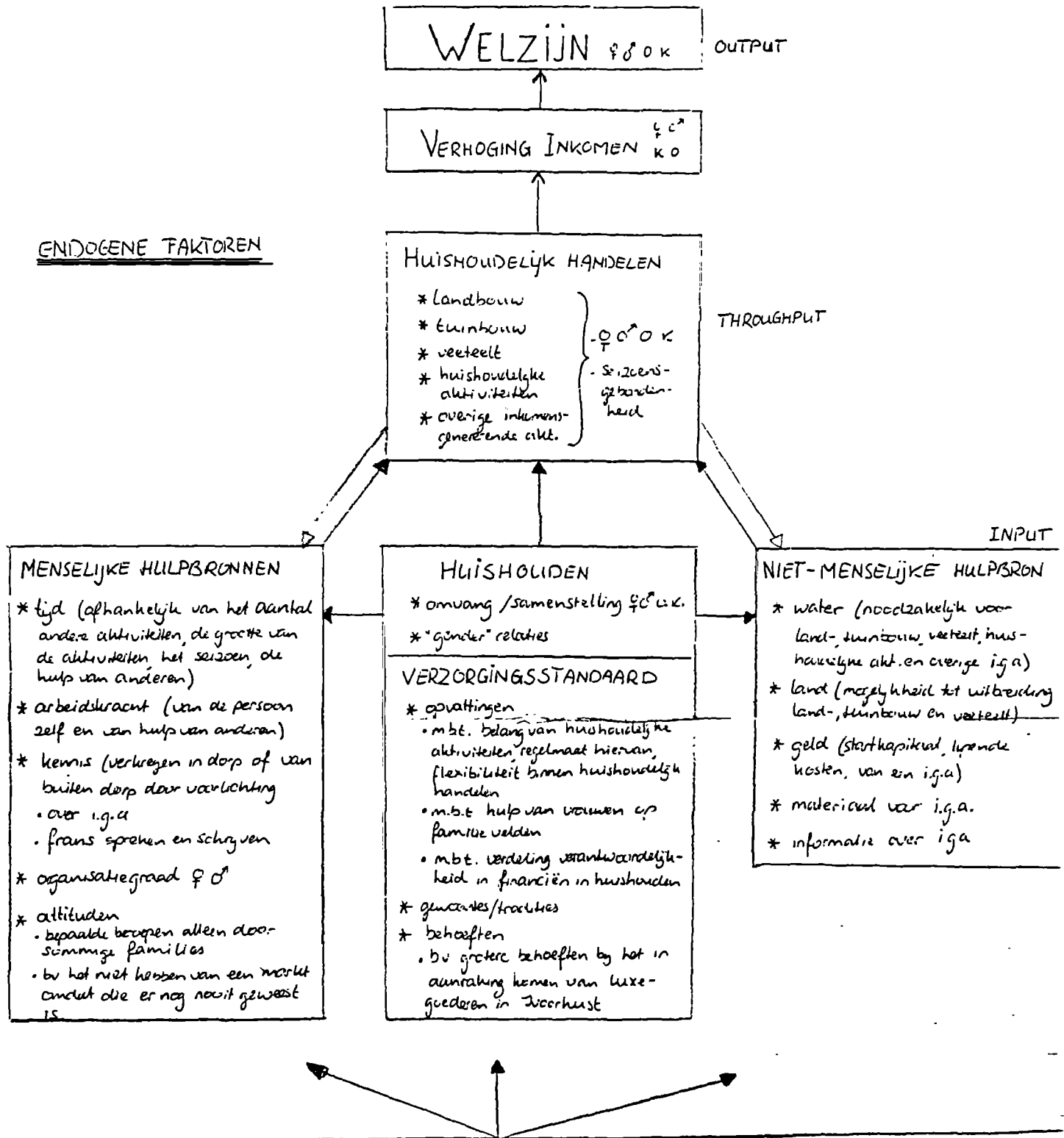
Noms des personnes de liaison:

VAN DEN BERG Ruud
s/c BP 2523
Ouagadougou
Numéro de compte 905705802801/30,
Banque BICIA DU BURKINA, Dedougou.

CREMERS Gellius
s/c BP 2523
Ouagadougou
Mandataire du même compte de banque BICIA de Dedougou.

VAN DEN BERG voudrait organiser tout ce qui est nécessaire, mais elle va partir aux Pays-Bas mi-février 1992. Quand il restera encore du travail à faire en rapport avec le demande du moulin, CREMERS en sera responsable après le départ de VAN DEN BERG.

EXOGENE FAKTOREN

PROJET HYDRAULIQUE VILLAGEOISE

- * voorlichting over i.g.a. over de technologieën, de organisatie en het opstellen van aanvragen voor financiële hulp (fase 3, 4 en 7 van training BIJLAGE 17)
- * begeleiding van mannen-, vrouwen groepen
- * krediet verschaffen of helpen bij het aanvragen van krediet bij instellingen

TECHNOLOGIEN

- * materialen
- * bouwpraktijk
- * ontwerp

HANDEL

- * aanwezigheid van markten
- * concurrentie

